

ipso e quibus historiam discere deberent fontes reduceret oblivione jamjam obrutos (53). Ideo in verbis auctoris edendis Colvenerium secutus est, adhibitis hic illic codicibus 2°. 6; plurimum vero studii collocavit in commentario, latiori quidem, sed vel sic libenter legimus auctorem, qui talia ita tractare novit ut non doctum opus legere, sed virum urbanum, qualis est, grata quadam cum elegantia narrantem audire nobis videamur. Auxit præterea libri utilitatem eo quod primus ibi edidit tertiam partem chronicæ S. Andræ Castri Cameracensis, eo usque incognitæ; quam, quod integram infra proponere possumus, ipsius viri amabilis debemus benignitati.

Nostræ editionis ratio ea fuit, ut, cum codicem f ab auctore ipso correctum esse perspexissemus, Gestorum primum atque secundum librum plane ex hoc daremus, correctiones ejus, additiones, pennæ lapsus religiosissime ubivis indicantes, e reliquis vero codicibus ea tantum notantes, quibus vel ipsi eorumque natura cognosci, vel correctiones atque lacunæ in 1. temporum injuria factæ suppleri possent. Tertium quoque librum usque ad c. 49 med. ex eodem f dedimus, ipso quidem jam deperdito, sed Colvenerii egregia accurratione ejus absentiam aleo supplente, ut paucissima tantum dubia reman-

serint. Finem libri ex 2, id est Colvenerio, et 2° dedimus. Gesta Lietberti nos primi a præcedentibus separavimus, proponentes ea ex 2 seu Colvenerio, 2° et 7, qui unus finem eorum suppeditavit, hucusque ineditum. Gesta Gerardi restituimus ex 7 ejusque apographo 7°, a Dom Brial expresso. Gesta sequentium episcoporum integra cum non jam habeantur, tria opuscula exhibuimus ex quibus ea suppleri possint: excerptum scilicet Gaugericianum, auctius jam quam apud Dom Brial, e codice autographo 7; Abbreviationem Cameracensem, cujus codex unicus 9 non jam exstat, ex duabus editionibus a Berlhoud et a Brial curatis, omissis tamen initio e Gestis Lietberti ad verbum descripto; Versionem Gallicam e codice 10, et hujus initio omissis, cujus fons adhuc exstat. Continuationem denique S. Andræ iterum ex codice 3 unico proponimus. In adnotationibus ea quæ jam apud Colvenerium atque Leglay recte dicta reperiebamus, geographica maxime, ab illis mutuati sumus, nomina eorum religiose ubivis apponentes; præterea duo potissimum exsequi conati sumus: ut et chronologiam quam accuratissime explicarem, et quæ ex aliis scriptoribus excepta sunt, litteris minoribus exprimeremus ubique (*).

L. C. BETHMANN.

PRÆFATIO SEQUENTIS OPERIS

Precipiente domino nostro episcopo Gerardo (54), in quantum vere indagari potuimus, de antiquitate nostrarum urbium, Cameraci videlicet atque Atrebatii, sed et de earum quoque pastoribus memoriæ commendavimus; non quidem ingenio freti, sed monitoris dignitate compulsi, qui nostram pusillitatem apud peritissimas aures periclitari maluit, quam diutius tot temporum ordinem, tot gestorum seriem contūceri. Quæ quamlibet rustico sermone edita,

C satis tamen apparent liquida. Nec tamen eo lector temere moveatur, quod tam antiqua modernis reddidimus; quia nihil dubium, nihil fictum positum est, nihil etiam revera præter quod aut in annalibus atque historiis Patrum, seu et in gestis regum, sed et in kartis quoque, quæ adhuc in archivo ipsius æcclesiæ sunt, reperimus, aut a certis relatoribus et visa et audita accepimus. Alioquin melius est tacere, quam falsa proferre (55).

LIBER PRIMUS.

1. *Causa conditarum urbium prenotatur.* Urbibus quondam ædificandis ea primum causa ab auctoribus (56) extitisse dicitur, ut homines passim ritu ferarum oberrantes, quibus neque mos, neque cultus ratione magistra regelatur, nichilque divinum aut humanum sapiebant, sed propter errorem atque

inscientiam cæca ac temeraria dominatrix animi cupiditas ad se explendam viribus corporis abutebatur perniciosis satellitibus; — illi inquam homines instructis urbium mœnibus in unum convenirent, fidem colere et justitiam retinere discerent, et aliis parere sua voluntate consuescerent; ac non modo

(53) Præf. 10 : A une époque où le patriotisme provincial se réveille, il est naturel que chaque contrée s'enquière un peu d'elle-même, et sache ce qu'elle faisait, alors qu'elle avait une existence indépendante et ne formait pas une banlieue de Paris. Ibid. pag. 29 : Puisqu'il est démontré aujourd'hui qu'on ne peut approfondir l'histoire qu'à l'aide des documents originaux, pourquoi l'étude de ces documents n'entrerait-elle pas dans l'enseignement classique? Chaque collège royal ne pourrait-il pas avoir un cours de paléographie et de diplomatique appliqués à notre histoire nationale? Les jeunes Allemands, en sortant de leurs classes, connaissent les *Scriptores rerum Germanicarum*; ils ont lu Grégoire de Tours

D et Eginhard, deux écrivains français dont nos étudiants soupçonnent à peine l'existence. Si l'on veut qu'enfin la jeunesse ait des idées justes sur un passé qu'on lui a montré jusqu'ici sous des couleurs si fausses, il est temps de la mettre en relation directe avec ce passé lui-même. Les témoins oculaires sont là, pourquoi ne pas les faire entendre?

(54) Primo, qui sedit a. 1012-1051.

(55) Imitatus videtur Sulpitium Severum, cujus hæc sunt ultima verba prologi in Vitam S. Martini: Alioquin tacere, quam falsa dicere maluissem.

COLV.

(56) Cf. Cic. Tusc. v. 2. COLV.

(*) Nos uncis concludimus. EDIT. PATROLOGIÆ.

laborēs excipiendos communis commodi causa, sed etiam vitam amittendam estimarent. Quæ nimirum causa, licet non impropere videatur extitisse — non enim vile aut absurdum fuerat, homines agris et tectis silvestribus abditos ex feris et immanibus mites reddi ac mansuetos — in consilio tamen providentiæ ordinantis¹ longe altior rerum causa portendebatur; per quam humana prudentia, dum suis consulere usibus putabat, superventuræ posteritati utiliter ministraret; videlicet ut ipsis suis mœnibus nihil aliud pretendere viderentur, nisi quædam ut ita dicam regia ædificia construere, in quibus mox futura sancta mater æcclesia principalem suæ dignitatis arcem et apostolicam sedem obtineret. Habet namque penthatheucus Moysi, quia, Hebræorum populo ab Ægyptia dominatione revocato, Deus civitates gentium possidendas mysticis beneficiis promitteret et donaret, juxta illud Psalmistæ: « Dedit illis regiones gentium, et labores populorum possederunt (Psal. civ, 44). Unde et occidentæ quoque regionis urbes, quas gentilitas muralibus machinis et miris nobilitaverat officinis, infusa per orbem æcclesia velut regniæ majestatis arces occupat.

2. *Conditores urbium Cameraci et Atrebatu nesciuntur; Julius vero Cesar, superatis Alpibus et Gallis Atrebatum usque deveniens, Comeum ducem subjugavit.* Sed hæc de causa ædificiarum urbium sufficiant. De auctoribus vero earum dissensio plerumque invenitur, adeo ut nec urbis quidem Romæ origo diligenter possit agnosci. Nam plerique a Trojanis atque Aboriginibus, alii ab Evandro, alii a Romulo eam conditam fuisse asserunt. Unde nos nec historicos nec commentatores varia dicentes imperite condemnare debemus, quia antiquitas ipsa creavit errorem. Sed si tantæ civitatis certa ratio non apparet, non mirum si in aliarum opinione dubitatur. Facturus igitur mentionem sanctorum patrum, quos provida Dei dispositio Atrebatensi seu Cameracensi æcclesiæ preesse constituit, harum duarum conditores urbium scripto annotare debueram. Sed quia nomina aut memoriam eorum nec historiæ aut annales aut etiam fama superstes² servare, de his consultius reticere censuimus, quam fabulosum quid conficere. De temporibus quoque conditarum eadem constat ratio, ut quorum auctores nesciuntur, et tempora sileantur, præter quod inter antiquiores et nobiliores urbes Atrebatum nomen obtinere, si quis historias Julii Cesaris relexerit, non ignorabit. Hic namque postquam totius præne orientis orbem Romano subjugasset imperio, regesque gentium tributarios fecisset, videns quod ei incerta bellorum prosperavissent, occidentales quo-

A que regiones suo imperio adungere meditabatur. Unde superatis Alpibus, Gallisque³ ad ditionem coactis aut gladio trucidatis, forte Atrebatum, quæ supererat in extremis Gallicæ finibus, septus militaribus copiis devenit. Cui cum cives, Comeo duce, viro militiæ veteris stipendiis egregio et gentis suæ et patriæ salute ferventissimo, resisterent: indignatus, quod Romanæ potentiæ resistere auderent, cui extrema Indiæ paterent, Assyrius atque Ægyptius parerent, Macedonia et omnis Palestina regio serviret, Scotia, quæ nihil terris debebat, atque Saxonia inaccessa paludibus et inviis septa regionibus, jam tremebat, postremo omnia subjecta erat, nisi quæ nimio æstu aut gelu invia sunt, et ideo extra Romanum imperium, quia eadem extra humanum usum, — super his indignatus, vehementius obsidioni incubuit. Conflictum promptissime ab utraque parte, donec memoratus Comeus⁴, Romani principis fortitudinem suscinere non valens, cum civibus ad ditionem cogeretur. Alii rebellionis ausum, et meras obsidionis in virum capiti ulciscendas acclamabant. Fit concursus, ad ejus advenientis spectaculum Romanis confluentibus. Alii videre dejectum desiderabant, quem paulo ante in amplissimo honore positum summæ rei preesse intuebantur; alii certabant illudere capto; alii vices rerum humanarum tam varias atque flexibiles mirabantur. Plerique consultius ingemiscebant, qui in alienis casibus sibi eadem posse accidere estimabant. Cesar præ ceteris movebatur ingenita animi mansuetudine, illum dudum bellatorem superbum, subito potestati addictum hostium, alieni nutus sortem operiri, vitæ naufragum, exulem spei, incertum salutis. Tantum valere momenta in preliis, ut brevi casu disparem sui reddant, cum aut potentes dejiciuntur, aut afflicti levantur. Itaque pars melior, eorum scilicet qui honore potiebantur, in quos potius Cesaris consilia reclinabant, mitiora consilia dabant. Maxima tamen apud Cesarem portio salutis viro fuit devotus patriæ animus et spectata in rebus bellicis virtus. Advertens namque in eum fidei et egregii animi constantiam, inter primos militaris negotii viros et regio consiliarios promovit, per quem postmodum multa strenuæ virtutis insignia peregit. Nam bello strenuus, consilio bonus, quam frequenter innumeras hostium copias parva manu fuderit, non est presentis persequi negotii. Parent (57) autem usque in hodiernum constratis aggeribus loca apud Mariolum (58), ubi Romanæ acies castra metaverant.

3. *Quod Clodio rex missis exploratoribus cum grandi exercitu Cameracum ingressus, christianis interfectis urbem obtinuit.* Denique Cameracæ urbis licet auctor et ætas certa non pateat, inter antiquiores

VARIÆ LECTIONES.

¹ omnia Dei addit. 5. ² superstes 4. ³ videns — Gallisque in rasura, sed ab ipso scriba exarata. ⁴ cœ-

NOTÆ.

(57) I. c. apparent.

(58) Maroilles.

tamen nomen et famam obtinere eam, res ipsa indicat, quod in gestis antiquorum scripta saepe memoratur¹. Narrat item Francorum historia, quod postquam dominicæ sanctionis sententia gentili gladio ferienda Gallia traderetur, Justino imperatore [(Gesta r. Fr.) Clodio rex habitabat in Disburgo castello, in finibus Toringorum, regione Germaniæ. In his autem partibus, id est ad meridianam plagam citra Rhenum, habitabant Romani usque Ligere:m fluvium. Ultra Ligere:m fluvium Gothi dominabantur. Burgundiones quoque Arrianorum sectam sequentes habitabant trans Rodanum, quod adjacet civitati Lugdunensi. Clodio autem, missis exploratoribus ad urbem Cameracum, in qua Romani habitantes jam christianæ religionis culturam exhibebant, ipse postea cum grandi exercitu Rhenum transit. et Carbonarias ingressus, Tornacensem urbem obtinuit. Exinde usque ad Cameracensem urbem veniens, pauco temporis spatio resedit, Romanosque quos ibi invenit, interfecit. Exinde usque Somnam fluvium occupavit.]

4. *Quod Clodoveus, rex quartus a Clodione, Ragnacharium consobrinum suum, pro eo quod eum in urbe non suscepit, congressione habita interfecit.* Sed et ejusdem historiae textus indicat, quod Clodoveus rex quartus post Clodionem, in urbe Cameraco Ragnachario consobriño aut nepote suo custode relicto, in terris et civitatibus, quas usque Aurelianum occupavit, morabatur. Unde cum quodam tempore reverteretur, ipse Ragnacharius mundano fastu superbus, mutata fide ei urbis ingressum negavit. Hic propter obscenitatem morum et insolentiam Francos sibi adversos fecerat, maxime pro eo quod [(GREG. TUR. II, 42) effrenis in luxuria, Venerio a leo fervebat incendio, ut nec a civium nec propinquorum conjugibus suas comprimeret cupiditates. Quæ quidem ei lætalis exitii causa extitit. Nam hujusmodi famoso ludibrio Franci efferati, causas quibus regi exitium maturetur nectunt, commentumque proditiõis Clodoveo regi significant. Qui promissis proditores corrumpens, subærato sefellit auro. Pactio hæc fuit, ut regem hostibus congressuri desererent. Sumpta itaque de suis manu valida, Clodoveus adversum Ragnacharium movit exercitum; qui et ipse directa acie regi occurrere parat. Missis itaque exploratoribus ad contemplandum exercitum Clodovei, non advertit dolum nuntiorum, qui factiose regi audaciam ex majoribus copiis suscitabant. Hujusmodi erant verba nuntiorum, cum quæreret

A ab eis², cui exercitus fortior comitabatur. *Tibi, inquit, tuoque Faroni.* Nescius ipse dolose fictum, propter Faronem consiliarium suum quem ille solum posthabitis palatinorum primoribus super negotia regni constituerat, — de quo, cum muneris aut cibi aliquid allatum foret, dicere consueverat: *Sint ista mihi meoque Faroni* — regibus igitur congressis, hii dominum suum in ipso conflictu prælii juxta conventum deserunt, ipsi per proña fugientes, simulato terrore, hostibus terga vertunt. Comprehensus Ragnacharius occiditur. Proditoribus autem, propter vitium aurum, adversum regem susurrantibus, ille respondisse fertur, tali eos præcio meritos, qui dominum suum sponte ad mortem ducunt; hoc illis quod viverent debere sufficere, ne detestandæ proditiõis pœnas luerent in tormentis³. Legimus autem in gestis Remorum pontificum (FLOD. I, 13), quod rege præfato Clodoveo, ut posterius liquet, a sancto Remigio ac sancto Vedasto baptizato cum sororibus simul et cum magno Francorum exercitu, pars quidem magna Francorum, adhuc incredula necdum conversa, cum isto Ragnachario principe in locis trans Somnam fluvium, id est in urbe Cameraco, in infidelitate aliquandiu morabatur, donec superna gratia disponente, sed Clodoveo triumphante, idem Ragnacharius, flagitiorum sectator ac turpitudinum, vinctus a Francis et a suis, ut modo diximus, traditus est et interemptus, omnisque Francorum populus ad Christi fidem per beatum Remigium convertitur et baptizatur,] sicut inibi legimus. Sed potius per beatum Vedastum credimus; numquam enim sanctum Remigium in nostris partibus verbum Dei populo predicasse audivimus, sed ab illo et a rege noviter baptizato huic nostræ urbi ad convertendam gentem directum beatum Vedastum cognovimus; quare illum hujus negotii auctorem credimus.

5. *Sevitia paganorum et clades cristianorum exprimitur.* Igitur propositi operis ratio exigit, patres utriusque sedis stilo prosequi, vel quibus qui ad pontificale solium successere. Porro has duas fuisse matres ecclesiæ sedes, certa res est, quæ nunc unius pastoris moderamine reguntur; quod facile ex descriptionibus Dyonisii papæ perpenditur, qui universis provinciis singulas sedes propriis terminis discrevit; sicut etiam Hincmarus episcopus in suis libris diffinit (59). [Nota quod olim Cameracensis et Atrebatensis dux fuerant quæ modo uniuntur. *Hæc auctor ipse ita in maroine addidit.*] Has duas sedes

VARIÆ LECTIONES.

¹ *Posthæc 2. 2°. addunt:* Liber namque, qui jubente Julio Cesare ex senatus consulto a prudentissimis viris de Cosmographia inscribitur, ubi quidem totius orbis Romani nominis universa loca famosa distinguit, Cameracum etiam intronmittit, et quanto a Bagaco castro distet, id est 18 milibus, evidenter ostendit. ² *factiose—eis omisit 3. spatio relicto; nec 4 ea legere novit exceptis fac.* copiis suscitabatur ejusmodi erat unde apparet, et 3. et 4. ex ipso 1, descriptos. ³ *Sequentia hujus capituli omnia in scedula æmpta supplevit, ut videtur, scriba ipse.*

NOTÆ.

(59) ED. 44, ca. Sirmoudi II, 719.

beatus Vedastus, quia post tot infestationes, quas A diximus et dicturi sumus, plurimum vastatas reperit, sub uno regimine cohibuit. At vero primos earum patres quaedam vetustatis obscuritas a nostra secluit memoria, immo ea quæ peccatis exigentibus Galliarum æcclesias paganorum persecutio subvertit; quæ adeo in cristianorum populum efferverit legitur, ut cristiani, qui ea tempestate fuerant, per latibula divina celebrarent misteria. Si qui autem a paganis repperiebantur, aut verberibus afficiebantur aut gladio trucidabantur; multi in speleis aut fossis subterraneis (60) absconsi suffocabantur. Sic obuentibus sacerdotibus, intermissa sacrorum officia; quicquid ad sacri cultus observantiam spectabat, remissum. Incumbentibus ruinis, alii se precipitabant, alii patriæ incendiis exurebantur; paucis B tamen usque ad ultimum in suo munere perseverantibus, atque invicem se hortantibus, ne in posterioribus ponerent sacræ religionis officium, quam salutis præsidium. Recte secum agi, si pietati impenderent, quod deberetur necessitati; pulcherrimum, si in patriæ sinu sepeliri liceret. Quid enim juvaret evadere, et superstitem vivere religioni? Preclarum potius com-mori pio muneri. Quod si quis, periculi metu, decerat, sacrilegium est, si quis impleat, sacrificium est piæ passionis victoria. Infulati itaque sacerdotes inter suas hostias immolabantur, et amicti sacerdotibus stolis inter corpora occisorum humi jacebant. Sed nec solum in sacris ministris tanta strages deseverat, sed et reliquum vulgus miserri-ma C cede cruciabat. Humana itaque pariter atque divina maculabantur. Nonne et de his dixerat David: *Venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt mortalia servorum tuorum escas volatilibus cæli; effuderunt sanguinem eorum velut aquam in circuitu Hierusalem, et non erat qui sepeliret* (Psal. lxxviii, 1-3). Simul enim tunc et gentes venerunt in hereditatem Dei, quæ auferrent omnia, et templa Dei polluta sunt manibus impiorum et insepulta jacuerunt cadavera interfectorum, ad escam avium et bestiarum voracitate. Effusus sanguis, ut stagnaret in templum, deesset qui sepeliret; quia a viventibus in mortuos, a mortuis in eos qui adhuc viverent, furor transferebatur. Solvebas Gallia antiquæ feritatis mercedem. Si quis casorum stragem recenseat, Babilonios in Hierusalem revertisse arbitretur. [(Flod. 1, 6.) Hujus persecutionis meminit beatus Hieronimus in epistola de monogamia, dum barbaricæ persecutionis planctum faceret ad Aggerundiam nobilem viduam, exhortans eam de perseverantia viduitatis, ita memorando inter cetera: « Innumerabiles et ferocissimæ nationes universas Gallias occuparunt. Quic-

quid inter Alpes et Pirineum, quod Oceano et Rheno includitur, Quadus, Wandalus, Sarmata, Alani, Gipedes, Heruclii^o, Saxones, Burgundiones, Alamanni, et o lugenda respublica! hostes Pannonii vastaverunt. Etenim Assur venit cum illis. Maguntiacus nobilis quondam civitas capta atque subversa, et in æcclesia multa hominum milia trucidata. Wangiones longa obsidione deleti, Remorum urbs prepotens, Ambianis, Atrabatus [Nota quod Hieronimus cum aliis urbibus destructionem quoque Atrabatis plangit. *Hæc auctor in margine*], extremeque hominum Morini, Tornacus, Nemetes translatae in Germaniam. Aquitanicæ novemque populorum Lugdunensis et Narbonensis provincie preter paucas urbes cuncta populata sunt, quas et ipsas B foris gladius, intus vastat fames, » et cetera.]

6. *Sanctus Vedastus, divina dirigente gratia in hanc provinciam deveniens, Clodoveum regem, ob eventum belli prosperi ad cultum christianæ fidei coactum, ad sanctum Remigium ducit baptizandum.* Itaque dum hæc tyrannica rabies in Christi æcclesiam deseviret, fuit civitas Atrabates sine principe sacerdotii usque ad tempus sancti Vedasti. Æcclesia destructa, locus in solitudinem redactus, ferarum habitatio factus est. [(*Vita S. Vedasti.*) Ille sanctus Dei confessor et egregius predicator, temporibus fortissimi regis tunc temporis Francorum Clodovei, in hac divina dirigente gratia ob multorum salutem pervenit regiones.] Cujus rei ordinem et causam, quantum brevitatis patitur, stilo prosequamur. Porro memoratus princeps fanaticis adhuc tenebatur erroribus involutus, [sed erat ei uxor religiosa baptismique sacramentis initiata, Crhothildis nomine (V. Ved.),] filia Chilperici regis, quem Gundebaldus rex frater ejus ortis simultatibus interfecerat. Hæc christianissima regina regem cotinæ blandiebatur, suadens ab idolatriæ cultura ad unius veri Dei cultum converti, ut per mulierem fidelem salvaretur vir infidelis (I Cor. vii, 14). Sed rex reginæ consilium minus audiebat, quia deorum suorum auxilio fieri estimabat in omnibus^o, quæ sibi prospere accidisse videbantur. Anxia de regis potius salute quam de regni potentia regina, ubi salutis consilium regem contempsisse videt, dari ab Excelso postulat oportunitatis eventum, quo vel sic rex compulsus salutis suæ sumeret occasionem. [(V. Ved.) Bellum itaque rex Alemannis indicit, sed imparatos, ut voluit, non offendit. Nam hii collecta manu valida, circa ripas Rheni fluminis regi occurrere, patriamque suam bellica virtute defendere temptant.] Invocatis ad auxilium regis diis suis, Franci in ipso congressionis apparatu coeperunt mente deficere, et languentibus dextris, terrore

VARIÆ LECTIONES.

^o ita 1. 2. 3. heruclii 5. ^o omnibus 1

NOTÆ.

(60) Tales nunc etiam per territorium Cameracense in Villers Plouich, in Inchy-Beaumont, in Beaumetz existere docet Le Glay.

simul et formidine dissoluti, vitæ potius desperatione quam victoriae dispendio agitari. Videns rex palantem exercitum, supra vim terroris virtutem animi gerens, prohibet trepidare milites, magisque in prelium accendit, ne tanti estimarent mortis periculum quam gloriae triumphum. Ipse itaque signifer revocans acies, primus equum in hostem egit, et clamore magno sequuti ceteri acriter dimicabant. Alemanni e contra viribus et numero prestantiores, quibus pro vita et patriæ libertate res erat, cœperunt fortiter Francos urgere; alii sagittis, alii telis, alii balistis cedentes confodere. Rex autem ubi multorum amissione videt dilabentem non posse subsistere exercitum, nec vocatos Deos instanti periculo sibi subvenisse, rebus desperatis fortissimum Deum christianorum, quem regina colendum ei suaserat, invocavit, voto se obligans, se cum suo exercitu sacro fonte diluendum, si conversis rebus victor ab hostibus remeasset. Nec mora recreatis viribus et reparatis agminibus, cum auxilio Trinitatis hostes invadunt, et pœne ad internecionem omnes devincunt, nisi quibus fuga aut deditio fuit ad vitam. Intelligens rex non tam sua virtute quam Dei munere hostes superatos, cui se fidei voto constrinxerat, [(V. Ved.) Tullum mox oppidum adiit, audito, ibi beatum Vedastum laudabili religione Deo servire]. Cui cum adventus sui causam exponeret, et pugnae eventum, qui ex deorum invocatione in adversum cesserat, ad Christi nomen secundo successu præenisse notificaret: vir Domini, gratias agens Deo, qui gentibus regnum suum apperire dignatus est, cepit catholicæ fidei ministerium regi adnuntiare, et evangelicis assertionibus instructum duxit ad venerabilem virum Dei Remigium, qui tunc temporis Remensis ecclesiæ arcem tenebat; [(Flob., 1, 15.) vir ex sapientia virtutibusque factus, cujus spiritualium virtutum insignia testatur gens Gallica per eum ad Christum conversa; (V. Ved.) cui etiam Ormisda papa vices suas quondam in Galliis agendas commiserat. Vedastus igitur festinantem ad vitæ fontem deducebat regem. Quo in itinere cuidam caeco ad se clamanti vir Dei lumen reddidit oculorum, non sine admiratione palatinorum procerum, immo etiam regis, quem presentis exhibitio miraculi christianæ fidei fervore accendit. Cernitur usque in hodiernum ecclesia in testimonium virtutis hujus constructa, in qua orantibus et credentibus beneficia præstantur divina.

7. *Beatus Vedastus vinum de sicco vase protulit, et a sancto Remigio ordinatus episcopus, claudo vestigium et caeco reddit visum.* Baptizatus itaque rex cum optimatibus suis ad sceptrum regni regreditur;

A sanctus vero Vedastus cum beato Remigio per aliquod temporis detinetur; ad quem nobilium et religiosorum multus¹⁰ ob celebrem conversationis famam sit concursus. Inter quos cum eum doctrinæ celestis amore familiariter unus pre ceteris visitare consuesceret, et quadam die vespere incumbente sol ad occasum rueret, noluit virum absque caritatis viatico dimittere. Rogatus igitur puer vinum deferre, cum exhaustum omne renuntiasset propter hospitium frequentiam, de fidei divitiis haud dubius, vinum de sicco vase superexcrecere dedit preciosum. Advertens beatus Remigius in virum conversationis et spiritualium donorum insignia, indignum duxit sideræ lampadis lumen clausi sub tenebris, quæ ad salutem et illuminationem melius luceret multorum. Favente igitur rege Clodoveo, per Dei providentiam ordinatum episcopum ad evangelizandum Cameraco et Atrebato dirigit urbibus. Lique¹¹ ergo, quod rex iste, quanto impensius paternas sedes amaverat, tanto probatoris vitæ pastorem eo loci delegaverat. Ibi enim preter ceteras sedes, ut paulo superius dictum est (c. 4), specialius versabatur; ideoque majori gratia (61) ductus, pastoralis regimine parochiam ditare conabatur; quippe nullum meliorem quam beatum Vedastum et ad ferocem populum edomandum et ad gratiam fidei excitandam arbitratus, per quem ipse fidem catholicam fuerat adeptus. Notandum vero, quod ut supra tetigimus (c. 5), hæc duæ parochiæ antea gemina episcopali administratione gaudebant; nunc autem, quia ab hoc sancto pontifice vastatæ repertæ sunt, uno regimine colliguntur¹². [(V. Ved.) Qui in Atrebatæ urbis introitu claudum unum, alterum caecum, clamantes ad se, hunc lucis adeptæ, illum ambulandi facultate donavit. Introgressus, stupet stenda urbis dejectione. Nam antiquis ferme temporibus sacræ eo loci fidei floruisse religionem agnovit; sed propter offensam incolentium, occulto sed justo Dei judicio tradita est cum ceteris Galliæ vel Germaniæ civitatibus pagano et perfido Hunorum regi Attiliæ urbs quoque illa depredanda. Qui propter animi sævitiam nec sacerdotibus Dei, ut supra deflevimus, nec ecclesiis Dei reverentiam noverat impendere, sed omnia quasi tempestas immanissima ferro vastavit et igni. Perscrutanti, si quod signum ecclesiæ patuisset, nullum veteris templi indicium parebat, quia loci situs vepribus et spinis jam in-horruebat, et ubi quondam psallentium chori, ibi lustra ferarum videbantur. Tandem inter fragmenta murorum diligentius contemplatus, invenit] aram sanctæ Dei genitricis Mariæ, quam, licet inter stragem murorum, tamen inlesam adhuc servari divi-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ religiosorum multos 4. ¹¹ Lique¹¹. ¹² colliguntur in scedula assuta supplevit auctor ipse. Idem verba Clodoveo p. D. providentiam supra lineam supplevit, et Favente, rege, Cameraco et Atrebato diri in rasura scripsit.

NOTÆ.

(61) I. e. studio, amore ut II, 5.

nitus non ambigit. Quæ in re intellexit vir sanctus A — nobis quoque intelligere datur — ibi pontificalis cathedræ arcem extitisse, presertim cum et Dyonisius papa, quem juxta chronicorum fidem annis 263 ante Hormisdam papam, qui tempore fuit beati Vedasti, constat Romanæ ecclesiæ sedem tenuisse, inter ceteras has quoque urbes. Cameracum atque Atrebatum, ascriptas et cum suis parochiis eque distinctas reliquerit ¹³, cum singulas dioceses circumscriptis finibus ordinavit, et editiores quasque metropolitanas, inferiores vero suffraganeas esse instituit. [Nota quod Dyonisius papa inter ceteras sedes pontificales Cameracum et Atrebatum descripserit. *Auctor in marg.*]

8. Quod in urbe Vienna habita sinodo a beato Mamerto, vocatus sanctus Remigius pro se sanctorum Vedastum direxit; ubi coepiscopi inter cetera quæ tractaverunt, jejunium quod triduo ante ascensionem Domini agitur, observari decreverunt. [(V. Ved.) Reparatis templi ædificiis, beatus Vedastus circumjacentis provintiæ populos ab idolatria cultibus divinis mancipavit, fana deorum diruens, æcclesias ad summi decoris culmen erigens. Claruit ubique divinx cognitio legis; Christi nomen cunctorum audiebatur in ore. Signa autem et virtutes, quæ per eum divina exhibuit potentia, quia brevitatis stilus non capit, curiosis lectoribus liber vitæ ejus plenius indicat. Hujus temporibus habita sinodus Vienna urbe describitur, ad quam Galliarum episcopi a beato Mamerto convocati pæne omnes convenerunt; (Flob., H. R. 1, 16) ubi et ipsi beatum Remigium, utpote divinis eloquiis eruditissimum et prestantioris gratiæ privilegio facundissimum, venire petierunt. At vir sanctus senio gravis, cum corporis imbecillitate detineretur, beatum illuc Vedastum v. caritatis sollicitudinis conperarium direxit (62). In ea namque urbe, ut beatus Gregorius Turonensis urbis episcopus scribit in gestis Francorum, tunc temporis inaudita cives prodigia terruerant. (*Gesta r. Fr.*) Hinc enim motu terræ maximo, multarum ecclesiarum subita eversione et ruentium palatiorum concussione, gravis animis dejectio incubuerat, instantibus prodigiis, mundi terminum et extremum judicii diem superventurum spectantibus. Porro ibi bestiarum multæ oberrantes, lupi, ursi ac cervi ingressi per portam civitatis, homines plurimos devorantes, hoc per totum annum faciebant. Superveniente sollempni die paschæ, sanctus Mamertus ejusdem urbis episcopus cum in ipsa vigilia sacrum misterium celebraret, palatium quoque regale, quod editiore

urbis loco eminebat, divino igne succensum est. Hanc divinx indignationis animadversionem ex offensa hominum accidisse advertentes episcopi, communi consilio decreverunt servari jejunium, quod triduo ante ascensionem Domini usque nunc per omnes Galliarum ecclesias agitur; sicque ipsa tribulatio atque subversio quievit.

9. *Beatus Vedastus de hoc seculo migravit, cujus exitum columna lucis illustravit.* (V. Ved.) Rexit igitur egregius Dei sacerdos Vedastus predictæ urbis ecclesiam annis circiter 40. Cujus mentionem beatus Remigius benigne recolit in testamento suo ita scribens (Flob. 1, 18): *Ecclesiæ Atrebatensi, cui Deo auctiore Vedastum fratrem meum carissimum episcopum consecravi, ex dono jam dicti principis, id est Hludwici, quem de sacro fonte suscepi, villas duas in stipendiis clericorum delegavi, Orcos videlicet et Sabucetum.* (V. Ved.) Ejus exitum columna lucis visa a cellula ejus ad cælum usque conspicuæ lucis tractu pertingere designavit, quam mox subsequenti obitu sacra illustraverat dies. Mirum illud, quod inter lacrimantium gemitus in terra psallentium voces audiebantur in cælo. Sepultus est autem in ecclesia beatæ virginis Mariæ, haud procul ab ipso altari, ad australem plagam. In quo loco per aliquot temporis quievit, quousque revelante Domino a viris sanctis Auberto atque Audomaro ad locum, ubi nunc ejus memoria fulget, feliciter est translatus, sicut in libro vite ejus, et plenius in gestis beati Auberti legitur. In qua translatione beatus Audomarus receptum corruptile lucis munus fertur reimperata cæcitate, vitasse. Hujus post obitum miracula alias diligens lector inveniet.]

10. ¹⁴ *De homine per advocatiam sancti Vedasti in campum sustentato.* Pauca vero, quæ nostris diebus meritis hujus beati confessoris a videntibus facta accepimus, nequaquam pretereunda estimavimus. In Derniensi (63) namque territorio quendam ex familia sancti Vedasti hominem mali rapinatores, alienæ substantiæ inhiantes, pravis insimulationibus adorti sunt, et ob hoc suum advocatum in jus quærentes, ipsum quidem hominem ad singulare certamen, quod rustice dicimus campum, provocarunt. Qui advocatum suum adfuturum pollicitus intra hujus legis diffiniendæ terminum, sumpta per eum baculo, ad cenobium viri Dei pergere festinavit, causamque proclamans, abbatis advocatiam imploravit. Abbas autem pro difficultate longi itineris detrectavit ferre suffragium, immo divinum monuit expectare ¹⁵ auxilium. Omnino itaque desolatus ad

VARIE LECTIONES.

¹³ hanc q. urbem ascriptam reliquerit primo habebat 1; sed auctor ipse ita correxit, ut nunc legitur.
¹⁴ Hoc et sequens caput in scedula assuta scripsit auctor ipse. ¹⁵ expectaret 1.

NOTÆ.

(62) Quæ his insunt plus quam dubia, exposuit Henschenius Acta SS. Febr. I.

(63) Fortasse Ergny, arrondiss. Montreuil, vel

Ergny-Saint Julien, arrond. Saint-Omer. LE GLAY. Fortasse legendum *Dervensi*. Pagi Dervensis vocabulum in *Montier en-Der* servatur. P.

sua revertitur, solaque in Domini fides clementia, susceptam legem refellere nequaquam estimavit. Ergo prescripta die iudicio se representans, advocatiam Dei et sancti Vedasti sibi profuturam assumpsit, nullumque aliud scutum quam peram sibi opponendam fiducialiter ad dirimendam pugnam exclamavit. Factumque est divina operante clementia, quod ubi oblectator alter diligenter armatus, congressu habito illius inermis peram ingenti ietu percusserit, tanta et tam densa nebula inter eos de ipsa pera statim exoritur, ut neuter alterum videre potuisset.

11. *De homine quoque per sanctum Vedastum liberato.* In una quoque ecclesia, quæ in episcopo Leodecensi sita, in honore sancti Vedasti colitur, raptor quidam pessimus compositis fraudulenter calumniis hominem cepit, nexisque post tergum manibus et fune ascellis supposito, torquendum durius abducebat. Quem mox cælitus emancipatum respiciens, equo desiliit, illumque per se fore solum quoquo modo existimans, male verberatum iterum artius vinculavit. Equoque ascenso, repente quoque laxatum intuitus, cum furore etiam per comam arripuit, verberibusque affectum, tertio per genitalia obligavit. Nec longum vero, dissolutum respexit, sicque tandem devictus, divinæ potentiae cadendum estimavit. Hoc autem meritis sancti Vedasti a Deo concessum nemo qui dubitet.

12. *Post Vedastum successit Dominicus, postea Vedulfus, deinde beatus Gaugericus.* Beato Vedasto ad pontificale solium Dominicus successit, cui Vedulfus. Ab isto ceterisque successoribus ejus Camaracensis ecclesia speciale principatus aulam accepit, quæ sacerdotali regimine multo ante tempore, sicut et Atrabatus, vacarat, ex quo Galliarum quoque ecclesias barbaricæ persecutionis cædes vastaverat. Sed non idcirco jure quis dubitabit, an huic ecclesie aliqui ante prefuissent rectores? cum hoc ex descriptionibus Dyonisii papæ facile datur intelligi, ut superius (c. 5, 7) expresse ostensum est¹⁶; vel quod Clodio rex Romanos, quos ibi christianos invenerat, interfecerit. Hujus Vedulfi episcopi licet aliqua forte memoranda gesta fuissent, incertum tamen, an desidia an raritate scriptorum, quibus sæpe multa silentio consenscunt, ad nostra usque tempora superstitie fama non durarunt; preter quod¹⁷ in gestis beati Gaugerici (64), qui ei successit ad pontificatum, legimus, illum rebus humanis exemptum ad meliora transisse. Per quod datur intelligi, non eum hujusmodi meriti fuisse, cui supplicia pro culpa, verum premia reddantur pro innocentia, quod est ad meliora transisse.

[13. (V. Gaug. (65) III. 1.) *De Bertoaldo episcopo.* Post excessum beati Gaugerici successit in sede pontificali Bertoaldus, ex Francorum, nobilitatis prosapia, vir apostolicus ac dole virtutum preclarus. Hic amore ac veneratione beati Gaugerici ductus, qua semper ut filius flagrabat, in cubiculum sancti viri, unde animam ad cælos emisit, lectum suum constratum locavit, non presumptione lubrici animi, sed certus, quia hunc locum nullæ adversæ partis fantasticæ insidiæ vexarent, quem vir tantus sui obitus casu dicavit. In quo cum aliqua nocte pauseret, apparuit illi per visum beatus Gaugericus, blande quidem ac leniter alloquens, ut promptius emoto lectulo presumptionis culpam meminisset piare, si propiciam sibi eum habere voluisset. Mox ille summoto lectulo, quod jussum fuerat explevit, et in eodem cubiculo altare Domino in memoria¹⁷ beati Gaugerici dedicavit, pigneribusque sanctorum compositis, divinis cultibus aptavit; ubi usque in hodiernum celebratio sancta peragitur, immo et Deo vota solvuntur.

14. *Interfuit sinodo Bertoaldus episcopus cum sancto Arnulfo et multis aliis; ubi necessaria ecclesie tractata sunt (an. 625).* Reperimus etiam in gestis Romanorum episcoporum (*Flod.* II, 5), quod ipse Bertoaldus episcopus interfuit sinodo, quam Sonnatius Remorum episcopus celebravit, cum Teoderico Lugdunensi, Sindulfo Viennensi, Sulpitio Bituricensi, Medegiseo Turonensi, Senoco Elosanensi, Leontio Sautonensi, Modoaldo Treverensi, Chuneberto Coloniensi, Richerio Senonensi, Donato Vesontionensi, cum multis etiam aliis episcopis, quorum nomina brevitatis neglexit. Reperitur quoque sanctus Arnulfus interfuisse Mettensium presul. In qua sinodo multa leguntur utilia constituta, de rebus scilicet ecclesie, qualiter tractandæ sint. De clericis videlicet, si qui rebellionis ausum sacramentis se aut scripturæ conjunctione constrinxerint, atque insidias episcopo suo callida allegatione confecerint; ut si admoniti emendare contempserint, gradu proprio omnino priventur. Item si quis iudex cujuslibet ordinis clericum publicis sanctionibus inclinare presumpserit, aut pro quibuslibet causis absque conscientia et permissu episcopi distringere, aut contumeliis vel injuriis afficere presumpserit, communionem privetur. Item si quis homicidium sponte commiserit, et non violentiæ¹⁸ resistens, sed vim faciens impetu hoc fecerit, cum isto penitus non communicandum; sic tamen, ut si penitentiam egerit, in exitu communionis viaticum non negetur. Item si clericus proficiscens de civitate ad alias civitates voluerit aut provincias pergere, pontificis sui epistolis commendetur; quod si sine

VARIE LECTIONES.

¹⁶ ut s. e. o. e. auctor intra lineas supplevit. ¹⁷ honore 5. ¹⁸ violente 1. et *Flod.*

NOTÆ.

(64) Antiquioribus, inter Acta SS. Augusti II, 670. Acta SS. Belgii II, 273.

(65) A nostro composita ante Gesta; conf. Acta SS. Aug. II, 670. Acta SS. Belgii II, 508.

epistolis profectus fuerit manifestis, nullo modo recipiatur. Item si quis in quolibet gradu vel ciugulo constitutus aut potestate suffultus, decedente episcopo res cuiuslibet conditionis in domus vel agros æcclesiæ positas ante reserationem testamenti vel audientiam ausus fuerit occupare, vel æcclesiæ repagula effringere et supellectilem infra domum æcclesiæ positam contingere vel scrutari presumpserit, a communione christianorum penitus abdicetur. Item ut clerici cuiuslibet ordinis neque pro propriis neque pro æcclesiasticis causis aliter adire debeant forum, nec causas dicere audeant, nisi quas cum permissu et consilio episcopi agere eis fuerit omnino permissum. Item viduas, quæ se Domino consecrari petierunt, vel puellas Domino consecratas, nullus neque per auctoritatem regiam neque qualicumque potestate suffultus aut propria temeritate, rapere vel trahere audeat. Quodsi utrique consenserint, communione priventur. Preter hæc etiam alia multa tractata sunt, quæ licet satis utilia, tamen breviloquio gaudentes, pretereunda estimavimus.

15. (V. *Gaug.* III, 3.) *Isto presule fur in basilica sancti Gaugerici, sancto Gaugerico intimante, comprehenditur.* Sub hujus tempore fur quidam intempesta nocte basilicam sancti Gaugerici ingressus, sacrum viri sepulchrum, quod miro artificii opere auro et gemmis renitebat, spoliare cupiebat. At vir Domini janitori suo per visum apparuit, memoriamque suam a latronibus temptatam intimavit, denuntians, ut captum furem sine læsione abire permitteret. Sicque factum est.

16. *Subnectitur Ablebertus sive Emebertus, ex sancta stirpe progenitus.* Post Bertoaldum successit beatus Ablebertus qui ita in catalogo episcoporum nominatus, ab incolis vero et vicinis Emebertus dicebatur (66). (V. *Guad.*) Hic ex Bracbatensi pago oriundus, parentibus siquidem et vitæ et generis dignitate clarissimis, patre videlicet Witero comite, sancto viro, atque Amulberga matre editus est. Cujus etiam quattuor sanctæ sorores fuerunt hæc: Reinildis, Sarrachildis, Ermenlindis, beatissima quoque Guodila, junior ætate, sed non minus prestantior sanctitate. Quæ profecto antequam nata, ab angelo beatissimæ matri nunciata, dies suos bonis operibus vincere studuit, multisque virtutibus et miraculis, ut ipsius

A vitæ liber editus insinuat, coruscavit. Qui etiam liber Ablebertum pontificem et mira sanctitate clarum protestatur, et morum ingenuitate conspicuum; quod nec dubitandum, presertim cum et tam sanctis et tam magnificis natalibus ortum (67). Hic nimirum prelibatæ sororis, id est Guodilæ, jam triduo sepultæ, tumulum a latrone pestifero violatum audiens, ingemuit, latronemque anathematis vinculo innodavit; immo etiam exerta imprecatione, ut signis fatentibus saltem posteros non lateret, obtinuit; hoc modo sane, ut si vir esset, claudus vel quolibet modo debilis fieret, si femina, vitio quod vulgo dicimus gutteriam (68), semper non careret. Et hoc mirabile dictu; namque omnem ipsam progeniem hæc ita postea habere, liber ipse fatetur. Unde datur intelligi, virum altioris meriti extitisse.]

17. *Hic ad Martinas sepultus est, sed ad Milbodium translatus*¹². Fuit autem huic, ut ferunt, predium, quod Martinas (69) dicitur, familiis quidem et rebus circumfluis locupletissimum, de quo Dei genitricis æcclesiam (70) hæredem fecerat, sed, nescimus qua causa nisi infestatione paganorum, amiserat. Hic superveniente die suæ vocationis, in eodem pago, villa videlicet quam loci habitatores Ham (71) dicunt, defunctus, migravit a mundo; illucque sepultus, deinde ad Martinas deportatus, postea vero ad Melbodium translatus, ibique nunc quiescens, resurrectionis diem expectat.

[18. (17.) *De sancto Auberto.* (V. *Aub.*) Post hunc in sede pontificali beatus successit Aubertus (72), vir egregius et vitæ merito conspicuus, temporibus Dagoberti regis Francorum. Qui pro familiaris amicitie gratia, qua eum singulariter amabat, fratribus qui in æcclesia beatæ Mariæ famulabantur, ubi vir Dei pontificalis cathedræ fungebatur officio, unum regalis munificentie fiscum donavit, quem Oneng (73) ab antiquo dicebant. Hujus beati viri gesta pro raritate scriptorum non plene patuerunt, preter quod in gestis sanctorum qui ipsius fuere temporibus, pauca reperimus, in quibus celebri memoria ipse recolitur, de quibus aliqua breviter narramus. Puerum quendam (74) ex sacris fontibus susceptum et sacris literis traditum, cum attentius ad sacros ordines promovere meditaretur, fallentibus verbis deceptum, diabolus ad

VARIÆ LECTIONES.

¹² *Hunc titulum auctor ipse postea inter lineas et in margine minio supplevit.*

NOTÆ.

(66) Multum errat noster, Ablebertum a. 640 mortuum confundens cum Emeberto seu Hildeberto, fratre S. Gudulæ, qui circa a. 705 episcopus factus est; cf. 35. Ad hunc Emebertum, S. Gudilæ fratrem, pertinent, quæcunque in hoc atque sequenti capite narrantur.

(67) Sc. protestetur. COLV.

(68) Goitre.

(69) Videtur esse Merchten in Brabantia. LE

GLAY.

(70) Cameracensem.

(71) Ham prope Vilvorde.

(72) A. 633, exponente Ghesquierio in Actis SS Belgii III, 535.

(73) Onnaing, inter Valenciennes et Couvé. COLV.

(74) S. Landelinum. COLV.

exteriora retraxit. Qui adsumptis sibi nequissimis et A seditiosis hominibus, cepit viatores infestare, trahere, spoliare. Qui cum his studiis attentius insisteret, et vir beatus ejus ruinam desleret, forte unus ex complicitibus suis raptus ad supplicia (75), juveni cui dabatur hæc vidisse magnum incussit horrorem. Cui post horrendam visionem angelus de caelo apprens, protestatur talibus eum quoque suppliciiis debitum, pro eo quod virum Dei Autbertum reliquisset. Hoc terrore correptum juvenem vir sanctus recepit, aluit, et ad sacerdotium usque promovit. Cujus multa in libro vitæ ejus miracula usque in presens, si cui est otium, inveniet.

19. (18.) (*Ibid.*) Quod S. Gislani æcclesiam consecravit, sanctum Vincentium excoluit, sanctam Waldetrudem et sanctam Aldegundem velavit (*Ibid.*). Sub eodem B fere tempore beatus GislenuS ab Athenis digressus, dum ortis simultatibus apud beatum Autbertum accusaretur: ille advertens simulationis causas, non solum non condemnandum estimavit, sed cum magna veneratione suscepit, æcclesiamque quam idem sanctus GislenuS construxerat, adsumptum secum beato Amando, in honore apostolorum consecravit. Hæc beatum Vincentium, qui ante Madelgarius dictus est, cum vitæ sæcularis actibus occupatus teneretur, et militaribus negotiis et regii generis conjugio esset nobilis, in tantum divini amoris fervore accendit, ut militiæ cingulo postposito, laxoque conjugio, monastico habitu sumpto, sub sanctæ conversatōnis regula se constringeret. Cujus uxor, beata scilicet C Waldetrudis, adsumpta sibi germana sua, quæ virginitatis propositum Domino dicarat, — hæc ambæ sumptis a beato Autberto sacris velaminibus, hæc in monte qui dicitur Castrilocus (76), illa in loco qui dicitur Melbodium (77), divinis se cultibus usque ²⁰ ad finem exercuerunt. Erat vero in Melbodio monasterium a beata Aldegnude constructum, quod beatus pontifex in honore beatæ virginis Mariæ et sanctorum apostolorum consecraverat, adhibitis secum viris religiosis, quos vitæ ipsius liber editus insinuat ²¹.

20. (19.) (*Ibid.*) Sanctun: Vedastum levavit. Atrebato etiam in honore beatæ Dei genitricis Mariæ æcclesia fuerat dedicata, in qua pontificalis apicis thronus habebatur. In hac beatus Vedastus, cujus supra (78) meminimus, haud procul ab altari, verso ad australem plagam sepulchro, quiescebat. Quem beatus Autbertus, designato sibi ab angelo ædificandi oratorii loco, et fundata æcclesia, adhibito secum beato Audomaro Terwanensis urbis episcopo, transtulit. In qua translatione idem beatus Audomarus, cum esset cæcus, receptum lumen parvipendens, amissam subito cæcitatē reparavit; ubi in memoria presentis sæculi ²² æcclesia constat adhuc in honore beati Autberti constructa. In loco vero divinitus designato vir Domini monasterium construxit, et ex rebus suis æcclesiæ in usum famulantium pro rerum oportunitate donavit. Cujus rei seriem libellus vitæ ejus plenius ostendit. Beatus Vindicianus, qui ei successit in episcopium, existentibus causis ablatam Theoderico regi donavit, retento sibi pastoralis privilegio regiminis. Beatus vero Autbertus, populo suo ad cultum dominicæ fidei mancipato, feliciter clausit diem, sepultusque est in æcclesia beati Petri (79), quæ extra muros urbis Cameracæ erat ædificata; nunc autem, ampliatis mœnibus et monasterio meliorato, intra mœnia urbis ²³ ipsius quiescit.

21. (20.) (*A. Ved.*; cf. *V. Leod.*) Vinditianus episcopus successit, et de martirizato S. Leodegario. Post ejus excessum (*an.* 670) beatus Vinditianus ejusdem æcclesiæ sedem regendam suscepit temporibus Theoderici regis, filii Clodovei ex Bathilde prudentissima regina. Hic Theodericus post Clotharium fratrem, qui prior in regnum patris cum Badhilde matre successit, summam regni suscepit, renitentibus plurimis ex Francorum principibus, maxime propter Ebroinum, qui major domus regiæ illis permolestus erat. Unde consurgentes adversum Theodericum et Ebroinum, utrosque, tonsis capitibus, in Burgundia Luxovio monasterio recludunt, et Childericum tertium fratrem, qui in Austrasiis partibus imperabat super cunctum regnum susci-

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ de se c. se u. 1. ²¹ ita 2. et primo etiam 1. sed in hoc manus quædam sæculi XII. ex., non auctoris nostri, voces quos v. i. l. e. i. 20. S. V. l. A. e. i. h. b. D. g. M. erasit, et partim in rasura, partim in margine scripsit sequentia, ex Vita S. Autberti ad verbum excerpta: beato videlicet Amando, Ursmaro abbate et coepiscopo, necnon Andoeno Rothomagensis urbis episcopo, sed et Humberto bone memorie episcopo et abbate, seu Eutone et Eloquio abbatibus, et Ermino viro illustrissimo, dedicavit, et in summo sequentis pagine margine: Sanctum V. l. Atrebato e. in h. b. D. g. Marie Idem habent 3. 5. unde apparet, codicem 2, qui ea nondum habet, jam ante sæculi XII finem exceptum fuisse ex 1. ²² ita 2. et primo 1. sed eandem illa manus s. XII ex. presentis se eraso scripsit tanti miraculi, quod habent etiam 3. 4. 5. ²³ ubis 1.

NOTÆ.

(75) Scilicet inferni, ut patet ex vita S. Autberti. D Colv.
 (76) Mons.
 (77) Maubeuge.
 (78) Cap. 6 sqq.
 (79) Nunc Saint-Géri. De tempore mortis cf. Chesquiere Acta SS. Belgii III, 537, qui a. 669 statuit. Sed Annales Vedastini hæc habent: Anno imperii Justiniani 3, anno incarnati Verbi 687, corpus S. Vedasti Deo disponente transfertur angelica revelatione a sede pontificali a duobus pontificibus,

D Auberto et Audomaro sanctis, post annos episcopatus sui 118. Qua translatione peracta, vir sanctæ et dignæ memoriæ Autbertus episcopus migravit ad Dominum; cui successit Vinditianus, meritis et operibus et ipse magnificus. Annales Elnonenses minores, in chronologicis tamen non nimis fidei, habent sub a. 676: Sanctus Vinditianus regis episcopatum Cameracensem; 686: Corpus S. Vedasti transfertur a sede pontificali in Nobiliaco. Porro ann. Blandinienses a. 697: Translatio s. Vedasti post annos obitus sui 128.

piunt; sanctum vero Leodegarium Augustidunensem pontificem super domum regis constituunt. Sed non multo post Franci, regem propter levitatem et insolentias suas non ferentes, coorta seditione eum interfecerunt; sicque Theodericus in regnum, Ebroinus vero in priorem gradum restituitur. Qui nequissimis doctus consiliariis, estimans se memorati pontificis factione ab antiqua potestate dejectum, crudelissimis eum tormentis affectit, et in territorio Atrabatense transductum decollari fecit in loco qui dicitur Silva sancti Leodegari (80), sepultusque est in villa quæ dicitur Sercin (81), quæ est in confinio Cameracensis episcopi et Morinensis ²⁵.

22. (21.) (V. Leod.) *De corpore hujus martiris episcopis Ansoaldo, Hermenechario, et sancto Vindiciano ²⁶ contententibus, sorte Ansoaldus habuit.* Nec mora, miraculorum ejus fama circumquaque diffusa, ad palatium regis usque celebriter innotuit. Ubi tunc forte inter ceteros proceres Ansoaldus Pictavensium et Hermenecharius Augustidunensium episcopus, sanctus quoque Vindicianus aderant. Quorum primus sancti martiris corpus monasterii quodam et consanguinitatis privilegio vendicare cupiens, alter vero episcopatus jura preferens, tertius, id est beatus Vindicianus, locum martirii et sepulchri, quem in diocesi sua Deo volente martyr susceperat, contestatus, hanc inter se non improbandam disceptationem confecerant, donec ex sententia ceterorum pontificum tribus epistolis horum trium nominibus subscriptis et confuse sub palla altaris obtectis, factaque in commune oratione, Pictavensi episcopo ex indicio sanctum corpus debere declaratum est.

23. ²⁷ (22.) *Miraculum de sancto Amato, quod tempore sancti Vindiciani presulis contigit Cameruco.* Sub hujus quoque pontificis tempore in hac nostra civitate quoddam contigit mirabile, quod huic operi necessarium duxi inserere. (Vita Amati.) Ea namque tempestate, dum prefatus rex Theodericus in sanctos Dei seiret, diabolica agitatus stimulatione sanctum Amatum Senoniensis æclesiæ presulem exilio religandum deputavit; longeque ab illis partibus, in municipio Viromandensi quod Perrona vocatur, sub custodia admodum reverentissimi viri Ultani abbatis mancipandum destinavit, scilicet ut quem ferro non audebat perimere, longa saltem exilii tribulatione maceraret. Sancto igitur Ultano de medio facto, timens rex impius, ne sanctus presul repatriaret, elegit quendam virum nomine

Mauruntum Adalbaldi ducis atque sanctæ Rictrudis filium, quem Perronam direxit, atque ut beatum presulem alias secum digne custodiendum duceret, imperavit. Siquidem preclarus Dei athleta hujusmodi precepto parere non distulit, sed quod jussum fuerat, quantocius properans, exulem sanctum honorifice tractando secum inde adduxit. Illis ergo ad Austrevandensem pagum tendentibus, contigit, ut refocillandi gratia Cameracum diverterent ad urbem. Ubi ceteris circa ministerium satagentibus, beatissimus presul, parti quam Maria testante Domino optimam elegit, semper intendens æcclesiam sanctæ Dei genitricis et virginis Mariæ haud longe ab hospitio subintravit, ibique quantum Domino carus erat, evidentissime claruit. Intranti enim; ut in umbris solet, lumen oculorum solis claritate percussum obtunditur. Unde ipse minus perspicax, radio solis, qui per foramen parietis infulgebat, pro servo usus est; quoniam fatigatus itinere, materiale onus, ut spirituale levius adsumeret, dependens, cappam suam atque manicas suas radio solis tanquam ibi protensæ ferulæ ignoranter iniecit. Quæ sol ipse suscipiens, dum orationi prostratus incuberet, famulando sustinuit. Dispositis interea quæ domi necessaria erant, beatus Mauruntus sancti vestigia subsecutus, cum æcclesiam introisset et exuvias sancti de sole pendere deprehendisset: Deumque mirabilem glorificando predicans, tanti viri pedibus se prostravit, suamque ignorantiam accusans, si quid in eum peccasset, veniam postulavit. Non enim illi antea competenter servierat, utpote quem tanti meriti apud Deum fuisse nondum noverat. At mitissimus presul elementer ²⁸ indulisit, et non multo post viribus resumptis, iter quoque resumunt quod ceperant, laboremque suum divini sermonis dulcedine lenientes, Hamaticum (82) deveniunt. Quo in loco diutissime commorantes, non minimum profecerunt. Relicto denique Hamaticæ cenobio, sacer presul educitur, Broilumque (83) perductus est. Ipse vero juxta basilicam cellulam sibi fabricari precepit, intra quam quancumque oportuum erat sese continens, vigiliis, orationibus atque jejuniis incessanter corpus fatigavit, usque dum tam egregium militem Dominus de terris ad cælos evocavit (an. 690).

24. (25.) (V. Max.) *Quod tempore hujus sancti viri virgo Dei Maxelendis martirizatur, percussorque execatur.* Sub hoc fere tempore quædam virgo in territorio Cameracensi, nobilissimis orta natalibus,

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ deest 1. ²⁶ C. c. et M. auctor ipse exaravit. ²⁷ Vincentiano 1. ²⁸ hoc caput deest totum 1. 5. 4. 5. extat in uno 2. 2. Procul dubio auctor illud in 1. suppleverat in scedula assuta, sed quæ postea periiit. ²⁹ deest 2.

NOTÆ.

(80) Le bois de Luchaux. LE GLAY.

(81) Sercin est le nom de la place qui se trouve au milieu du village de Sus-Saint-Léger. LE GLAY.

(82) Hamage, prope Marchiennes. LE GLAY.

(83) Bruel.

circumventa est a quodam juvene non ignobilis generis, sed ignobilis animi, ut ejus conjugio jure matrimonii copularetur. Quæ dum nec auro aut gemmis nec ullo ornamentorum genere frangi potuisset, quominus virginitatis propositum laxaret, et more nobilium feminarum viro potenti jungeretur, nec parentes suos super hujusmodi consilium audire nollet; desperato juvenis amore captaque oportunitate, qua puellam paternis ædibus solam posset offendere, assumpta secum nefandorum turba sociorum, domum omnem circumvallarunt, et facta irruptione domum omnem perscrutati sunt; tandemque loculum in quo virgo latebat curiosius contemplantes, inventam violenter traxerunt usque ad locum ubi nunc constructa est basilica in honore omnium sanctorum, precipue quidem sancti Vedasti, necnon et veneratione ipsius sacræ virginis. Tunc funestus carnifex, dentibus fremdens, evaginato gladio percussam interfecit. Qui mox ut sanguinem virginis vidit, jussu Dei judicio cecus factus est. Sepultaque est in basilica beatorum apostolorum Petri et Pauli sanctique Sulpicii confessoris, quæ constructa est in villa quæ vocatur Pomeriolas (84).

25. (24.) (*Ibid.*) *Quod beatus episcopus virginis corpus ad locum interfectionis retulit, et Harduinus lumen recepit.* Trianio vero expleto post passionem ejus, quædam matrona nobilis, nomine Amaltrudis, voce divina commonita est, ut beatum Vindicianum Cameracensem episcopum adire deberet, ut ipse cum clero suo ac plebe vicina sacrum corpus ad locum interfectionis cum summa veneratione referret, quia locum illum Dominus signis et miraculis clarificare disposuerat. Quod beatus pontifex, mox ut referentis verba audivit, implere curavit. Porro Harduinus, qui eam interfecerat, licet miserrime et cum ignominia, adhuc in cecitatis suæ tenebris vivebat. Qui ut sacrum virginis corpus ad locum memoratum referri audivit, dampnans et recognoscens peccatum suum, obviam corpori se jubet duci, et ante feretrum se prostravit. Ad quem mox ut sacri corporis bajuli pervenerunt, lumen recepit; currensque ad episcopum, narravit quanta sibi acciderant. Ex presentis igitur occasione miraculi episcopus verbo dato ad populum, sanctum corpus in ecclesia supramemorata sepelivit (*an.* 673.)

26. (25.) *Quod super res Atrebatensis ecclesiæ S. Mariæ privilegium a Johanne papa confirmari obtinuit.* Hoc autem scriptum reperimus, quod vir

A Dei venerabilis episcopus sanctæ Dei genitricis ecclesiam Atrebatensem ex rebus propriis una etiam cum rege Theoderico augmentans, villis, ecclesiis, terris, molendinis ceterisque subsidiis amplavit, atque in generali placito residente rege prefato, seculares ac judiciarias potestates per pontificalem auctoritatem, presentibus quidem multis coepiscopis cum rege etiam jura dicto stipulantibus, scripto privilegio et a Johanne papa confirmato, ab illa ecclesia omnes penitus exclusit. Quod privilegium tale est: « Sancto et universalis ecclesiæ provisorio beatissimo Johanne papæ Romano episcoporum episcopo, Vinditianus servus servorum Dei minimus, in Christo Domino quicquid feliciter. Notum sit paternitati vestræ seu omnibus sanctæ Dei ecclesiæ prolibus, si aliquid de rebus nostris locis sanctorum vel in substantia pauperum conferimus, hoc nobis procul dubio in æternam beatitudinem retribui confidimus. Nos quidem de tanta misericordia et pietate Domini confidentes, in conventu venerabilium episcoporum nostrorum coram rege pissimo Theoderico in generali placito, hanc epistolam roboravimus, roboratumque in perpetuum fore optamus. Lex priscorum quoque exposcit auctoritatem, ut quicumque voluerit de rebus suis propriis vendere, cedere, condonare, suum instrumentum secundum legem Salicam licentiam habeat alligare. Quapropter noverint omnes fideles, presentes ac futuri, pontificali auctoritate hoc episcopale privilegium constructum a memorato rege Theoderico, ut inviolabiliter conservetur ab hodierno die et deinceps. Per pontificalem auctoritatem omnes seculares et judiciarias potestates excludimus omnemque clamorem et omnem invasionem ab ecclesia sanctæ Mariæ Atrebatensis civitatis; sed ut liceat canonicis Deo inibi famulantibus ex hoc et in reliqua tempore quiete vivere, ab omni mundano strepitu sequestramus. Si autem talis extiterit causa, ut successores nostri precaria vel beneficia de rebus ad clericorum usum pertinentibus patrare maluerint, hoc interdicens. Interdictum etiam anathematis et pontificali auctoritate stabilimus, ut ipsum monasterium cum his villis, Belrenjo (85), Medonivilla (86) inter has duas villas mansos 60, culturas 11, ecclesias 2 cum omni dote et omnibus appenditiis, Aquis⁸⁷⁻⁸⁸ (87) in pago Atrebatense cum ecclesia et dote seu omnibus appenditiis, Friscinicurte (88) cum omnibus appenditiis, Batzala (89) cum ecclesia et omnibus ejus appenditiis, Bericta (90) cum omnibus appenditiis, Squa-

VARIAE LECTIONES.

⁸⁷⁻⁸⁸ Aquistrani 1. sed grani erasum est.

NOTÆ.

(84) Non est Pommereul, sed Saint-Souplet, in cujus territorio ager quidam adhuc Pommereul vocatur. LE GLAY.

(85) Beaurains. COLV.

(86) Moyenville. C.

(87) Aix-les-Fampoux. C.

(88) Fresincourt. C.

(89) Basseux. C.

(90) Berlette (arrond. Saint-Pol.), sed nil ibi possident canonici Atrebatenses. Legendum videtur, quod in codice 5 recentior manus correxit, *Boyletta*, Boille, cujus pagi, inter Atrebatum et Bapaumas sui dominium habet capitulum Atrebatense. C.

via (91) cum æcclesia et dote et omnibus ejus appenditiis, Ors (92) cum omnibus appenditiis, Sautscilo (93) cum suis appenditiis, Radonivilla (94) cum molendino uno super Orientationis fluviolum (95), alio molendino in Dominica curte (96), Maraculo (97), cum integritate, æcclesia cum dote, decimacula ²¹ in Rodulfi curte (98), similiter in Vinziaco ²² (99), ex hodierno die et in reliquum tempus sit in potestate canonicorum in ipso monasterio Deo servientium. Nec aliquis presumat ex his quæ diximus, quæ memoratus inclitus rex de rebus propriis et de aliis per regale preceptum eidem loco delegavit ad opus clericorum, inferre aliquam molestiam, sed liceat eis quiete omnia possidere, quo valeant liberius pro pace sanctæ Dei æcclesiæ et vita regis et conjugis ac filiorum ac statu regni, Dominiclementiam exorare. Si quis vero observator hujus privilegii a nobis ²³ editi extiterit, accipiat mercedem a Domino, et benedictionem a vobis et ab omnibus nobis in presenti vita, et in futura vitam æternam, amen. Qui vero nostræ auctoritati parvipenderit, et hanc pontificalem auctoritatem manu nostra roboratam infringere voluerint, inde dirigimus ad vestram clementiam, ut quod a nobis roboratum est, stabile permittatis non solum a vobis, sed ab omnibus nostris episcopis qui sunt erga vos. Deus omnipotens, qui cathedra unitatis doctrinam posuit veritatis, faciat vos memorem intellectoremque sui, placeatque vobis propter eum in orationibus vestris meminisse etiam mei. — At ille : « Vindiciano cum coepiscopis degentibus Galliarum finibus fraternam visitationem et paternam benedictionem. Audite sententiam quam dico. Si quis de successoribus vestris, vel comes seu cupiditas judicum aut illa opposita persona, hanc donationem vel confirmationem, quam pro Dei intuitu et amore divino fieri vel firmare decrevistis, minuere aut a loco distrahere maluerit : apostolica sententia damnamus, et per pontificalem auctoritatem a liminibus sanctæ Dei æcclesiæ sequestramus, et a cœtu supernorum segregamus, et a regno Dei excludimus : sancti Petri Christi janitoris atque clavigeri celestis regni interdictum interdiciamus, et cum Juda traditore domini nostri Jesu Christi sorte permittimus, ut in die judicii cum diabolo et ministris ejus, luctu qua-

tiente, inferno perfruantur sine gaudio. Amen. Ego Johannes papa hoc privilegium a mea parvitate editum firmavi ac roboravi. Ego Marinus vicarius sedis apostolicæ firmavi ac roboravi. Ego Andreas episcopus subscripsi. Ego Bonibertus episcopus subscripsi. Ego Laurentius episcopus ²⁴ subscripsi. Ego Pedelbrandus episcopus subscripsi. Ego Nautor episcopus subscripsi. Ego Hilarius episcopus subscripsi. Ego Constantius episcopus subscripsi. Ego Martinus episcopus subscripsi. Ego Christophorus episcopus subscripsi. Ego Thomas episcopus subscripsi. Ego Felix episcopus subscripsi. Ego Audoinus archiepiscopus subscripsi. Ego Austregisilus episcopus subscripsi. Ego Ravengarius episcopus subscripsi. Ego Silvius episcopus subscripsi. Ego Leodegarius ab impio iudice Ebroino cathedra Augustidunense depositus scripsi et subscripsi. Data & Idus Maii, anno 7. regni domini nostri Theodorici regis, indictione 2 (an. 685). Ego Vinditianus episcopus jussu domini Theoderici regis et rogatu Johannis summi pontificis scripsi et subscripsi. »

27. (26.) *Quad vir Domini Vinditianus, adhibito secum S. Lamberto, in villa Hunolcorth æcclesiam consecravit.* Preterea vero idem prefatus pontifex Vinditianus in vico qui, a sede Cameracense fere septem milibus distans, vocabulum Hunolcort (100) ab antiquis accepit, monasterium, accersitis secum non paucis coepiscopis unaque etiam beato Lamberto Leodecense martire preciosissimo, ad laudem Dei et venerationem sancti Petri consecravit, ibique clericos et sanctimonialia constituit. Postea vero vir Domini in villa Savia (101), suo videlicet predio, in oratorio qui sem sancti Martini aliquandiu conversatus, sacris operum indicibus non parum claruerat, creberisque colloctionibus, exhortationibus, apostolicis predicationibus, multos inibi ad normam vitæ salubris exequendam excitaverat ²⁵. (27.) Veterem vero kartulam in archivo æcclesiæ sancti Huntberti reperimus, quam sub præsentia et favore hujus sancti pontificis ipse vir sanctustunc temporis abbas, de villa Maceris (102) scripsit, ita se habentem ²⁶ : « Anno 12 regni domini nostri Childerici gloriosi regis, 15. Kalendas Aprilis ²⁷ (an. 672). Ego in Dei nomine Chonebertus ²⁸, etsi indignus peccator, cogitans de

VARIÆ LECTIONES.

²¹ decimā cui. 1. ²² s. in unziaco 1. 3. 4. 5. in unziaco 2. ²³ vobis 1. ²⁴ deest 1. ²⁵ Reliquam unjus capitis partem auctor ipse in scedula assuta supplevit, post excitaverat signum : : ponens quod initio scedula repetit. Reliqui novam lineam incipiunt ; 4. in margine scripsit : Videtur hic aliquid deesse. Coltrenerius novum caput incipit, cui de suo titulum præfixit in nullo codice obrium. ²⁶ Sequens diploma ex MS. Maricoleni sigillo s. Humberti munito, Henschenius edidit in Actis SS. Martii III, 560. unde que a nostro differunt, subjicimus, ut quænam fides huic habenda sit in talibus appareat. ²⁷ 15. Kal. A. desunt Mar. ²⁸ Humbertus Mar.

NOTÆ.

(91) Ecoivres. L.

(92) Ors, prope Castrum Cameracensii; sed nil ibi possidet capitulum. C.

(93) Aut Sauchy-Cauchy sive Sauchy-l'Éstrée, aut Sus-Saint-Leger. L.

(94) Ronville. C.

(95) Le Crinchon, rivus Atrebatum percurrens, officinis purpurariis aptissimus, quibus civitas Romanorum maxime tempore excellebat.

(96) Demencourt, in suburbio civitatis Atrebatensis. C.

(97) Marceul, d. Atrebat.

(98) Roilincourt. L.

(99) Onzain. C.

(100) Honnecourt; cf. II. 10.

(101) Eadem quæ supra Squavia, Ecoivres.

(102) Maizière sur-Oise. L.

Dei timore vel æterni boni retributione seu ablucendis meis peccatis; quia dicit Scriptura: « Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, qui vos perducant in æternas mansiones sanctorum; » rursusque dicit: « Facite vobis saccos elemosinæ qui non veterascunt » — iccirco dono, quod imperpetuum donatum esse volo, ad sacrosanctum monasterium quod vocatur Maricolas, quod vir illustri Hunbertus⁴⁶ quondam suo opere construxit, ubi ego ipse indignus peccator abbas preesse videor⁴⁷, consecratum in honore sanctæ Mariæ matris Domini nostri Jesu Christi et sancti Petri et Pauli apostolorum vel reliquorum dominorum qui in ipsa basilica venerantur, situm in pago Fanomarcensi (103) super fluviolum qui vocatur Helpe (104): hoc est⁴⁸ partem maximam de possessione nostra in villa nuncupata Macerias, sita in pago Laudunensi super fluviolum Iseram, quam de avia mea Deo sacrata Audeliana⁴⁹ quondam dato precio per venditionis titulum comparavi, hoc est mansos dominicos, ubi ipsa Audiliana mansit, vel postea nos edificavimus, et terrationes (105), et servos et ancillas illos et illas. Hos igitur mansos cum terris concidis et pascuis in integrum per hanc seriem epistolæ nostræ donationis, quam Ulfnum notarium scribere rogavimus, ad ipsam basilicam sanctæ Mariæ Mariculis (106) constructam, a presenti die tradimus ad possidendum. Hæc omnia supra nominata ad ipsum monasterium delegavimus, ut ipsi monachi vel successores nostri in suo jure vel dominatione a presenti die recipiant ad possidendum, tam in terris quam domibus, edificiis, mancipiis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, absque ullius judicis interpellatione⁵⁰; habeantque in sua potestate tenendi, dandi, vendendi, commutandi, vel quod exinde voluerint faciendi. Propterea in ista epistola definimus, ut nulla altera⁵¹ ratione calumnia in postmodum inter ipsos servos Dei vel heredes nostros non ad crescat. Si quis vero post nos, quod futurum esse non credimus, si aliquis de heredibus nostris aut quælibet opposita persona contra hanc donationem nostram, quam fieri rogavimus, venire aut infringere voluerit: primitus iram trinxit majestatis incurrat, et sit anathema, et deleatur nomen ejus de libro viventium celesti, et cum justis non scribatur, sed sit consors

A Judæ Iscariotis qui Dominum tradidit⁵², et si emendare noluerit, mutet Deus sensum ejus et in illo iudicio recipiat quod Ananias et Saphira receperunt in presenti, et insuper inserat cogenti fisco auri libras decem, et decem argenti pondo coactus exsolvat⁵³. Nec si quid repetit, nihil⁵⁴ valeat vindicare, et merces nostra inantea proficiat ad salutem. Et si aliqua strumenta, aut anterioris aut posterioris quolibet ingenio vel argumento, de nomine nostro in propinquis meis vel extraneas personas fuerit ostensus aut ullo unquam tempore apparuerit, falsarius esse cognoscatur, et inanis permaneat. Sed⁵⁵ presens donatio a me facta omni tempore firma et inviolata permaneat, stipulatione subnixâ idoneorum testium, domni videlicet Vindientiani episcopi, et Fulberti mei fratris, sed ill. ill.⁵⁶ Actum Maricolis, Ipse tamen Chonebertus⁵⁷, etsi peccator, abbas, propria manu confirmo. »

28. *Sepultus est in monte S. Eligii. De Vita hujus beatissimi pontificis atque gloriosissimi confessoris Christi pauca retulimus, quæ aut pro raritate et ignavia scriptorum neglecta putamus, aut pro seditionibus procellosis quibus sanctas Dei æcclesias semper naufragasse supra diximus (c. 5), scripta desperasse credimus. Quod profecto minime est dubitandum. Fieri enim potest ut, cum tantis subversionibus æcclesiarum una etiam volumina, quibus series vitæ et miraculorum hujus sancti viri continebatur, auribus quidem ridentibus (107), disperirent. Quoniam vero pro supramemoratis causis existentibus incertum est etiam quanto videlicet tempore æcclesiam Camaracensium rexerat, et quæ personæ ejus funebritati (108) interfuerant: ideo ex his melius est silere quam fabulosum quid conficere. Hoc autem pro certo audire sufficiat, quod ad remunerationem sui laboris die obita 5 Idus Martii (109) migravit ad Christum, sepultusque est in basilica, in loco videlicet qui dicitur Mons sancti Eligii, ubi quondam ipse, cum egrotaret apud Brosellam (110), diocesis suæ territorium, jussit se transferri, pro eo quod ibi beatus Eligius habitationis suæ fecerat diversorium, cui beatus Vindicianus familiari usu collectionis inheerat.*

29. *Clericus quidam tumulo sancti viri nescienter insultans, lumine privatur, et item illuminatur. Post*

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁶ r. d. f. v. s. e. q. n. v. desunt Mar. ⁴⁷ Radobertus Mar. quod rectum; fundator enim non fuit S. Humbertus ipse, sed Radobertus, alias Chonebertus seu Chunebertus dictus. Ex hac nominis forma Chonebertus error nostri ortus esse potest. ⁴⁸ u. e. i. i. p. a. p. v. desunt Mar. ⁴⁹ h. e. desunt Mar. ⁵⁰ Audiliana const. Mar. ⁵¹ advocatia, vexatione addit Mar. ⁵² deest Mar. ⁵³ sed s. c. l. i. q. D. t. desunt Mar. ⁵⁴ et insuper — exsolvat desunt Mar. ⁵⁵ deest Mar. ⁵⁶ et Mar. ⁵⁷ ill. et ill. Mar. ⁵⁸ Humbertus Mar.

NOTÆ.

(103) pagi. quem veteres . . . Fanummartinse dixerunt, juniores a nomine præfuentis fluvii Haynau vocaverunt. Folcuini g. abb. Lob. 1.

(104) Helpe mineure, prope Maroilles Sambram influens. L.

(105) l. e. agros cultos.

(106) Maroilles ad Helpram in Hannonia, d.

Camarac.

(107) l. e. ventis tradita, aurarum ludibria facta; cf. n. 4, de quibus maximam partem invidæ auræ rapuisse lætantur.

(108) l. e. funeri.

(109) A. 713, secundum A. Vedast.

(110) Bruxella esse videtur.

multum temporis, cum jam Dominus sanctum suum A
 nificari disponderet causa, intervenit quæ signis
 evidentioribus jacentis merita manifestaret. Erant
 Atrebatii nobilium virorum filii, liberalibus discipli-
 nis sub magistro erudiendi. Et tempus advenerat
 quo ipsi pueri, ab eodem magistro rogati, ad scri-
 ptoriam artem liquorem facere deberent. Locns
 autem, quo vir Dei sepultus quiescebat, jam ve-
 pibus et spinis plenus erat, nec habitator inibi
 erat, pro eo quod gentilium infestatione locus
 ex multo tempore desertus fuerat. Hujus rei, quam
 narro, testes usque ad nostra tempora superfuere.
 Supramemorati namque clerici (111) cum circumja-
 centis nemoris spineta lustrarent, ad basilicam forte
 divertunt. Ubi dum hi, quibus altior mens fuerat, B
 orassent, juniores situm interioris æcclesiæ curiosius
 contemplabantur. Unus autem ex his ad tumulum
 viri Dei incautus accedens, sicut terra dehiscens a
 summo usque deorsum rimam fecerat, ille arrepto
 sarculo cœpit speluncam quasi insultans fodiendo
 pertemptare. Qui statim cæcitate percussus, cœpit
 palpando ducem quærere, ducem clamare. Exter-
 viti qui aderant subita eventus immutatione, magis
 sibi quisque timebat, ne percussi simili sententia
 plecterentur. Sciscitantibus autem privati causam
 luminis, respondit, ex insultatione temeraria, quam
 tumultu intulerat, sibi misero hoc accidisse. In-
 vento igitur salutaris remedii consilio, puerum capi-
 titis sui deditione (112) tantæ animadversionis iram
 placare suadent. Sicque factum est; mox lumine
 recepto, puer haud mediocriter castigatus rediit.

30. *Ubi Fulbertus episcopus sanctum corpus beati
 Vinditiani honorifice levavit.* Hujus itaque miraculi
 fama per vicinam regionem perthonuit, plebemque
 longe lateque super venerationem tanti viri excita-
 vit. Qua etiam Fulbertus pontifex attonitus, qui post
 illum 15to in episcopio extitit, sanctum corpus le-
 vare disposuit, et honorifice in locello lapideo con-
 ditum repperit (circa an. 940). Suum autem archi-
 diaconum, ut ferunt, Honoratum juxta quiescentem
 intactum reliquit.

31. *Ubi meritis sancti Vinditiani cæcus illuminatur.*
 Erat preterea in territorio Atrebatensi mulier ha-
 bens unicum filium, cui, patentibus oculis, lux ipsa
 multo ex tempore negabatur. Hunc mater secum
 adsumptum ad sepulchrum beati Vinditiani con-
 duxit; ubi perductum super altare cereum offerre
 fecit, ipsaque paululum oratura prosternitur. Mani-
 festa Dei virtute puer lumine recepto, nec o itinere
 cœpit regredi, nihil hæsitans et viæ ducem non re-
 quirens.

32. *Item quædam mulier cæca visum recepit.* Mu-
 lier item quædam in territorio Pontico erat non

ignobilis, sed privato lumine debilis; quæ paratis
 viaticis, proficisci Romam ad limina apostolorum
 pro recipienda salute disposuerat. Nocte igitur ea,
 qua sequentis dici mane profectionis iter paraverat,
 divinitus commonetur, ut ad sepulchrum beati Vin-
 ditiani cum oblatione sua properaret, ibi optatæ lu-
 cis comærtia receptura. Facto itaque crepusculo,
 carpento superimposita, ut monita fuerat, explevit.
 Veniens igitur ad tumulum viri Dei, mox ut terram
 oculis attingit, aperti sunt oculi ejus, et sic gaudens
 rediit ad propria.

33. *Multi diversis cruciatibus plecti sunt, quod tem-
 plum ejus violarunt.* Heinrico autem quondam impe-
 ratore, ortis simultatibus inter Balduinum (113) et
 Arnulfum comitem (114), Balduinus collecta manu
 Arnulfum, quia numero inferior erat, a Valentianis
 expulit; quod quidem castrum imperio Henrici
 subjugatum fuerat. Indignatus imperator rerum in-
 solentia, castrum et ipse obsidione clausit (an. 1006).
 Ad hunc Rotbertus Francorum rex innovandæ au-
 ctivitæ gratia, sed et Richardus Rotomagensium dux,
 cum infinita multitudine convenerunt. Gens ipsa fe-
 rox et iniquis (115), et avaritiæ studiis fervens,
 nec æcclesias Dei immunes reliquerant incursionis.
 Porro Atrabatensem provinciam peragrantes, pa-
 triam misera cæde vexabant. Ex his aliqui ad mon-
 tem sancti Eligii, de quo supra disseverimus (c. 28),
 devenientes, audierunt monasterium multis pecuniis
 et congestionibus refertum. Facto igitur agmine,
 templum irrumpere nitentur. Renitentibus cleri-
 cis, unus barbarico furore commotus, telo vibrato
 unum ex sacerdotalibus viris in ipso aditu templi
 prostravit; ceteri vero, fraternæ necis dolore ac-
 censi, pertinacius rebellabant. Difficultate igitur
 facta, cum hostes templum effringere non possent,
 unus eorum, vesano spiritu armatus, tectum templi
 ascensu superavit, et per laquearia sese intro sum-
 misit, et improvisus viros a tergo ferire cœpit. Tur-
 bati qui aderant, cum hostem in medio sui cern-
 rent; dum posteriora defendunt, liberum anteriori-
 bus aditum præbuerunt. Qui irruentes plerosque
 necaverunt, et cruentis manibus sancta contami-
 nantes, thesauros æcclesiæ, vestes etiam sacerdota-
 les sustulerunt. Nec longum tamen lætati, mox (116)
 inter se spolia diviserunt, plerique arrepti a dæmo-
 nio torquebantur; alii linguis adusti, alii proprio
 morsu precis, plerique cruribus exustis, misero
 cruciatu plectebantur. Fama hujusmodi ceteris ter-
 rorem incussit, ne de spoliis æcclesiæ illius tactis
 seiva quoque pestis eos incenderet. Sed et comes (117)
 mox ut in patriam reversus est, quaestione facta de
 thesauris dictis sub posito sacramento, usque ad
 minimum quadrantem fecit persolvi. Unus autem ex

NOTE.

(111) I. e. discipuli, *clergonnets*.

(112) I. e. ut monachum se futurum promitteret.

(113) Flandrensem.

(114) Valentianensem, cf. c. 115.

(115) I. e. inquieta.

(116) I. e. mox ut.

(117) Richardus Normannorum dux. Cotv

illis qui interfuerat violatoribus æcclesiæ, unam in partem sibi campanam retinuit; quam cum diu cessasset, parte corporis premortua tandem confiteri coactus est quod avaritia suadente negaverat. Missa igitur legatione ad matricularios (118), duplo restituit, sicque salutem pristinae redditus est.

54. *Hildebertus successit, post Hunoldus, tum Hadulfus.* Beato Vinditiano Hildebertus (119) in episcopium successit (an. 718). Cui Hunoldus. Hoc defuncto (120), ad episcopale solium Hadulfus eligitur, quemasserunt quidam filium fuisse sancti Ragnulfi martyris; de quo hi, qui nostris superflue temporibus fideles, testati sunt multa se ad sepulchrum ejus vidisse miracula.

55. *Hunc Engranus episcopus levavit, in cujus elevatione mulier a demonio liberata est.* Hic Hadulfus in æcclesia sancti Petri apostoli, quæ intra muros castelli Atrebatensis est juxta monasterium sancti Vedasti, sepultus est (121) (an. 728). Hujus vero sanctitas procedente tempore multis mirisque portentis ostensa est. Quorum precipuus testis edituus monasterii sancti Vedasti Engrano Camaracensi episcopo visiones quas plerumque viderat propagavit. Qui ergo testem idoneum animadvertens, sanctum corpus levavit. In qua elevatione, ad declaranda sancti viri merita, mulier quædam ab immanundo spiritu mirifice liberata est; unde episcopus letus, verbo facto ad populum, beati Hadulfi solemniam in numero sanctorum notificavit.

56. *De Trawardo episcopo.* Post Hadulfum Trawardus substituitur in sedem (an. 728).

57. (36.) *De Gonfrido episcopo.* Post quem eisdem monasterii Guntfridus rector extitit (122).

58. (36.) *De Albrico episcopo.* Post cujus excessum Albricus (an. 770).

59. (37.) *De Hildwardo episcopo.* Post Albricum Hildwardus (an. 790), tempore Karoli Magni, successit, qui duas tabulas eburneas pulchre sculptas, anno 12 sui episcopatus, ut in eisdem tabulis liquet, fieri jussit. Hic autem usque ad tempus Ludovici Pii superfuit, multisque commodis æcclesiam instruere curans, ab ipso imperatore immunitatis preceptum hujusmodi obtinuit: « In nomine Domini Dei et salvatoris nostri Jesu Christi. Hildwardi

A cus divina ordinante providentia imperator augustus. Cum petitionibus servorum Dei justis et rationabilibus divini cultus amore favemus, superna nos gratia muniri non diffidimus. Proinde noverit industria seu sagacitas omnium fidelium nostrorum, tam presentium quam futurorum, quia vir venerabilis Hildwardus Camaracensis urbis episcopus obtulit obtutibus nostris immunitates, avi videlicet nostri, regis Pippini, et genitoris nostri, Caroli bonæ memoriæ prestantissimi imperatoris, in quibus continebatur insertum, qualiter idem genitor noster et antecessores reges prædictam sedem, quæ in honore est sanctæ Dei genitricis Mariæ sempere virginis, ob amorem Dei tranquillitatemque consistensium fratrum sub plenissima tuitione et immunitatis defensione habuissent. Pro firmitate tamen rei postulavit a nobis prefatus episcopus, ut eorundem regum auctoritatem, in amore Dei et reverentia sanctæ Dei genitricis Mariæ, nostra confirmarem auctoritate. Cujus petitioni libenter adquevimus, et ita in omnibus concessimus atque per hoc preceptum nostræ auctoritatis confirmavimus. Precipientes ergo jubemus ut nullus iudex publicus vel quilibet ex judiciaria potestate, in æcclesias vel loca vel agros seu reliquas possessiones prædictæ æcclesiæ, quæ moderno tempore in quibuslibet pagis vel territoriis infra ditionem nostri imperii juste et legaliter memorata tenet vel possidet æcclesia, vel ea quæ deinceps a catholicis viris eidem æcclesiæ fuerint collata, ad causas audiendas, aut freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius æcclesiæ tam ingenuos quam servos super terram ipsius commorantes nequaquam distringendos; nec ullas redditiones, aut illicitas occasiones requirendas, nostris et futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ supra memorata sunt exigere presumat. Sed liceat memorato presuli suisque successoribus prædictæ æcclesiæ, cum cellulis et rebus vel hominibus sibi legaliter subjectis, immunitatis nostræ defensione quieto ordine possidere, et nostro fideliter parere imperio, atque pro stabilitate nostra, vel totius imperii a Deo nobis collati vel conservandi, una cum clero et populo sibi subjecto, libere Dei misericordiam ex-

VARIE LECTIONES.

52 H. a. n. a. l. P. s. auctor ipse inter lineas adscripsit. 53 chartam originariam hujus præcepti vidi adhuc in tabulario Camaracensi extantem, imperatoris manu subscriptam, sigilloque munitam; cujus varias lectiones subjicio. 54 quam et f. charta. 55 auu ch. 56 pippini regis ch. 57 quæ est in honore ch. 58 genetr. ch. const. 59 t. fratrum ibidem c. semper sub ch. 60 defensionem ch. 61 firmitatem ch. 62 deest ch. 63 auctoritates ch. 64 reverentiam ch. 65 quislibet ch. 66 aut ch. 67 quas ch. 68 i. n. ch. 69 cas. ch. 70 eidem conlatæ f. eccl. ch. 71 commanentes ch. 72 distringendos ch. 73 redibit. ch. 74 s. penitus e. ch. 75 s. res. p. ch. 76 s. sub i. ch. 77 conlati ch.

NOTÆ.

(118) I. e. ædituos, qui matriculam seu registrum baptizatorum tenebant, les marguilliers.

(119) Sive Emebertus, de quo cf. supra c. 16.

(120) Anno 718, secundum Ann. Vedast. Alii obisse dicunt 9 Jan. 717.

(121) Obiit ann. 728 secundum Annales Vedastianos, Petavianos, Laureshamenses.

(122) Fecit translationem sancti Landelini, 15 Jun. 770. Unde apparet Albricum non ante anni 770 finem episcopum factum. Idem obiit 7 Jan. 790. Cameraci in bibl. publ. exstat adhuc codex canonum Hibernicorum n. 619 eo jubente scriptus, uti testatur subscriptio in fine ipsa scribæ manu addita: *Expl. liber canonum, quem dominus Albericus episcopus*

fare. Et quicquid exinde fiscus noster exigere poterat, in luminaribus ipsius æclesiæ concinnanda perpetualiter concessimus ad habendum. Contineatur etiam in eodem precepto domni et genitoris nostri, quod si quis dux, comes, vicarius, seu quislibet ex iudiciali potestate auctoritatem domni genitoris ⁷⁸ nostri vel antecessorum regum irrumpere ⁷⁹, aut violare præsumperit, solidos sexcentos culpabilis iudicetur; videlicet ut duæ partes in archilivum ipsius æclesiæ admittantur, et tertiam fiscus regalis recipiat, ut nullus tale quid audeat ⁸⁰ perpetrare. Quod ita et nos per hanc nostram auctoritatem confirmamus, ut sicut a domno et genitore nostro vel ⁸¹ antecessoribus regibus collatum atque confirmatum est, ita ⁸² deinceps inviolabiliter conservetur. Hæc quippe auctoritas aut a fidelibus sanctæ Dei æclesiæ et nostris verius ⁸³ credatur, manu propria subter eam firmavimus et anuli nostri impressione signari iussimus. Signum Hludovici serenissimi imperatoris. Ego Durandus diaconus ad vicem Helisacharii recognovi. Amen. Data est 17 Kal. Maias, anno Christo propitio 3 domni ⁸⁴ Hludovici piissimi augusti, indictione 9 (an. 816). Actum Aquisgrani regio palatio ⁸⁵, in Dei nomine. Amen ⁸⁶. Illic etiam interfuisse sinodo invenitur [(Flod., II, 48) quam anno ab incarnatione domini nostri Jesu Christi 814 Vulfarius Remensium archiepiscopus in æclesia Noviomensi cum aliis coepiscopis habuit, ubi videlicet sententia ventilata est inter Wendilmarum (123) et Rothardum (124) episcopos, de terminis parrochiarum suarum.

40. (58.) *De Halitchario, quem Ebo archiepiscopus subjecta epistola humiliter alloquitur (Ib., 19).* Hildowardo (125) vero Halitcharius successit, vir doctrina apostolicis et fide catholicis. Hic precibus Ebonis Remensis archiepiscopi sex libellos de remediis peccatorum et ordine vel iudicii pœnitentiæ conscripsit (126); ad quem Ebonis talis extat epistola: « Reverentissimo in Christo fratri ac filio Halitchario episcopo, Ebo indignus episcopus salutem. Non dubito tuæ id notum esse caritati, quanta nobis æclesiasticæ disciplinæ, quantisque nostrorum necessitatibus subditorum, et insuper mundalium oppressionibus, quibus cotidie agitatur, cura constringat. Idcirco, ut tecum contuli, ex Patrum dictis, canonum quoque sententiis, ad opus consacerdotum nostrorum excerptæ pœnitentialem minime valui; quia animus cum dividitur per multa,

A fit minor ad singula. Et hoc est, quod in hac re me valde sollicita, quoniam ita confusa sunt iudicia pœnitentium in presbyterorum nostrorum opusculis, atque diversa et inter se discrepantia et nullius auctoritate suffulta, ut vix propter dissonantiam possint discerni. Unde fit, ut concurrentibus ad remedium pœnitentiæ, tam pro librorum confusione quam etiam pro ingenii tarditate nullatenus valeant subvenire. Quapropter, carissime frater, noli te ipsum nobis negare, qui semper in divinis ardenti animo disciplinis ac solerti cura scripturarum meditationibus perfectissimo otio floruisti. Arripe quæso sine excusationis verbo hujus sarcinæ pondus, a me quidem tibi impositum, sed a Domino, cujus onus leve est, levigandum. Noli timere, neque formides hujus operis magnitudinem, sed viriliter ⁸⁷ accede, quia aderit tibi qui dixit: « Aperi os tuum, et ego « adimplebo illud. » Scis enim, optime, parvis parva sufficere, nec ad mensam magnatorum pauperum turbam posse accedere. Noli tuæ devotionis nobis subtrahere scientiam, noli accensam in te sub modio ponere lucernam, sed precelso eam superpone candelabro, ut luceat omnibus qui in domo Dei sunt fratribus tuis, et profer nobis veluti scriba doctus, quod accepisti a Domino. Aderit tibi hujus laboris itinere illius gratia, qui ⁸⁸ duobus discipulis euntibus, tertium se socium addidit in via, et apperuit illis sensus, ut sanctas intelligerent Scripturas. Spiritus paraclitus omni veritatis doctrina, et perfecta caritatis scientia, tua resplendeat ⁸⁹ pectora, carissime frater. Vale. »

C 41. (39.) *Ad Ebonem Halitcharius epistolam rescribit (Ib.).* Ad quæ ⁹⁰ idem talia rescribit Halitcharius: « Domino et venerabili in Christo Eboni archiepiscopo, Halitcharius minimus Christi famulus salutem. Postquam, venerande pater, directas beatitudinis vestræ accepi litteras, quibus me hortari dignati estis ne mentis acumen inertis torpentique otio summitterem, sed cognitioni ac meditationi cotidie sacræ Scripturæ me vigilanter traderem, et insuper ex sanctorum Patrum canonumque sententiis pœnitentialem in uno volumine aggregarem: durum quidem mihi et valde difficile tremendumque hoc quoque fuit imperium, ut hanc susciperem sarcinam, quam a prudentibus cognosco relictam. Multumque renisus sum voluntati vestræ, non velud procaciter durus, sed propriæ infirmitatis tarditate admonitus. Hac etenim cura sollicitus. necessarium

VARIE LECTIONES.

⁷⁸ d. et g. ch. ⁷⁹ irrumpere ch. ⁸⁰ auferret ch. ⁸¹ vel ab a. r. prædictæ ecclesiæ conlatum ch. ⁸² ita et ch. ⁸³ v. certiusque c. ch. ⁸⁴ Helisachar r. data XVII. Kal. Mai. a. C. p. tertio imperii d. nostri H ch. ⁸⁵ p. r. ch. ⁸⁶ n. feliciter a. ch. ⁸⁷ videnter 1. cui auctor ipse viriliter superscripsit. viriliter 2. videnter superscr. viriliter 3. videnter 5. Flod. ⁸⁸ quam 1. ⁸⁹ vel irradiet superscriptum 1. 3. unde 2. 2. in textu habent resplendeat vel irradiet. Flodoardus teste Colvenerio scripsit resplendeat, quod recentior quidam mutavit in repleat. ⁹⁰ atque 1.

NOTÆ.

pus urbis Camaracinsium et Adrabatinsium feri rogavit. Deo gratias amen. Cf. Annales nostros, VIII, 452.

(125) Noviomensem.

(124) Succioniensem.

(125) Obiisse putatur 4. Jul. 816. Certe diploma a Ludovico imperatore nactus est adhuc 14 Apr. 816, de quo cf. Miræum II, 950.

(126) Editos a Canisio in Ant. Lectt.; cf. Fabricium s. v.

duxi, ut aliquandiu me a scribendi temeritate suspenderem; quia sicut perpendi injuncti operis difficultatem, ita et injungentis auctoritati nec volui nec debui usquequaque resistere; certus, quia imbecillitatem meam multo amplius vestra adjuvaret precipientis dignitas, quam gravaret meae ignorantiae difficultas. Valete. »

42. (40.) *De Constantinopolim plurima sanctorum pignora attulit* (A. Einh., an. 828). Hic ab imperatore Karolo (127) Constantinopolim missus, et a Michaelē imperatore, sicut inde reversus ipse retulit, honorifice susceptus est. Unde ipse multa et preciosa sanctorum pignora, sancti videlicet protomartyris Stephani, Cosmæ, Antimi Nicomediensis episcopi, et Teodori martyris, quæ in ecclesia beatæ Mariæ continentur adhuc, asportavit; necnon et tabulas eburneas, quibus libri cooperti ibidem esse spectantur. Hujus vero tempore (A. Einh., an. 818) Luduwicus Pius rex per Cameracum transiens, Aquisgranum ad hibernandum revertitur. Beatus vero pontifex in pace cum patribus suis dormitionem suscipiens, sepultus est in Monte sancti Eligii (an. 830)].

43. (41.) *Successit beatus Theodericus, quem Ebo archiepiscopus sibi in synodo judicem elegit.* Post hunc summi sacerdotii munus Theodericus a Luduwico susceptus (128), vir spectatæ sanctitatis et prophetiæ spiritu divinitus illustratus. Cujus tempore Lotharius patrem Ludowicum regem, consentientibus falsis episcopis, maxime Ebone Remorum archiepiscopo, a regni imperio dejecerat. Principibus tamen injuste dejectum animadvertentibus, et eisdem episcopis, qui ante consenserant, acclamantibus, in pristino honore restitutus est. [(Flob., II, 20). Post hæc congregata synodo in Metensi ecclesia sancti Stephani, imperator præ cunctis Ebonem accusat, quod eum falso fuerat criminatus, et eisdem falsis criminibus appetitum a regno dejecerat, armisque ablatis, nec confessum nec convictum contra regulas æclesiasticas ab æclesiæ aditu eliminaverat. Qui objecta erubescens, seque male fecisse recognoscens, ut in synodo omnia legaliter adimplerentur, secundum Africanos canones sibi judices episcopos delegit, inter quos etiam Teodericum episcopum convocavit.] Iste etiam anno Domini 832. 16. Kal. Decembris ordinationem clericorum fecit in monasterio Laubiensi (129). Anno etiam 844. dedicavit monasterium in Vaslero (130), petente Hariberto abbate.

44. (42.) *Ubi sanctum corpus beati Vedasti quæsit, implorantibus monachis, et invenit.* Dani vero tunc temporis per viciniam hujus dioceseos male debaccantes, æclesiis insultabant. Quare vir Domini Theodericus, pie monentibus et implorantibus

A monachus, quia dubitabatur et incertum erat, quæ in loco positum crederent preciosissimum corpus sancti Vedasti, quæsit et invenit anno quidem dominicæ Incarnationis 852; inventum vero ita paravit, ut si forte metus Danorum coeret, fugientes aliorum deferrent.

[45. (43.) *Ubi in synodo de Ebonis depositione et Hinemari ordinatione scriptum protulit* (Flob. III, 11). Hujus etiam diebus honorabilis presul Hinemari, post Ebonem depositum ejusdem ecclesiæ episcopus anno sui episcopatus 7, synodum habuit comprovincialem apud Suessionicam urbem in monasterio sancti Medardi, cum Venelone Sennensi archiepiscopo, Amalrico Turonensi, et hoc Theoderico Camaracensi episcopo, et multis aliis episcopis et abbatibus, residente quoque in medio glorioso rege Karolo (an. 853). Uti quædam necessaria æclesiæ Dei sunt pertractata negotia. Ad quam synodum accedentes quidam Remensis æclesiæ canonici ac monachi, clamaverunt suspensos se a prefato archiepiscopo suo ab administratione ordinum æclesiasticorum, ad quos ab Ebone quondam proveci fuerant. Electi igitur judices utriusque partis, id est archiepiscopi et clamatorum, auditis causis altrinsecus, judicaverunt: quod si Ebo archiepiscopus in suo statu manens, canonicè hos fratres ordinaverit, deberent ministrare; si autem injuste dejectus et canonicè restitutus, post suam canonicam restitutionem eisdem ordinaverit, sine ulla quæstione deberent etiam ministrare. Interrogatis itaque ordinatoribus Hinemari de Ebonis depositione et Hinemari ordinatione, surgens Theodericus Camaracensis episcopus, porrexit in conspectu principis et synodi scriptum, continens ordinem depositionis prefati Ebonis. Tunc ventilatum est qualiter exauctoratus episcopus restitui debeat, et quia idem Ebo restitutus canonicè non fuerit, insuper et ab apostolica sede, Sergio papa confirmante dejectionem illius, dampnatus extiterit, ut in laica tantummodo communionem maneret. Sicque decretum est, ut quicquid in ordinationibus æclesiasticis Ebo post depositionem suam egerat, secundum traditionem apostolicæ sedis, præter sacram baptismum, quod in nomine sanctæ Trinitatis perfectum est, irritum haberetur, et ordinati ab eo æclesiasticis gradibus privarentur. Tunc unus ex dejectis fratribus libellum proclamationis exposuit in medio, in quo continebatur, quod ideo se ab Ebone permisissent ordinari, quia viderant, suffraganeos Remensis æclesiæ in unum cum litteris imperatoris Lotharii convenisse, et eundem Ebonem restituisse. Sed et litteras, quasi ex nomine Theoderici episcopi et ceterorum ejusdem dioceseos episcoporum manibus roboratas, ostenderunt: quibus recitatis fal-

NOTÆ.

(127) Ludowico potius.

(128) Halitcario Cameracensi episcopo defuncto, Theodericus jussu domini imperatoris ordinatur. Ann. Vedast. a. 830. Sed Gallia Christiana auctores d. 25 Junii 831 obiisse statuunt Halitgarium; cf. Ma-

billon Annales a. 650.

(129) Cf. Folcuini G. abb. Lob. 11.

(130) Walers en Faigue, in confiniis Hannoniæ et Picardiæ.

siq̄ue comprobatis, jussi sunt cōmunionē privari, A pro eo quod episcopis talia objicere presumpsissent. His ita terminatis, Hincmarus archiepiscopus primatus sui locum recepit. Cujus extant scripta plurima, quæ ipse de fide catholica et de conservando juro catholico conscripsit.

46. (44.) *Scripta Hincmari ad Theodericum et ad alios quosdam (ibid., c. p. 21).* Inter quæ etiam Immoni Noviomagensi episcopo, pro consilio et auxilio dando Theoderico Cameracensi presuli super quodam inolecente, qui Deum non timebat et æcclesiasticum ministerium non reverebatur. Ipsi etiam Theoderico pro quodam Hettone, Lotharii regis vassallo, cui communi consensu pœnitentiã injunxerat, qui se absolutum a prefato Theoderico fuisse fatebatur; et pro quodam presbitero, quem idem B Theodericus excommunicaverat, pro quo papa Romanus Hincmaro litteras miserat, quas ipse eidem Theoderico mittebat. Item pro prefato Hettone absolutio. Item pro rebus Remensis æcclesiæ, quas sibi per prestariam Theodericus delegari petebat. Maiori quoque illustri comiti, gratiarum referens actiones pro benignitate et sollicitudine quam domino Theoderico Cameracensi presuli, viro sancto, et æcclesiæ ipsius exhibere curabat. Scripsit etiam Lothario regi ¹¹, filio imperatoris Lotharii, pro electione episcopi æcclesiæ concedenda Cameracensi. Ne non Gontario Coloniensi, ut intercedat apud Lotharium rogem, et satagat pro electione canonica Cameracensis episcopi post decessum Theoderici venerandi presulis. Mortuus enim erat. Item secundo vel tertio pro eadem re, affirmans, non nisi regulariter in diebus suis illic episcopum ordinandum.]

47. (45.) *Domno Theoderico suis predicente, coxa frangitur.* Hujus vero tale factum, quibusdam qui suis prope temporibus fuerat referentibus, cognovimus, quod progrediens ad quendam ¹² diocesis suæ locum pro sanctione æcclesiastica, cum adhuc tribus fere millibus ab urbe distaret, in spiritu casus sui periculum agnovit, quod comitantibus secum intulit, dicens: *Noverriti, fratres, hanc longe periculosam nobis instare ruinam.* Cui cum comitantes, ut locum declinasset, monerent: *Nequaquam, inquit, fratres mei, voluntatem Dei effugere debemus, qui ideo percussit, ut sanet, idcirco vulnerat, ut medeatur.* D Necdum verba compleverat, et ecce in occursum ejus vir quidam mendicus advenit. Qui cum se ad salutandum episcopum pronior inclinasset, mulus cui episcopus insederat, ex salutantis motu territus, subito in diversam resiliit, et ruentis eliso crure, apertum campum tenuit. At comites ruentem episcopum excipientes, propriis ulnis ad urbem bajularunt.

48. (46.) *Inauditum miraculum super quodam pre-*

done a sancto episcopo excommunicato. Postea vero vir quidam negotiis militaribus deditus, sed rapacitatis studiis intentus, possessiones sanctæ Mariæ, quæ in territorio Atrebatensi conjacebant, frequenti incursione depopulari consueverat. Qua de re sepe ab episcopo vocatus, cum maleficii sui finem dare nolisset, presul apostolicæ auctoritatis virga ferendam ejus rabiem estimavit. Semel igitur, bis, et tertio vocatum, sed renitentem, excommunicavit. Ille ad augmentum dampnationis suæ reatus sui culpam non solum recognoscere noluit, verum ipsam presulis excommunicationem furiosius spernere verbisque tumentibus reprobare cepit, et majorem tyrannidis suæ violentiam minari: cum repente inter furentis blasphemiam infelix, per secretam naturam suis visceribus, Dei judicio percussus interiit, sepultusque est procul ab urbe juxta viam publicam, ubi nec mortuus partem cum fidelibus habere meruisset. Porro manifesto divinæ animadversionis judicio, terra quo sepulturæ locus ambiebatur, tribus per circuitum cubitis ab imo ita exarsit, ubi ab occultis meatibus incendio emisso fatisceret; et cum id cernentibus mirum et formidandum esset, illud magis stæpebant, quod per triennium in agro illo ros aut pluvia non cecidit, nec gramen apparuit. Expleto vero triennio, cum vir Dei nocte quadam per extasim in sublino raperetur, vidit miserum miro et formidando supplicio cruciari. Cujus sorte miserrima conpunctus, mox ut in se rediit, sumptis secum quos voluit, ad sepulturam usque pervenit; expositoque consilio, licet auctoritatem non haberet, servum unum, qui ei habendis usibus inhæserat, causas defuncti agere jubet, et ut impositum modum pœnitentiæ pro eo ipse expleret, data sibi ab episcopo pro hac expletione (131) libertatis optione. Postea vero tellus visa est herbidare ¹³.

49. (47.) *Quod tempore hujus templum beati Gaugerici inceptum est, et eodem anno obiit.* Sub hujus beati pontificis diebus, anno videlicet incarnationis Domini nostri Jesu Christi 865. 16. Kal. Julii, inceptum est templum sancti Gaugerici ædificari, quod postea honorifice consummatum, sed tempore quidem Rotradi, ejusdem sedis ab ipso Theoderico tertii episcopi, ut in sequentibus legitur (c. 61), a Normannis etiam cum civitate incensum est. Eodem vero anno, Nonas Augusti, Theodericus episcopus ad remunerationem suorum laborum vocatus, diem clausit, sepultusque est in monasterio sancti Auberti. Sed tempore tertii (132) Ottonis imperatoris, sub Fulberto ejusdem sedis episcopo translatus est in Germaniam, sicut in sequentibus legitur.

50. (48.) *Post hunc æcclesia a pastore tribus annis vacavit, Hilduino contra canones instituto.* Post hujus

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ regis I. ¹² quoddam I. ¹³ P. v. t. v. e. h. auctor scripsit in rasura duarum linearum et dimidiæ.

NOTE.

(131) I. c. ut hoc expleret.

(132) Falsum: primus fuit: cf. c. 79.

excessum (an. 863) æcclesie Cameracensium a pastorali regimine per tres circiter annos vacavit, hac scilicet contentione habita inter Hincmarum archiepiscopum et imperatorem (133) Lotharium. Siquidem imperator cuidam clerico Guntherto episcopii contulit dignitatem; sed archiepiscopus cum suis coepiscopis, hoc fieri contra sacros canones advertens, cum omni auctoritate refragatus est, cunctisque ipsius æcclesie clericis ac militibus sub anathemate interdixit, ne quis eorum cum adultero pastore ullum assensum aut familiaritatem habere putasset; usumfructum vero terræ, quod imperatoris erat, tantummodo commodarent. Quare non diu moratus, invitus abscessit. Dehinc vero imperator Teoboldum quendam clericum intromisit; sed similiter ea contentione frustratus, exivit. Tertio quoque Hilduinum, suum cognatum sed et suum capellannum, ipsi æcclesie præficere estimavit; sed quia contra legem canonicam erat, Hincmarus quoque benedictionem cum omni virtute negavit. His ergo ita contententibus, æcclesia pastorali regimine destituta labefactabatur. Unde Nicholaus papa graviter motus, sepe Lotharium, inmo quoque Hincmarum, quasi super id negotii negligentem et incuriosum, directis epistolis succensebat. Hunc itaque litteras hujusmodi ad Nicolaum papam direxisse reperimus, [(FLOD. III, 12.): Domino unice singulariterque suscipiendo, patrum patri et summa veneratione honorando, reverentissimo papæ Nicholao, Hincmarus nomine, non merito, Remorum episcopus ac plebis Dei famulus. In epistola vestræ sanctitatis, per Odonem episcopum episcopis in regno Lotharii pro prejudicio Cameracensis æcclesie directæ, relegi vestram auctoritatem sciscitaturam cujus neglectu eadem æcclesia ultra decimum mensem pastore vacaret? Unde ut non negligens a vestro apostolatu succensear, judico, auctoritati vestræ post directas Illothario et episcopis regni ejus atque Hilduino, qui eandem ecclesiam irregulariter occupavit, ita ut ante quam ipsas mitteretis epistolas, hactenus prejudicium permanere; inique Lotharium regem, et legatis et litteris, prout potui, sæpe et consue inde commonuisse, donec regiis suis litteris mihi respondit: Hilduinum ad vestram auctoritatem suum legatum misisse, et nihil aliter de prefata ecclesia, nisi ut egerat, disponere debuisset, donec a vobis inde responsum acciperet. »]

51. (49.) *Hilduinus expellitur, sanctus Johannes subrogatur.* Itaque supradicta contentio inter imperatorem et archiepiscopum tamdiu processit, donec imperatore Lothario mortuo, Hilduino expulso, anno

A dominicæ Incarnationis 866, Johannes sanctæ memoriæ episcopus a Lothario minore, filio Lotharii imperatoris, præordinante divina gratia, substituitur. Illic autem regia in aula nutritus, cantoris officio sungebatur. Hujus enim in superficie sepulture tale scriptum constat marnori caraxatum (134).

Regum magnifica fueram nutritus in aula,

In qua cantoris nomine functus eram.

Non propriis meritis, sola pietate Tonantis,

Antistes ista factus in urbe fui;

Quam prestante Deo monui contempnere semper

Illecebras mundi, gaudia vera sequi.

Nunc autem facta carnisque animæque diremptu,

Septima post sexta sabbata (133) perficio.

B *Donec in adventu Christi sua membra resumat*

Spiritus, octava jam radiante die.

Qui legis hunc titulum, frater, subsiste parumper,

Et dic, æternam promerear requiem.

[52. (50.) (FLOD. III, 21) *Quod Johannes ordinationis Bertulfi episcopi interfuit.* Hunc in ordinatione Bertulfi Trevirensis archiepiscopi venerabilis Hincmarus, cujus paulo ante mentionem fecimus, ex jussione Karoli regis, cum Hincmaro Laudunensis episcopo et Odjone Belvacensi ad petitionem Adventii Mettensis ⁹⁴ et Arnulfi Tullensis episcoporum ejusdem Trevirensis diocesis miserat, informans eos, quomodo id rite fieri deberet canonica apostolicaque auctoritate, ut sacris regulis nulla aut negligentia aut presumptione in aliquo discederent.

C 53. (51.) (FLOD. III, 23) *Plurima scripta Hincmari archiepiscopi ad dominum Johannem.* Huic, id est domno Johanni Cameracensi, petenti commendatitias dari sibi Romam proficiscenti litteras, ex nomine domni Hincmari Adriano papæ offerendas, rescribit: quod si redditurus obsequium cesari Romam velit ita pergere, ut obsequio Deo debito cesaris contrarium non esset obsequium, canonicas libenter ei litteras tribueret; sin autem pro causa Lotharii regis, quæ inter eum et ipsius uxorem diu ventilata fuerat, quoniam commendatitias in hac re dare litteras non valebat, reprehensibiles dare non audeat, quia nec debeat: presertim cum nuper dominus Adrianus litteras ei suæ auctoritatis per D Actardum Namnetensem episcopum miserit, in quibus significaverit se certamina, quæ sedes apostolica per antecessores suos Benedictum et Nicholaum in hac causa certaverat, sequi; monens eum, ut quod super hoc negotio gestum est, nullatenus enervari consentiat; intimansque, qualiter excommunicata fuerit Waldrada. Addit etiam, quod

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁴ *lineæ superscripsit ipse auctor.*

NOTÆ.

(133) Errat noster, Lothario imperatori imputans quæ ejus filius Lotharius minor rex egit. Imperator enim, jam a. 855 defunctus, non potuit successorem dare Theoderico, quem a. 865 demum obisse constat. Neque litteras eidem imperatori dirigere potuit

Nicolaus, a. demum 858 papa creatus. Errorem jam notavit Colvenerius.

(134) l. c. inscriptum.

(135) l. q. feria; cf. DeCaugé.

sine consilio coepiscoporum litteras ei dimissorias, maxime pro re incerta, dare nequiret. Item de obitu Lotharii, exhortans, ut sine dilatione ad Karolum regem veniat. Item pro quodam presbitero Cameracensis parrochiae, qui se ipsum castraverat, frequenti monitus id agere visitatione, nesciens quid inde sacri decernerent canones; consiliumque admonens, ut diligenter investigetur, quibus sit modis admissum, et interim per indulgentiam presbiter idem maneat in ordine suo, donec in provinciali synodo, quid exinde tenendum sit, inveniat, quod nec preceptis evangelicis contrarium, nec decretis sanctorum repperiatur adversum. Item gratiarum referens actiones pro beneficiis saepe sibi ab eo impensis, petens, ut requirat sermonem sancti Augustini de lapsu monachi et viduae, ac sibi ad transscribendum mittat, vel transscribi faciat et ad proximam synodum sibi afferat; expositionem quoque Bedae in proverbii Salomonis ad eandem synodum sibi deferri petens. Intimat etiam, quod papa Romanus Karolo regi et episcopis ipsius regni quaedam mandata direxerit, de quibus in synodo sit necesse tractari; unde et rex metropolitanis regni sui litteras miserit, precipiens, ut coepiscopos suos ad eandem convocarent synodum. Item pro parte decimae, quam sibi significatum fuerat ab antiqua regia capella tulisse, et alteri quam noviter sacraverat addidisse; quod quia contra regulas esset, emendare, si sit actum, suadet. Item pro quodam presbitero, qui ad sedem Remensem proclamaverat, prejudicium se pati questus ab eodem presule suo; interdicto sibi cum rebus suis officio quoque sacerdotali, nec sponte confesso nec regulariter convicto pro tumultu et homicidio perpetrato, ubi interfuerat et invitus arma defendendo se sumpserat, hominemque vulneraverat, non tamen quam⁹⁹ occisus fuerat. In quibus litteris ostendit ex auctoritate sacra quid discretionis in huiusmodi sit causa tenendum, et quae sacrorum canonum sint adhibenda capitula. Scribit ad eundem et alia quaedam.]

54. (52.) *Preceptum super possessiones quas in pago Condrense sanctae Mariae adquisivit.* Hic Johannes possessiones in pago Condrense (136) sanctae Dei matris ecclesiae a quodam Machario adquisivit, conventionem quidem inter se facta huiusmodi et scripto precepto: « Bene possidet ille res in hoc saeculo, qui de terrenis atque caducis comparat premia sempiterna. Quapropter nos in Dei nomine Macharius et conjux mea Gondrada, cogi-

tantes de Dei amore vel aeterna bona retributione, pro animarum nostrarum remedio seu pro anima domni ac senioris nostri Johannis Cameracensium episcopi, aliquas res nostras, quas ipse ad hoc sciendum nobis donare dignatus est, et quas illi domnus imperator Lotharius per suam misericordiam et per suum preceptum in jus proprium dedit, quae habentur in pago Condrostinse, donamus atque transfundimus ad partem ecclesiae sanctae Dei genitricis Mariae, ubi iamdictus venerabilis pontifex domnus Johannes presidere videtur. Hoc est: in vico Hoiu (137), super fluvium ejusdem nominis Hoiu, ecclesiam in honore sanctae Dei genitricis Mariae, mansum dominicatum cum castitiis (138) ad quem aspiciunt de terra arabili bunuaria⁹⁹ (139) 4, de silva bunuaria 200; sunt ibi molendini 2. In alio loco in villa Haiidis, mansum dominicatum cum castitiis et arboreto super fluvium Selevum, ad quem aspiciunt de terra arabili bunuaria 33, de prato bunuaria 9, de silva bunuaria 100, mansi serviles 6, est ibi cama (140) 1. In alio loco in villa Bacilla mansum dominicatum cum castitiis super Gorbiam, ad quem aspiciunt de terra arabili bunuaria 47, de prato bunuaria 3, de silva bunuaria 50, mansi serviles 4, est ibi cama 1. In alio loco in villa Halogis super fluvium Pauleia mansos 3, habentes de terra arabili bunuaria 35. In alio loco, qui dicitur Falmana, in villa Grandicampo, mansum dominicatum cum castitiis, ad quem aspiciunt de terra arabili bunuaria 30, de silva bunuaria 200, mansi ibidem deservientes 8. Et in loco nuncupato Glevo est mansus 1. In alio loco in villa Harsanium, super fluvium Wenna, mansum dominicatum habentem de terra arabili bunuaria 12, de prato bunuaria 2, de silva bunuaria 50, quae habetur in loco Carcinio; mansos serviles ibidem deservientes absos (141) 4, unus ex illis est situs in loco Carcinio, alter vero in loco Wadingo super iam dictum fluvium. Quae colligunt in summa mansi 31, et inter terras arabiles et prata ad dominicatum pertinentia bunuaria 140, et de silva bunuaria 600 et eo amplius, exceptis communis quae habentur in loco nuncupato Carcinio, et quicquid ad predicta loca aspiciunt, cum omni integritate, et terras cultas et incultas, pervias, wadiscapias (142), prata, pascua, silvas, communitas, aquas aquarumque decursus, et mancipia utriusque sexus, quorum 150 sunt. Ea videlicet ratione haec omnia superius dicta ad partem supradictae sanctae Dei ecclesiae Cameracensis tradimus, ut dum nos

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ cum qui *Flod.* ⁹⁹ bunu semper 1. excepto quod bis bñ scribit, scilicet de silva bñ. CC. et postea de terra arabili bñ XXXIII.

NOTÆ.

(136) Le Condros, inter Dinantum et Lecodium.
 (137) Huy, ubi l'Hoïoul Mosam influit.
 (138) aedificiis.
 (139) *Bonnier*, mensura agri, non ubivis ejusdem magnitudinis, sed in universum = 1 1/2 he-

ctare. Adhuc in usu est in Belgio.
 (140) Braueri.
 (141) Incultos.
 (142) Aquagium, aquaeductus.

advixerimus, liceat nobis usu fructuario excolere et possidere; et infans nomine Achildus, quam ipsa conjux nostra Gundrada de alio viro peperit, necnon et infantes qui de eadem ipsa conjuge nobis nascituri sunt, si superstites nobis fuerint, similiter habeant, dum advixerint, usufructuario ad excolendum et possidendum; et sic post nostrum et nostrorum infantum de hac luce discessum, hæc omnia cum omni integritate et emelioratione ad prefatam sanctæ Dei æcclesiam Cameracensem revertantur. Similiter et in compensatione hujus meriti dedit nobis idem senior noster Johannes episcopus, per consensum supra fidelium clericorum Cameracensium et laicorum, ex rebus sanctæ Mariæ Cameracensis æcclesie villam quæ dicitur Villare, quæ est sita in pago Hagnoense, super fluvium Uctium, ubi habet mansum cominatum, et de terra arabili ibi aspiciente bunuaria 112, de prato bunuaria 4, de silva per estimationem inter Villare et loco nuncupato Harilegias bunuaria 100 et æcclesiam unam. In Gentinio cum æcclesiastico manso habente de terra arabili bunuaria 12, et molendina 2. In ipso Villare cum mansis 2, et cambis 2. Mansos etenim qui adsupradictum mansum dominicum deserviunt vestitos (143) 12, et alios qui nuper vestiti sunt 12, qui nec adhuc integrum possunt solvere censum absos 16. Mansuras etenim in ipso Villare 9, quæ debent solvere solidos 6, et dicitur 8, et sunt absi 97. In loco nuncupato Grandovillare inter mansuram et terram arabilem bunuaria 3. In alio loco nuncupato Munliaco inter mansuram et terram arabilem bunuaria 3; quæ colligunt in summa mansi 44; et mancipia utriusque sexus, quæ ad ipsum Villare aspiciunt, seu quicquid ad predictum locum cum omnibus appendiciis et integritatibus suis pertinet, terras cultas et incultas, pervia, wadiscapia, prata, pascua, silvas, aquas aquarumque decursus. Hæc omnia nobis concessit dominus senior noster Johannes episcopus, eo videlicet tenore, ut sicut superius diximus, dum advixerimus, utrum, et quod dedimus et quod accepimus, potestatem habeamus; necnon et supradicta Acheldis, seu et ceteri infantes nostri, qui de jamdicta conjuge mea nascituri sunt, si superstites nobis fuerint, similiter dum advixerint, potestatem habeant usu fructuario excolere et possidere. Et pro ipso usu censuimus annis singulis solidos 2, ut ipsas, dum advixerimus, exsolvere faciamus; similiter et nostri infantes, dum advixerint, exsolvere faciant ad

A partem supradictæ æcclesie Cameracensis, in festivitate purificationis sanctæ Mariæ; et si de ipso censu tardi aut negligentès apparuerimus, fidem exinde faciamus, et contra supradictam sanctam Dei æcclesiam hoc componamus. Et de ipsis rebus vel mancipiis ullo modo potestatem non habeamus dandi vel commutandi aut alienandi, nisi ad salvandum et emeliorandum, dum advixerimus; et post nostrum et nostrorum infantum de hac luce discessum, hæc omnia supradicta cum omni integritate et emelioratione ad sanctam Dei æcclesiam Cameracensem revertantur. Si vero, quod futurum esse non credimus, aliquis de heredibus ac proheredibus nostris contra hanc donationem nostram sive precariam venire aut eam inquietare temptaverit, iram Dei omnipotentis et sanctæ Trinitatis incurrat, et a liminibus sanctæ Dei æcclesie alienus existat. Et insuper ad partem fisci auri libras 10, argenti ponda 30, coactus exsolvat. Et hæc donatio pariter cum precaria firma et stabilis permaneat cum stipulatione subnixæ. Actum Cameraco civitate ante altare sanctæ Mariæ, Idibus Aprilis anno Dominicæ Incarnationis 885 (144) indictione 7 et anno 35 regni domini nostri Karoli regis, et in successu Lotharii regis 5. Ego Johannes episcopus hanc donationem relegi, et propria manu firmavi. † Signum Macharii et uxoris ejus Gundradæ, qui hanc donationem pariter cum precaria fieri vel firmari rogaverunt. Ego Ernaldus indignus presbiter et manualis notarius hanc donationem jubente domno Johanne episcopo scripsi.

C 55. (53.) *Æcclesiam Laubiensem ab inquietudine Karlensium liberavit.* Excrescente denique discordia inter Karlenses et Lotharienses, æcclesia Laubiensis male labefactabatur: adeo quippe, ut everso penitus loco famulantes pulsum iri crederentur. Episcopus tamen divino consilio usus (an. 868), poleticum (145) quod adhuc in eadem æcclesia reservatur, scripsit; et hoc apostolica auctoritate, sed et a conprovincialibus episcopis confirmato, omnes æcclesie ipsius pervasores a Christianorum societate sequestrans, tali modo æcclesiam a tanto naufragio innumem reliquit.

[56. (54.) (FLOD. III, 22.) *Hunc Hincmarus Laudunensis episcopus in sinodo sibi judicem elegit.* Hoc vero in scriptis Remensium episcoporum invenimus, quod Hincmarus Laudunensis episcopus pro multis culpis ac pro morum obscenitate ab archiepiscopo Hincmaro, suo avunculo, districtè in conventu sinodali impe-
tebatur. Qui itaque secundum Africanum conci-

VARIE LECTIONES

⁹⁷ numerus in 1. deest, spatium non relicto. ⁹⁸ nobint 1.

NOTÆ.

(143) Cultos.
(144) Error inest huic numero. Annus 35us Karoli incipit 20 Jun. 874; in successu Lotharii 5us incipit 9 Sept. 873; indictio 7^a fuit anno 874. Quamobrem hæc charta non potest conscripta esse nisi a 874 aut 875.

(145) Explicatur loco Folcuini Gest. abb. Lob. 13: *Quartodecimo igitur regni sui anno (Lotharius) redditus villarum nostrarum describere jussit, quod polipticum vocant. Facta est autem hæc descriptio a Johanne episcopo.*

lium, iudices electos expetiit ; inter quos etiam dominum Johannem obtinuit.] A sante, credimus, ut quanti videlicet meriti sit, facente quidem ipso miraculo, aperte videretur. Multi denique alii a variis langoribus curati sunt.

57. (55.) *Sepultus est extra monasterium sanctæ Mariæ in æcclesia sanctæ Crucis ; sed a Gerardo episcopo in monasterium translatus est.* Postquam autem ipse dominus Johannes dormitionem accepit in Christo (an. 879), sepultus est in basilica, quæ erat in honorem sanctæ Crucis constructa juxta monasterium sanctæ Mariæ ad australem plagam, ibique quievit usque ad tempus Gerardi episcopi, qui ei tredecimus in sedem successit. Nimirum predicta basilica jam ex parte corruerat ; ex quo videri stare videbatur, ex vetustate ruinam minabatur. Quumque ipse dominus episcopus predictum monasterium ampliorari usque ad sepulcrum Johannis episcopi disposuerat, condigna veneratione corpus de sepulcro levavit et infra monasterium sepelivit. Ubi nonnulla postmodum patrata prolantur miracula, ubi frigoritici atque diversis ægreditudinibus occupati venientes, optata merentur sospitate donari.

58. (56.) *Contractus homo ad sepulcrum sancti Johannis salute donatur.* Superest adhuc homo, Walterus nomine **, cui membris adeptis langor a puero gressum, cetera quoque corporis officia negaverat. Nam marcentibus nervis talares cruribus adhererant, ut nullo conamine sejungi valerent. Hunc lectulo impositum mater ad sepulcrum viri Dei bajulari fecit, ibique per aliquot dies orationibus cum filio perstitit. Superveniente nativitate sanctæ Mariæ, quæ 6 Idus Septembris agebatur, inter ipsa matutinalia officia, cum forte paululum obdormisset, vidit, ut ipse adhuc refert, seam quandam sibi assistere, cujus tactu consolidata sunt crura ejus. Hic autem per aliquot annos ex stipendiis æcclesiæ alitus est ¹⁰⁰.

59. (57.) *De puero contracto, sed meritis beati pontificis sospitato.* Nec dissimile illud quoque videtur, quod iterum divina clementia meritis sancti viri contulerit. Quendam namque puerum, nomine Heribertum, ex familia sancti Gaugerici vivere adhuc cognoscimus, quem post suæ nativitatis triennium tanta debilitas cruriculorum (146) forte contractis nervis, obrepserat, ut alio pœne triennio pedum officia non haberet. Unde mater sedulo gemens, unicuque vehiculo impositum per multa loca sanctorum deportavit ; sed nullius medicinæ profectum adeptæ, tandem ante sepulcrum hujus beati pontificis collocavit. Hunc itaque non multo post, operante divina clementia meritisque hujus sancti episcopi medelam impetrantibus, ambulantem reduxit. Hoc ergo sancto viro reservari, Dei providentia dispen-

60. (58.) *De Rotrado episcopo.* Sancto vero Johanni in episcopium Rotradus successit. Illic fuit temporibus [(A. Vedast.) Arnulfi imperatoris (147), quem australes Franci, videntes quidem imperatoris Karoli, filii Luduvici Transrenensis, vires ad regendum invalidas, eo dejecto, ad imperiale solium promoverunt.

61. (59.) *Hoc presurie civitas Cameracus cum templo sancti Gaugerici a Normannis succenditur.* Sub hujus etiam diebus (A. Vedast.) procellæ Nortmannorum per omnem hanc viciniam miserabiliter intonabant, qui anno Dominicæ incarnationis 831, 5 Kal. Januarii Cameracum ingressi, incendiis et occisionibus civitatem omnem devastarunt ; et ad cumulum furoris sanctum et venerabile templum sancti Gaugerici incendentes, cum infinita preda ad sua castra reversi sunt. Iterum vero remeantes circa sollempnitatem sancti Petri, urbem Atrebatum devenerunt ; omnibus quos ibi repperere interfecit, circumta omni terra ferro et igne cuncta populantes, ad sua revertuntur. Inter hujus seditiosis tempestates vocatus episcopus, diem clausit (an. 837.) tumultusque est in æcclesia sancti Auberti.

62. (60.) *Sequitur Dodilo episcopus.* Post Rotradum regendæ æcclesiæ curam Dodilo suscipiens, anno Domini 887 (148) et 16 Kal. Aprilis episcopus ordinatur (A. Vedast.). Illic unam juris sui villam, Buxerias (149) nomine, stipendiariis fratrum quæ in æcclesia beatæ Mariæ famulabantur, delegavit.

63. (61.) *Multa scripta, quæ Fulco archiepiscopus Dodiloni episcopo et aliis quibusdam miserit.* De hoc in gestis Remensium pontificum reperimus (Flod. IV, 6), quod Fulco ejusdem sedis archiepiscopus, scripta illi miserit pro placitis sibi ab eo datis, ad quæ minime attenderat, monens et rogans, ut satagat venire ad proximum placitum, ubicunque rex Odo fuerit cum episcopis, quando rem, de qua tunc agebatur, de Hildegarde et Hirmengarde terminare deberent. Accusatores quoque ipsius Hirmengardis, eosque qui presbiterum luminibus privari ac suspendi jusserunt, cum his omnibus, qui eidem infandæ jussioni parcerent vel factores hujus sceleris exstiterant, commoneri faciat ¹⁰¹ et canonicè convocari, ut huic conventui se studeant presentare. Item pro eadem causa gratias referens, quia devote ipsius commotionem susceperit, et ad constitutum diem paratissimus occurrerit. Illud vero succensere videtur, cur, cum de negotiis ecclesiasticis ageretur causa, non per clericum, sed per laicalis ordinis hominem sibi mandare voluisset. Ipse vero domn-

VARIE LECTIONES.

** W. n. auctor ipse superscripsit. ¹⁰⁰ Hic — est auctor ipse addidit. ¹⁰¹ faciant l.

NOTÆ.

(146) l. e. crurium.

(147) Errat paululum in tempore : Rotradus obiit a. 887 ineunte, ut apparet e cap. 62, et Arnulfus regnum adeptus est mense demum Novembri

exeunte.

(148) A. 888 secundum Ann. Vedast.

(149) Boussy, inter Cambrai et Espaume. Colv.

Fulco, partim senioris seruitio detentus, partim corporeæ incommoditatis molestia prepeditus, juxta conductum venire nequiverat. Admonet etiam eum meminisse debere, qualis ipse erga eum quondam extiterit, qualiter sine rege, sine ullo ipsius parti consulente modis omnibus institerit, ut ad hunc episcopalem perveniret honorem, cum adhuc perfecte notus non esset; ita tamen pro eo egerit, veluti pro fratre carissimo, quia crediderat et credebat in eo simplicem prudentiam, fidem non fictam, firmam et indemnabilem stabilitatem. Speraverat etiam in omnibus sibi cooperatorem et adiutorem fore. Per illam ergo sinceram dilectionem, quam in ipso credebat, eum se dicit monere, mandans, ut posthabita omni dilatione vel occupatione, ad conductum conventum episcoporum presens adesse studeat, nulla causa excepta, nisi tantum infirmitate corporea. Personas etiam premissas, quas per alteram significaverat epistolam, commoneri canonice faciat, ut preparatæ ad sollempnem cœtum episcoporum die prefixa se satagent presentare. Item cum ceteris cœpiscopis Didone Laudunensi, Hetilone Noviomensi Riculfo Suessorum, Herimando Morinensi, scribens huic presuli Dodilone significat, hos premissos in urbem Remensem convenisse presules, ad tractandum de pervasione Balduino, de quo scripserat eidem Dodilo, admonere illum, ut respiceret a pravo temeritatis suæ fastu. Sed quoniam idem presul rescripserat, occurrere se eidem presulibus se nequiverat, quia suum iter Nortmannorum preripuit gladius, ceu de communi compatitur exitio. Ceterum quod petierat de Balduino, in hoc acquiescit ei, ut admonendo, exhortando et increpando sedulo eum corripiat, ut a sua corrigatur pravitate, divinas ei proponens sanctorum sententias Patrum. Litteras etiam eidem Balduino ab ipsorum episcoporum parte dirigi significat. De quibus hortatur, ut si fuerit in presens, ei recitentur; si absens fuerit, per suum archidiaconum ipsi transmittat, qui etiam eas illum intelligere faciat. Quod si et eum ille nequiverit adire, litteras ipse publice coram se legi faciat in loco ubi Balduinus religionem pervasit, et deinceps nisi respuerit, non ei vel monachus vel canonicus vel quilibet rite Christianus adjungatur, si non anathematis vinculo implicari voluerit. Si Hetilo quoque ad civitatem Atrabatensem venerit, Dodilo illi occurrat ut de hac re quod agendum est canonice peragere possint, et quicquid inde fecerint, litteris sibi significet. Hetilone presuli litteris mandat, ut proficiscatur cum fidelibus regis ad Atrabatem, agens pro posse, quod in alio scripto agendum sibi reperit significatum. Item pro his, quæ a Dodilone Cameracensi patiebatur episcopo, asserens, quomodo pro benefactis ab eo sibi contumeliosa retribuuntur, ausciscensque hunc sibi testem, qualiter eundem Dodilonem paterno simplici beniguitatis affectu

A ad potiora provexerat; sed et quomodo Rodulfus vir devotus abbatiam quandam in hujus Hetilonis parochia sitam, Remensi delegaverit æcclesie, committens simul eidem ¹⁰² corpus beati Calisti papæ et martyris, quod impetratum a Romana detulerat urbe. Intimat ergo, qualiter precatus sit amicabiliter prefatum Dodilonem ad Atrabatense castellum venire, et inde pignera prefati martyris honorifice levare atque usque ad cenobium sancti Quintini deducere (FLOD. IV, 16). Hunc etiam Hetilonem expecterat, ut ad ipsum cenobium occurreret, et tandem cum sacro comitaretur corpore, donec ipse dominus Fulco veniret, et decenter illud excipere usque ad Remensem valeret urbem deducere, ubi tandem servaretur quousque, pace reddita, loco proprio, ipsius Hetilonis parochia sito ¹⁰³, restitui posset. At Dodilo cum debuisset agere quod petebatur, e contra, filiationis ac fraternitatis posthabita reverentia, in medio occurrens viæ et de manibus gestantium sanctum pignus abripiens, apud se reposuit, dicens non illud se cuiquam redditurum, nisi eidem Hetilone in cujus dinoscebatur fuisse parochia depositum; et hoc ipsum novæ fraudis argumento gessisse, quo valeret prefatum corpus sacrum cuidam Hucboldo comiti tradere. Quocirca petiit hunc Hetilonem, ut missum suum ad eum dirigat et paterno ac fraterno amore ipsum redarguens corrigat, et in memoriam ei revocet quomodo religionis solius et fidei, quam in eo fore credebat, intuitu illum absque regis aut principis alicujus expectatione in sede pontificali locaverit; moneatque ut a cœpta temeritate pedem revocet, ne aliquid hunc eundem archiepiscopum contra se, quod idem nolit, agere compellat. Hunc quoque precatur Hetilonem obnixè, ne illi assensum in re tali prebeat, sed justæ parti in omnibus faveat, et thesaurum celestem Remensi æcclesie a prememorato viro traditum, urbi ac basilicæ ipsius restitui non solum consentiat, sed etiam totis viribus adjuvet.]

64. (62.) *Preceptum, quod super res Sanctæ Mariæ ab Arnulfo rege firmari obtinuit.* Denique æcclesiam summo labore gubernans, multis commoditatibus munire exerevit. Illo etiam petente Arnulfus rex preceptum immunitatis hujusmodi sanctæ Dei genitricis æcclesie scriptum roboravit: « In nomine Domini nostri et salvatoris Jesu Christi, Arnulfus divina gratia rex. Cum petitionibus servorum Dei justis et rationabilibus divini cultus amore favemus, superna gratia nos muniri non diffidimus. Proinde noverit industria seu sagacitas omnium fidelium nostrorum, tam presentium quam et futurorum, quia vir venerabilis Dodilo, Cameracensis urbis episcopus, obtulit obtutibus nostris immunitates beæ memoriæ antecessorum nostrorum, regis videlicet Pipini ac imperatorum Karoli Magni seu Ludowici, in quibus continebatur insertum qualiter predicti

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰² ejusdem 1. ¹⁰³ deest spatio relicto 1. 3.

antecessores nostri reges denominatam sedem, quæ est in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ semperque virginis, ob amorem Dei et tranquillitatem fratrum ibidem consistentium, semper sub plenissima tuitione et immunitatis defensione habuissent. Pro firmitate tamen rei postulavit nos prefatus episcopus Dodilo, ut eorundem regum auctoritates in amore Dei et reverentia sanctæ Dei genitricis Mariæ nostra auctoritate confirmarem. Quod ita per interventum venerabilis episcopi nostri Salomonis libenter adquevimus, et ita in omnibus concessimus atque per hoc preceptum nostræ auctoritatis roboravimus. Precipientes ergo jubemus, ut nullus iudex publicus vel quislibet ex judiciaria potestate in æcclesias aut loca vel agros seu reliquas possessiones predictæ æcclesiæ, quas moderno tempore in quibuslibet pagis vel territoriis infra ditionem imperii nostri juste et legaliter memorata tenet vel possidet æcclesia, vel ea quæ deinceps a catholicis viris eidem collata fuerint æcclesiæ, ad causas exigendas aut freda vel mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius æcclesiæ tam ingenuos quam servos super terram ipsius commanentes nequaquam distringendos, vel ullas redhibitiones aut incitas occasiones requirandas, nostris et futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ supra memorata sunt penitus exigere presumat. Sed liceat memorata presoli suisque successoribus res predictæ æcclesiæ cum cellulis et rebus vel hominibus sibi legaliter subjectis sub immunitatis nostræ defensione quieto ordine possidere, et nostro fideliter parere imperio, atque pro stabilitate nostra vel totius imperii a Deo nobis collati vel conservandi una cum clero et populo sibi subjecto libere Dei misericordiam exorare. Et quidquid exinde fiscus noster exigere poterat, in luminaribus ipsius æcclesiæ continuanda perpetualiter concessimus adhibendum¹⁰⁵. Preterea constituimus, ne quis dux vel comes atque vicarius, seu quislibet ex judiciaria potestate nostram vel antecessorum nostrorum regum auctoritatem¹⁰⁶ violare presumat. Quod si fecerit, causis regalibus sit obnoxius, et insuper solidis 600 culpabilis iudicetur; videlicet ut dux partes in archivum ipsius æcclesiæ admittantur, et tertiam fiscus regalis noster recipiat, ut nullus tale quid D

beatæ memoriæ antecessoribus nostris predictæ æcclesiæ collatum atque firmatum est, ita et deinceps inviolabiliter conservetur. Et ut hæc nostra auctoritas a fidelibus sanctæ Dei æcclesiæ et nostris verius certiusque credatur, manu propria subter eam firmavimus, et anulo nostro jussimus insigniri. Signum domni Arnulfi invictissimi regis. Wichingus cancellarius ad vicem Theotmari archicappellani recognovi. Data 8. Idus Junii anno incarnationis Domini 894. indictione 12. anno 7. domni Arnulfi piissimi regis. Actum Wormatiæ in Dei nomine feliciter. Amen¹⁰⁷.

[65. (65.) *Consecrationi Herivei Remorum archiepiscopi interfuit* (FLOD. IV, 11). Hic ordinationi Herivei archiepiscopi cum ceteris interfuit, scilicet B Riculfo Suessorum episcopo, Olgario Ambianensi, Mantione Catalaunensi, Rodulfo Laudunensi, Ofrido Silvanectensi, ceterisque diocesanis consensum prebentibus et decretum hujus ordinationis corroborantibus. [(64.) Illic autem extractis muris, menia urbis in tantum ampliavit, ut monasterium sancti Autberti, quod extra erat, infra murorum ambitum cohiberet. Monasterium etiam Dei genitricis Mariæ ædificatum Kalendis Augusti sollempniter consecravit, tabulamque altaris argenteam, quam nostris diebus vidimus, sciphumque argenteum, quem diebus festis subdiaconi in manibus ferunt, calicem quoque, cum aliis quoque ornamentis æcclesiæ fecit. Monasterium etiam Laubiense adhibito secum Stephano Leodecensi episcopo consecravit (150). C Qui inter hæc morte preventus, diem clausit, in ipsoque sanctæ Mariæ monasterio ad septemtrionalem plagam sepultus est.

66. (65.) *Stephanus sequitur, qui in sinodo cum Isaac comite coram archiepiscopo pacatur*. Dodiloni successit Stephanus in sedem pontificalem, vir tam æcclesiasticis quam secularibus disciplinis sufficienter instructus, qui res ejusdem sedis æcclesiæ amplioravit et preceptis regis confirmavit. [(FLOD. IV, 49.) Hic interfuit sinodo quam habuit Sculfus Remorum archiepiscopus, successor Herivei, in villa Troslegio (an. 924). Cum episcopis Remensis dioceseos affuere nonnulli quoque comites. In qua et Isaac comes ad satisfactionem venit, pro his quæ D prave perpetraverat adversus æcclesiam Cameracensem, quoddam castellum Stephani, presulis ejusdem urbis, dolosa comprehensum porvazione

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁵ c. ad habendum charta originalis quam vidit Colv. ¹⁰⁶ hanc vocem auctor ipse adscripsit; cetera in charta originali teste Colv. ¹⁰⁷ videre 1. 3. ¹⁰⁸ Post hanc vocem auctor ipse signum posuit § § †, et in scedula assuta, eodem signo repetito, scripsit verba: Hic autem exstructis — plagam sepultus est. Sed statim postea ipse se corrigens, eodem atramento lineam duxit in margine ab illo signo ad vocem corroborantibus; ita indicans, additamentum illud non capiti 64, sed 65, adjungendum. Ad hanc lineam non attendens, 3 illud additamentum capiti 64. annexuit; 2. vel saltem Colvenerius exhibet quidem post c. 65, sed novum caput inde facit, de suo titulum addens, quem nec 1. nec 3. habet.

NOTÆ.

(150) Cf. Folcuini Gesta abb. Lob. 18. Facta est consecratio post a. 901, quo anno Stephanus Leo-

diensem episcopatum suscepit. Obiit igitur Dōdilo inter a. 902-911.

succedens. Pro quo tacinore vadatus in hac synodo, A centum libris argenti pacatur cum prefato Stephano episcopo, satigente Heriberto et aliis qui aderant Frantiæ comitibus.]

67. (66.) *Hujus obtentu Karolus rex super prebendas fratrum Sanctæ Mariæ hanc immunitatem restauravit.* Hoc etiam petente, Karolus rex super prebendas fratrum sanctæ Dei genitricis æcclesiæ preceptum, quod deflagrata civitate perierat, renovavit hoc modo : « In nomine sanctæ et individue Trinitatis Karolus divina propitiante clementia rex Francorum, vir illustris. Quotiens utilitatibus æcclesiarum et commodis Deo serventium rationabiliter providemus, hoc nobis tam ad corporis quam animæ salutem, quamque ad stabilitatem regni totius nobis a Deo collati et conservandi, provenire posse per omnia confidimus. Porro autem nosse volumus omnium fidelium nostrorum strenuitatem, tam presentium, quam quoque futurorum, quod vir venerabilis Stephanus, sanctæ Cameracensis æcclesiæ presul, nostram adiens magnificentiam significavit nobis, clericos jam dictæ sedis suæ habere quidem res ejusdem episcopi suo victui delegatas, super quibus etiam regale preceptum, olim largiente Zuentbolcho rege, habuerant ; sed eadem civitate deflagrata, preceptum quoque voracibus flammis absumptum est. Hujus ergo rei negotio nostræ pietati supplicavit humiliter, quo illud dampnum nostra instauraremus munificentia. Quod etiam facere pro Dei amore ac fratrum inibi Deo famulantium libenti adquevimus mente et ex rebus, C quas hactenus quoquo ordine juste et legaliter possident, hanc eis auctoritatem innovari pro tutamento jussimus. Precipientes ergo edicimus, quatinus prefatæ clerici æcclesiæ domos quidem proprias, quas habent in civitate, quibusque voluerint, in congregatione tamen ejusdem loci, hereditario donataxat jure sive per venditionem et emptionem seu per commutationem aut plane per traditionem sibi invicem libere pro voto concedant. Porro territorium monasterii, quod fuit extra urbem ; pariter et villas suis usibus deputatas, scilicet pago quidem Cameracensi Carneres (151), Lis (152), Venzenzias (153), Muntiniacum (154), Gualtercurt (155), Gundreceias (156), Hainoensi vero comitatu Oninium¹⁰⁰, Virmandensi autem Toriniacum ; porro D Suessonico Carisiolum ; simulcum mancipiis utrius-

que, sexus, cum terris cultis et incultis, pratis, aquis aquarumve decursibus, molendinis, cambis, silvis, et omnibus ad res fratrum predictas pertinentibus, modo et deinceps in perpetuum tam presentes quam et futuri ejus loci successores clerici teneant atque possideant, habentes potestatem jure tantum hereditario ex eis facere quidquid communi decreto per unanimum consensum juste delegerint. Sane si, quod minime arbitramur, aliquis huic nostro obviis decreto quilibet aut injuriam agere nisus fuerit, sexcentis solidis culpabilis judicetur, ita ut dux horum partes ejusdem loci fratribus cedant, et tertiam fiscus recipiat regis ; et insuper quod inique molitus est, evindicare nullatenus valeat, ut nemo jam tale quid usurpare presumat. Et B ut hujus edicti auctoritas ineluctabilem perenniter obtineat vigorem, manu eam roboravimus propria, et anuli nostri digna illustratione jussimus condecorari. Signum Karoli regis gloriosissimi. Hugo regis dignitatis notarius ad vicem Herivei archiepiscopi subnotavit. Datum 13. Kal. Januarii, indictione 14, anno 19. regnante Karolo rege gloriosissimo, redintegrante 14, largiore vero hereditate indepta 1 (an. 911, Dec. 20). Actum villa Cruziaco in Dei nomine feliciter. Amen. »

68. (67.) *Preceptum, quod rex super abbatias, quas contulit¹⁰⁰ huic episcopo, confirmavit.* Idem etiam Karolus rex abbatias, Marellias (157) videlicet et Crispin (158), obtentu comitum quos paulo post dicturi sumus, viro huic concessit, et super hujus rei negotium preceptum roboravit hujusmodi¹¹⁰ : « In nomine sanctæ et individue Trinitatis Karolus divina propitiante clementia rex Francorum. Christianæ conversationis religio bipertito videtur regimine subsistere, regali utique et sacerdotali. Ergo sacerdotale decet regis augmentari ac sublimari honorum munificentis, quod regalis diu dignitas resideat in solio regni sub æquitatis virga, juxta quod Deus de se in sapientia loquitur : « Per me reges regnant et judices legum decreta discernunt. » Hac de causa noverit omnium sanctæ Dei æcclesiæ fidelium religiositas, quia comites venerabiles Hagano ac Rodulfus nostram adeuntes serenitatem humiliter expetierunt, ut sanctæ Cameracensis æcclesiæ, cui preest presul Stephanus, vir quippe totius regni strenuus, ad sanctam Dei genitricem Mariam largiremur¹¹¹ sub perpetua seculi subjectione,

VARIE LECTIQUES.

¹⁰⁰ ita charta originalis ; omnium 4. ¹⁰⁹ commisit e corr. manus s. XIII. habet 4. 4. ¹¹⁰ charta ipsa intercidisse videtur : apographum s. XIII. vel XIV. vidi in archivo Insulensi ; neque Colvenerius habere potuit nisi apographa duo in archivo Cameracensi. ¹¹¹ committeremus 4. ex corr. ejusdem manus sæc. XIII ; et 3.

NOTÆ.

(151) Carnières. —
(152) Aut Vieslis aut Neuveslis, ad rivum Selles, quatuor leucis a Cameraco distans. COLV.
(153) Venzenzias, sive Venzelzeias quod habet charta originaria adhuc Cameraci exstans, locus fuit ubi postea ædificatum est Câteau-Cambrésis. Fortasse autem significatur Vendegies-sur-Ecaillon. LE GLAY.

(154) Montigny.
(155) Postea Wahiercourt, villa diruta inter Ribécourt et Marcoing olim sita, in agro cui adhuc nomen Wiercourt remansit. LE GLAY.
(156) Honnechies, prope Câteau Cambrésis. LE GLAY.
(157) Maroilles.
(158) Crepin, prope Condé.

in pago Hainoense super fluenta Helpræ abbatium-
culam dictam Marellias ¹¹², ubi jacet sanctus Hun-
bertus corpore, in æcclesia quæ est in honore sancti
Petri dedicata. Nos itaque illorum cognoscentes
congruam esse petitionem, devote eandem abbatium-
culam cum suis omnibus adjacentiis delegamus ad
predictam sedem sanctæ Mariæ perpetually ibi
habendam. Dehinc et venerabilis comes Sechar-
dus expetiit ipse, ut in pago prefato Hainou super
Aumen Non abbatiumculam dictam Crispin⁴, ubi
jacet sanctus Laudelinus in æcclesia honore sancti
Petri dicata, quam abbatiumculam idem dictus Se-
clardus beneficio habebat, concederemus sanctæ
Mariæ ad prescriptam sedem Cameracensem, perpe-
tualiter ibi habendam ¹¹³ cum suis omnibus adja-
centiis. Et ita fecimus. Verum precatu predictorum
comitum permittimus ob remedium animæ nostræ
prescripto antistiti Stephano, in locis suæ concessis
æcclesiæ ¹¹⁴ hoc est Marellias seu Crispin, merca-
tum statuere et teloneum inde capere. Et circum
ista loca, quantum unius leugæ tetenderit spatium,
neque comes neque ulla judiciaria potestæ freda
exercendi potestatem habeat; neque quilibet pre-
sentium vel succedentium de illis dictis abbatium-
culis sanctæ Mariæ Cameracensis æcclesiæ temptet
facere abstractionem, subreptionem, divisionem,
refragationem, inquietudinem, contradictionem, pre-
judicium, violentiam; sed cum villulis suis ac earum
continentiis, videlicet æcclesiis, ædificiis, silvis,
pratis, pascuis, terris, aquis aquarumque decursibus
farinariis, piscationibus, perviis, vineis, mancipiis
desuper commanentibus, et quicquid ibi in omnibus
rebus juste et legaliter appendit, habendum possi-
dendum ¹¹⁵ sanctæ Mariæ ad supradictam sedem
tradimus; faciantque rectores ejus æcclesiæ ¹¹⁶,
exinde, quodcumque sua suorumque poposcerit uti-
litas. Unde hoc preceptum firmitatis industria
factum, manu firmamus nostra ad opus sanctæ Mariæ
¹¹⁷, et anulo nostro jussimus sigillari. Signum Karoli
regis incliti, Gauzelinus notator vice Rotgeri archi-
episcopi summigie cancellarii recognovit. Datum 6.
Idus Septembris, indictione 8, anno 28. regnante
Karolo rege glorioso, redintegrante 23, largiore
vero hereditate indepta 9 (an. 921, Sept. 8). Actum
in palatio Heristallo feliciter. Amen. »

69. (68.) *Domnus Stephanus cursu consummato
migravit a seculo.* Episcopus iste ex Alsatio pago
natus, ex rebus sui juris æcclesiam sanctæ Dei ge-
nitricis Mariæ, cui ipse Deo auctore preerat, herede-
m fecit. A regibus multa optinuit, quæ eidem
æcclesiæ contradidit; familiam multam contulit;
res preterea quasdam, quæ in episcopio subtractæ
luerant æcclesiæ, redintegrari laboravit. Hic in terra
nativitatis suæ morte preventus, de qua se ad sedem
propriam reportari jussit, clausit diem anno Domi-
nicæ incarnationis 934. 3. Idus Februarii (159).

70. (69.) *Subintroducitur Fulbertus episcopus.*
Domino Stephano Fulbertus succedens, faventis et
suffragantis Gisleberti ducis obtentu, cathedræ ponti-
ficalis prærogativam adeptus est. Hic ¹¹⁸ ex pago
Brabatensi, de villa videlicet Wiluva (160) ortus,
vir quidem bonis moribus instructus, sanctæ Dei
æcclesiæ sedem multis commodis munire semper
laboravit.

71. (70.) *Contentio inter Isaac superbum comitem
et Fulbertum episcopum; tamen victore episcopo co-
mes expellitur.* Tunc temporis Isaac comes abbatium-
culam beati Humberti, cui, ut paulo superius diximus
(c. 68), episcopum Stephanum rex Karolus prefe-
cerat, possidebat, ipsamque regionem ac locupletem
abbatiam sanctissimi Gaugerici cum omnibus appeti-
diciis sibi beneficentiam de regio jure tenebat ¹¹⁹,
dimidium scilicet Cameracæ urbis castellum, cum
medietate quoque publicorum vectigalium simulque
etiam cum altera moneta. Et quia urbs sub diver-
sitate biremis domini agebatur, ea siquidem nau-
fragante aliquando rectores ipsi inter se ortis simul-
tatis collidebantur. Semper enim inter ministros
eorum pro rebus exigendis audiebatur confragosa
seditio, semper crescebat violenta atque gravis
utrimque tumultuatio; quæ paulatim graviore motu
excitata, eo usque processit ut in arma plerumque
moverentur. Hæc itaque et hujusmodi comes magna-
nimus impatienter accipiens, in iras furibundus pre-
nimia indignatione excaudit, tantique turgoris
cervicem adversus dominum pontificem erexit, ut
eum quadam die una cum suis sede relicta mandaret
quantotius aufugere, solus videlicet postea totius
urbis indiscrete negotia possessurus. Unde presul
D perterritus, tamen Dei clementia sisus, tam superbæ

VARIE LECTIONES.

(¹¹²) ita omnes codices, et alterum ex apographis chartæ quæ vidit Colvenerius. Maricolæ apographum
Insulense et alterum Colvenerii. Post hanc vocem eadem illa manus s. XIII. addit tuendam; idem habet 3.
ejusdem manus s. XIII; et 3. 5. ¹¹³ respiciendam 1. te corr. ¹¹⁴ ita 1. scripserat. Sed manus illa s. XIII.
erasis verbis ob — æcclesiæ, in rasura scripsit ob r. a. n. duabus prescriptis ecclesiis, hoc est M. Idem habet
3. ¹¹⁵ erasis hab. poss. manus illa scripsit conservandum, amplificandum. Idem habent 3. 5. ¹¹⁶ erasis
rectores e. a. illa manus scripsit fratres ipsarum ecclesiarum. Idem 3. 5. ¹¹⁷ erasis s. M. manus ille
scripsit fratrum. Idem 3. 5. ¹¹⁸ Illic 1. ¹¹⁹ possidebat — tenebat in rasura auctor ipse.

NOTÆ.

(159) Eundem diem habet Necrol. Beatæ Mariæ
Cameracensis s. XII. Sed Flodoardus in Annalibus
hæc habet sub a. 933: *Artoldus archiepiscopus Ful-
bertum urbi Cameracensi præsulē ordinat*; cf. Flod.
II. Rem. iv, 24. et Flodoardus annum ut noster a

nativitate Christi, non a pascha incipit.

(160) Infra III, 49. *Wileve* dicitur. Fortasse est
parochia Woluwe, ubi situm est monasterium Wu-
beavallis. Colv. Rivus quoque prope Vilvorde Wo-
luve appellatur.

jussioni obtemperatum se esse spondit; sed ut tamen probrosus sui perfugii pudor populum lateret, vel usque in noctem indutias poposcit. Qui nec difficile ita accedit, eo sane tutior, quia nequaquam eum tanti estimabat, ut sua jussa auderet eludere. Hoc igitur impetrato, in diversas partes episcopus ancipitem animum rapit; quidnam prius in tantis et tam subitis perturbationibus intendere possit, quærit. Nec mora, divino consilio usus, omnes amicos atque fideles infra indutiolam hanc cum omni studio jussit tacitus convocari, eorumque suffragio suæ curæ consuluit. Nam nox illa tanti copiam exercitus ei peperit, ut, Deo volente, versa sententia hostem incautum diluculo extra civitatem compelleret, ipseque cum suis in propria sede compos animi resideret. Post hæc vero aliquot diebus interpositis comes reversus, collecta valida manu, resumptis viribus urbem repetiit, multasque inquietudines ingerens, episcopum aliquandiu lacesivit. Denique etiam alternis conflictibus gravis inter se contentio adolevit.

72. (71.) *Quod, ubi imperator Otto precibus regis Luduicici super hostes satisfecit, Cæmraci Fulbertum rursavit.* Interea (an. 938) Gallorum princeps, Hugo videlicet qui dicebatur Magnus, Willelinus quoque Rotomagensium dux ferocissimus, regem suum Luduicicum assidua infestatione impugnabant, diuque inter se utrinque sine intermissione dimicabant. Videns autem rex non posse se absque aliena ope inimicorum superare sævitiam, imperatorem, Ottone videlicet Heinrici regis filium, cujus sororem Gerbergam matrimonio duxit, sibi adiutorem adstringere estimavit, missisque oratoribus ad id negotii cum precibus invitavit. Qui continuo fraternalibus familiariter accinctus, duces suos ac principes bello parari precepit; paratisque viaticis, absque dilatione juxta precatum castra movit (an. 946); sicque primo Parisium, deinde Rotomagum usque perveniens, omnes vicinias devastavit, ibique satis miserandam pestem edidit. Exin vero exhaustis ultione hostibus, cum repatriare deberet, in ipso quidem reditu in urbem Cameracensium castra metari disposuit, visiturus quippe, quomodo domnus Fulbertus episcopus in rebus æclesiasticis se haberet.

73. (72.) *Otto imperator abbatiam sancti Gaugerici episcopo confert, et inde preceptum subjectum corroborat.* Ubi cum perventum est, domnus episcopus quam familiariter eum exceperit, amicisque obsequiis summa cum veneratione deserviens, de incussionibus a comite prelibato sibi inrogatis cum supplicis querimonia proclamavit. Qui causis auditis, molestias episcopo illatas, sicuti pius, perinde atque episcopus ipse indoluit; suorumque competenti consilio usus, secundum legis publicæ judicium pri-

vato comite, abbatiam sancti Gaugerici ex integritate supradictarum rerum, unde videlicet contento cœperat, sed et alteram abbatiam, quam supra diximus (161), sanctæ Dei æclesiæ genitricis Mariæ in perpetuum habendas contradidit. Super quod scripta confirmavit hujusmodi: « In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Otto, divina propiciante clementiâ rex. Noverint omnes fideles nostri, præsentis scilicet et ¹¹⁰ futuri, qualiter pro Dei amore et sanctæ et intemeratæ semper Virginis Mariæ, genitricis ejusdem Dei et Domini nostri Jesu Christi, necnon et animæ nostræ salute, interventu quoque fidelium nostrorum, scilicet Fridurici archiepiscopi et dilecti germani nostri Brunonis et Cuonradi ducis atque Herimanni ducis et ceterorum fidelium, concedimus a die presente et hora sanctæ Mariæ ad sedem Cameracensis æclesiæ, cui venerabilis Fulbertus episcopus, Deo annuente, presidere videtur, abbatiam sancti Gaugerici omnem ex integro, cum omnibus rebus et possessionibus domi extraque pertinentibus, sicuti juris nostri hactenus juste ac legaliter visa est fuisse; concessa pariter omni publica functione vel exactione ad jam fatum sancti monasterii locum pertinente. Ut nullus comes vel quilibet rei publicæ minister illic potestatem habeat aut mallum tenendi vel bannum vel freda exigendi aut aliquam distractionem faciendi, sed per omnia ita sub potestate sint episcopi, qui, Deo prestante, per successionem eidem præfuerit æclesiæ, deinceps et in perenni tempore, sicuti usque modo juris fuerunt potestatis nostræ. Et ut hæc nostræ concessionis auctoritas per succedentium curricula temporum inrefragabiliter firmiorem in Dei nomine optineat vigorem, manu propria nostra subtus eam firmavimus, et anuli nostri impressione corroborari precipimus. Signum domni Ottonis invictissimi regis. Brun cancellarius ad vicem Rotberti archicapellani recognovi. Data 2 Kal. Maii, anno Dominicæ Incarnationis 947, indictione 6, regnante pio rege Ottone anno 13. Actum Aquigrani palatii in Domino feliciter. Amen. »

74. (73.) *Amulricum comitem et filiam Isaac, quam matrimonio sibi duxit, episcopus pro consanguinitate sejunxit.* Alter itidem comes ex pago Hainou, Amulricus nomine, vir genere nobilissimus et juxta secularis gloriæ pompam fortunatissimus, filiam Isaac æque comitis prefati duxit uxorem. Multis autem internoscentibus atque deferentibus conperiens Fulbertus episcopus, eos, sponsum videlicet et sponsam, proximæ cognitionis consanguinitate propinquos et ideo contra legem copulatos, facto consilio canonicè ab invicem sejunxit, datoque pœnitentiæ modo, hoc tantum scelus admissum expiari precepit. Quod parentes atque amici moleste sed et

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁰ deest 1.

NOTÆ.

(161) Maroilles, c. 68.

dolenter ferentes, modo minarum asperitate episcopum perterrefaciunt, modo tamen precibus et preciosis muneribus conveniunt; quin etiam uberimas hereditates sanctæ Dei æcclesiæ promittunt, ut sive scilicet eorum minis coactus, sive promissorum munerum affectatione in aliam sententiam flexus, disjunctos fortasse reconjungeret, inconvulsosque amodo manere permetteret. Hujus rei suggestione episcopus commotior factus, quia in ipso timor Domini preponderabat, minas posthabuit, et ne a norma canonice legis pretio emptus forte descisceret, promissa calcavit; immo et juxta prophetæ increpationem, nolens animas quæ moriuntur vivificare (*Ezech. xiii, 19*), precibus eorum minime adquevit, sed totius auctoritatis judicio in perpetuo segregavit. Unde liquido apparet quod nullus turbo minarum a proposito legis movere valebat, nulloque appetitu munerum sæcularium captabatur, quomodo hi, quos hodie aut terrore vel favore potentioris personæ coactos, aut lucris avaritiæ inbiantes, ausim dicere, æcclesiasticæ institutionis disciplinam malis operibus depravare sæpe conspiciamus.

75. (74.) *Quod Hungari, hac vicinia devastata, ad urbem usque venerunt. Quam cum non possent expugnare, omne suburbium cum templo sancti Gaugerici combusserunt.* Sub iisdem diebus (an. 953) Hungari per regiones hujus provincie male sæviebant, Christianos captivabant, profanatisque sacris cultibus, æcclesiis incendebant. Quo perterritus Fulbertus episcopus, impigre imminentem ruinam previdens, urbem attentiore cura muniri exercuit, et in monasterium sanctæ Mariæ beatissimum Gaugericum, thesaurum videlicet preciosissimum, recondidit; presaga siquidem mente suspicatus, quod mox rei probavit eventus. Nam aliquot post diebus interlapsis, anno videlicet ab Incarnatione Domini 953, 8 Idus Aprilis, ipsi Hungari promptiore impetu bellatoriam disciplinam preferentes, huic urbi advolarunt, triduoque immorati, totius generis pestem ediderunt. Siquidem nostris, quia adversum tot erant paucissimi, intra tuta murorum receptis, suburbana nullis resistantibus adurunt ædificia, diripiunt civium patrimonia; denique prosperis successibus læti, studia prelii munitionibus urbis advertunt, temptantesque irruptionem, nostris tamen acriter defensantibus, minime proficiunt. Itaque fatigati, non procul ab urbe fixis tentoriis, in prata videlicet juxta Scalth fluvium concedebant, quiete ciboque curandi, posthac urbis excidio reversuri. Non usquequaque tamen nostri octiosi fuere, nec inulta civitatis omnino passiva dispendia. Ubi enim hostibus paululum remotis, nepotem regium, cujus nomen excidit, virum videlicet bellicis artibus predictum, cum paucis novissimum incedere de muris prospiciunt: mox quidem Olo, vir acris consilii et mente promptior, sociorum aliquot auda-

ciiores, quibus affectus patriæ ruinæ contemptum mortis infuderat, legit, hostemque in compendiarlo interceptum tramite subito persequuntur. Qui circumfusum multitudine, dum cedere pudoris estimavit, utpote vir animi immodicus, refugientibus sociis in prelium ruit; moxque a latere circumventus, nostrorum tamen dispendio, absciso capite obruncatur. Unde victoriam adepti, caput astæ defixum in summo muro, illis lætum, suis miserabile spectaculum, suspenderunt. Audito, rex Bulgio — sic enim dicebatur — furore accensus, casum amici miserabiliter ingenuit; solitoque acerbior nepotis mortem ulcisci gestiens, urbem cum suis repetiit. Tum vero satis acriter illis quidem foris furentibus, istis vero intus fortiter resistantibus, utrimque diu certatur, omnique genere telorum decernitur. Illos dolor fraterni capitis pertinaciter accendebat, his amor patriæ et ultima spes audaciam ministrabat. Et dum id geritur, merens episcopus modo Dei genitricem precibus exagitat, coramque beatissimi Gaugerici seretro procumbens, dignetur esse defensor crebro ingeminat; modo vero per propugnacula cursitans, suos viritim confortat et instruit, viriliter dimicent, invincibiles pugnent; Dei enim esse contra alienigenas pugnam, illi futuram victoriam. Interea fessis dum ad interruptionem nihil succederet, solvere obsidionem consultius estimarunt; suamque fidem veniæ et salutis obsidem offerentes, istam pactionem, incertum dolone an fide compositam pretenderunt, ut, si videlicet sibi caput redderetur, ipsi omnem predam et omnes captivos, sed et omnia quæcumque in hac vicinia rapuerant, usque ad minimum restituerent, posita deinde pugna pacem composituri. Hi vero magis dolo suspecti, exorata refutant. Quo Hungari amplius et irrationaliter efferati, incendere templum leviori negotio arbitrati sunt; murorumque expugnationem declinantes, ad fastigia templi tela ardentia certatim jaculantur. Ad hoc nostris tandem quædam mentium fuit consternatio, gravisque pre timore defectio prevalere hostes, non habere sibi locum defensionis. Sane illis sine intermissione jaculantibus, jam victor ignis pene inrecuperabiliter tecta teneret, nisi quidam ex clericis, Serraldus nomine, Dei credo virtute roboratus, sumpto secum aquæ vasculo cito super templum ascenderet. Qui resticulis nixus, quas desuper trabibus clangorii (162) artificiose innexuit, sparso latice ignem extinguebat, volucrique studio super culmina cursitans, operam omnem hostium eludebat. Mirabile dictu. Sane in conspectu adversariorum discurrens et vulnere patens, sed quos res ipsa indicat, meritis beatissimæ Dei genitricis et sancti Gaugerici interventione protectus, sua opera ab excidio templum eripuit. Hinc animi nostrorum erecti, d'vinum siquidem auxilium sentientes, formidinem ponunt, ac validioribus animis

NOTÆ.

(162) Campanile.

ad revertendum incendant. Itaque hostes cum impossibilitatem vincendi ullo modo cernerent, cum pudore et dolore ab obsidione desistunt; sed quod in suburbio intactum ante reliquerant, cum furore percurrunt. Si quos autem bello habiles forteprehendissent, continuo jugulabant; quod vero neci et igni superfuisset, captivitati reservabant. Post hæc etiam, quod gravius est et magis lugendum, decoram et venerabilem basilicam sancti Gaugerici, ut scilicet superbis edificiis exterius insignitam, ita etiam interius multis pecuniis rati refertam, facto agmine nitebantur irrumpere; sed obstinatissime revertentibus canonicis cum multitudine vulgi, non poterant effectum habere. Unde quidam incendendum minabantur; multi vero propter plumbea tecta difficultatem videntes, potius relinquendum estimabant. Cedebant ergo tantæ difficultati, et jam abscedebant, cum furiosus quidam ex clericis in clangorio sedens in medio sagittam contorserat. Quo acriter exasperati ampliore numero pro ulciscenda injuria ad monasterium refluunt; factoque diu impetu, tandem irrumpentes, multos de populo, quos intus reppererant, sternunt; ex clericis quoque Ansfridum, Anselmum, Grinbertum, Teodericum, Gentionem exanimant. Novissime vero intra laquearia ignem ponentes, venerabile templum tamen diuturno et difficili negotio subverterunt, adeo sane, ut ambustis sublimis structuræ ædificiis, lamentabile dictu, culmina cum vasta ruina devolverentur, plumbique, quo summa desuper tecta cooperiebantur, liquefacti rivus huc illuc per declivia quæque decurrens, plateis quidem natantibus, fossas impleret in circuitu. Posthæc congregatis captivis, cum infinita preda abscesserunt.

76. (75.) *Ubi sanctum Hermætem pristino loco restituere studuit.* Danis quoque circa istam provinciam non minus furentibus, et ut liquet ipsas historias legentibus, sanctas Dei casas incenditibus, beatus Hermes martyr Christi, quem papa Alexander Romæ baptizavit, de Ronasce (163) villa Brabatense, de monasterio videlicet quod beatus Amanus construxit, ad monasterium villæ Ende (164), quæ juxta Aquisgranum sita est, primo asportatur; deinde vero Coloniam usque translatus, non paucis ibidem tempore demoratur. Unde intercedentibus aliquot annorum carriculis, inter utrumque clerum, id est, inter Rotnascenses atque Endenses, magna exorta est disceptatio. Danis enim remotis rebusque sanctæ Dei æcclesiæ in prosperitate restitutis, Rotnascenses suum moliantur referre patronum; Endenses vero unanimiter refragati retinere contendunt, utpote videlicet preciosum thesaurum. Hæc igitur altercatio inter se aliquandiu processit. Rotnascen-

ses autem consilio saniore preventi, dominum Fulbertum pontificem suppliciter adierunt; suæque deplorationis seriem inculcantes, obnixè implorant, ut quia de parrochia ejus translatus fuerat, ibi etiam a violentis extortum sanctum martirem reportari cum omni labore contenderet. Horum itaque causam competentem providens episcopus, omnimodo laboravit, quoadusque beati martiris gleham ad proprium locum referri coegit. Pro tanti ergo beneficii recompensatione predicti fratres villam, quæ ab incolis Newehova (165) nuncupatur, sanctæ matri æcclesiæ Cameracensium libenter contulerunt.

77. (76.) *Otto rex immunitates sanctæ Mariæ renovans, teloneum hujus civitatis cum moneta episcopo contulit.* Petente ipso pontifice, Otto imperator auctoritatem immunitatis, quam antecessor suus Karolus super sedem Cameracensium fixit, inrelegendam etiam confirmavit; eique insuper omne teloneum cum moneta ipsius civitatis contradens, postmodum omnes fiscalium functionum mutilationes per subjectam hujusmodi testamenti paginam sequestravit: « In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis Otto divina propiciante clementia rex. Cum petitionibus servorum Dei justis et rationabilibus, divini cultus amore favemus, superna gratia nos mutari nequaquam diffidimus. Proinde noverit industria seu sagacitas omnium fidelium nostrorum, tam presentium quam et futurorum, quia vir venerabilis Fulbertus, Cameracensis urbis episcopus, obtulit: obtutibus nostris immunitates beatæ memoriæ antecessoris nostri Karoli, in quibus continebatur insertum, qualiter predictus antecessor noster Karolus rex nominatam sedem, quæ est in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ semperque Virginis, ob amorem Dei et tranquillitatem fratrum ibidem consistentium, semper sub plenissima tuitione et immunitatis defensione habuisset¹¹¹. Pro firmitate tamen rei postulavit nos prefatus episcopus Fulbertus, ut ejusdem regis auctoritatem in amore et reverentia sanctæ Dei genitricis Mariæ nostra auctoritate confirmarem. Quod ita per interventum dilecti episcopi nostri Riharii (166) libenter adquevimus, et ita concessimus atque per hoc preceptum nostræ auctoritatis roboravimus. Precipientes ergo jubemus ut nullus iudex publicus vel quislibet ex judiciaria potestate in æcclesiis aut loca vel agros seu reliquas possessiones predictæ æcclesiæ, quas moderno tempore in quibuslibet pagis vel territoriis infra ditionem imperii nostri juste et legaliter memorata tenet vel possidet æcclesia, vel ea quæ deinceps a¹¹² catholicis viris eidem collata fuerint æcclesiæ, ad causas audiendas, aut

VARIÆ LECTIONES.

¹¹¹ habuissent 1, 3. ¹¹² deest 1.

NOTÆ.

(165) Renaix, Flandrice Ronse; inter Oudenarde et Grammont.

(166) Inda vel Cornelismunster.

(165) Nieuwenhoven, prope Grammont et Ninove. COLV.

(166) Leodiensis. COLV.

fre. la vel mansiones vel paratas faciendas, aut fide-
jussores tollendos, aut homines ipsius æcclesiæ tam
ingenuos quam servos super terram ipsius comman-
nentes nequaquam distringendos, vel ullas retribu-
tiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris
et futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ
supra memorata sunt, penitus exigere presumat. Sed
liceat memorato presuli suisque successoribus res
predictæ æcclesiæ, cum cellulis et rebus vel homi-
nibus sibi legaliter subjectis, sub immunitatis nostræ
defensione quieto ordine possidere, et nostro fide-
liter parere imperio, atque pro stabilitate nostra
vel totius imperii a Deo nobis collati vel conser-
vandi una cum clero et populo sibi subjecto libere
Dei misericordiam exorare. Et quicquid exinde
fiscus noster exigere poterat, in luminaribus ipsius
æcclesiæ concinnanda perpetualiter concessimus ad
habendum. Insuper nostra largitione concedimus
prefato episcopo et successoribus ejus omne teloneum
cum moneta civitatis suæ Camaracensis, eo
videlicet tenore, ut novem partes episcoporum usi-
bus deputentur, decima vero pars ad usus fratrum
ejusdem congregationis perpetualiter in elemosina
nostra proficiat. Præterea constituimus, ne quis
dux vel comes atque vicarius seu quislibet ex judi-
ciaria potestate nostram vel antecessorum nostro-
rum regum violare presumat constitutionem¹²⁹.
Quod si fecerit, causis regalibus sit obnoxius, et
insuper solidis sexcentis culpabilis judicetur; vide-
licet ut duæ partes in archivum ipsius æcclesiæ ad-
mittantur, et tertiam fiscus regalis noster recipiat;
ut nullus tale quid audere deinceps presumat. Quod
ita et nos per hanc nostram auctoritatem confirma-
mus, ut sicut a beatæ memoriæ antecessore nostro
predictæ æcclesiæ collatum atque firmatum est, ita
deinceps inviolabiliter conservetur. Et ut hæc nostra
auctoritas a fidelibus sanctæ Dei æcclesiæ et nostris
verius certiusque credatur, manu propria subter-
eam firmavimus, et anulo nostro jussimus insignari.
Signum Ottonis serenissimi regis. Bruno cancella-
rius ad vicem Rotberti¹³⁰ archicapellani reco-
gnovi¹³¹. Anno 5 regnante Ottone serenissimo rege
(an. 940). Actum est Ingeleheim¹³² in Dei nomine
feliciter. Amen. »

[78. (77.) *Quod petenti regi sanctum Gaugericum
et sanctum Autbertum episcopus sanctum Theodericum
et alii viri corpus contulit* (V. *Autb.*). Otto iste glo-
riosus princeps eo tempore circa instructiones ac
restauraciones æcclesiarum exercebatur attentior;
jamque quattuordecim pontificalis magnificentiæ se-

A dibus conditis, quandam etiam metropolim Maga-
daburch vocabulo struxit. Cui cum ab episcopis suis
multa sanctorum pignera impetrasset, Fulbertum
episcopum sanctorum Gaugerici videlicet atque Au-
berti corpora sibi dari postulavit; felicissimam sane
arbitratus suam fore metropolim, si tantorum con-
fessorum patrociniis fulciretur. Hujus vero petiti-
onem episcopus declinare formidans, incerto hæsit;
sed tamen beneficiis, quæ multa jam ei prestiterat,
ut diximus, ne¹³⁷ videretur ingratus, suæ petitioni
effectum promisit. Qua in re presul anxius, in di-
versa parte animum ancipitem flectit; vidensque
difficultatem negotii, sive donet sive neget, utrum-
que sibi fore periculosum advertit. Si enim neget
imperatoris benivolentia offensum iri; si vero do-
net, suæ provinciæ futuram perniciem, utpote vi-
duatæ patronis, per quos et temporalem meruit
salutem et celestem sperat beatitudinem. Inter hæc
medius pontifex, tandem sibi provida ratione con-
sultuit, paucisque suorum quibus secreta credebat
abhibitis, clam duorum sacerdotum corpora, sancti
videlicet Teoderici episcopi, de quo supra diximus
(c. 49), et alterius cujus nomen excidit (167), de-
tectis sepulchris accepit; feretrisque honorifice in-
voluta, cum aliquot etiam articulis sancti Autberti,
imperatorii concessit.] Quod si quis latinus scire de-
siderat, librum quem Fulbertus doctor karissimus
de vita sancti Autberti, jubente domno episcopo
Gerardo, inscripserit, legat. Hoc autem absque Dei
pia dispositione contigisse non dicam, cum etiam
beatus vir Domini Theodericus hanc remuneratio-
nem a Domino et venerationem a populo mereretur,
et ne nostra provincia suis defensoribus privaretur;
quos etiam si subducere vellet, fateor quidem nullo
modo posset. Quem enim sensum cives habituros
existimas, si advocatum suum Gaugericum eripi
sibi cernerent, per quem felix civitas Cameracus
feliciter illustrata, nomen suum propagavit ubique
gentium? Immo ne ipsi quidem imperatori, credo,
vivi cederent.

[79. (78.) *Quod in sinodo apud Engulenheim testi-
monio et auxilio Fulberti Artoldus restituitur, et Hugo
expellitur* (FLOR. IV, 35). Apud Engulenheim sinodo
congregatæ coram ambobus regibus, Ottone videlicet
et Luduwico, cum Marino Romanæ sedis vicario
unaque etiam cum multis coepiscopis Fulbertus in-
terfuit (an. 948); ubi series litis pro episcopo Res-
mensium inter Artoldum et Hugonem ventilata est.
Ubi vero cum ipse Artoldus, absente quidem Hugone
æmulo, coram regibus et omnibus qui aderant suæ

VARIE LECTIONES.

¹²⁹dest 4, 3. ¹³⁰Ruodperti charta orig. ¹³¹posthæc charta originaria teste Colvenerio habet: Data III
Kal. Junii, anno autem ab Incarnatione Domini nongentesimo XL, indictione XIII, quæ noster minus accu-
ratus omisit. Sed in die errorem inesse oportet. Nam 4 Kal. Jun. Otto duas chartas dedit in civitate Salzæ,
quare die sequenti non potuit apud Ingelheim versari. ¹³²ingele 1. ¹³⁷deest 1.

NOTÆ.

(167) Rotradi, secundum Molanum. Natal. SS. Belgii, 5 Aug

reclamationis querelas protulisset, introgressus qui- A
dam Sigebaldus, premissi Hugonis clericus, attulit
litteras, quas Roma detulerat, quasque jam in alia
sinodo Mosomi propalaverat; asserens eandem lit-
teras sibi Romæ ab ipso qui aderat Marino vicario
datas. Qui dominus precepit ¹²⁸ eas coram synodo re-
citari. In quarum recitatione repertum est, prout
ipsæ litteræ fatebantur, quod Wido episcopus Sues-
sonicus, Hildegarius quoque Belvacensis, Rodulfus
Lauduniensis, Fulbertus Cameracensis, ceterique
cuncti Remensis dioceseos episcopi, eandem litteras
ad sedem delegaverint apostolicam pro restauratione
Hugonis in sede Remensi et expulsionem Artoldi. Post
quarum lectionem exurgens Fulbertus cum prefatis
ceteris presulibus, qui in eisdem litteris nominaban-
tur, eas litteras refutavit, astruens quippe, eas antea
numquam se vidisse vel audisse, neque in earum
delegatione consensum prebuisse. Cum dum idem
clericus contraire non posset, licet in eos calumniis
obstrepsens, precepit dominus Marinus suggerens uni-
versæ synodo, ut sibi consilium et rectum iudicium
proferrent super huiusmodi calumniatore et calum-
niarum in episcopos delatore. At illi, postquam de-
lator publice confutatus est falsa detulisse, lectis ca-
pulis de huiusce calumniatoribus, iudicant et una-
nimiter censent, eum quo fruebatur honore privari
debere ac secundum capitulorum tenorem in exilium
retrudi. Diaconatus igitur quo fungebatur ministere-
rio multatus, a conspectu synodi reprobatus abessit.
Artoldo vero presuli, qui omnibus se sinodis presen-
tabilem fecerat, non refugiens sinodale iudicium,
episcopium Remense juxta canonum instituta et
sanctorum Patrum decreta omnino retinendum atque
disponendum decernunt, laudant atque corroborant.]

80. (79.) *Post Fulbertum succedit Berengarius in
sede pontificali.* Berengarius hunc in episcopio secu-
tus summam regiminis sumpsit (an. 956); vir siqui-
dem ex nobili parentela Germaniæ ortus (168), sed
et Ottonis imperatoris proxime consanguineus. Qui
quoniam magis secularibus quam æcclesiasticis ne-
gociis implicatus, per excellentis prosapiæ sublimi-
tatem animum quodam pulsu jactantiæ atollebat,
morum et vitæ obpugnationibus sumpto officio con-
traibat. Illic etiam tantæ feritatis extitisse dicitur,
ut non modo lingua et natione, sed etiam moribus
populo suo barbarus esse videretur. Quanto etenim
regii generis ei aspirabat auctoritas, tanto ferocior
populum sæpe vexabat. Sæpe itaque, partim propter
ejus animi immoderatam levitatem partimque pro-
pter civium repugnantium ferocitatem atque inobe-

dientiam, inter se difficilis oriebatur seditio; ali-
quando vero intererat implacabilis congressio. Quod
autem tantas infestationes edebat, quod tantas in-
quietudines irrogabat, hoc nimirum non potius epi-
scopi, quam insolentis suorum civium possumus
imputare, quos semper pre ferocitate inobedientes
omnibus suis episcopis audivimus atque rebelles
existere.

81. (80.) *Ubi principum terrore, quos secum addu-
cebat, cives humilitati episcopum receperunt.* Quodam
vero tempore, cum in Germaniam propter obse-
quium cæsaris profectus aliquandiu moraretur, in-
terim cives una eademque voluntate collecti, facta-
que unanimiter conspiratione, adeo sunt inter se
constricti, ut pontificem reversurum negato ingressu
ab urbe excluderent. Qui cum expletis rebus sedem
pontificalem repeteret, in ipso quidem reditu ei in-
notuit civilis conspiratio. Statim ergo, quia suos
tam virtute quam numero adversus tanti populi tur-
bam inferiores videbat, cum grandis ignominie pro-
bro iter factum remensus, Brunonem tunc tempo-
ris monarchiam regni sub fratre tenentem aggreditur;
suisque causis declamando protatis, obnixè depre-
catur, ut suo videlicet juvenamine fultus sedem clau-
sam violenter possit irrumpere, debitamque ultio-
nem pro accepta injuria in populo rebellante exerere.
Nec difficile copioso impetrato exercitu, Arnulfum
quoque Flandrensem comitem adivit, villamque
Lambras (169) pollicitus, eum sibi consocium, inmo
et adiutorem adhibuit. Cives vero eum tanto auxilio
reverti conperientes, sibi consulere estimarunt,
longeque dissimulatis rebellionis motibus, absque
suspicionem veniret, nuncios ablegarunt. Cum suis
itaque tantum, ceteris siquidem reversis, urbem est
absque difficultate regressus.

82. (81.) *Comiti Arnulfo Lambras extorsit, et duas
villas Coureng ¹⁷⁰ et Ferroras ab ecclesia divulsit.*
Nec multo post pre levitate suæ insolentiae prefato
comiti Arnulfo, cujus auxilio urbem repetiit, villam
Lambras, qua eum conduxit, vi reextorsit, minatus
sane, quod si eam vindicare presumeret, totas Flan-
dras ei combureret. Preterea duas villas, Coureng
et Ferroras (170), ab æcclesia sanctæ Dei Matris
divulsit et cuidam militi beneficiavit.

83. (82.) *Ubi cives invasit, et alios interfecit, alios
excecavit.* Evoluta autem aliquo temporis intervallo,
sibi a populo factæ dehonorationis reminiscens, so-
cia agmina evocavit, civesque incautos subita in-
cursionem invasit, palantesque feriendo usque ad
monasterium sancti Gaugerici persecutus est. No-

VARIÆ LECTIONES.

¹²⁸ hæc vox deest 1. qui d. e. c. s. r. jussit 3. qui d. Marinus proferens litteras, quas idem Sigebaldus
Romam detulerat, p. Flodoardus. ¹²⁹ in 2. superscriptum est Condreng, unde Colv. villam esse putat Gun-
dreceas supra, c. 67, memoratam.

NOTÆ.

(168) Flodoardi Ann. s. a. 956: *Fulbertus Cama-
racensis episcopus defungitur, et ipsum episcopium
eidem Berengario transhenensi clerico tribuitur,
nepoti Boronis Catalaunensis quondam episcopi. qui-
que Remis ordinatur ab Artoldo archiepiscopo.* Necro-

logium beatæ Mariæ Cameracensis, s. xii in. habet:
16 Kal. Sept. obiit Fulbertus episcopus, qui dedit
terram apud Durith, canteris in usus.

(169) Prope Duacum.

(170) Ferrières prope Câteau-Cambresis. COLV.

vum genus spectaculi! Continuo namque armati li-
men sanctissimæ ædis absque reverentiæ modo ir-
rumpentes, allos interfecerunt, alios truncatis ma-
nibus et pedibus demembrarunt; quibusdam vero
oculos fodiebant, quibusdam frontes ferro ardente
notabant. Deinde autem lanceas interfectorum et
aliorum captas, sicuti furiosus erat, carpento ad
cumulum inponi precepit, et ad insinuandam suæ
ultionis atque victoriæ pompam ad predium suum,
in villam videlicet cui nomen Betendorth ¹⁰⁰, suis
familiaribus mittere festinavit.

84. (85.) *Quod nocte a sancto Gaugerico percussus
obit.* Nec hæc pontificis factum desino demirari,
qui templum beatissimi confessoris violare non ti-
muit, quem Walterus castellanus, tiro inhumanis-
simus, in simili negotio nostris diebus non revereri
nescivit. Quadam namque die alicunde cum suis
veniens, duos fratres, Aldonem videlicet et Baldui-
num sibi inimicissimos forte obvios habuit; moxque
eaballo cui insedebat calcaribus fosso eos involans,
hastaque dorsis pene contigua jamjam imminens,
jamjam mortem minitans, adusque radicem montis
fugientes persequitur, distantes sane a monasterio
fere novem passibus. Videns autem eos effugio san-
ctissimi templi propinquantes sanctumque confesso-
rem auxilio geminantes, sequi ulterius formidavit,
tandemque prorumpens in hac voce, ait: *Scitote vos
hodie mihi ereptos beati Gaugerici suffragio!* Si ergo
vir multæ immanitatis ob amorem Dei et veneratio-
nem sui confessoris inimicis parcens habere tole-
rantiam didicit, quanto magis pontifex vel contem-
plationesacerdotalis officii, quo fungebatur, debuerit?
Attamen quia tanto sceleri effugium aut latebram
vel per aliquem pœnitentiæ modum non quæsit,
dignum sane compendium supplicii non longo post
tempore solvit. Coloniam namque profectus cum
quadam nocte in lectulo pausaret, apparuit ei semi-
vigilanti beatus Gaugericus, quippe visus eum pro
admissis increpare, bacculoque quem manu gesta-
bat, postmodum graviter pulsare. Qui mox exper-
gefactus, cum gravi planctu ingenuit, vocatisque
cubiculariis visionem in ordine pandens, casum sui
periculi indicavit. Ex qua percussione aliquandiu
elaborans—certa res est—non multo post interiit
(171), in basilica quidem sancti Gereonis sepultus.
Capellani vero, hujus (172) videlicet æcclesiæ clerici,
nescio quibus insimulationibus temere suspecti,

A relictis quidem pontificalibus ornamentis aufuge-
runt.

85. (81.) *Engrannus substituitur.* Post hujus ex-
cessum Engrannus, ante Corbiensis cenobii sancti
Petri monachus, obtentu Brunonis prefati archipa-
tris, cum quo pro rebus fratrum, quas trans Rhe-
num procurabat, notitiam et familiaritatem habebat,
ad episcopale solum promovetur. Hic tam æcclesia-
sticis quam sæcularibus disciplinis sufficienter in-
structus, mira erga gregem karitate pollebat; omni-
que mansuetudine plenus, tanto ambitu religionis
episcopii dignitatem implebat, ut propositum mona-
chi nullo modo excedere videretur. Semper namque
in æcclesiasticæ culturæ studio insudabat, gregem-
que commissum exemplo vitæ innocentis morumque
bonorum informatione doctrinabat.

86. (85.) *Ad conventum generalem villam Perro-
nam clamaturus perrexit, suoque clerico, quia secum
preceptum non gessit, æcclesiam abstulit.* Hic etiam
propriis rebus æcclesiam augebat, et si qua sub-
traherentur, publico judicio evindicare et restituere
satagebat. Siquidem eo tempore Bruno dux sive ar-
chiepiscopus conventum generalem cum multis prin-
cipibus et epi-copis apud quandam villam, cujus
nomen non subvenit (173), habuisse dicitur, in quo
de pace et religione sanctæ Dei æcclesiæ statuque
regni salubriter et competenter tractatum est. Ubi
etiam Engrannus episcopus ire disposuit, clamaturus
videlicet villam sanctæ Mariæ Perronam (174), quam
Hasbanienses more beneficii tenebant; precepitque
Widoni suo cancellario, ut kartam ejusdem villæ,
quam in archivo æcclesiæ repererat, secum gere-
ret, ut per hanc apertius certiusque clamare videret-
ur. Quo cum perveniens et ad evolvendam decla-
mationem paratus, kartam capellano rogare: ni-
mirum se erile preceptum oblivioni tradidisse
advertens, ingenti stupore dirigit, tandemque se
oblitum fuisse respondit. Unde confusus episcopus
ad sua remeavit; hocque impatienter ferens, capel-
lano æcclesiam, quæ est in villa Salliaci (175), abs-
tulit.

87. (86.) *Clausit diem Engrannus episcopus, ab
Hadulfo Noviomensium episcopo sepultus.* Denique
vero, cum monasterium sanctæ Mariæ cum totius
studii accinctu ad occidentalem plagam ampliaret,
culpæ quidem civium exigentibus, morte preventus
opus imperfectum reliquit; triennioque æcclesiam

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰ ita 1. 3. Betencorth Colv., quod foret Béthencourt inter Cameracum et Câteau-Cambresis.

NOTÆ.

(171) Eum a. 958 adhuc vixisse, discimus e di-
plomate Ottonis I, quod primus protulit Leglay ex
archivo Cameracensi, Colonæ Id. Junii 958 concesso
æcclesiæ Cameracensi, ubi venerabilis episcopus Be-
rengerius præesse cognoscitur. Engrannus si revera
triennio tantum sedit, ut noster c. 87 tradit, Beren-
gerum obiisse oportet a. 962 vel sequenti. Diem
autem obitus in Necrologiis Cameracensibus frustra

quæsi.

(172) I. e. beatæ Mariæ Cameracensis.

(173) Fortasse Compendium, a. 959; conf. Flo-
doardi Annales.

(174) Prope Binche, inter Mons et Charleroi. Le
GLAY. Cf. c. 112.

(175) Sailly.

moderatus, migravit ad Christum (176). Hujus fune- A
britati interfuit Hadulfus Noviomensis episcopus,
qui eum in monasterio sanctæ Dei Genitricis ad
australem partem honorifice sepelivit.

88. (87.) *Huic succedit in episcopio Ansbertus,*
qui in æcclesia sancti Auberli octo canonicos consti-
tuit. Sequitur Ansbertus, vir videlicet liberalibus
disciplinis eruditus, qui tunc Atrebatensis mona-
sterii æque monachus atque Cameracensis æccle-
siz archidiaconus, postmodum vero pro rebus san-
cti Vedasti, quas in pago Baduensi prævidebat, im-
peratori notus, culmen episcopalis cathedræ ade-
ptus est. Ille vero propriis pro oportunitate collatis,
quater binos canonicos in æcclesia sancti Auberli
deputavit. Hic autem, ut antecessores jam diximus
et ut successores posterius dicturi sumus, graves B
atque multas injurias ab ipsis suis militibus susti-
nuit, adversumque eorum contumacias diu conten-
dit. Ad horum itaque insolentias sopiendas, Arnul-
fum quendam illustrem comitem (177) multis bene-
ficiis conductum sibi adscivit, illoque adjuvante
cervicatos (178) superans, aliquandiu quievit. Rexit
igitur quinque annis æcclesiam, ad patresque suos
appositus, in æcclesia præfata, sancti videlicet Aut-
berti, honorifice sepelitur.

89. (88.) *Wiboldus subrogatur, et ludus regularis*
quem fecit subscribitur. Sequitur Wiboldus, Novio-
mensis æcclesiz archidiaconus, vir videlicet tam
secularibus quam æcclesiasticis disciplinis satis
inbutus. Iste siquidem clericis alex amatoribus regu-
larem ludum artificiose composuit, quo videlicet in C
scolis se exercentes, karitate vitia vincere assue-
scerent, sæcularemque et jurgiosam aleam refuge-
*rent. Quem ludum hoc modo incepit (179). **

1. 1. 1.	Karitas.	3.
1. 1. 2.	Fides.	4.
1. 1. 3.	Spes.	5.
1. 1. 4.	Justitia	6.
1. 1. 5.	Prudentia	7.
1. 1. 6.	Temperantia.	8.
1. 2. 2.	Fortitudo.	5.
1. 2. 3.	Pax.	6.
1. 2. 4.	Castitas.	7.
1. 2. 5.	Misericordia.	8.
1. 2. 6.	Obedientia.	9.

1. 3. 3.	Timor.	7.
1. 3. 4.	Providentia.	8.
1. 3. 5.	Discretio.	9.
1. 3. 6.	Perseverantia.	10.
1. 4. 4.	Bonitas.	9.
1. 4. 5.	Modestia.	10.
1. 4. 6.	Longanimitas,	11.
1. 5. 5.	Manueto.	11.
1. 5. 6.	Benignitas.	12.
1. 6. 6.	Sapientia.	13.
2. 2. 2.	Compunctio.	6.
2. 2. 3.	Gaudium.	7.
2. 2. 4.	Sobrietas.	8.
2. 2. 5.	Delectatio.	9.
2. 2. 6.	Suavitas.	10.
2. 3. 3.	Astutia.	8.
2. 3. 4.	Simplicitas.	9.
2. 3. 5.	Hospitalitas.	10.
2. 3. 6.	Parcitas.	11.
2. 4. 4.	Patientia.	10.
2. 4. 5.	Zelus.	11.
2. 4. 6.	Paupertas.	12.
2. 5. 5.	Lenitas.	12.
2. 5. 6.	Virginitas.	13.
2. 6. 6.	Reverentia.	14.
3. 3. 3.	Pietas.	9.
3. 3. 4.	Indulgentia.	10.
3. 3. 5.	Oratio.	11.
3. 3. 6.	Amor.	12.
3. 4. 4.	Judicium.	11.
3. 4. 5.	Vigilantia.	12.
3. 4. 6.	Mortificatio.	13.
3. 5. 5.	Innocentia.	13.
3. 5. 6.	Contritio.	14.
3. 6. 6.	Confessio.	15.
4. 4. 4.	Maturitas.	12.
4. 4. 5.	Sollicitudo.	13.
4. 4. 6.	Constantia	14.
4. 5. 5.	Intellectus.	14.
4. 5. 6.	Suspiratio.	15.
4. 6. 6.	Fletus.	16.
5. 5. 5.	Hilaritas.	15.
5. 5. 6.	Compassio.	16.
5. 6. 6.	Continentia.	17.
6. 6. 6.	Humilitas.	18.

NOTÆ.

(176) Folcuinus abbas Lobiensis, testis de se-
metipso certe fide dignissimus, in Gestis abb. Laub.,
c. 28, hæc tradit a. 965 facta: *Folcuinum . . .*
Coloniz in præsentia imperiali . . . ordinari fecit.
Ordinatus est ergo ab Ingranno Cameracensi episcopo,
in ipso Domini natalicio, quod festum Otto revera
anno tantum 965 Coloniz egit. Hinc sequitur
Engrannum non ante d. 26 Dec. 965 obiisse. At nec
multo post defunctus esse potest, si revera Ansber-
tus quinque annis sedit, Wiboldus uno, ut noster c.
88 et 91 tradit.

(177) Aut Arnulfum Juniozem, Flandriz comitem
inde ad. 27 Martii 965, aut eum qui infra c. 95 indicatur.

(178) l. e. contumaces; cf. Ecclesiast. xvi, 12.
LE GLAY.

(179) Sequens ludus, in codicibus ubi separatim

D legitur, ut in Bruxell. n. 2088, plerumque *Wiboldi*
alea regularis dictus, originem debere videtur ludo
Pythagorico seu Rythmomachiz, de qua egi in An-
nualibus nostris VIII, 383, 488, si tamen illa Wiboldo
antiquior est. Hunc Wiboldi ludum carmine Gallico
tractavit Houillon, *Le jeu du seigneur Wibold*. Cam-
brai 1832, 8.

* Seorsim jam dedimus in WIBOLDO, ad annum
965, Patrologiz tom. CXXXIV, col. 4007, juxta
editionem V. cl. D. Leglay; sed ne omisso textu,
et quidem brevissimo, notæ simul doctissimi editoris
Germanici desidererent, unde textui magna obscu-
ritate involuto lux non parva affulget, iterum hic
recudere operæ pretium ducimus. EDIT. PATRO-
LOGICÆ.

« Cleros eolice, latialiter sors dicitur; hinc cleronomia hereditas, cleronomus heres; inde clericus nuncupantur, eo quod sint de sorte Domini. Canon Grece, Latine regula; ab eo canonicis regulares nominantur. Ergo quia idem canon — quoniam a perfidis et spe boni carentibus alea reperta atque prave usitata est — ut discordiam, perjuriam ceteraque vitia, clericos interdicat aleatores fore: opido condecet, ut relictis vitiiis examussim sibi quique virtutes sortiantur. Libet itaque, ex eadem qua præfati sumus alea quendam clericalem et ut ita dixerimus regularem, non cavillandi aliquem causa, sed exercitandi gratia, comere ludum. Karitatem omnium principatum obtinere virtutum, nemo qui verba Evangelii dicentis: « In his duobus universa lex pendet et prophetæ (Matth. xxi, 40), » intelligit, nescit. Ubi ergo tanta profunditas manet, vastam uberrimamque virtutum propaginem de se profert. Itaque ponamus Karitatem cum sua multimoda subole nominatam, et singularis quibusque numeros sortibus tali moderamine congruos aptemus, ut isto contineri, quod illa examinare, neque hac ostendi, quod hic fas sit nequeat invenire (180). A principali siquidem principali principium incians, perque binarium ac ceteros usque ad senarium currens, suimet eorumque revolutione tripartita, 20 sanctæ matris contineat filias et in Sapientia limitet (181). Postque binarius Conpunctione inchoans, 15 ejusdem, Reverentiæ; hinc ternarius, a principio Pietatis, 10, Exmologeseos; sicque quaternarius a Maturitate, 6, Fletus; ab Hilaritate quoque quinaris, 3 complectens, Continentiæ sine claudetur (182). Senarius vero ultimus, ut primus, Simplicitate gaudens (183); custodem virtutum possideat Humilitatem. Quæ simul junctæ 56 sunt. Et si diligentius respiciamus, intuebimur, quod hæc progressio numerorum, a ternario odenarium scandens (184),

A singulæ sibi virtutum, virtutes legat. Prima quidem, secunda, ultima et penultima singulas (185); tertia et antepenultima binas; quæque intra ipsa sunt, similiter a principio et sine usque ad quatuor mediasque senas junctæ, ternas, quaternas vel quinas recipiunt virtutes, et vigesimum primum in sese invicem semper exprimunt numerum. Sunt igitur 3, 4, 17 et 18, qui singulas metiuntur, Karitatem videlicet, Fidem, Continentiam et Humilitatem; 5 et 16, qui binas, Spem et Fortitudinem, Fletum et Compassionem; 6 et 15 ternas, Justitiam Pacem et Conpunctionem; Confessionem Suspirationem et Hilaritatem; 7 et 14, quaternas, Prudentiam Castitatem Timorem et Gaudium, Reverentiam Contricionem Constantiam et Intellectum; 8 et 13 quinas, Temperantiam Misericordiam Providentiam Sobrietatem et Astutiam, Sapientiam Virginitatem¹⁸¹ Mortificationem Innocentiam et Sollicitudinem; 9 et¹⁸² 10, 11 et 12 senas discernunt, Obœdientiam Discretionem Bonitatem Delectationem Simplicitem et Pietatem, Perseverantiam Modestiam Suavitatem Hospitalitatem Patientiam scilicet et Indulgentiam, Longanimitatem Mansuetudinem Parcitem Zelum Orationem quoque et Judicium, Benignitatem Paupertatem Lenitatem Amorem Vigilantiam utique ac Maturitatem. Et ut per singula redeamus: cujus per ternarium, nisi sanctificatrici et in ejusdem redeuntis principii unitatem vocabulum signabimus Trinitatis? Quid autem per quaternarium, nisi quatuor evangelistarum tubas¹⁸³? Hi simul collati, illam sanctissimam, plenam donis karismatum, septiformem gratiam demonstrant. Septenarius vero bis dictus, et assumpto ternario 17 quaternarioque 18, ecce qualiter, 3, 7 atque 4 in sese redeunt. Possumus etiam 10, decalogi mandatum quod sub lege quondam et nunc¹⁸⁴ sub gratia operatur, et 8, octavam quæ necdum agitur ætatem,

VARIE LECTIONES.

¹⁸¹ virginitatis 1. ¹⁸² II. omnes; correxit Colv. ¹⁸³ evangelicas tubas 3. evangelistas turbas 1. ¹⁸⁴ ñ 1. n. 5. non 2; correxit Colv.

NOTÆ.

(180) Constructio hæc esse videtur: ut isto (numero) contineri nequeat, quod illa (sors) examinare nequeat; neque hac (sorte) ostendi fas sit, quod hic (numerus) invenire nequeat; et sententia: aleæ quolibet modo jactæ nunquam numeros dare possunt, qui non etiam in una ex 56 sortibus inveniantur; neque quaquam ex his sortibus numeros exhibet, qui non etiam in aleis cadere aliquando possint: seu ut breviter dicamus: quot alearum combinationes, tot sortes habentur. Boetius Epo, a Colvenerio laudatus, ita locum explicat: « Ait Wiboldus se cuique virtuti daturum numerum aliquem, qui uni soli congruat, quemque frustra alibi requiras. Id autem sic intellige, ut cuborum superficies superiores attendas, quarum singularum numeros in latere virtutum requirere cogaris. Ut si verbi gratia, jactis cubis habebis tres binarios, hos ad latus Conpunctionis reperies, alibi nusquam. Alioqui si tres binarios pro senario numero accipias, eundem reperies in Justitia et Pace.»

(181) Id est: principalis numerus, 1, currit ad senarium, primo per 1 ab 1 — 6, deinde per 2 a 2

— 6, tum per 3 a 3 — 6; et sic deinceps linea tripartita decurrens, 21 combinationes sive sortes efficit, quæ continent 20 virtutes præter matrem omnium Caritatem.

(182) Id est: Postque binarius, a Conpunctione inchoans, quindecim ejusdem (sanctæ matris Karitatis filias virtutes complectens), Reverentiæ (sine claudetur); hinc ternarius, a principio Pietatis (inchoans), decem (virtutes complectens), Exmologeseos (sine claudetur); sicque quaternarius, a Maturitate (inchoans), sex (virtutes complectens), Fletus (sine claudetur); ab Hilaritate quoque (inchoans) quinaris, tres complectens, Continentiæ sine claudetur.

(183) I. e. in alia sorte non occurrens; neque enim 6. 6. 6. neque 18, per totam tabulam uspiam reperiuntur nisi in hac una sorte; uti quoque 1. 1. 1. et 3, semel tantum habentur, in una sorte prima.

(184) I. e. quarta columna, summam cujuslibet sortis continens.

(185) Scil. recipiunt virtutes. Prima summa (3)

ascribere. Sed hæc tria modo amplius decuit commemorare. Ergo clangorem sancti Evangelii tubarum, qui aure cordis sanctam Trinitatem intimo amore diligit gratiæ septiformi finetenus tueri cupit, caritative, in qua universa lex impletur (Rom. XIII, 8), fidem, sine qua¹²⁸ impossibile est placere Deo (Hebr., XI, 6), continentiam, ut abstineat se a vitiis, quo virtutes continere valeat, humilitatem, qua¹²⁹ sine qui virtutes congregat, quasi in vento pulverem portat (GREG. hom. 7 in ev.), habere quærat; habita caritative, fideliter, continenter, atque humiliter exercere satagat, ut ad eorum cumulum pervenire queat. Quinario numero quinque sensus conjungere possumus; qui fluit¹³⁰ ductus et unitate assumpta, in sextum decimum surgit. Si enim hos 5 per phisicam, logicam et ethicam castigamus, ut ad unitatem caritatis, quæ Deus est (I Joar. IV, 8), semper redeamus: has profecto virtutes, quæ in duobus numeris insignitæ videntur, naturaliter, rationaliter moraliterque possidebimus. Senarius, cujus sexta pars, 1, in tertia medietas, 3¹³¹, quia perfectus est numerus, unis bene constans partibus, perfectio operis ei deputari potest. His igitur sibi replicatis¹³², ternario addito, 15 facit. Simus ergo perfecti operibus bonæ actionis, et nitamur conscendere 15 psalmodographi gradus, ut sanctam Trinitatem in Sion cernere mereamus (Psal. LXXXIV, 8), et horum procul dubio numerorum expertes virtutum non erimus (186). Adest iterum 7, gratia spirituali refer- tus, 14 depromens per binarium. Eundem itaque precemur Spiritum, ut per practicam nobis ad theoreticam vitam pervenire largiatur, quatinus virtutibus ejus ascisci mereamur. Sed¹³³ quia supra retulimus æternitatem¹³⁴ (187), de qua titulus psal- morum 6 inquit. « In finem pro octava, » octena-

rio posse conferri, sicut 10 inferius affore rebamur: huic utique si addantur 5, 15 explicabunt. Bene etiam quinque sensus octavæ vitæ supponuntur, quia non solum hæc, nisi voluptuosus eorum appetitus¹³⁵ como et freno spiritualis modo disciplinæ coerceatur¹³⁶, sed nec ea quæ ab Abel singularum¹³⁷ datione stolarum, donec justitia convertatur in judicium sanctique in terra duplicia possideant (Isa. LXI, 7), agitur, meretur (188). Nunc autem 9, 10, 11 et 12 supremi remanent; quorum primus novem celicularum ordinibus, secundus¹³⁸ decem legalibus verbis, tertius dignis pœnitentiæ fructibus, quartus novi duodenis testamenti præconibus consecrati effulgent. Quintus, quoniam, ut scriptum est: « In multis delinquimus decem prætergrediens in undecimo offendit, splendore 12 gemmarum jubaris redimitus (Exod. XXVIII, 21), ut ad reparanda 9 pristina dampna succrescant, per denarii mandata regrediens, undenis æcclesie cilicinis operiatur sagis, ut possit quandoque dicere cum psalmista¹³⁹: « Convertisti planctum meum in gaudium, et reliqua (Psal. XXX, 12). »

« Igitur quia virtutes numerosque qualicumque modo ordinavimus, qualiter nunc sortiri debeant, censeamus. Tres itaque sumamus tesseras, quæ singulæ senas facies habeant, variis notatas numeris — quo major, senarius; alii in ceteris uno semper minores usque ad assem; qui simul fiunt 21; — et nostris vocalibus quinque, videlicet A, E, I, O, V, singulas eodem ordine depingamus, ut quater replicatæ eundem equiparent; eo tamen tenore, ut in prima A, in secunda E, tertia I, ab asse incipiens, directo semper scribatur tramine, et eodem apice finiatur ita:

	o	a e
a	v	i
	a	o v
e	e i	a e i
	i o v	o v a

	v	e i
e	a	o
	e u a	
i	i o	e i o
	o v u a e	

	a	i o
i	e	u
	i a e	
o	o v	i o u
	v a e	a e i

VARIE LECTIONES.

¹²⁸ que 1. ¹²⁹ fortasse scilicet ter legendum. ¹³⁰ III^a habet 1. ¹³¹ replicatos 1. 2. ¹³² se 1. ¹³³ appe-
tus 1. ¹³⁴ coerceatur 1. ¹³⁵ singularum 1. ¹³⁶ sedm 1. 3. ¹³⁷ p. quoduoq. dicem ps. 1. 4

NOTÆ.

secunda summa (4), ultima (18), penultima (17) semel tantum quæque in tota columna occurrunt, et in singulas quæque virtutes meliuntur; tertia (5) et antepenultima (16) bis quæque occurrunt; 6 et 15 ter occurrunt; 7 et 14 quater; 8 et 13 quinquies; 9, 10, 11, 12 sexies. Simul vero hi numeri, si bini conjunguntur sibi correspondentes (primus et ultimus, secundus et penultimus, et sic deinceps), semper efficiunt 21.

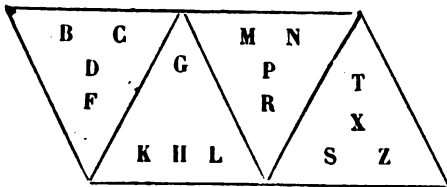
(186) I. e. non erimus expertes earum virtutum, quæ his numeris exprimiuntur.

(187) I. e. octavam quæ necdum agitur ætatem,

ut supra noster eandem expressit. Non opus igitur est ut cum Colvenerio scribamus octavam ætatem.

(188) I. e. nisi . . . appetitus . . . coerceatur, non solum hæc (octava vita, seu ætas, i. e. beatitudo æterna corporis et animæ) (non) meretur (vird veridient; non) ex sequenti « nec » supplendum} sed nec ea (vita solius animæ meretur) quæ ab Abel agitur singularum datione stolarum (in albis — cf. Apocal. 6, 11; 7, 13. — usque ad adventum octavæ illius ætatis, seu diem novissimum) donec justitia convertatur in judicium.

His ita dispositis, volumus ut per has tres, sicut A et in prefato solet ludo, numeri qui supputandi sunt, prout sors dictaverit¹⁴⁵, suo semper ordine requirantur. Y vero sextam archivamque vocalem, non solum, quod modo eadem minime indigemus lingua et nostratum regulas orthographorum ad plenum non observamus, sed quia compendiose operis studemus vulgariterque nostri ridiculum exercere, prætermisimus (189). Ceterum consonantes, — quoniam sedecim in alfabeto remanent, excepta Q, quam gramatici supervacuum nominant quamque¹⁴⁶ ideo non annumeravimus, quia ex currente sibi socia, videlicet V, sine qua vim litteræ amittit, perfacile hic comprehendi potest, et septenusdecimus numerus ad peragendum quod volebamus, quasi embolismus videbatur, — igitur sicut vocales tetragonis, ita consonantes uni tantummodo trigonæ pyramidæ, quæ quattuor superficies haberet, inserere oportet ita :

Quæ tamen tali lege tenebitur, ut si vel una inferiorum ejus consonantium in nomine virtutis, quæ vocales secreverit, reperta fuerit, pro ceteris omnibus computetur; et quod tetragoni sui superficie superiori, hoc ista inferiori, id est basi sua, demonstrabit (190). Nec inmerito; quippe cum corpus, cujus istæ quæ similitudinem illis animæ figurantibus retineant (191), sive naturali compositione sui decenter ornatum, seu aliqua portione diminutum, sive¹⁴⁷ monstruosa superfluitate augmentatum, spiritum aut integrum aut nullum habere videatur; et eo discedente, hoc imum, unde sumptum est, repetat elementum, ille revertatur ad Dominum qui dedit illum (*Eccles. xii, 7*). Sic projectis simul e manu cubis cum triangulo, eorumque singillatim litteris perspectis, mox recurrendum erit ad margi-

nem numeros cum virtutibus continentem. Eodemque, ut præfatum est, discretionem vocali uni similiter tripartitæ reperto, virtutem quam¹⁴⁸ latere habebit, notare debemus, vocalesque illius apparentibus, si valemus, componere vocalibus, et ita privatim compotes¹⁴⁹ ejus esse, ut pares nobiscum ludentes nequaquam eandem ulterius in eodem ludo sibi valeant vindicare. Tali utique disceptatione vicisim alternando gyramdoque jocantes virtutes omnes sortibus partiantur; et si non equa lance mutuo dividuntur, hi qui vel una ceteris amplius superabundaverint¹⁵⁰, item prelaturam in ceteris sibi cessisse gaudeant. Ita dumtaxat, ut karitas, quæ gemina est, si oportuerit (192) pro duabus computetur virtutibus. Quæ etiam ob unius tantummodo litteræ eclipsin, id est A, bina¹⁵¹ post primam examinatur projectione (193), quod de ceteris omnimodis fieri inbibemus. Et usque ad oram illius diei sextam eminentiores, inferiores sui discipulos vocantes, suadere debebunt¹⁵², ut virtutes quæ eis sorte desunt, bonis moribus satagant impetrare. Inferiores quoque niati tessere cognoscentes, ac velut sibi prelatis pedagogis¹⁵³, non aliter eos nuncupare audeant, quam magistros. At si contigerit, ut neuter neutrum superare queat, omnes equanimiter utrique in alterutrum possidentes virtutes, una semper sint caritate concordantes, et fraterno gratulentur nomine. Potest idem et alio¹⁵⁴ modo efficacior lubentiorque fortasse aliquibus fieri, quo quisque projectis tribus tantummodo tesseris, non ad vim elementorum sed ad summam simul collatam respiciens, quotquot tali reppererit ut prælibatum est, numero redimitas, gloriabitur se possidere virtutes.

Hæc taliter tibi, lector, proponimus, ut si quid stilus exigit, utiliter adnectas¹⁵⁵, aut corrigendo detrahas; nihil tamen blasphemiam inferas; et si laudare nolueris, ne disperdas. Quod si ludus vilescit aut animo tedium gignit, saltem numerorum utilis coaptatio virtutumque diligibilis inquisitio nec otiosa exercitatio mentem ad eum convertant, ut collatione numerorum exerciteris, virtutumque cumulo gratuleris. In quibus acquirendis si vincas, non elatio-

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁵ ditaverit 1. ¹⁴⁶ remanet exceptaq. per gramatici s. n. quique 1. ¹⁴⁷ sive 1. ¹⁴⁸ quæ omnes; correxit Colv. ¹⁴⁹ c potest 1. 4. ¹⁵⁰ ita Colv.; superabundavit it prelaturam 1. 3. ¹⁵¹ eclipsin. i æ a. bina 1. ¹⁵² debe ut virtutes 1. ita, spatio aliquot litterarum relicto, quas scriba in exemplari, quod descripsit, legere non poterat. Prorsus eodem modo 3. ¹⁵³ satagunt impetrare. inferiores qq niati tessere c. a. v. s. prelatis pedagogis 1. ita iterum spatio relicto; voces igitur post quoque et post prelatis scriba ipse legere jam non potuit. Eadem prorsus habet 3. tessere deest 2. fortasse nominatim? ¹⁵⁴ alia 1. 3. ¹⁵⁵ adnectas 1. 3.

NOTÆ.

(189) Junge: Y vero sextam Archivamque vocalem prætermisimus, non solum quod non observamus, sed quia ridiculum (jocum, ludum) nostri operis compendiose) vulgariterque (ad captum vulgarem) exercere studemus.

(190) I. e. in cubis jactis valent numeri seu potius litteræ superficie superioris, in pyramide vero litteræ superficie inferioris.

(191) Significat, vocales animæ, consonantes corpori comparari. Colv. Sed locus videtur corruptus,

et quæ mutandum, aut Qi, i. e. quasi, hoc sensu: cujus istæ (consonantes) similitudinem retineant, illis (vocalibus) figurantibus quasi animæ; — aut, quod Pertzius proponit, in equæ, hoc sensu: cujus istæ (consonantes) similitudinem retineant, illis (vocalibus) æque animæ figurantibus (scil. similitudinem); quod multo magis placet.

(192) I. e. si ludentes parem virtutum numerum nacli sunt. Colv.

(193) Karitas in suo latere habet tres unitates.

nem; si vincaris, non habebis confusionem. Si enim A minus adeptus fueris, obediens; si plus, obedientem debes esse diligens Omnibus has in Christo virtutes sectantibus, actu et moribus recolentibus, sit gratia et pax in æternum.

« Onoma dactylicis actoris quæritur ipsis Si numeris? primum faciunt, apicemque secundum, Octavumque decem bis ducti, sicque novenis Tertius ingeritur, quartus hinc esse duobus, Quattuor et denis quintus, mox denique sextus Undenis legitur, bis binis septimus, atque Limitat in numeris ter senis ultimus ordo. Queis simul illatis theoricæ summa sacratur Virginitas animæ, mandataque dena refulgent, Quæ qui custodit cœli sibi gaudia sistit (194). Admonet hic ludus tabulatum pergere clerum, Nomina virtutum condere quo valeant. »

90. (89.) *Ubi primores Cameracensium Wiboldum sibi dari episcopum a rege petierunt. Hunc primores Cameracensium — ex his enim originis claram propaginem trahebat — una eademque voluntate acclamant, directisque imperatori epistolis cum multo favore sibi donari episcopum expostulant. Nec difficile imperator, comperta bona opinione illius, mox precibus eorum voluntario affectu adquevit, assensumque tribuens, eorum legationem libenter implevit.*

91. (90.) *Italiam perguit ad regem pro dono episcopii; sed æstivo itinere fatigatus, postquam reversus est, non multo post obiit. Statim ergo Wiboldus de consensu imperatoris certior factus, pulsantibus etiam prefatæ urbis primatibus, ad imperatorem, qui tunc temporis in partibus Italiæ morabatur (195), ad tantum munus suscipiendum ire festinat. Erat autem æstivum tempus, quod ei maxime ipso in itinere abitus et reditus obfuerat. Nam dum dignitatis*

tanto munere suscepto rediret, adeo quippe æstu torrente ¹⁹⁶ fatigatus est, ut cum ad æcclesiam usque pervenerit, vix campanam (196), cujus tintinnabulo episcopi dignitatem vindicandam sibi indicare deberet, vix, inquam, pre molestia ægritudinis movere potuerit. Textum vero evangelicum auro et lapidibus pulchre insignitum, sed et multos codices, quos secum attulit, æcclesiæ Dei matris concessit. Qui postea in ipsa valitudine in tantum laboravit, ut vix unius anni curriculo rexit æcclesiam; migransque a sæculo, in eadem basilica sanctæ Mariæ ad meridianam plagam tumulatur.

92. (91.) *Precibus Roberti monachi rejectis, Teldo episcopus subrogatur. Illo autem die suæ dormitionis cum patribus sortito, quidam Rotbertus nomine, monachus in villa Solemia, quæ ab urbe hac octo millibus distat, res sancti Dyonisii procurabat. Qui depositionem episcopi audiens, honore quidem sæculari captus, primates civitatis pretio conveniendos estimavit, et ut illum communi suffragio episcopum sibi ab imperatore fieri postularent, magna largitus eis munera, multo majora spondidit. Qui statim oberati ¹⁹⁷ legationem imperatori miserunt, et ut sibi quem legerunt pontificem, ipse etiam consentiens dignetur concedere, rogaverunt. Videns vero imperator quod, quia antea Wiboldum secundum suam electionem facili assensu eorum precibus attribuit, ideo etiam ¹⁹⁸ admittendi episcopum facultatem suo vellet fortasse arbitrio reservari: cum omni profecto refragatione eorum legationi effectum impertire negavit. Verum quidem altiore consilio preventus, Teldonem, sacris moribus strenuum, non modice literatum, primis atque majoribus Saxonix progenitum, Coloniensis æcclesiæ sancti Severini prepositum, licet renitentem, quia pravos mores et ferocitatem audierat Cameracensium, competenter tamen ad pastoralis regiminis sublimavit*

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹⁶ torrentem I. ¹⁹⁷ oberrati I. ¹⁹⁸ post hanc una vox erasa in A.

NOTÆ.

Forro in aleis tres faciunt unitates in prima alea A, in secunda E, in tertia autem I. Nec potest contingere sorte Karitas, nisi aleæ in superiore sua superficie has tres unitates teneant. Jam autem si exigas omnes vocales vocis Karitas, deficiet te unum A, nam constat duobus AA et uno J. Facit itaque potestatem Wiboldus iterum projiciendi, et periclitandi, si jactis aleis dabuntur in harum superficie superiori bina AA, et unum I. Vel certe unica solum alea, quæ vocalem E habet in monade, iterum jacienda est, ut si det vocalem A, confeceris quod attinet ad vocales vocem Karitas; sin minus, totus jactus fuerit inanis. Colv.

(194) I. e. Si onoma (nomen) actoris (auctoris) ipsis numeris dactylicis (versibus hexametris) quæritur (supple: hic accipe). Primum apicem (nominis litteram) et secundum et octavum faciunt decem bis ducti (numeri), i. e. vicesima alphabeti littera V; sicque tertius (apex nominis) ingeritur (scribitur) novenis (nona littera I); hinc quartus esse legitur duobus (secunda littera B); et quintus quattuordecenis (0), mox denique sextus undenis (I); septimus bis

binis (D); atque ultimus ordo (apex nominis) limitat in numeris ter senis (S) Queis simul illatis (quibus versibus decem simul scriptis) theoricæ summa sacratur (ellicitur sacra summa mystica, scilicet vox) Virginitas (« hæc vox enim decem litteris componitur. » Colv.) Animæ mandataque dena refulgent (« decem versus numerum decalogi referunt » Colv.); quæ qui custodit, cœli sibi gaudia sistit (procurat). Ita efficitur WIBOLDVS.

(195) Ibi fuit Otto a. 962-964 et 967-972 med. Cum autem Engrannus d. 25 Dec. 965 adhuc in vivis fuerit, ejusque successor Ansbertus teste nostro quinque annis sederit, porro Wiboldus unum, hujus iter non cadere potest nisi in ætatem a. 971 aut 972. Quod si annum 972 statuimus, Wiboldi obitus caderet in medium a. 973, itaque post obitum Ottonis I. Verum ab hoc ipso Ottone illi successorem adhuc datum Teldonem legitimus capite sequenti; unde Wiboldo annus 971 med. — 972 med. tribuendus videtur.

(196) Hæc campana Aldegundis vocata, quando episcopus Cameraci præsens erat, quovis vespere

difficium. Ordinatione itaque peracta, vir Dei venerabilis, compositis necessariis rebus, sane gregem commissum visitaturus ad sedem sibi concessam devenit. Sed vix sermone poterit explicari, quot postea injurias, quot contumelias, quot etiam adversitates a suis perpressus est!

. 93. (92.) *De injuriis, quas episcopus a militibus suis sustinuit.* Sub eodem namque tempore erat vir quidam Johannes nomine, potens tam Cameracensium quam Vermandensium genere, qui majordomatu ceteris prestabat in urbe sub pontificali auctoritate. Sed quo major ceteris atque potentior, tanto pejor pontifici atque ferocior. Porro, ut de reliquis taceam, vir Dei presul venerabilis, lapidum congeries et calcem, omnem quoque materiam paraverat, unde ecclesiam beatæ Dei genitricis Mariæ amplificare disposuerat. Sed inter agendum exigente rei necessitate ad imperatorem profectus est. Ubi vero, dum moraretur, interim predictus castellanus ipsas materiales cumulos sibi conveli fecit, et ex his domum cum summo ædificio in eodem castro fundari. Hoc ubi factum reverso pontifici nuntiatur, altius ingemuit, divinamque clementiam diutina lamentatione ad ulciscendam tantæ temeritatis audaciam excitavit. Nec multo post coacto copiosi exercitus auxilio, exterminavit eum ab urbis confinio. Qui fugiens in pagum Vermandensem, in castrum videlicet sancti Quintini, amicis quidem et cognatis suffragantibus, sub Alberto comite aliquandiu receptatur; ibique rogato auxilio, tantam satellitum copiam sibi conjunxit, ut aliquando occultis insidiis hunc de improvviso erumpens, villas hujus viciniae misera populatione vastaret. Unde pontifex plerumque exterritus, quoniam modo tantæ inhumanitatis latronem reprimere possit, diversæ motibus meditationis excitatur. Hæc illum cogitantem, Walterus quidam Lenensis castri (197) vasallus, juxta eminentiam secularis potentiae clarus, sed verus et calliditate ingenii plenus, factionum stipamine circumvenit, pollicitus sane, quod si filio suo æquivoco quicquid Johannes tenebat beneficiaverit, eumque vice Johannis adsciscere voluerit, totis

A viribus urbem constanter adversum impetum illius tyrannidis defensaret, ipsumque frequenti expugnatione devinceret. Quare letus episcopus illum recepit, sed et quod rogabat absque difficultate ei contradidit. Qui tamen postea verbis predictæ promissionis fidem derogans, non tantum episcopum non juvavit¹⁶⁰, sed etiam priore molestior, plures et diversas injurias adversum pontificem et successores ejus exercuit. Johannes vero possessiones suas alieno herede pervasas ingemiscens, asperior factus non ante compescuit, donec episcopus crebra infestatione coactus, tantumdem pæne beneficii ei restituit.

94. (93.) *De obitu Ottonis imperatoris et de successione filii sui Ottonis.* Eodem tempore Otto imperator sanctissimus, tutor fidissimus, norma justitiæ, cultor devotus Ecclesiæ, spes pacis, amator religionis, proventus ætate plenusque dierum feliciter migravit ad Christum (an. 973, Mai. 7). Post cuius excessum Otto filius suus gloriosissimus, licet primævo flore tyrunculus, tamen consilio bonus, bello strenuus, et, ut paucis concludam, patris tam et moribus quam nomine imitator simillimus, habenas imperii moderandas suscepit. Sed quia junior erat, Henricus dux Bajoariorum eum totis sed presumptis renisibus contra se cervicem crexit, dignatus scilicet ejus imperio subjugari. Unde aliquanto temporis intervallo inter se¹⁶¹ contentio usque ad bellum processit; sed nec longo post, ut posterius dicam, illo ad deditionis jugum reflexo, facta pace concordia intercessit.

95. (94.) *De rabie Raineri et Lambertus contra imperatorem.* Audita igitur longe lateque morte imperatoris, Rainerus atque Lambertus, filii videlicet Raineri (198), quem vivente adhuc imperatore archiepiscopus Bruno, qui sub fratre monarchiam tenebat, pro insolentiis, pro rapinis, pro ecclesiæ incussionibus, pro multis etiam sceleribus sæpe arguendo corripbat, sæpe beneficiis ejus servitium placando leniebat; sed cum tamen ejus feritatem siriatico turgore inflatam nullo modo premere potuerit, in exilio tandem perpetuo dampnatum fratri

VARIE LECTIONES.

¹⁶⁰ versuta 1. ¹⁶⁰ juvavit corr. juvit 1. ¹⁶¹ ense 1. 3.

NOTÆ.

pulsabatur. Episcopus factus cum prima vice ecclesiam intrabat, ipse eam pulsabat, jurejurando confirmans se illam restitutum eum forte fracta foret. Quod factum est a. 1396 et 1416; quo anno refusa hanc accepit inscriptionem:

*Sera sono, dum præsul adest, ejusque periculis
Pendeo; tunc aliis pro causis obliquo cætum.
Per prius Aldegundis erat, prout est mihi nomen.
Sum refici jussa, Plonchet fabricam moderante,
M semel et C quater octo per octo redactis.*

LE GLAY.

(197) Lens.

(198) Tertii sen Longicolli, comitis Hannoniæ. Eodem loco conquerentem lege Folcuinum in Gestis

D abb. Lob., c. 26. Codici Evangeliorum ecclesiæ Cameracensis n. 309, sæc. x, manus quædam s. x ex. vel xi inc. in fine hæc inscripsit: *Hæc sunt nomina malefactorum, qui ecclesias ms.... re cum comite Rainero succenderunt: Albertus comes, Rainuvalo, Rotbertus, Setwinus, Baldricus, Hildebrandus, Ratholo, Fastradus, Fulcuinus, Borgardus, Tetmarus, Sarawardus, Rotlandus, Lietselmus, Arnulfus, Johannes, item Johannes, Otmarus, Rotmundus, Tietselmus, Lochardus, Wimarus, Stephanus, Euremarus, Amolricus, Gerardus, Gontorus, Amolricus, Fuleradus, Hubaldus, Arnulfus, Fredericus, Rotbertus, Landricus, Otselmsus, .. Ohuldu, Tietselmus, Goismondus, Gonzo et filius ejus, Harduinus, Gontmarus, Gotselo.*

contradidit (an. 957), terramque suam primum Richario ¹⁶⁸ nobili viro, sed hoc defuncto Warnero et Raynaldo, quibus etiam defunctis (199), Godefrido atque Arnulfo comitibus nobilissimis contulit, filiosque ejus præfatos a patrii finibus pro eisdem insolentibus eliminavit; — illi, inquam, audita morte imperatoris, revocantibus quibusdam scelerosis pacem odio habentibus, filiis videlicet Belial, patrios fines regressi, terram patris violenter volentes repetere, super Hagnam fluvium castrum Bussud (200) munierunt, ibique satis et super dum ¹⁶⁹ licuit sevierunt. Hoc autem juvenis imperator audiens collecto exercitu castellum obsidione clausit, diruit captosque rebelles in exilio misit (an. 974, Jan.). Ad hanc etiam obsidionem Tietdo episcopus interfuit. His ita gestis, præfatum ducem Bajuvariorum, illi ut diximus resistentem, cum suis adiens invasit, sed Domino volente citissime victum et ad deditionem paratum imperio subjugavit.

96. (95). *Ubi idem rapinatores contra fideles imperatoris in prelio congressi tergo verterunt.* Interea vero predicti fratres Rainerus et Lambertus, coacti inopia moresque patrios imitantes, rapinis insistebant, quietemque publicam interpolantes, minus potentes utcumque vexabant. Denique in partes Karlensium concedentes, Karolum, regis Lotharii fratrem pravis moribus deditum, pariterque Ottonem, Alberti Vermandensium comitis filium, cum aliis quoque multis raptoribus suo auxilio adseverunt; suam quippe callide deplorantes eruanam: se videlicet exheredes et exutos patrimoniis factos extorres paternæ habitationis, terram in qua nati sint sibi negari, ad ulciscendam ergo injuriam socia arma precari. His ergo fulcipientibus atque comitantibus, reformatis quidem bellicis usibus, ad montem Castrum properato contendunt, ibique anno Dominicæ Incarnationis 976 super fideles imperatoris, comites videlicet Godefridum atque Arnul-

A sum, facto impetu irruerunt. Illi tamen non minore spiritu excitati, suis quos presentes habebant coactis, extra munitionem emergunt; præputioque periculo sese offerentes, inexpectato omni nisi Dei tantum auxilio, manus conserunt, diuque utrinque certato, tamen fructu victoriæ potiuntur. His ad sua receptis, nec longum, Otto (201) predium illud Gogicum (202), quia sibi esset contiguum. Arnulfo presumpta vendicatione eripuit, ibique castello munito, urbem hanc, quia nec longe distat, frequenti incursione concitavit.

97. (96.) *Rex Karlensium Lotharius imperatorem Ottonem incautum invadit, et ideo Otto collecto agmine regnum ipsius devastavit.* Post hæc autem imperator, jam pacato regno et omnibus sibi ante resistentibus virtute sedatis, quietus et cum prosperitate quæ Dei sunt tractans, apud palatium Aquisgrani circa festivitatem sancti Johannis morabatur (an. 978); cum repente Lotharius rex Karlensium, nepos videlicet suus, illum volens privare imperio, occulta expeditione adeo incautum paravit invadere, ut pridie antequam preoccuparetur, posset resistere ¹⁶⁵. Qui quoniam hujus rei improvidus putabat se non habere in presens ad renitendum copiam, movens se a loco, cum omni secessit familia Coloniam; sane arbitratus se oportere quidem ad tempus cedere, ut postmodum ex industria potius posset resistere. Cum autem rex Lotharius illuc perveniens, suis quidem dispositionibus elusis illum minime offenderet, ibique Gallis bachantibus ¹⁶⁶ atque latrocinantibus, multa populatione satis deservisset: illi nimirum revertenti Otto legationem dirigere festinavit, aperte videlicet denuntians, quod propter ultionem suæ tantæ perfidix nullus ei dolos aut insidias innecteret, non fraude subriperet, sed sublatis omnibus fraudulentis, Kalendis Octobribus ad debilitandum sui regni imperium procederet. Interea itaque imperator suæ terræ duces et principes bello accinctos convocari

VARIE LECTIONES.

¹⁶⁸ ante Richario signo: facto, auctor ipse eidem voci: duci Godefrido superscripsit; primum duce Godefrido Richario 2. 3. duci Godefrido alias Richario 5. ¹⁶⁹ dum dum 1. ¹⁶⁶ resistere 2. 3. 8. rescire 3. ¹⁶⁵ i. francis debachantibus 8.

NOTÆ.

(199) Contradicunt Annales Leodienses, Floreflenses et Marchianenses, ex uno fonte deducti omnes, a. 973. *Bellum fuit in Perrona inter Raginerum et Warnerum.* Hæc cum nostro Sigebertus ita conflatit sub a. 973: *Raginerus et Lambertus paulatim resumtis viribus a Francia redeunt, et cum Warnero et Rainaldo, qui comitatum patris eorum occupaverant, bello apud Perronam configunt, eosque cum multis perimunt, et super Hagnam fluvium castello Buzude munito Lotharingiam infestant, in quibus nil nisi verba eosque cum multis perimunt, de suo addidit.* — Hoc unicum est, quantum sciam, testimonium nostro contradicens. Quod si verum est, Godefridus atque Arnulfus non jam a Brunone comitatum Hannoniæ accepisse possunt, sed ab Otone II demum. Godefridus iste Vetulus fuit comes Verdunensis; Arnulfum Delewarde Hist. de

D Hainaut II, 208, putat esse filium Isaaci comitis Cameracensis et Valentianensis. Comes Flandrensis, ut Mejerus, Lipsius et alii volunt, esse nequit jam ob diploma Ottonis infra c. 112 relatum anni 1001, ubi item Arnulfus comes occurrit, cum Arnulfus Junior Flandrensis jam a. 988 obiit.

(200) Boussoit super fl. Haine, prope Binche. LE GLAY. Castrum d. 21 Jan. jam captum fuisse, ostendit charta Ottonis, quam Gandæ in archivo S. Bavonis descripsi, data 12 Kal. Feb. a. d. i. 974, ind. 2, anno regni d. O. 13, imp. autem 4. *Actum Bosgut in D. f. amen* (apud Miræum 1, 49, falso Bosgrat legitur). Natale Domini imperator adhuc Trajecti celebraverat.

(201) Alberti Virmandensis filius. COLV.

(202) Gouy en Arouaise. COLV.

precepit, vocatisque omnis rei causam cum gravitate proclamationis intimans ¹⁶⁶, expeditionem super Lotharium ducere destinavit. Ad cujus exhortationem cuncti animos flectunt, indignantesque sibi factum dedecus, omnes unanimiter quasi vir unus invicem conspirationem faciunt, et pro fidelitate patris, qui eos familiariter enutrivit, usque ad exitum vite sese deservitum ire promittunt. His ergo adscitis atque coactis, tantæ copię exercitum movit, ut nemo tantam postea vel ante vidisse se meminisse potuerit. Et ne sua premissa legatio regem Lotharium fallat, prescripta quidem die in regnum ejus pervenit; prosperisque usus successibus primo Remensium, deinde Laudunensium, sed et Suessionensium, novissime vero partes Parisiorum diversa peste vastavit. Paternis tamen moribus instructus, æcclesias observavit, immo etiam oppulentis muneribus ditare potius estimavit. Deinde vero ad pompandam victoriæ suæ gloriam Hugoni, qui Parisius residebat, per legationem denuncians, quod in tantam sublimitatem Alleluia faceret ei decantari, in quanta non audierit, accitis quampluribus clericis *Alleluia te martirum* in loco qui dicitur mons Martirum, in tantum elatis vocibus decantari precepit, ut attonitis auribus ipse Hugo et omnis Parisiorum plebs miraretur ¹⁶⁷.

98. (97.) *Ubi Lotharius Ottonem insequitur, sed, Axona fluvio intercurrente, pugna differtur.* Qui cum ¹⁶⁸ satis exhausta ultione congruam vicissitudinem se rependisse putaret, ad hiberna oportere se concedere ratus, inde simul revocato equitatu, circa festivitatem sancti Andree (Nov. 29), jam hieme subeunte, reditum disposuit; remensoque itinere, bono successu gestarum rerum gaudens, super Axonam fluvium castra metari precepit. Sed tamen quia iste fluvius, si quando imbres incumbant, in tantum exorescere solet, ut absque navigio effretari non possit: suggerente atque exhortante comite Godofrido (203), ne quid videlicet impedimenti tantæ copię militum in difficili transitu contingeret, preterlegere festinavit, paucis tamen famulorum remanentibus, qui retrogradientes — nam sarcinas bellicæ suppellectilis convectabant — pre fatigatione oneris, tenebris siquidem jam noctis incumbentibus, transitum in crastino differre arbitrati sunt. Sequenti vero die collectis quos potuit, Lotharius, licet inferior numero, ex pudoris tamen conscientia presumptionem colligens, occulte usque ad predictum fluvium hostes prosequitur. Cujus inprovisu impetu ipsi rei bellicæ portatores perterriti, dum sibi natatu consulere estimarent, subito exrescentibus undis,

A lapsis viribus mortui dimerguntur. Ipsa etenim nocte in tantum excrevit alveolus, ut difficultate inportuosi litoris neuter alteri manum conferre potuerit; hoc ita sane, credo, Dei voluntate disposito, ne strages innumerabilis ederetur utrimque. Licet enim inferior Lotharius, ut ferunt, sese certamini miscuisset, cepit tamen jumenta, comminuit vehicula, quæ magis oneri quam usui in periculis habebantur. Parata vero navicula, per internuntios Otto Lothario mandat ut, si ei dimicandi sedulitas suppeteret, aut ille profecto sumptis obsidibus, ne forte videlicet aliqua suorum parte transacta, pluribus vero transigendis, dolo iter intercludendum suspicaretur, pugnatum transire festinaret; aut econtra ipse ab eo sumptis quoque obsidibus, remenso fluvio adversus illum remearet, commissaque invicem pugna, cui Deus annueret, laureatus regni imperio potiretur. Hoc audito, comes quidam Goisfridus (204) nomine prorumpens in voce ait: « Quid tot ab utraque parte cædentur? Veniant ambo reges in unum tantummodo, nobisque procul spectantibus, summam periculi soli subeuntes una conferantur, unoque fuso ceteri reservati victori subjiciantur. » Ad hæc Godofridus itidem comes cum indignatione: « Semper, inquit, vestrum regem vobis vilem haberi audivimus non credentes; nunc autem, vobismetipsis fatentibus, credere fas est. Numquam nobis quiescentibus noster imperator pugnabit, numquam nobis sospitibus in prelio periclitabitur. Haud tamen eum fore victurum diffidimus, si vestro cum roge conferretur singulari certamine ¹⁶⁹. »

C 99. (98.) *Multis seditionibus Tethdo episcopus atque molestiis a suis vassallis concutitur.* Hoc igitur modo regibus inter se discordantibus, jam dictu difficile est, quot procellis factionum intonantibus ab ipsis suis vassallis afficitur Tethdo episcopus. Quoniam namque imperatorem, malorum scilicet tortorem, in predicti belli negotiis occupatum noverant, ideo impunitatis securitatem colligentes, episcopo, utpote simplici viro et linguæ regionis ignaro, subdolis suggestionibus injurias sæpe irrogabant. Aliquando etenim Walterus, totius veritatis effectus (205), prætentata per dolum fide devotionis terrorem verisimilis causæ incutiens illudebat; fraudulenter sane denuntians, Lotharium regem ad urbem incendendam collecta manu venire paratum, et omnem viciniam excidio collaturum. Qua de re presal perterritus. Walterum multa mercede donabat, plus pollicitus, si quovis modo tantæ pestis molimina epacaret (206). Qui fingens se mittere legationem ad amicos et propinquos in domo regia versantes, quasi ut

VARIE LECTIONES.

¹⁶⁶ insinuans 8. ¹⁶⁷ admiraretur 8. ¹⁶⁸ imperator dum 8. ¹⁶⁹ hic 8. *addit*: Inter hæc quidam in reclusionem multo tempore famulatus Deo prelixit, quod nullus illorum, qui hujus scandali auctores fuerunt, ultra septennium viveret. Quod et res probavit. Cf. *Alpertus (Mon. SS. IV. 697)*.

NOTÆ.

(203) Vetulo, comite Ardennensi et Hannoniensi.
(204) Grisogonella.
(205) Qui jam factum edidit, jam nil amplius

habet. Colv.

(206) I. e. omnino pacaret. Colv.

regem mitigarent, interpositis aliquot diebus ad episcopum iterum veniebat, suisque precibus suoque ingenio paratam expeditionem, rege quidem mansuetactio, quiescente referens jactitabat. Hac fraude episcopi gratiam captans, maximam opulentiam donorum excipiebat, immo vero cum aliis beneficiis villam cui nomen Lambras extorserat. Id quoque Heriwardus aliquando. Hic ante pre infidelitate relicto episcopo, raptoribus quorum mentionem jam fecimus, Rainero videlicet atque Lantberto, se addidit; veruntamen sub his parum proficiens, postea ad episcopum sub specie fidelitatis remeavit. Qui etiam versutis factionibus atque adulationibus sub quadam specie familiaritatis gratiam episcopi sibi emercabatur, eique aliquando suspiciosa et verisimili commentatione dolos machinabatur, asserens videlicet Raynerum atque Lantbertum ad bona episcopi devastanda parari. Hanc itaque false compositam suggestionem presul vere accipiens, haud mediocri sollicitatione constringebatur, illique, si quo genere ingenii eos mitigare valeret ne veniant, commutationem multæ mercedis pollicebatur. Qui protinus ad falsitatis illatæ suspicionem confirmandam illos quidem mitigandos adire se simulans, aliorum declinat, et paulo post remeans quasi impetrata pace, promissa sibi reposcit. Huic itaque et aliis perniciose illudentibus tanta impendit, ut adhuc sedes episcopalis, sed et omnis parochia, se divisam ingemiscere videatur. Sub hac etiam specie ipse Heriwardus advocatias aliquantarum villarum quasi pro defensione presumpsit, sed plus quam inimicus prædo assiduis exactionibus devastavit.

100. (99.) *De obitu Tetdonis episcopi, et quid in celebratione missæ divina pietas ad nutum ejus operatur.* Sub hujus autem tempore, Arnulfo sene Flandrensium comite mortuo, mox irruens Lotharius rex (207), possessiones illius, abbatias videlicet sancti Amandi, sanctique Vedasti cum castello, Divaicum quoque, sed et omnia usque ad fluvium Lis cum omni occupatione invasit. Quod certe maximum metum incussit episcopo, conjicienti videlicet illum regem mox fortasse suam etiam urbem, quod proxima esset, esse occupaturum. His igitur et hujusmodi motibus semper affectus, mœrore tabescebat, sibi quoque aliquando cum flebili querimonia im-

A properans dicebat: « Quid tu, o miserime Teddo, quid tu patria relicta inter barbaros devenisti? Ecce tuis plana, sed et digna recompensatio meritis, quod tuum patrem sanctum Severinum reliquisti. » Inter hæc ergo episcopus, a tanto naufragio enatae conatus, Coloniam revertitur; et ne diutius tantis verberibus quateretur, credo, Deo miserante morbo correptus migravit a sæculo, et in basilica sancti Severini sepultus est. Nec ¹⁷⁰ pretoreundum, quod ei a superna pietate concessum a certis relatoribus accepimus. Quadam namque die, dum in monasterio sanctæ Mariæ super altare sancti Salvatoris sacrum mysterium celebraret, et ubi ventum, quod corpus Dominicum de more sacerdotali ad os offerre deberet: mox mirum in modum ipsa sacrosancti corporis confectio ad nutum episcopi cælitus sublevata, manibus ejus, ministris mirantibus, insiluit.

101. (100.) *Karolus dux causa tuitionis Cameracum ingressus multa mala edidit.* Quo defuncto, multo asperioris pestilentia causa exoritur, multo tempestuosioribus procellis æcclesia Cameracensium naufragatur. Siquidem imperator a finibus sui regni procul remotus, super Slavones quos adversum irat expugnandos morabatur; relicti quoque principes Lothariensium, quidnam de restitutione episcopi facerent, ambigebant. Jam vero Lotharium regem res Atrebatensis episcopii occupasse audierant, ideoque illum fortasse subita incursione urbem Cameracensium pervasurum esse formidabant. Quare comites, Godefridus videlicet, quo dignitate morum alter illustrior, alter non erat consilio prestantior, Arnulfus quoque, admodum sollicitati, Karolum ducentem regis Lotharii fratrem, quem Otto imperator multis beneficiis conductum, ut fraternis motibus secum fortior resisteret, citeriori Lotharingæ sub se prefeccrat — hunc, inquam, collato utrimque consilio adorsi monuerunt, ut urbem suo pastore orbatam festinanter ingressus, ab incursione fratris immunem, sed a cunctis quoque pervasoribus defensaret, vasallosque ejusdem loci ad fidelitatem imperatoris sacramento et obsidibus constringeret, dum imperator reversurus in patriam, episcopum rediberet. Huic consilio Karolus libenter accessit sed male tractans, non æquæ executionis actum libavit. Nam copioso agmine comitatus cum prefa-

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁰ Nec — insiluit auctor ipse postea in margine supplevit; sed quum codex a bibliopega concideretur, primæ cujusque lineæ litteræ abscisæ sunt, in prima Nec p, in secunda quod ei a, in tertia te con, in quarta relat, et sic deinceps. Dumus has lacunas, prout Colvenerius eas ex 2. supplevit; 3. ita habet: Non p. quod superna p. c. a. c. majoribus a. Q. n. d. d. i. m. s. M. ante a. s. S, s. m. c. e. u. v. esset, q. c. dominicum more s. offerre d. mirum in m. de sacrosancti c. mysterio ad n. episcopi reliqua, desunt, unius lineæ spatium relicto.

NOTÆ.

(207) Hic quædam confundit noster. Arnulfus senex obiit d. 27 Martii 965, et Lotharius Flandriam Gallicanam eodem anno invasit. Sed ut supra c. 87 certo constare vidimus d. 25 Dec. 965 Engrannus adhuc Cameracensem sedem tenuit. Itaque nec mors Arnulfi, nec Lotharii incursio sub Tetdonis tempore accidisse potest. Fortasse cum hac priore Lotharii expeditione noster confundit alteram anno 978,

Aquisgranum versus susceptam. Porro Tetdonem metu Lotharii Coloniam secessisse ibique defunctum, esse narrat. Sed mense adhuc Januario a. 974, i. e. novem annis post illam incursionem, episcopus cum imperatore castrum Buxudis obsedit; igitur postea denum Coloniam secessisse potest; quod tædio incursionis a. 965 patratæ anno 975 seu 978 facere nimis foret ridiculum.

Jis etiam comitibus in urbem venit; sed tamen, A sicuti erat inepti atque tardi ingenii, detestandas usurpationes exercuit, adeo ut raptor potius quam tutor, potius temerator quam observator esse videretur. Unde indignati præfati comites et in iras moti, illo quidem eo loci relicto, ad sua reversi sunt. Porro ille deinceps oportunitatem et gratiam loci atque sufficientiam totius alimenti nactus, uxorem sibi adfuturam esse mandavit, cui in cubiculo episcopi cum tota præsumptione lectum sterni precepit; omnesque opes in usibus episcopi exhibendas in superfluis commensationibus tota effusione consumpsit. Thesaurum ecclesiæ dissipabat, prebendas vendebat, immo et ecclesiastici ministerii negotia emptus pretio largiri mercantibus usurpabat; sicque totius infamiæ sarcinam tamdiu gessit, donec imperator reversus ad melius restituit.

102. (101.) *Rothardus episcopalem cathedram suscepit.* Jam vero brumalis intemperiei pruinis incumbentibus, imperator revocata manu a bello, ad villam Polidam, propriam videlicet sedem, in natale Domini est reversus (208) (an. 979). Ubi cum ei vacatio Cameracensis ecclesiæ suggeritur, communi suffragio, et acclamatione Lothariensium, immo et obtentu Nocheri Leodecensium episcopi, Rothardo ex prosapia nobili orto, piis moribus adornato, infulam presulatus impertivit; quippe æstimans illum lenitudine ingenii sevitas Cameracensium posse pressurum (209). Hujus doni sulimitate adepta, circa initium quadragesimæ (an. C D 983) commissum gregem visens, urbem petiit; nec multo post ab Alberone Remensium archiepiscopo summa cum veneratione ordinatus est, utpote cum quo amicitiam et familiaritatem a puero tenebat, ex quo videlicet in scholis Gorgiensis (210) monasterii pariter condiscipuli extiterant.

103. (102.) *Quod idem episcopus castellum Vinciacum diruit.* Suscipiens itaque vir venerabilis summam regiminis, contumeliarum exacerbationes multas et inexplicabiles repperit. Urbs etenim tota diverso modo non tantum exteris, sed etiam domesticis incussionibus, ut supra dictum est (c. 93, 99), laborabat; nulla pax interveniebat. Sed, ut reliqua taceam, nihil gravius, quam contra Ottonem prefatum Gogicensis castrum ¹⁷¹, ferebat, qui tanta et tam crebra incursione urgebat, ut omnes agricolæ villarum, sed et totius urbis homines fecisset sibi tributarios. Quin etiam ut graviori infestatione premeret, juxta viculum, qui nomen Vinciacus (211) — distat autem ab urbe hac quattuor milibus —

castrum munire festinabat; et fecisset quidem, nisi episcopus tempore rescivisset. Illo namque id muniente et diversa operositate pertinaciter moliente, sinistro nuncio pontifex excitatus, nec mora, præfatis comitibus Godefrido atque Arnulfo cum aliis Lothariensibus legationem misit, ut, coacto milite, ad destruendum opus sibi inimicum venire festinarent. Qui caute absque comperendinatione sumptis cuneis nocte ad episcopum veniunt, eique auxilium nimis copiosum atque armis munitissimum ferunt. Mane itaque facto, episcopus tanta ope sustentatus, civibus quoque suis atque rusticis comitatus, locum munitionis invasit, castrumque turratum et jam pene perfectum, Deo adjuvante, demolito aggere ¹⁷² cœquavit arenis. Hoc ei maximam virtutis gloriam peperit. Dein vero tyrannum modo viribus terrificans, modo muneribus lactans, novissime omnimodo devictum sibi pacavit; sicque pacem et quietem publicam reformans, pene omnium in se benivolentiam, præter Walterum suum castellanum, convertit. Porro iste multas molestias adversus episcopum excitavit, multas inquietudines irrogavit, quamvis ei episcopus multa donasset multisque beneficiis suas possessiones auxisset. Postea pontifex venerabilis monasterium sanctæ Mariæ perfecit, quod, ut diximus (c. 87), Engrannus episcopus cœpit, sed eisdem prenotatis seditionibus prepeditus ac statim morte preventus, imperfectum reliquit. Aram sanctæ Dei genitricis Mariæ aurea tabula ex lapidibus preciosis insignita vestivit; calicem etiam majorem cum patena purissimo fecit ex auro. Geminas quoque campanas magnas atque satis sonoras, quæ adhuc in turri quam struxit dependent, ex propriis sumptibus fabricavit. Villam vero quæ dicitur Villaris (212), altari sancti Johannis in usibus fratrum ejusdem ecclesiæ sanctæ Mariæ deputavit.

104. (103.) *Imperator contra Sarracenos bellum iniens vincitur, nec multo post obiit.* Decursis autem temporum spaciis, Otto imperator et rex Lotharius inter se federati pacantur, et utrumque regnum facta tranquillitate quievit (an. 980). Interea Otto Romam profectus Sarracenos per terras Apuliæ desevire audierat; et sicuti juvenis audax, manu validus, animo exæstuat, moras precipitat (an. 981). Qui nec mora, non multis quos presentes habebat fultus, facto itinere illuc pertransiit; nec passus se expectare suos per intervalla itinerum sequuturos, mox contra hostem prelium inconsulte commisit. Armabat enim consuetudo vincendi et ignorantia cedendi. Siquidem congressu habito (an. 982), licet

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷¹ excidisse videtur invasorem, vel tale quid; cf. c. 96. ¹⁷² agere I.

NOTE.

(208) Otto II in palatio Polde bis Natale Domini egit, a. 974 et 979. Verum contra Slavos non a. 974 profectus est, sed a. 975 et 977. Igitur hoc loco annus 979 intelligendus est.

(209) Werde swingen können.

(210) Gorzia.

(211) Vinchy.

(212) Villers-Pol, prope Quesnoi. Cclv.

numero longe inferior, multam eadem hostium edidit, sed tamen gloriam victoriae superatus amisit. Nam sine consilio fortitudo in temeritate convertitur. Qui ¹⁷³ transiugio sibi consulere aestimans, quia terra evadere non possat, velociter se misit in mari, visamque naviculam inimicorum, quam preter ullam suspicionem forte non procul a litore conspexerat, alacri sed et difficillimo natatu ascendit. Hunc enim jam pæne lapsabundum miserati remiges, admoto navigio susceperunt, longeque dissimilem et ignotum arbitantes, causas infortunii rogaverunt. Ille vero tandem eorum barbara colloquutione advertens se hostibus incaute oblatum, mox præ formidine fallere doctus, utpote inter hostes vitæ naufragus, quoquo modo potuit evasionis opem quaesivit. Finxit enim se quendam fore hominem ex ipsa Bar maritima urbe multis opibus affluentem, verum errore viæ incidisse naufragium. Illos tamen ditatum iri pro compendio, si illæsum perducerent. Quo remiges enpti cum ad votum cæsaris predictæ civitati admovissent naviculam, statim lætus imperator Teoderico Mettensium episcopo cæterisque suis principibus, qui in ipsius urbis tuitione recepti, regis periculum condolentes, ipsum quidem captum putabant, totius rei seriem per internuntios tacite inculcavit, et ut quasi ad remunerandos nautas sibi præmia afferrent callide ammonuit. Qui mox, inopina mandata gaudenter amplexi, scrinia ceteramque suppellectilem regiam ad navim imperatori tulerunt, unaque etiam velocissimum caballum adduxerunt; nautis vero ad convecta munera intendentibus, imperator extra naviculam vivaciter exiit, equoque ascenso, ita delusis hostibus, preter spem, credo, adjuvante Domino illesus evasit. Unde cum probro abscedens, pudore succensus, meliori consilio militarem copiam sibi ad reparandum prelium quaerere estimavit. Verumtamen interim morte preventus, paulo post intervallo occubuit (an. 983, Dec. 7), Romæ quidem in porticu sancti Petri sepultus.

105. (104.) *Lotharius rex Karlensium et Einricus dux Bajoariorum quisque pro se tendunt ad imperium Lothariensium, puerque regius ab Einrico rapitur, sed postea vi eripitur.* Quo passim comperto, repente gemina labes mali regno exoritur. Nam ut se habet inquietudo morum, immo aut sæcularis ambitio, Lotharius rex, Henricus quoque dux Bajoariorum in prisca odia recrudescunt ¹⁷⁴, pacem quidem bello

A mutant, et quod patre vivo non poterant, mox Jo superstiti libero aquivoco regni prærogativam eripere nitentes, ad usurpandi imperii potentiam intendere estimarunt. Huic enim proximitas loci, illi vero necessitudo generis aspirabat. Dux nimirum Henricus regium puerum factiose raptum tenebat in custodiam, eique, ceteris principibus invitis atque dolentibus, imperialem gratiam adimebat. Interea mortuo Wifrido Viridunensium episcopo (an. 982 vel 983), multis profecto episcopalium militum resistentibus, aliquot, vero consentientibus, urbem cum presumpta vendicatione Lotharius ingreditur (an. 984). Dein quoque episcopatum Cameracensium se occupaturum esse minatur. Qua in re Rothardus pontifex haud mediocri terrore commotus, sapientissimo tamen consilio usus, regem humiliter aggreditur, et in tantum ejus gratiam molli prece mercatur, ut prius urbe Leodecensium capta, priusque aliquantis principum Lothariensium subjugatis, ipse quoque postmodum absque difficultate subjiceretur. Pace itaque impetrata, spe tamen suspensa, interim quievit, dum Domino adjuvante puerum captum imperatoris filium sui principes de manu tenentis cum virtute extorserint et in jure paterno locaverint. Illic (213) postea, tam virtute quam ætate proficiens, adeo vixit ut ei rex Lotharius urbem Viridunensium captam et Godefridum comitem reddiderit (214) [an. 985].

106. (105.) *Epistola quam Laubienses monachi miserunt episcopis Rothardo Cameracensium, et Nocheri Leodecensium.* Nec absurdum videri putamus inserere quod Laubienses monachi, jam dudum pastore viduati, domnum Rothardum episcopum et Nocherum Leodecensium epistolaliter aggressi (an. 990), subrogari sibi abbatem Herigerum scripto hujusmodi petierunt: « Dominis et patribus episcopis venerabilibus Rothardo et Notkero, humilis Lobiensium caterva devotissima fidelium orationum munia. Jam dudum pastore viduati, diutissime vero rectoris solliciti diligentia destituti, vestram convenimus paternitatem submissi, quoniam quidem alterum vestrum animabus, alterum Deus voluit subintendere corporibus (215), ut eum nobis providentis abbatem, qui hoc sit quod dicatur, id est, ut et corporibus paterno affectu necessariam curam impendat, et animarum salutem pastoris vigilantia non neglegat; sique interiorum curam in exterioribus

VARIAE LECTIONES.

¹⁷³ Qui — illesus evasit primo non erant in 1. sed statim pergebat convertitur. Unde cum probro et cetera. Sed auctor ipse verba Unde cum — estimavit lineis transductis delevit, et signo q̄ post convertitur inserto omnia illa Qui — illesus evasit in scedula assuta supplevit, præfixo eodem signo q̄. In 2. 8. verba Unde, cum — estimavit desunt, sed 3. 5. habent ea. ¹⁷⁴ retrudescant 1.

NOTÆ.

(213) Otto III.

(214) Godefridum reddere paratus fuit Lotharius, sed sub quibusdam tantum conditionibus. Quas quia Godefridum subire noluit, libertatem non consecutus

est nisi mortuo demum Lothario.

(215) In spiritualibus enim Cameracensi, in temporalibus Leodiensi episcopo subjectum erat monasterium Laubiense.

rum occupatione non minuens, et exteriorum providentiam in interiorum sollicitudine non relinquens, ne aut exterioribus delitus ab intimis corruat, aut solis interioribus occupatus, quæ foris debet, proximis non impendat; cujus jussio vel doctrina velut fermentum divinæ justitiæ in discipulorum mentibus conspergatur; qui et studeat plus amari quam timeri, et in imperiis suis, sive secundum Deum sive secundum seculum, providus sit et consideratus, ceteraque a beato Benedicto deprompta pro possibilitatis humanæ sollicitetur affectare convenientia. Ad quæ utcumque affectanda nullum hoc tempore aptiorem invenire potuimus, quam dominum Herigerum, virum ¹⁷⁵, Deo teste, non secundum suam sed secundum nostram estimationem, ante annos multos et nobiscum socialiter ut fratrem conversatum, multisque emolumentis nobis proficuum, pluribus vero nostrorum magistri et educatoris strenuæ adimplementem officium. Cui licet desit sua attestatio catalogus virtutum a beato Benedicto in abbatem defloratus, tamen ad hæc aspiranda bonæ intentionis semper affuit intuitus, secundum illud evangelicum: « Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit (Matth. vi, 22); » id est quodlibet sit opus in publico, bona tamen intentio maneat in occulto. In cujus electionem novitatis non deesse nostram unanimitatem, secundum nostræ regulæ institutionem, quæ precepit vel omnino concordem in hoc fieri congregationem, vel saniori consilio etiam quamvis minimam partem. Nam etsi sit aliquis huic electioni non consentaneus, licet occultus, hic in se tulit sententiam, non refragante etiam vestra conscientia, quod omnino inutilis velit esse et inproficuum. Ad hoc autem animarum regimen aspirasse eum pecunia vel ambitione, quæ prima est de quadripartita pastoralis curæ subdivisione, Jesum testamur et tremendum ejus judicium, in nostra scientia non esse. Qualiter autem doceat, id est ut sciat unde proferat nova et vetera, certum est et vobis et nobis, ei sufficienter subesse. Sed et qualiter vivat, quod potissimum esse persensimus quod ejus conscientiam remordeat, inculcavimus ei quique sanioris sumus consilii, beati Benedicti consolatoria, quæ sunt in hæc verba: « Dum » inquit « de alienis ratiociniis cavet, redditur de suis sollicitus; et dum de monitionibus suis emendationem aliis subministrat, ipse efficitur a vitiis emendatus. Nimis est enim ethnicus et publicanus qui, alios reprehendens, nolit inreprehensibilis esse, cum idem beatus Benedictus dicat: « Quæcumque discipulos docuerit esse contraria, in suis actibus judicet non agenda. » Et de minori substantia sollicitum: « Nihil » inquit « deest

A timentibus Deum (Psal. xxxiii, 10). » Et: « Non affliget Dominus fame animam justi (Prov. x, 3). » Et: « Junior fui, etenim senui, et non vidi justum derelictum nec semen ejus quærens panem (Psal. xxxvi, 25). » Propter hoc primum quærite regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis (Matth. vi, 33). » Ad ultimum sub obtestatione divini timoris objecimus illud beati papæ Gregorii (Cur. past. 4, 5), de his qui prodesse possunt et preesse refugiunt. « Tantorum » inquit « in tremendo judicio rei futuri sunt, quantis hic prodesse potuerunt. » Ad hæc præbente illo assensum, et nos sub vestro et ceterorum testimonio promittimus ei nostræ secundum regulam obedientiæ bonum, et, salva in omnibus vestra auctoritate, satis nos ei facturos de nostra secundum propositum nostrum subjectione. Non autem existimet excellentia vestræ solertiæ, in hac nos electione verbis tantum fucatis et coturno eloquentiæ deservire voluisse, sed potius ea quæ desolationi nostræ et ipsi electo scimus necessaria fore, ex vero et non flecto corde vestræ magnitudini deprompsisse. »

107. (106.) *De irregularitate Fulradi abbatis, et quod inimicabat comitem Flandrensiū et episcopum Rothardum.* In illo vero tempore Fulradus, falso nomine monachus, abbatiæ preerat sancti Vedasti, qui, irregulariter vivens, prolationem sancti noninis exuebat dignitate honoris. Curis namque pastoralis solertiæ male posthabitis, plus nimio sæcularibus negotiis implicabatur, ac lenocinante carnis desiderio, non hec dicere, speciem sancti habitus omnino mentiebatur. Quod enim in usibus æcclesiæ sive fratrum deberet expendere, hoc nimirum, attat! per amicarum conciliabula turpiter profligabat. Qua de re ab episcopo sæpe clam vocatus, districte judicatur, graviter arguitur; sed cum, incorrigibili rigore duratus, ab incepto minus desisteret, publice reprehensus, virga apostolicæ auctoritatis jure feritur. Postea tamen speciem penitentię induens, ad satisfactionem recurrens, confessus culpam, rogans veniam, absolute donatur. Procedente vero tempore pristina pravitate rursus adhærens, ut suis quidem feculentis laxior possit insistere, cœpit inter episcopum et inter Arnulfum (216) Flandrensiū comitem suosque fideles novam odiorum materiam interfere, ut presul videlicet inimicitias comitis sollicitus, ejus nequitiæ desinat corrigere. Hoc profecto versutus inceptor ad ampliandas discordias cum subola et verisimili assertionem addebat, se habere videlicet sancti Vindictiani ejusdem sedis episcopi privilegia, apostolica auctoritate confirmata, in quibus decre-

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁵ ita correxi; verum l. rell.

NOTÆ.

(216) Balduinum Barbatum potius, Arnulfo anno 988 successorem factum; hunc enim intelligendum noster ipse ostendit infra c. 116, inter ipsam et

concordiam Baluini, ut supra diximus. In'sas concordiæ discordiarum seminabat.

tum esset, monachos sancti Vedasti non debere habere ¹⁷⁶ respectum ad pontificem æcclesiæ Cameracensium; ex hoc sane falsam argumentationem trahens, quod beatus Vinditianus suo tempore omnes inquietudines a monasterio sancti Vedasti scripto precepto exclusit, ut quiete et secundum regulam sancti Benedicti monachi viventes Deo servirent; non ut inordinate ¹⁷⁷ et turpiter conversantes, veluti iste cum suis, a proposito desciscerent. Porro iste, qui contendebat disciplinam et increpationem episcopi declinare, et contra evangelicæ et apostolicæ institutionis auctoritatem a iugo episcopi cervicem deditiois excutere, male intelligebat sententiam sancti Benedicti, ubi, tractans de ordinando abbate, inter cetera dicit: « Episcopus, ad cujus diocesim ipsum monasterium **B** pertinet. » Quod quid sit, si cui ocium est diligenter intueri, ejusdem voluminis scripta discutiat. Infelix quidem male ememor factus quanta humillitate et quanta reverentia sui antecessores quondam dominum Theodoricum ejusdem sedis episcopum adierunt, eo videlicet tempore quo Dani per viciniam hujus dioceseos miserabiliter seviebant (*vide* c. 44); inplorantes sane ut, quia tantæ moli impares tam arduam causam absque auctoritate episcopi attemptare formidabant, corpus sancti Vedasti quæsitum a loco moveret, et inpositum feretro pro metu Danorum ad deferendum aliorum pararet. Qui suorum vota competenter providens, quæque rogabant familiariter implevit, studioque suæ auctoritatis illo preciosissimo thesauro ad æcclesiam Belvacensium circumfusa multitudine plebis translato, ab eisdem fratribus laudes et gratiarum actiones maximas competenti jure suscepit. Post dissitudinem (217) vero longissimi temporis, terris quidem Danorum abscessu quietis, cum idem monachi sanctum corpus ad pristinam sedem referre disponderent, beato pontifice Theodorico jam dudum defuncto, Dodilonem successorem ejus quartum ad hujus rei negotium invitare estimarunt; directisque ad eum precibus, auctoritatem suæ præsentis postularunt. Illic, suorum desiderio satisfaciens, ad æcclesiam prememoratam Belvacensium perrexit; sanctoque thesauro summa cum veneratione ad suum locum relato, verbum inde faciens ad populum, annuam diem relationis sancti corporis (*Jud.* 15) perpetuæ celebritati sua episcopali auctoritate commendavit. Unde beatus pontifex ab eisdem fratribus obsequiorum exhibitione donatur, munitisque laudibus honorifice cumlatur. Has autem benivolentiæ et subjectionis reverentias, quas sui antecessores omnibus episcopis hujus dioceseos exhibebant, iste cum suis sequacibus Fulradus obl-

A vioni ¹⁷⁸ male tradebat, qui contra evangelica et apostolica decreta episcopo subjugari detrectabat. Postea tamen multa auctoritate subjectus esse convincitur; tandemque respiciens ad deditiois jugum, quamvis invitatus, reflectitur; quia quicumque jugum episcopi declinare contendit, etiam Christi refugera convincitur. Nemo enim absque episcopalis ministerii conditione ad unitatem æcclesiæ colligitur; præsertim cum ipse legislator Dominus cum suis discipulis subjectus fuisse sacerdotibus in evangelio multifarie reperiatur, ipso attestante, qui ait: « Non veni legem solvere, sed adimplere (*Matth.* v, 17). » Ad discipulos autem subjectos pravis sacerdotibus dicit: « Quod dicunt, facite, quod autem faciunt nolite facere (*Matth.* xxviii, 3). »

B 108. (107.) *Immunitates super rebus Sanctæ Mariæ corroborari regis preceptis obtinuit.* Predium vero quod dicunt Fontanas (218), nec procul abest, æcclesiæ sanctæ Dei matris adquisivit, necnon et immunitates æcclesiæ ab antecedentibus imperatoribus insignitas, ab Ottone etiam tertio corroborari per testamentum hujusmodi paginæ: « In nomine sanctæ et individue Trinitatis. Otto divina favente clementia rex. Cum petitionibus servorum Dei justis et rationabilibus divini cultus amore favemus superna gratia nos muniri desideramus nequaquam. Proinde noverit industria omnium fidelium nostrorum tam presentium quam et futurorum, quia vir venerabilis Rothardus Cameracensis urbis episcopus obtulit obtutibus nostris immunitates beatæ memoriæ avi nostri Ottonis et ejus æquivoci genitoris nostri imperatorum augustorum; in quibus continebatur insertum qualiter predicti imperatores augusti nominatam sedem, quæ est in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ semperque virginis, ob amorem Dei et tranquillitatem fratrum ibidem consistentium semper sub plenissima tuitione et immunitatis defensione habuissent. Pro firmitate tamen rei postulavit nos prædictus episcopus Rothardus ut ejusdem regis auctoritatem, amore et reverentia sanctæ Dei genitricis Mariæ, nostra auctoritate confirmarem. Quod ita per intervenitum episcopi illius aliorumque fidelium nostrorum, Hildebaldis Wormaciensis æcclesiæ venerabilis episcopi, et Nothgeri Leodicensis æcclesiæ honorandi præsulis, adquevimus, et ita in omnibus concessimus atque per hoc preceptum nostræ auctoritatis roboravimus. Precipientes ergo judemus ut nullus iudex publicus aut aliquis comes vel quislibet ex judiciaria potestate, in æcclesiis aut loca vel agros seu reliquas possessiones ipsius æcclesiæ, quas moderno tempore in quibuslibet pagis vel territoriis infra ditionem imperii nostri juste et legaliter memorata tenet vel possidet æcclesia, vel

VARIÆ LECTIÖNES.

¹⁷⁶ abere 1. ¹⁷⁷ inordinante 1. ¹⁷⁸ obloni 1.

NOTÆ.

(217) Distantiam.

(218) Fontaine Notre-Dame.

ea que deinceps a catholicis viris eidem collata fuerint æclesiæ, ad causas audiendas, aut freda vel mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius æclesiæ tam ingenuos quam servos super terram ipsius commanentes nequaquam distringendos, vel ulla retributiones aut illicitas occasionem requirendas, nostris et futuris temporibus ingredi audeat, vel ea quæ¹⁷⁹ supra memorata sunt penitus exigere præsumat. Sed liceat memorato presuli suisque successoribus res predictæ æclesiæ, cum cellulis et rebus vel hominibus sibi legaliter subjectis, sub immunitatis nostræ defensione quieto ordine possidere, et nostro fideliter parere imperio, atque pro stabilitate nostra vel totius imperii a Deo nobis collati vel conservandi una cum clero et populo sibi subjecto libere Dei misericordiam¹⁸⁰ exorare. Et quicquid exinde fiscus noster exigere poterat, in luminaribus ipsius æclesiæ concinnandis¹⁸¹ perpetualiter concessimus ad habendum. Hisuper nostra largitione¹⁸² concedimus prefato episcopo et successoribus ejus omne teloneum cum moneta civitatis suæ Cameracensis, eo videlicet tenore ut novem partes episcoporum usibus deputentur, decima vero pars ad usus fratrum ejusdem congregationis perpetualiter in elemosinam nostram proficiat. Præterea constituimus ne quis dux vel comes atque vicarius seu quislibet ex judiciaria potestate, nostram vel patrum nostrorum regum¹⁸³ violare presumat. Quod si fecerit, causis regalibus sit obnoxius, et insuper solidis sexcentis culpabilis judicetur, videlicet ut duæ partes in archivum ipsius æclesiæ admittantur, et tertiam¹⁸⁴ fiscus regalis noster recipiat; ut nullus tale quid audere deinceps præsumat. Quod ita et nos per hanc nostram auctoritatem confirmamus, ut sicut a beate memoriæ avo nostro et genitore nostro predictæ æclesiæ collatum atque firmatum est, ita deinceps inviolabiliter conservetur. Et ut hæc nostra auctoritas a fidelibus sanctæ Dei æclesiæ et¹⁸⁵ nostris verius certiusque credatur, manu propria subter eam firmavimus, et anulo nostro jussimus insigniri. Signum domni Ottonis gloriosissimi regis. Hildebaldus episcopus et cancellarius vice Willigisi archiepiscopi recognovi. Data 5 Kalendas Julii, anno dominicæ

incarnationis 991, indictione 4, anno autem tertii Ottonis regnantis 8. Actum Novimago feliciter. Amen.

¹⁸⁶ (108.) (In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Otto divina favente clementia rex. Si nos piis fidelium precibus facile prebemus exorabiles, credendum est in principatu stabiles et æterna beatitudine mansuros fore perdurabiles. Quapropter omnium fidelium nostrorum, presentium scilicet ac futurorum, noverit industria qualiter nos Notgeri episcopi necnon et Hildeboldi ceterorumque fidelium petitionem adimplentes, dedimus unum forastum Rothardo episcopo Cameracensis æclesiæ, ad æclesiam sanctæ Mariæ, ob remedium animæ nostræ nostrorumque parentum, tendens in longitudine a Sauvlonir monte (219) usque in illum locum ubi duæ Elpræ cadunt in Sambram; in latitudine autem a villa quæ dicitur Basics (220), et loco qui vocatur Gurgunces (221), ita ut Sambra decurrit et duæ Elpræ, usque ad interiore ripam ulterioris Elpræ. Nostroque banno firmavimus, ea videlicet ratione ut nulla majorum minorumque persona in divangio predicti forasti, nisi cum licentia prefati episcopi Rothardi ejusque successorum, venari præsumat; sed ipse ejusque successores ex nostro regio dono venationis potestative teneant, et, quibuscumque placeat, venandi licentiam concedant. Et ut hoc nostræ donationis munus firmum consistat, hæc preceptum inde conscriptum sigillî nostri impressione signare jussimus, manuque propria, ut infra videtur corroboravimus. Signum domni Ottonis gloriosissimi imperatoris. Hildeboldus episcopus et cancellarius vice Willigisi archiepiscopi recognovi. Acta 8 Kal. Maii, anno dominicæ incarnationis [997] ¹⁸⁷ indictione 8, anno ¹⁸⁸ autem 1 Ottonis imperantis Actum est Granni (222) palatii feliciter. Amen. >

109. *De obitu Rothardi episcopi.* Interea Rothardus episcopus ad remunerationem sui laboris vocatus, migravit a sæculo [an. 995] (223), sepultusque est juxta monasterium sanctæ Mariæ ad australem partem. Super cuius tumulum quidam suus familiaris præpositus, cui nomen Godelinus, ædificavit oratorium apostolorum Simonis et Judæ et sancti Severini.

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁹ deest 1. ¹⁸⁰ D. m. desunt, spatio sex fere litterarum relicto 1. 3. ¹⁸¹ concinnanda 1. 3. ¹⁸² largitionem 1. ¹⁸³ scilicet auctoritatem, cf. c. 64. ¹⁸⁴ tertia 1. ¹⁸⁵ est 1. ¹⁸⁶ Sequens diploma in 1. auctor ipse post addidit in scedula jam deperdita, sed Colvenerio adhuc visa. Deest 5; sed legitur in 2. 3. ¹⁸⁷ numero spatium relicto in 1. 2. 3. Ex tribus hujus chartæ exemplaribus, Cameraci tempore Colvenerii servatis, duo, habebant a. 995. tertium 983. Indictio 8. fuit anno 995; sed tunc Otto nondum fuit imperator, quippe qui coronatus fuit demum 21. Maii 996. Atqui mense Maio 997. Otto revera Aquis debebat; quare chartam huic anno adscriberemus, ni noster statim traderet Rothardi in hac charta nominati successorem Romam profectum una cum imperatore, illuc etiam ad imperii cultum sublimando, et a Gregorio consecratum, qui ipse 3. Maii 996. demum papa consecratus est. Errorem igitur inesse oportet in diplomate. ¹⁸⁸ anno—amen desunt.

NOTÆ.

(219) Videtur esse Montplaisir, prope Câteau. LE GLAY.
(220) Barzy, canton de Guise. Col.v.
(221) Gourgonce, prope Barzy .Col.v.

(222) Aquisgranî.
(223) Necrol. Beate Mariæ Camerac., jam bibl. Cam. n. 165, sæc. xiii ex. : 15 Kal. Sept. obiit Rothardus episcopus.

110. *Erluinus succedit et Romæ ordinatur.* Post hunc substituitur Erluinus (an. 995), qui, æcclesiæ Leodecensium archidiaconus, tam et æcclesiasticis quam secularibus negotiis eruditus, qui sæpe terendo limina principum, longe lateque emicuit clarus. Hunc Nocherus bonæ memoriæ episcopus ad Mathildem, cui ipse Erluinus familiaris erat, filiam videlicet Ottonis senis imperatoris, abbatissam æcclesiæ Quitinaborch (224), mouit ire festinanter, ut suo suffragio ad episcopii dignitatem adtingeret. Quidam quoque Azelinus nomine, de Truncinis (225) villa, Balduini Flandrensium comitis de concubina filius, postea tamen Parisiorum episcopus, Sophiam sororem juvenis imperatoris pecunia adorsus est, ut ejus obtentu pontificii culmen sortiretur. Ab utraque parte imperator pulsatur, sed tamen, Deo disponente, magis alterius rogationi inflectitur. Nam sorore Sophia nesciente Mathildi amita consenserat, atque Erluino in die solemnii sancti Dionisii regimen pastorale commiserat. Qui tanto munere suscepto, urbem commissam petiit; sed bona antecessoris sui Rothardi a Waltero et ab aliis, qui milites æcclesiæ esse deberent, vastata repperiens, ingemuit. Per idem vero tempus (991) Arnulfus Remensium archiepiscopus pro multis sceleribus, et maxime pro infidelitate sui senioris (226), ab episcopali gradu depositus erat; in cujus vice Gerbertus, quo litteratior postea nemo extitit, subrogatus sedebat. Hoc autem, ventilantibus tamen quibusdam episcopis, inventum est quod, quia absque scientia et auctoritate papæ Romanæ sedis erat degradatus, ad eandem sedem recursus legitime patere¹⁰⁰ valeret. Unde, quia inter eos diuturna contentio habebatur, Romam cum domino imperatore illuc etiam ad imperii culmen sublimando Erluinus profectus est a papa ordinandus (an. 996, *Mart.*). Sed paulo antequam ibi pervenirent, Johanne papa defuncto (*Mai.* 3), Bruno, qui postea Gregorius appellatus est, ad sedem apostolicam, assensu Romanorum, promovetur (*Mai.* 21). Ab hoc igitur consecratus imperator sumpsit diadema imperii, Erluinus vero culmen pontificalis sacerdotii.

111. Exiit vero inibi habita sinodo coram imperatore, papa residente cum episcopis, abbatibus presbiteris, cum de necessariis¹⁰⁰ æcclesiæ negotiis satis tractaretur: Erluinus episcopus surgens populosos suæ parochiæ cum gravitate querimonie

A indicavit, sed et quod nuper opes sui antecessoris, ut præmissimus, a Waltero et ab aliis devastatas reppererit, in medio proclamationem extulit. Unde papa confirmante, immo episcopis, abbatibus, cunctis quoque qui ibi residebant assentientibus, caraxaturam fieri obtinuit hujusmodi¹⁰¹: [« ✕ Gregorius episcopus servus servorum Dei... » (*Vide Patrologiæ tom. CXXXVII, col. 904*). « Scriptum per manus Petrisgionis notarii et scriptoris sanctæ Romanæ æcclesiæ, in mense Maio, et indictione 9. In Christo bene valete. ✕ Anno pontificatus domni Gregorii summi pontificis et universalis æcclesiæ papæ, anno 1, imperii vero domni Ottonis tertii imperatoris anno 11 (227-228). »]

B 112. *Novum castellum regia auctoritate firmavit* (an. 996). His ita gestis ad sedem commissæ æcclesiæ pontifex remeavit, sedatisque militibus, quietam terram suæ parochiæ repperit, præter pauca villarum circa silvam Terasciam (229), quas quidam ex Laudunensibus atque Vermandensibus perniciosissimi milites sæpe occultis infestationibus inquietabant, sæpe apertis invasionibus lacerabant. Unde præsul sollicitus, in Perrona villa (230) super Savum (231) fluvium, quam multo ante tempore huic æcclesiæ subtractam, sed tempore Dodilonis episcopi, ut ante retulimus (232) a Cendeboldo rege restitutam, rursus vero nescimus quomodo redivulsam virisque potentibus beneficiatam, mutuatis tamen rebus, quas Johannes episcopus in pago Condrensi et Hasbaniensi huic æcclesiæ adquisivit, Erluinus redemit; — in hac inquam villa, circa quam predicti raptores gravius grassabantur, castellum muniri imperiali præcepto obtinuit, ut hoc esset obstaculum latronibus præsidiumque libertatis circum et circa rusticanis cultoribus. Quod præceptum immunitatis subnectere ratum duximus ita: « In nomine sanctæ et individue Trinitatis Otto superna favente clementia Romanorum imperator augustus. Si locis divino cultui mancipatis proprietates sublimare atque honores augere studuerimus, id non solum laude humana prædicandum, verum etiam mercede divina remunerandum scimus et vere credimus. Unde agnoscat multitudo omnium fidelium nostrorum tam præsentium quam et futurorum, quod nos Erluino venerabili episcopo, ob interventum Leonis episcopi et cæterorum, dedimus jus, fas atque licentiam faciendi statuendi ac construendi merchatum, cum moneta, theloneo

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰ ita conjecit Colv.; pa 1. *erasis postea quinque fere litteris.* 1. prevaleret 5. ¹⁰⁰ necessariis 1. ¹⁰¹ post hanc vocem in 1. reliqua pars paginæ vacua relicta est; sequens pagina summa incipit: *Novum castellum etc. eodem prorsus calamo atque atramento. Decet igitur bulla, sed scriba eam supplere voluit. Idem plane factum est in 3. Colvenerius bullam dedit ex 2, quam hic inserimus uncinis inclusam, quippe quam auctor dandam sibi proposuerat, ut testatur verbo hujusmodi.*

NOTÆ.

- (224) Quedlinburg.
 (225) Dronghene, prope Gandavum.
 (226) I. e. contra dominum suum Hugonem Capet.
 (227-228) Falsum. Imperii fuit 1, regni xii.
 (229) La forêt de Thierache s'étendait des sources

de la Sambre aux limites du comté de Namur. Le GLAY.

(230) Hodie le Câteau cf. c. 86.

(231) Selle. Le GLAY.

(232) Errat noster; nil ea de re retulit.

banno et totius publicæ rei ministeriis, in quadam proprietate sanctæ Kameracensis æcclesiæ, in loco qui vocatur castellum sanctæ Mariæ, quod vocabatur antea Vendelgeias, quod ¹⁹² situm est in pago Kameracensi ac comitatu Arnulfi comitis (233). Atque prædictum merchatum, monetam, theloneum, bannum, cum tota publica functione, in proprium concedimus sanctæ Kameracensi æcclesiæ, tali tenore ut nullus dux, marchio, sive comes, seu aliquis homo ullam potestatem habeat super memoratum merchatum, nisi cum licentia episcopi Erlewini suorumque successorum. Unde imperiali jubemus atque statuimus potentia ut omnes homines jam dictum merchatum visitantes, euntes, negotiantes atque commorantes, eundo et redeundo talem obtineant pacem, qualem juste detinent negotiatores in merchato Kameracensis civitatis. Igitur quicumque predictum merchatum frangere seu violare temptaverit, conponat talem nostri juris bannum, qualem prout lex exigit, qui solvere debent, qui illud Kameracense merchatum temerarie inquietaverint. Et ut hæc nostræ concessionis auctoritas firmiter permaneat, hanc paginam manu propria roborantes, sigillare jussimus. Signum domni Ottonis cæsaris invicti. Heribertus cancellarius vice Willigisi archiepiscopi recognovit. Data 11. Kal. Mai. Anno dominicæ incarnationis 1001, indictione 14. Anno tertii Ottonis regni 17. imperii 5. Actum Ravennæ feliciter, amen. »

113. *De injuriis militum, et quod monasterium sancti Auberti ampliatum et episcopalem domum sublimavit.* Ab ipsis vero suis militibus, quos in sui castelli custodes ordinavit, plerasque injurias excepit; sed tamen eisdevictis, interveniente concordia et interposita pace quievit. Hujus præceptione Godefridus suus quidam archidiaconus monasterium sancti Auberti, quod intra muros urbis est, amplioravit; et ipse episcopus in stipendiariis fratrum duas villas, unam Avesna (234) videlicet reddidit, alteram vero Tillodium (235) contulit, ut servitus Dei augetur, numerus fratrum multiplicaretur. Ipse etiam pontifex episcopalem domum superbis ædificiis sublimatam fundavit.

114. *De obitu tertii Ottonis, et de succedente Einrico.* Interea vero obortis simultatibus inter comites, Balduinum (236) videlicet Flandrensem atque Arnul-
 D sum Valentianensem, asperissima excrevit discordia, quæ usque ad bellum procedens quietem hujus civitatis plerumque interpolavit. Nam quia Erluinus

A episcopus cum Arnulfo comite, ~~stepite cum com-~~munis deditiois sub imperatore consocio, familiaritatem habebat, Balduinus civitati huic multas incommoditates irrogabat. Gravius etiam furori incubuit, ubi mortem imperatoris tertii Ottonis audierit. Siquidem ¹⁹³ eodem tempore (an. 1000) imperator, Romam profectus, in antiquo palacio quod est in monte Aventino versabatur; et sicuti juvenis, tam viribus audax quam genere potens, magnum quidam, immo et impossibile cogitans, virtutem Romani imperii ad potentiam veterum regum attollere conabatur. Mores etiam æcclesiasticos, quos avaricia Romanorum pravis conmercationum usibus viciabant, ad normam prioris gratiæ reformare estimabat. Ut autem efficacius hoc perfecisset, summam familiaritatis gratiam exhibebat
 B Romanis; ipsosque, ut locorum accolas et morum ac consuetudinum gnaros, suis Teutonicis preferens, consiliarios sibi habebat et primos. Nimirum bene et satis caute dispositum, si effectum contingeret. Sed neutrum habitum. Quo enim inclinatiorem Romanis prestabat gratiam, tanto cervicatiorem prodidere superbiam. Plerumque etenim maxima familiaritas contemptum parit. Porro cum et legis observantiam et justiciæ normam æquo modamine exercebat, mox oborta indignatio, mox de amore in odia efferati, ut se habet eorum effrenis inæqualitas morum, amicitiam seditione mutarunt. Tantoque processu crevit discordia, ut facto impetu Mazelinum quandam preclarum juvenem, imperatori familiarem, perimerent. Denique et ipsum ¹⁹⁴ imperatorem coacta manu valida in jam dicto palatio ita clausere per triduum, ut nec ei alimenta ferri ¹⁹⁵, nec quis aut exire aut introire ad illum potuerit (An. 1001, Jun.). Vixque evasisset periculum, ni Einricus dux Bajoariæ, qui, ut in consequentibus ¹⁹⁶ liquet, post hunc infulas regni induit, Hugoque marchio Italiæ tempore subvenirent. Hii nimirum, sicut in suis castris exterius ¹⁹⁷ erant, subita rerum conversione attoniti, quid intenderent addubitant, prurptamque hostium audaciam verbis consultius mitigandam quam armis estimant excitandam. Horum itaque furorem pacifice convenientes, verborum mollicie lactant, dicentesque se pacem interposituros ¹⁹⁸, aditum soluta obsidione inpetrarunt. Qui ad senio-
 D rem ingressi, manum obsidentium invincibilem, nullam sibi tutam spem nisi aufugio ¹⁹⁹ intimarunt; ideoque ipsum clam hostibus foras callide eduxerunt. Sic itaque imperator cum Ger-

VARIE LECTIONES.

¹⁹² que 1. ¹⁹³ Sequentia eodem — cometæ apparuerunt primo non fuerunt in 1, sed inter siquidem e^l imperator una tantum vox septem fere litterarum legebatur. Hanc autem vocem auctor ipse delevit, deletæque signum imponens, illius loco verba eodem — cometæ apparuerunt in scedula assuta adjecit. Hanc 2. 3. viderunt adhuc descriperuntque; 5. non jam habuit, neque quicquam inde nunc superest nisi foramina acu facta in membrana paucillumque fili. ¹⁹⁴ deest 4. ¹⁹⁵ darent 3. ¹⁹⁶ conventibus 3. ¹⁹⁷ extrinsecus 2. ¹⁹⁸ iniituros 3. ¹⁹⁹ transfugio 2.

NOTÆ.

(233) De eo cf. supra c. 95.

(234) Avesne-le-Sec, prope Bouchain. COLV.

(235) Tillou prope Cameracum. COLV.

(236) Barbatani, a. 988-1036.

berto papa, qui cognominabatur Silvester, una ²⁰⁰ A ex Balduino primis militibus, adeo Balduinum perterritificavit, ut mox suus effectus, ad totius generis satisfactionem veniens, castellum Valentianense ei reddiderit, datisque obsidibus cum sacramento quoque fidelitatem et pacem ei servaturum esse inantea sponderit. Postea tamen gravibus et multis seditionibus premitur, et ideo Balduino, ut sibi esset auxilio, castellum hoc Valentianense beneficiavit.

116. *De rabie Fulradi abbatis, et quod, defecto illo, abbatia donatur Richardo.* Unde pontifex aliquandiu pacem adeptus, sed ab insolentia premissit Fulradi minime feriabatur, qui easdem turpitudines quas Rothardus sopierat redintegrare nullatenus cessabat; et quia episcopus eum sæpe vocatum districte et canonicè arguebat, inter illum et comitem Balduinum, ut supra diximus (237), falsas commentationes discordiarum seminabat, sane comiti deferens habere se supra dicta privilegia. Infelix ille! qui beatum Augustinum non advertibat memoriæ dicentem male illos disputare contra claves ecclesiæ, qui auctoritatem ecclesiasticam, quam in episcopo constat fateri, contendunt adnullare; alioquin ecclesia quæ in episcopali auctoritate habetur, potestatem ligandi atque solvendi neutiquam habere valeret. Ille autem sacros monitus episcopi parvipendens, magis magisque lenociniis insistebat et ab inceptis pravitatibus minime desciscebatur. Unde ab Erluino non minus quam antea a Rothardo sæpe publice reprehensus, sed constantè resultans et se procaci calliditate defendens, tamen vinculo anathematis obligatur. Præterea vero ad cumulum sui furoris et ad augmentum suæ dampnationis, incensore quidem diabolo motus adversum pontificem, tanti turgoris cervicem erexit, ut multa manu coacta, consentiente comite Balduino, super bona ejus quæ in territorio Atrebatensi erant, incendia perpetraverit. Divina tamen clementia dispensante ²⁰⁶, enormitas suorum scelerum nequaquam diu latere potuit comitem; sed plane deprehensus, calumniarum precium luit. Comes namque illius nequitiarum studia tandem advertens, diu se circumscriptum fallaciis conscius indoluit; illiusque delationes magis dolo congestas quam fide suffultas intelligens, in ipsum delatorem omnes causas jure transfudit. Namque Atrebatii in ipso claustro monachorum statuto consilio (An. 1004) episcopum, utpote preceptorem et magistrum ecclesiæ, invitavit; ponensque rationem cum fratribus, qualiter Fulradus abbatiam eatenus moderatus est, episcopo audiente quæsit. Consperto autem quo nihil religionis interius doctrinaverit, exteriusque bona male dissipaverit, legaliter et canonicè reprehensum in custodia epi-

berto papa, qui cognominabatur Silvester, una ²⁰⁰ A ex Balduino primis militibus, adeo Balduinum perterritificavit, ut mox suus effectus, ad totius generis satisfactionem veniens, castellum Valentianense ei reddiderit, datisque obsidibus cum sacramento quoque fidelitatem et pacem ei servaturum esse inantea sponderit. Postea tamen gravibus et multis seditionibus premitur, et ideo Balduino, ut sibi esset auxilio, castellum hoc Valentianense beneficiavit.

116. *De rabie Fulradi abbatis, et quod, defecto illo, abbatia donatur Richardo.* Unde pontifex aliquandiu pacem adeptus, sed ab insolentia premissit Fulradi minime feriabatur, qui easdem turpitudines quas Rothardus sopierat redintegrare nullatenus cessabat; et quia episcopus eum sæpe vocatum districte et canonicè arguebat, inter illum et comitem Balduinum, ut supra diximus (237), falsas commentationes discordiarum seminabat, sane comiti deferens habere se supra dicta privilegia. Infelix ille! qui beatum Augustinum non advertibat memoriæ dicentem male illos disputare contra claves ecclesiæ, qui auctoritatem ecclesiasticam, quam in episcopo constat fateri, contendunt adnullare; alioquin ecclesia quæ in episcopali auctoritate habetur, potestatem ligandi atque solvendi neutiquam habere valeret. Ille autem sacros monitus episcopi parvipendens, magis magisque lenociniis insistebat et ab inceptis pravitatibus minime desciscebatur. Unde ab Erluino non minus quam antea a Rothardo sæpe publice reprehensus, sed constantè resultans et se procaci calliditate defendens, tamen vinculo anathematis obligatur. Præterea vero ad cumulum sui furoris et ad augmentum suæ dampnationis, incensore quidem diabolo motus adversum pontificem, tanti turgoris cervicem erexit, ut multa manu coacta, consentiente comite Balduino, super bona ejus quæ in territorio Atrebatensi erant, incendia perpetraverit. Divina tamen clementia dispensante ²⁰⁶, enormitas suorum scelerum nequaquam diu latere potuit comitem; sed plane deprehensus, calumniarum precium luit. Comes namque illius nequitiarum studia tandem advertens, diu se circumscriptum fallaciis conscius indoluit; illiusque delationes magis dolo congestas quam fide suffultas intelligens, in ipsum delatorem omnes causas jure transfudit. Namque Atrebatii in ipso claustro monachorum statuto consilio (An. 1004) episcopum, utpote preceptorem et magistrum ecclesiæ, invitavit; ponensque rationem cum fratribus, qualiter Fulradus abbatiam eatenus moderatus est, episcopo audiente quæsit. Consperto autem quo nihil religionis interius doctrinaverit, exteriusque bona male dissipaverit, legaliter et canonicè reprehensum in custodia epi-

VARIE LECTIONES.

²⁰⁰ Roma 2. ²⁰¹ numerus anni deest 3. spatia relicto. ²⁰² irruens 3. ²⁰³ oculus 2. ²⁰⁴ remeantibus 2. ²⁰⁵ q. ii 3. ²⁰⁶ dispensante 1.

NOTÆ.

(237) c. 107, inter episcopum et inter Arnulfum Flandrensiū comitem.

scopus misit, summamque abbatie Heribertus boni A testimonii monachus sumpsit. Hic perfectæ et irreprehensibilis conversationis ac religiosæ simplicitatis plenus, sed ad tanta reparanda et reordinanda, quæ suus antecessor destruxit, nãius idoneus. Quare et huic amotam abbatiam Richardo religiosissimo viro (238) comes, providente episcopo atque ordinante, moderaudam commisit. Qui in tantum fratres norma disciplinatæ religionis extruxerit, et in tantum res stipendiarias multiplicare exterius laboraverit, ut in nostris viciniis, Deo annuente, nulla abbatia religione sit præstantior aut opibus locupletior. Hic etiam, extincta Fulradi malicia, semper domino episcopo cum tota reverentia subjectus extitit, eique in omnibus, sicuti decet, integer amoris signaculo obsecundavit²⁰⁷. Fulradus vero, rapta secum pecunia quam de rebus sancti Vedasti furto subtraxerat, æcclesiam Remensium expetit, deploratisque suarum erumnarum necessitudinibus, Arnulfum archipræsulem, qui tunc temporis æcclesiæ preerat, suo consilio oblati muneribus flectere estimavit. Illum namque et ministros ejus oppignoravit precio, ut sibi, quasi per prejudicium depositi, forte recursus ad privatam gratiam ipsius auctoritate pateret. Erat enim ipse archiepiscopus degener animi; et, quamvis supradictæ institutionis consultibus prejudicare nullo modo valeret, tamen donorum avidus recipiebat oblata, suæ quidem avariciæ magis quam illius consulens causæ. In cujus ferendo suffragio dum aliquanto temporis intentionem spei suspenderet, in ipsa urbe turpem conversationem agebat, et cum Judeis negotia exercebat. Interim tamen miser morte præventus, divina ultione percussus, inopitens nec confessus diem obiit (An. 1004).

117. *De obitu Walteri castellani.* Interea Walterus castellanus gravi langore correptus, facta legatione, episcopum precatus est ut filio suo Waltero terram suam beneficiaret, eique filius salvo usu paternæ hereditatis militaret. Episcopus vero patre intolerabili filium procul intolerabiliorem futurum, ut postea probavit eventus, existimans, quod rogabatur abnuiti; sed tamen paululum flexus, ita facturum se esse respondit, si prius ei prævaricationes quas contra æcclesiam et pauperes Christi fecerat usque ad satisfactionem emendaret, immo et villam Salliacum, quam invito episcopo tenebat, redderet. Porro istam villam suæ (259) uxori hoc pacto præstitit, ut ei (240) femineis operibus deserviret, suique senioris (241) malitia quiesceret. Verum quia pontifex ipse neutrius ullam commutationem habebat, id est neque uxor promissum obsequium exhibebat, neque viri

ejus sevitiam cessare videbat, villam reextorquere quærebat. Ille autem quamvis morti, morbo inmedicabiliter fatigante, propinquus, tamen nullo modo emendacionis resipuit, suosque milites ad se vocans, ad fidelitatem sui filii sacramento constrinxit; monens quippe et cohortans ut, si forte moreretur, filium suum tota deditioe cum fide et benivolentia observarent, adversusque episcopum pertinaciter sustentarent. Denique, intercedente aliquo temporis, episcopum quoque infirmitate laborantem Balduinus comes visitare advenerat, quem Walterus ferme moriens auxilio sui filii precibus attraxerat. Qui Walterus non multo post cura tanta malicia, data sine malorum, in ipso langore vitam finivit.

118. *De eo²⁰⁸ quod moriente episcopo, Walterus filius Walteri domum episcopalem invasit.* Pontifex quoque, diutino morbo laborans, diem suæ vocationis expectabat. Walterus vero tam sevitia quam natura patrisans (242), patrem etiam omnimodo referens, adversus episcopum insanire nequaquam cessabat. Egritudine enim episcopi crescebat Walteri ferocitas. Quare præsul sæpe, graviter motus, usurpatoris insolentiam virga perpetuæ damnationis ferre disposuit, sed quorundam suorum precibus, ac precipue Seiheri Lenensis, hujus videlicet patris, flexus, aliquamdiu distulit. Hic Seiherus, providus consultor, nepotis superbiam modo præce modo minarum asperitate comprimens, iram vero episcopi jure excitatam precum lenitate humiliter lactans, eos nimirum pacavit: eo siquidem pacto ut Walterus pro admissis viginti libras argenteorum revadiaret, ac inantea se quieturum esse promitteret. Deinde præsul blande ac leniter exhortatur ut fidem dictis adhibeat, et, si morte preventus in ipso langore hominem exiret, æcclesiam fideliter et viriliter teneat donec alter pastor succedat. Hoc autem male oblitterans, subduxit effectui. Paucis namque diebus interpositis, invalescentia morbo, ad dissolutionem corporis episcopi tota domus inceperat, ita ut mortuus foris estimaretur. Audito Walterus continuo lætus, cum multitudine suorum armatus, fractis foribus domos clericorum furibundus irrupit, quas et stabula quoque episcopi raptis caballis direptioni contulit. Ad cujus furorem episcopus, jam quidem marcentibus oculis, viribus destitutis, cum nimia difficultate aures intendens, sibi adhuc viventi insultari alto suspirio graviter infremuit, manibusque paululum celo directis, latronem hunc in die ultionis coram summo judice condemnandum invocans, posthac cum hac indignatione 3 Nonas Februarii spiritum exalavit (243) (an. 1012).

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁷ *Sequentia usque ad finem capituli auctor ipse in margine supplevit.* ²⁰⁸ *deest A.*

NOTÆ.

(238) abbati S. Vitoni Virdunensis, defuncto a. 1046.

(259) l. e. ejus, Walteri.

(240) l. e. sibi, episcopo scilicet.

(241) l. e. mariti.

(242) l. e. patri similis.

(243) Ann. Quedlinb. 1012: *obit Erluinus Camerinus episcopus, cujus loco ordinatur Gerhardus.*

119. *De tumulatione episcopi.* Interea suis merentibus funus exequiali cultu paratur, corpusque in monasterio sanctæ Mariæ²⁰⁰ cum debita veneratione defertur. In cujus depositione ceteris hejulantibus, Walterus præ gaudio perstrepsens debacchatur, totus siquidem direptioni et latrocinii deditus. Postremo vero, ne ejus nequitia genus pretermitteret, Seihero fratre sibi adhibito, in monasterium ubi exequiæ fiebant cum furore armatus concessit, et, nullius reverentiæ intuitu revocatus, capellanos ultima obsequia reddentes stricto gladio usque ad altare sanctæ Mariæ miserabili spectaculo effugavit. His ita turbatis sepulturam distulit, donec Richardus præmemoratus abbas Atrebatensis cœnobii veniens, in monasterio sancti Autherti ad aquilonarem plagam tumulavit.

120. *De senectute Walteri.* Jam vero difficile dictum est quam gravis tempestas desolatæ civitati incubuit, quanta ruina rei publicæ statum involvit. Nam Walterus, totius tempestatis materia, intra urbem ingenta ferocitate seviebat, sibi que ad tantam malitiam Rothbertum Perronensem adasciscens, domum episcopalem alienus heres occupare præsumpsit. Qui magis magisque efferatus, patriis usibus temeratis, intolerabiles injurias miseris exercuit in civibus. Qui enim pecuniam non dabat, in vinculis rapiebatur. Nec minus etiam raptores exteri, liberam sibi latrocinandi securitatem in defunctione episcopi præsumentes, circa viciniam grassabantur, labefactabant omnia. Quod quam sit iniquum, judicio omnium relinquo estimandum: ipsum videlicet, ut dominum, juxta libidinem cuncta rapere, nec ab aliis saltem prædonibus defensare. Nemo etiam ab injuriis Walteri feriabatur, nisi qui cum eo quovis modo sentire videbatur. Domesticos sane exsumptuabat, locupletabat alienigenas, ut per eorum scilicet predicationem in barbaros usque bonæ opinionis gloriam propagaret. Creberrime deplorationum civium conquestiones invicem conferuntur,

A miseris se non habere patronum, sed expilatorem publicum; nullum aliud sibi futurum remedium nisi longius aliquo secederent et tantæ bestiæ furori vel fuga exemerentur. Videri enim sibi tolerabilius quodvis exilium, quam domicilium domesticum ubi dies in direptione, noctes vero transiguntur in formidine.

121. *Ubi Seiherus frater Walteri ab episcopi spe decidit.* Ut etiam liberio rem furori auctoritatem pararet, præsumpta ad inventionem Seihery frater imperatorem misit, pontificio sublimandum. Qui vero in ipso processu itineris audito (244) alteri collatum, spe quidem frustratus, ad sua reversus est.

122. *Ab ambitione quoque hujus episcopi legatio Azelini pellitur; Gerardo traditur.* Ad hoc quoque Azelinus ambitiosissime jam dudum anhelabat, quem post Rothardi decessum Sophia favente episcopatu inhiasse prediximus (c. 110). Qui etiam paulo antequam dominus Erluwinus ex hoc seculo decederet, suæ ambitioni consulere estimans, suos imperatori legatos dirigere festinavit, per quos ejus benivolentiam fortasse empturus ad episcopi prerogativam pertingeret. Hujus itaque jussa exequentes, imperatoris præsentiam aggressi sunt; dominumque Erluwinum morti vicinum intimantes, promissis magnis muneribus donum episcopi Azelino expostulant, ut, quod post Rothardum nequiverat, saltem post Erluinum inpetrare posse se gaudeat. Qui cum finem episcopi expectare rogati cum aliquantula spe repatriarent, inter repatriandum siquidem depositionem Erluini audientes, iterum remenso itinere imperatorem adierunt, præsulemque defunctum nuntians, oblati preciosis muneribus donum honoris Azelino obnixè poposcerunt. His autem repulsis, communi suorum usus consilio, potius Gerardum suum capellanum estimavit donandum (an. 1012), de quo in tertio libro narrabitur.

EXPLICIT LIBER PRIMUS DE GESTIS EPISCOPORUM.

INCIPIT SECUNDUS

DE MONASTERIIS QUÆ INFRA EPISCOPIUM CONSTANT.

PRÆFATIO.

De gestis episcoporum prout memoria occurrerit²¹⁰ dicto, et de diversis eorum actibus, quantum ariditas ingenioli patitur, usque ad postremam (245) domni Gerardi episcopi, qui nunc est, pertractato, primus liber finem expostulat. Secundus vero

D ut ab ipso domno episcopo incipiat, videtur ordo exigere. Sed, eo ad tempus relicto, de monasteriis quæ infra ditionem episcopi sunt, facta interim ordinis interruptione decrevimus disserere, monstrantes sane qui locus, qui cultus, quæve sanctorum corpora, vel cujus generis sunt servientes,

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁰ memoriæ 1. ²¹⁰ occurrit 6.

NOTÆ.

Necrologium h. Mariæ Cameracensis, jam bibl. Camerac. n. 219, sæc. XII inc. ex antiquiori descriptum: 3 Non. Febr. obiit Erluwinus episcopus, qui tertiam præbendam liberam dedit in fratrum

usibus.

(244) l. c. postquam audivit.

(245) l. c. usque ad postremum episcopum COLV.

Dicuri itaque de singulis, a monasterio beatæ et gloriosæ Dei genitricis Mariæ exordium capiamus, ut quod videlicet capitali titulo ceteris prestat²¹¹, ceteris etiam jure preferatur.

1. *Primo de monasterio sanctæ Mariæ, et de quodam homine inibi periclitato et postea sospitato.* Nimirum iste locus²¹² divinis miraculis ad laudem et honorem Matris Domini plerumque audivimus illustrari; sed per negligentiam scriptorum obsoleta memoriæ subrahî condolemus²¹³. Nos autem pauca de multis, quæ aut a videntibus accepimus aut ipsi nuper vidimus, tacere non patimur. Nam tempore Erluini episcopi accidit ut quidam cementarius sive carpentarius, Helfridus nomine, exigente rei necessitate campanarium monasterii hujus scanderet, pede vero fallente per lubrica lapsus, semianimis in ipso choro multis spectantibus humi corrueret, tanto sane impetu devolutus, ut si quis ariolus eum victurum forte promitteret, scissura effossi²¹⁴ pavimenti, ubi cecidit, presagium procul dubio posse refellere videretur. Dissolutio enim pavimenti, quæ diu affuit, testabatur difficultatem periculi, mortemque vicinam desperata omnino salute potius vadabatur. Ad hunc mox derepente cum stupore et affectu humanæ miserationis concurritur, et in tam subito casu miserabiliter condoletur. Hujus vero familiares mærore affecti, Dominum triste incusabant, ac maxime in sanctam Mariam eulogiose (246) fremebant, dicentes: « Quare illi obsequium exhiberi, quæ servientem sibi periclitari sustinuit? » Denique apprehensus in lecto ponitur, ac non spe salutis, sed potius affectu humanitatis medicinalibus curis diligenter et impense perungitur, paulatimque refotus, postea tamen meritis credo sanctæ Mariæ subvenientibus salutis restitutus, longo post tempore vixit. Multos etiam a variis cladibus liberari fama certissima constat.

2. *De campanario cadente, sed meritis sanctæ Mariæ in erectione reducto.* Nuper vero (247) dominus Gerardus episcopus caput monasterii cum cripta ampliare, et, ut jam pœne consummato labore apparet, meliorare disponens, vetusta ædificia funditus jussit everti (an. 1021 vel 1023). Cum ergo operarii juxta dispositum uno eodemque studio ad diruendos parietes diu luctarentur: jam parte siquidem convulsa, subito crebris ictibus vetustæ maceriæ præantiquitate nutantes, culmine disrupto, plus esti-

mato (248) usque ad locum campanarii vastam cum ninio fragore traxere ruinam. Quo fragore clerici ac laici, pusilli et magni omnes attoniti, subito a domibus prosiliunt, ac imminentis ruinæ periculum conspicantes, magis in casu campanarii contristantur. Hujus enim moles quo editior et quo aniplius campanarum pondere gravabatur, tanto promptiorein, sed et graviorem ruinam minabatur. Adeo etenim in orientem se vertit pendula gravitate, ut nemo aspiciens jacturam illius propiore periculo dubitare potuerit. Populo autem clamante et Dei misericordiam postulante, mox mirum in modum, meritis ut credimus et intercessione gloriosæ Dei Matris, suspenso paululum casu in erectione (249) reductur, lectumque reliquum cessante fusura (250) solidatur. Trabes vero de superioribus ædificiis divellit, et super cornu altaris sanctæ Mariæ, quod episcopus intactum manere præcepit, omne comminuit. Quo fuso, pignera sanctorum, quæ olim in consecratione ipsius altaris posita fuerant, divino nutu illesa repperiuntur.

3. *De fratre episcopi inibi curato.* Illic etiam modernis diebus Elbertus frater episcopi, de laico monachus factus (251), ut nos ipsi palam vidimus, de longa infirmitate sospitati redditus est. Hic nimirum gratia fraternæ visitationis Cameracum venire disponens, dum iter carperet, tanto langore corripitur, ut pervenire non posset, sed in ipso itinere apud monasterium Prejecti martiris (252) exceptus a fratribus, diutinum tempus sub intolerabili dolore exigeret. Ut vero parum medicinali ope refotus vix equo insidere potuerit, ad fratrem, non facile tamen, fecit se bajulari; ubi etiam diu tam graviter elanguit, ut mox moriendum assererent. Contigit autem ut post longam egritudinem, nocte solemnî beatorum confessorum scilicet Vedasti atque Amandi, matutinos celebraturus, monasterium sanctæ Mariæ sumptis baculis ingredi estimaret. Qui mirabiliter a Deo visitatus adeo convaluit, ut, dimissis paululum baculis quibus sustentabatur, erectus, ipso die remedium morbi non sine multorum admiratione sentiret. Quod donum meritis sanctæ Dei matris et prelibatorum confessorum posse adscribi non dubium est.

4. *De situ monasterii sancti Gaugerici patris gloriosissimi.* Post monasterium sanctæ Mariæ, beati etiam Gaugerici, gloriosissimi confessoris Christi et

VARIÆ LECTIONES.

²¹¹ preest 4. ²¹² ita 1. 2. 3. 5. et a prima manu 6. sed hic correxit istum locum. ²¹³ Sequentia usque ad c. 4. omisit 6. ²¹⁴ effosi 1.

NOTÆ.

(246) I. e. elegiose.
(247) *Domnus Gerardus a 1021, pontifex vero sui 10, caput monasterii S. Dei genitricis Mariæ Cameraci 8 Kal. Apr. ingenti et mira apparatione construere cepit, dicit Chron. S. Andrea: Castelli Cameracensis 1, 8. Sed noster ipse infra III, 49. . . . seditionibus impeditus, usque ad a. d. i. 1023. . . . inchoare non potuit.*

(248) I. e. magis quam æstimaretur. Colv.

(249) I. e. statum rectum.

(250) I. e. ruina, ut statim infra quo fuso pro quo ruente. Colv.

(251) S. Andrea: Castri Cameracensis; obiit a. 1017 secundum Chron. S. Andrea: Cam., v Id. Mai. secundum Necrol. S. Maria.

(252) Saint-Prix, prope Saint-Quentin. Colv.

ejusdem urbis episcopi, secundo in loco non incon-
 venienter subnectere estimavimus ¹¹⁵. Multum etenim
 deceat et bene congruum est ut, cujus patrocinio
 sub prelatione Matris Dominicæ civitas Kameracensis
 sustentatur, cujus nominis præconio illustrata sub-
 limatur, ejus quoque domum in hoc opusculo juxta
 domum ejusdem dominæ Virginis consequenter po-
 namus. Tempore namque hujus pontificis, ut ipsius
 vitam (253) legentibus liquet, in vertice montis ubi
 nunc monasterium est, habebatur veteris dementiae
 ludus, ritibus videlicet demoniacis priscais temporibus
 ad subversionem animarum ab idolatris dedicatus.
 Unde vir Domini gaudenter memorandus, divino
 consilio afflatus, lucum succidere estimavit, atque
 idolis stirpitus eversis, basilicam in honore beati
 Melardi construxit (circa an. 600). Sicque locum
 spurcitiis deditum fecit orationis et sacrificii domum,
 sane sibi previdens inibi suæ dormitionis mausoleum
 et gratæ mansionis habitaculum ¹¹⁶. Cum enim post
 trigesimum nonum sui episcopii annum cunctipoten-
 tens Rex, sed et dispunctor largissimus suum militem
 fortissimum sudoribus suis responsurus ad remunerationem
 vocasset : in eadem basilica, ut ante destinaverat,
 honorifice tumulatus resurrectionis diem expectat.
 Mox igitur reges et principes ac potentissimi quique,
 signis et prodigiis quibus ante obitum multifarie
 coruscaverat excitati, ac multo amplioribus, quæ
 per ejus merita misericors et miserator Dominus
 post obitum indesinenter operari dignatus est,
 attoniti, ad sanctissimi viri sepulchrum diversis
 ex partibus confluerunt, tantique viri patrocinio
 sese juvari implorantes, opulentissima munera
 obtulerunt. Statimque ex affluentia rerum cum
 omni sedulitate monasterium ampliatur, fratrumque
 numerosa cohors ad serviendum Deo et suo sanctissimo
 confessori imperpetuum delegatur. Hæc autem
 domus, in montis supercilio sita, aperte insinuare
 vijetur ipsum videlicet mansorem egregium semper
 terrina calcasse, cælestibus toto desiderio inhiasse.
 Exin vero locus ex diversi generis ope ditatur,
 multisque beneficiis virorum honorum adeo augmentatur,
 ut non modo circum et circa viciniam crassiores
 uberioresque villarum colonias, verum in longe
 remotis regionibus, ut scripta quæ in archivo ecclesie
 sunt attestantur, diversa et ut ita dicam totius
 generis emolumenta donarent. Qui locus olim tam
 elegantia quam tota oportunitate preeminens,
 universæ provincie gratiam multiplicem et maximum
 honorem prestabat, urbemque excellentia suæ dignitatis
 quamplurimum insignibat. Erat enim veneranda
 atque regalis abbatia, ex omni sufficientia
 florens, cujus multiplici gratiæ nihil conferre putares.

A Sed postquam, ut in primo libro breviter tetigimus,
 sub persecutionibus primo paganorum, deinde Hun-
 garorum, cum ceteris quoque Galliarum æcclesiis,
 mortalium culpis exigentibus, cum omni thesauro
 miserabiliter populata subvertitur : non solum ad
 gratiam prioris status reformari non potuit, verum
 et quod dolendum est, magis magisque dejecta in
 præcipitum ruit. Quia enim rectorum imbecillitas
 tam varias et tam in diversis partibus possessiones
 longe diremptas et prope positas sua providentia
 simul cohibere non poterat : vicini raptores impro-
 bissimi quique vitiato jam quidem sæculo, quod boni
 pro salute et remediis animarum contulerant, ut se
 habet amor humanæ ambitionis, abstulerant. Quod
 etiam pejus est, ne ipsi quidem rectores quidam,
 quin raperent, cleperent (254), detraherent, fraudu-
 lentia tecnam declinaverant. Et quid dicam? olim
 frequentior numerus fratrum, nunc ad quinquage-
 nos præ inopia derivatur, qui domno Gerardo epi-
 scopo satagente, cotidianum victum in refectorio
 communiter sumunt. In hujus autem patris nostri
 memoria et veneratione monasteria, sed et frequen-
 tiores basilicæ non tam in prope quam in longe
 positis regionibus constructæ sunt, ubi beneficia
 potentibus divina præstantur et ad laudem et glo-
 riam confessoris sanctissimi multa et inenarrabilia
 virtutum prodigia divina clementia operari dignatur.
 Ea vero quæ huc aut a certis relatoribus contigisse
 accepimus, aut nos contingere semper cernimus,
 modum præ pluralitate excedunt, nec ullo numeri
 termino claudi possunt. De quibus maximam partem
 invidiæ auræ se rapuisse lætantur (255), paucis-
 sima vero, quæ non potuere celari in primo libello
 succincte perstrinximus; plenissime tamen in illo
 volumine, quod de vita ipsius inscribitur (256), si
 cui libet, poterit invenire.

5. *De inergumino sanato.* Sed ut hæc pagina san-
 etum et gaudiosum nomen se habere lætetur et ri-
 deat, pauca ex his quæ vel ipse juvenulus moderno
 tempore vidi, annexere ratum duxi. Præter quam-
 plurimos namque utriusque sexus freneticos, quos
 illuc videram sospitatos, unum seorsum dicam, cui
 nullum præ nimietate furoris estimo comparandum.
 Iste namque ore spumans, dentibus frendens, licet
 manus post terga revinctus et a suis misere cæsus,
 vix tamen teneri poterat, quin ex totis viribus omni
 bachaniæ inperterritus, diabolo violentiam sugge-
 rente, vacaret. Semper enim illicita loquebatur,
 derepente insiliens, homines incautos plerumque
 mordebat. Ad monasterium vero beatissimi confes-
 soris magna difficultate perductus, non minus per
 aliquot dies seivere videbatur, ita ut nemo se illi ob-

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁵ estimamus 6. ¹¹⁶ sequentia usque ad c. 9 desunt 6.

NOTÆ.

(253) Antiquiorem, in Actis SS. Augusti II; Actis SS. Belgii II, 276. Ex ea in vertice — sacrificii domum ad verbum descripta sunt.

(254) l. e. furarentur. Græce κλέπω. Et jam Plau-

tus : rape, clepe, tene, harpaga. EDIT PATROL.

(255) Cf. I, 29.

(256) Auctore nostro, in Actis SS. Augusti II; Actis SS. Belgii II, 278.

vium dare auferet. Nec longum tamen, pio intercedente patrono a superno medico misericorditer visitatus, sanæ et integræ mentis opem recepit, suisque cum gaudio ad sua reversis, ipse Gerardus — hoc enim illi vocabulum — in monasterio Deo et suo sanctissimo confessori famulaturus manere estimavit. Ubi cum diu summa devotione familiariter deserviret, contigit, ut enim quadam die gratia (257) visitandi paternam coloniam invitaret. Ad quam cum tenderet, nec longe quidem adhuc distans, sacerdotem canitie decorum, vultu habituque venustum, ut ipse referre solebat, obvium habuit, qui eum interpellans verbis hujusmodi : « Quo tendis? Inquit. Et ille : Jam dudum est, domine mi, quod sanctissimo patri Gaugerico pro collatis beneficiis deservio, nunc autem parentes quid faciant visitatus, ad patriam remeare exæstuo. Melius est, inquit, tibi, ut maneat, ne forte collati beneficii videaris ingratus. » Illic autem conceptis paternæ gratiæ affectibus, datos postponens monitus, dum paululum procederet, mox multo pejor quam antea a demonio corripitur, adeo videlicet dementatus et occurrentes sibi quosque lapidare prorsus intendere. A multis vero non facile captus, loris nexus ad monasterium iterum attrahitur, et, quia contra fidem catholicam convitia diabolo doctore jactabat, nunc minis tunditur, nunc flagellis quatitur; nemo tamen rabidi oris falsificam garrulitatem conpescere potuit, donec inter flagella et vincula ante sancti viri sepulchrum prostrato ²¹⁷ ex lassitudine somnus obrepit. Qui cum vero post aliquantulum expergefactus surrexisset, mox divinitus mente recepta, cunctis admirantibus et præ gaudio illacrimantibus, cum magna confusione pudoris et poenitentiae ante sepulchrum prosternitur; confessus culpam, veniam erroris deprecatur. Denique compos animi omnino effectus, monasticis se obsequiis fideliter mancipavit, non ausus quoquam ultra secedere, donec post multum temporis a fratribus sumpta licentia Romam obtinuit pergere. Notandum vero beatum Gaugericum procul dubio existisse eum scilicet sacerdotem quem illi paulo ante diximus occurrisset.

6. *De contracto sanato.* Est adhuc homo in monasterio serviens, Hildebertus nomine, quem post longam ægritudinem meritis sancti viri sospitatum cognoscimus. Illic nimirum per totum fere anni circulum nescio cujus generis morbo adeo angebatur, ut, maxima parte corporis premortua, circa humanorum usuum studia nullo officio fungeretur. Hujus pro restitutione salutis pater in frequentibus medicorum conductionibus portionem suæ substantiæ absque ullo profectu se erogasse dolebat, nec quid intenderet reperire valebat. In hac itaque mæstifica-

tionis perturbatione sollicito occurrit tandem sanum ac salubre consilium, ut beati videlicet Gaugerici expeteret medicinale suffragium; sane ubi infirmi persæpe solerent accipere sanitatem, inergumini quique sive lunatici liberarentur. Statim ergo facta deliberatione, ægroto vehiculo inpositum ad monasterium attulit; ponensque ante sepulchrum, ipsum quidem, si saluti redderetur, obsequiis beatissimi Gaugerici inperpetuo mancipandum devovit. Cur producam sermunculum? paululum jacuit, divinæ medelæ adeptus est gratiam; pro tantique beneficii compendio monasticis utilibus deserviens, postea in monasterio conversatur.

7. *De incendio meritis sancti Gaugerici extincto.* Anno dominicæ incarnationis 1027 ²¹⁸, Id. Julii oborta est in ipsa civitate vasta pestis incendii, quæ jam civitatis magna parte combusta, furentibus siquidem flammis, ventis agitantibus, invalescens ad domos etiam prope sancti viri monasterium sitas usque pervenerat, ac inevitabiliter correptas elaci populatione involverat. Jam vero majoris metus causa de suspecta templi conflagratione exoritur. Non enim fortasse dubium quin, si proxima domicilia cremarentur, ipsum et monasterium igne raperetur. Flammis autem invalescentibus, metus amplior incubuit, globisque volantibus, totus tam populus quam clerus sublato in cælum clamore infrenuit. Moxque duo ex clericis de sententia ceterorum, sanctum sepulchrum celeriter audentes, presumpta quidem de timore audacia, thecam argenteam sanctissimi corporis extrahunt, cursimque tollentes, flammis furentibus obviam ferunt. Statim ergo, divina clementia operante meritisque sancti viri suffragantibus, ita totus ignis submisso furore obtorpuit, ut rorulento desuper imbre respersum estimares. Multa etiam occurrunt referenda, sed angusta brevitatis libelli non patitur. Quid vero de multitudine diversorum languentium loquar, qui illuc cotidie confluentes sanitatem recipiunt? Quid hæc dicam, cum amplius visu quam dictu semper appareant? Nuper sane et me ipsum febribus intolerabiliter laborantem sospitati, Deo gratias, restituit.

8. *Scriptor suam subinfert molestiam.* Maxima incommoditas febris, quæ me diu tenuit, verba modo succingere cogit. Licet enim modo pulsa molestia, Deo gratias, paulisper in corpore convalescam, adhuc tamen ipso recenti dolore mens sauciata labascit, nec ei virtus integra ad plene scribendum sufficit. Hujus ergo opusculi negotium stricto kalamo interim prosequamur.

9. *De sancto Auberto.* Sancti Auberti monasterium ad paucos canonicos situm est intra menia urbis. Ubi siquidem penitentibus divina præstantur beneficia,

VARIÆ LECTIONES.

²¹⁷ a. s. v. s. pr. inter lineas auctor ipse. ²¹⁸ [XX° VII°] habet 1. ubi incertum utrum VII° ad antum pertineat, an sit dies Iduum. Idem prorsus habent reliqui.

NOTÆ.

(257) I. c. studium, affectus, ut 1, 7.

et, Deo cooperante, ad sui confessoris gloriam multa sunt prodigia, quæ raritate scriptorum et ignavia memoriæ certum est esse sublata.

10. *De Hunulchort.* Transeamus ad monasterium sancti Petri in villa Hunulchort ²¹⁹, ubi sanctam Pollinam requiescere, scripto repperi. Hoc nimirum illustris vir, Amalfridus nomine, cum uxore Childebertana fundavit (an. 677), deputatisque sanctimonialibus filiam suam Aurianam præfecit; fuitque olim religione florens et opibus, nunc autem, postquam viris militaribus beneficiatum est, ad paucos canonicos derivatur.

11. ²²⁰ *De villa Barala.* In vico etiam qui Barala (258) ab incolis nomen accepit, monasterium canonicæ congregationis extitit, a Clodoveo quidem rege ut ferunt conditum, et a beato Vedasto in honore sancti Georgii consecratum. Illic enim brachium ejusdem martiris habebatur. Hoc autem locupletissimum et venerabile columnæ marmoreæ, et antiqua pulchra ædificia quæ adhuc supersunt, fuisse testantur. In diebus autem Dodilonis episcopi (circa an. 381) videntes canonici Normannorum bachaniam circa istam provinciam ubique deservire, et, ut superius memoravimus, profanatis sacris cultibus sanctas Dei casas incendere, sacras reliquias cum suis quibusque necessariis in nostram æclesiam attulerunt, ab ipso nimirum episcopo humane suscepti. Ubi per aliquod temporis demorati, cum jam, adversariorum decessione arbitantes, ad sua repedandi licentiam flagitassent, nolens episcopus eis acquiescere, ad tempus monuit differendum: sane hostium precavere perfidiam, eorum reditus suspectos doli; ne temere crederent vanæ opinioni, certam securitatem potius expectarent. Audientes ergo sic episcopum, manserunt aliquandiu. Paucis vero post diebus interpositis, iterum adeunt episcopum, asserentes hostem excedere, omnia tuta, securum etiam sibi patere recessum. Ad quos episcopus: « Quænam, inquit, vos movet temeritas? Quod asseritis, non credo, sed fortasse vos fallit opinio; manete adhuc, moneo, state, nihil apud me vestris usibus interim defuerit. Porro gens illa ferox est et callida, nulli parcens; si incauti incideritis, maturior ausus seriore m luctu poenitentiam. » Illis autem contra obnixè flagitantibus, et omnia tuta procul dubio astipulantibus, adjecit: *Cum hæc ita sit vestra sententia, esto! in vestra manu deliberationem constituo; illud tamen pignus preciosi brachii apud me retinebo;* hoc quodam presagio ita disponens, ne, si videlicet, quod postea probavit eventus, adversarii incursarent, thesaurus tanti ponderis disperiret. Accepta itaque hujusmodi licentia, paratis viaticis, cum tanta obstinatione remeare cæperunt, dementes, qui supraposito ponti-

ficis non adquirevere consilio. Nequid enim tribus milibus iter ab urbe confecerant, cum ab improvisis hostibus intercepti, gladio ceciderunt. Monasterium quoque suum diruitur; tota vicinia circum et circa, præter munitiones, male deripitur. Æclesiæ vero reædificatæ unus tantum sacerdos postea profuit, illudque sacrum brachium apud nos taliter hodie usque remansit.

12 ²²¹. *De villa Sanctis.* Nec procul hinc apud Sanctos (259) — id loco vocabulum — puellarum basilica, ubi sancta Saturnina quiescit, traditur extitisse. Porro hæc virgo de Germania præclaris natalibus orta, a pueritia suam virginitatem Domino vovit. Quam cum parentes juxta ritum sæcularem inartare disponerent, integritatem pudoris celesti sponso servare mallens, viriles thalamos procul abhorruit. Videns autem quia aut voluntati parentum non posset resistere aut protervi sponsi appetitum evadere, a paternis ædibus latenter egressa fugam iniiit; et, ad hanc viciniam usque perveniens, juxta predictum vicum cursum vitæ martirio consummavit. Nam vir ille cui pacta a parentibus erat, palantem usque ad ipsum locum persecutus est. Quem cum post tergum virgo venerabilis enimus prospexisset, tota intremuit, et quomodo se morsibus infestantis bestię exemeret, nescit. Quid enim faceret? Mox, uti erat animal simplex, pastoribus qui illuc gregem pascebant, abscondenda se interserit, taliterque quærentem latere estimavit. Quod tamen juvenis aucupatus, ut lupus esuriens super innocentem oviculum irruit, evaginatoque gladio decollavit. Quæ mox, ut antiquitas relatorum audet asserere, proprium caput manibus sumpsit, populoque spectante usque in æclesiam quæ in ipsa villa in honore sancti Remigii aderat deportavit. Ad cujus ergo venerationem a fidelibus christianis facto monasterio, puellaris congregatio delegatur, sed, predictis causis interceptibus, ad unius præbiteri obsequium redigitur. Est autem antiqua relatio quod longo post tempore Saxones, incertum qua causa, ad hanc viciniam devenerunt, et per ipsum vicum transcentes, audita quidem sacra opinione, partem corporis sacre virginis asportarunt.

13. *De monasterio sanctæ Mariæ Atrebatensium.* Veniamus nunc ad Atrebatense territorium, Monasterium namque sanctæ Mariæ, ubi quondam pontificalis cathedræ principatus fuerat, quadraginta canonicos habet. Illud vero modernis diebus Rodulfus, ipsius ecclesiæ thesaurarius, concilio domni Gerardi episcopi ampliavit; essetque locus venerabilis et minus indigens, nisi fastuosa Flandrensium comitis excellentia, quæ juxta supereminet, adver-

VARIÆ LECTIONES.

²¹⁹ Hunulchurt 1. 5. Honullocurte 6. Honullocurte 2. ²²⁰ hoc caput, primo septem lineis comprehensum, auctor postea in rasura atque scedula annexa ita ampliavit. ²²¹ Hoc caput primo quatuor lineis comprehensum auctor ipse in rasura et in margine ita ampliavit.

NOTÆ.

(258) Baralle, inter Cambrai et Arras. COLV.

(259) Bains-les-Marquion. LE GLAY.

sari aliquando consuevisset. Ibi vero juxta altare Dei genitricis Mariæ, quod beatus Vedastus suis diebus consecraverat, anno quidem secundo Gerardi episcopi (1013), multæ et multum preciosæ sanctorum reliquæ inventæ sunt, ad quarum illustrationem diversa miracula per tres circiter annos divina clementia operata est. Leprosi enim mundati, contracti humanis usibus solidati, multique a diversis langoribus curati, sospitate donantur.

14. *De sancto Vedasto.* In castro vero Atrebatensi monasterium sancti Vedasti, quod supra diximus (1, 20) a sancto Auberto fuisse constructum, monachorum religione letatur, multisque virtutum prodigiis cælitus illustratur.

15. *De duabus basilicis.* Huic etiam infra idem castrum duæ basilicæ juxta subjacent canonicorum, una videlicet in honore sanctæ Mariæ, altera vero sancti Petri apostoli.

16. *De Maraculo.* Est etiam in vico Maraculo (260) monasterium canonicorum, ubi sancta quiescit Bertilia, quæ hoc ipsum suum predium sanctæ Mariæ tradidit.

17. *De Albiniaco.* Rursus vero in vico Albiniaco (261) monasterium est canonicorum, sancti videlicet Chilian, qui Scotus fuisse traditur.

18. *De monasterio sancti Vinditiani.* Item in Monte sancti Eligii — sic enim locus dicitur — canonicorum quoque est monasterium sancti Vindiciani Cameracensium episcopi, quod postquam viris militibus infiscatur, pro immunitione [imminutione?] rerum ad raritatem fratrum redigitur.

19. *De Lucau et Pas.* Preterea in viculis Lucau (262) et Pas duæ basilicæ sunt canonicorum, quæ postquam quoque militaribus viris in beneficiis traduntur, ad inopiam elapsæ sunt.

20. *De Cella sancti Salvatoris.* Est autem vicus ex rebus sancti Vedasti, nomine Berclus (263), in paludibus quidem situs, pecori ex sufficientia pascuæ aptus, omninoque etiam monachorum usui opportunus. Illuc ergo Leduwinus abbas (264), considerata rei oportunitate, monasterium fundare disposuit, siquidem et episcopalis auctoritas aspiraret; quippe duplici usu satis competenter proviso: quod inibi videlicet partem ex monachis, qui ad cœnobium sancti Vedasti frequentiores confluerant, delegaret; et bona æcclesiæ circumjacentia tutius possiderentur. Itaque domnum Gerardum

episcopum in conventu sinodali conveniendum estimavit, suæque deliberationis effectui coram omni sinodo licentiam postulavit. Cujus auctoritate nec difficile impetrata, monasterium ædificare festinavit, consummatumque ab ipso domno episcopo consecrari obtinuit. Loci autem vocabulum episcopus inmutavit, sicque Cellam sancti Salvatoris statuit nominari.

21. *De Duwaicenci castro.* Preterea etiam apud castellum Duwaicum (265) monasterium est canonicorum, ubi corpora sanctorum jacent Morantii (266) atque videlicet Amati. Sciendum est autem quod ante constitutionem hujus castelli usus telonei, quod nunc pro imminenti Flandrensi comitis potentia in ipso castello mutato pristino ritu sumitur, apud Lambras villam sanctæ Dei genitricis solvebatur. Erat enim regius fiscus, sed tempore Stephani episcopi a Karolo rege sanctæ Mariæ donatur habendus. Illo etiam tempore portus illuc habebatur; postquam vero incolatus hujus castelli cœperat, illic navigii usus derivatur, et huic nostræ villæ tantum dimidia portio telonei solvitur. In hac autem villa rex Childebertus forte (267) sepultus est. Cui, cum ad obsidendum fratrem suum, qui tunc temporis Tornaco morabatur, ire pararet, beatus Germanus Parisiacensis episcopus præximo spiritu prædixerat non posse se consummatum ire illiusmodi negotium, si germanæ neci eo spiritu intenderet. Hic autem verbis surdescens, exequi parat dispositum. Sed ne beati pontificis irritum haberetur presagium, in ipso itinere morte preventus, in predicta villa Lambras subterratur.

22. *De Lenensi monasterio.* Apud castrum Lenense (268) habetur quoque monasterium canonicorum, ubi sanctus quiescit Vulganius, qui Scotus traditur exlitisse.

23. *De villa Henim.* In vico etiam quem dicunt Henim (269) est basilica in honore sancti Martini, antehac unius tantum presbiteri acta. Nuper vero Rothbertus Atrebatensis de remedio animæ tractans, consilio Gerardi episcopi, expensis propriis rebus duodecim canonicos inibi deputavit (an. 1040).

24. *De vico Belgico.* Item vero in territorio Atrebatensi, in vico videlicet qui Belgicus (270) ab incolis nuncupatur, exstat basilica canonicorum sancti Remigii, ubi divina sæpius miracula cælitus fieri

VARIE LECTIONES.

²²² presaga 1. 2. sed hinc corr. 4.

NOTÆ.

- (260) Marœul d. Atrebat.
 (261) Aubigny, arrondiss. de Saint-Pol. LE GLAY.
 (262) Lucheul, prope Douens.
 (263) Billi-Berclau, ad fl. Deule. COLV.
 (264) S. Vedasti, c. 1022, c. 1041.
 (265) Douai.
 (266) I. e. Mauront, Saint-Morand. COLV.
 (267) I. e. casu fortuito; nam postea *Suessionas in basilica sancti Medardi... translatus, juxta Chlothachorium patrem suum sepultus est*, teste Gregorio Tur. iv ult. unde sequentia hujus capituli omnia noster sumpsit, verbis quidem multum mutatis. In

nomine autem errat noster; Sigebertus enim fuit, non Childebertus.

(268) Lens en Artois. COLV.

(269) Hennin-Liétard, inter Douai et Lens.

(270) Jam incognitus. Nec Belgeville, nec Belge ad fl. Ternoium, nec Blangiacum esse, jam Colvenerius docuit, eo quod hi loci nunquam fuerunt diœcesis Atrebatensis. Idem assert Bellovacum Artesiæ, et Belle prope Aubigny, et Berlette ad fontem Scarpe; sed monet in his nulla ecclesiæ collegiatæ monasteriivæ existere vestigia. Sequens nominis Belgici

dicunt. Notandum vero quod locus iste antiquitus a libris regulariter institutis, abbatissam nomine Eracleo premebat, ut ab eo omnis nostra regio etiam usque in presens Belgica diceretur.

25. *De vico Hasnum.* In vico etiam quem dicunt Hasnum abbatia fuerat regalis olim atque ditissima, ubi ex maxima parte requiescunt corpora sanctorum Marcellini et Petri. Nunc autem degeneris sæculi moribus viciatis, ubi tunc clerici pauci deserviunt, desolatam et inopem condolemus.

26. *De Marceuiis.* Apud villam quoque Marceuias (271), virgo ²²³ Dei gloriosa Rictrudis ex propriis opibus et prædiis consilio sancti Amandi, qui tunc temporis insignis habebatur, monasterium struxit, ubi sanctimonialibus ad serviendum delegatis, ipsa etiam abbatissa habenas regiminis moderata est. In cuius vita plurimum, et post vitam aliquantulum religio crevit, usque æcclesiasticis regulariter adolevit. Seculo autem semper, ut diximus, in deterius viciato, ipsarum etiam puellarum ordo viciari et depravari cœperat; jamque magis ac magis depravatus mos in degeneri posteritate usque in presens duraverat. Nuper vero jamdictus abbas Leduwinus, Gerardo episcopo et marchione Balduino satagentibus, feminas turpiter viventes mundato loco exturbavit, ac monachos qui melius et religiosius ²²⁴ Deo et prelibatæ virgini, quæ ibidem quiescit, deserviant, constituit.

27. *De Hamatgia.* Nec procul hinc, in villa Hamatgia (272), beata quoque Christi famula Euschia, predictæ scilicet virginis filia, ex rebus hereditariis æcclesiam struxit, quam, sanctimonialibus constitutis, etiam ipsa abbatissa pro modo facultatis multa ope dotavit; quæ nunc per sæcularitatem multum delapsa, vix paucos canonicos habet.

28. *De Duneng.* Rursus quoque in vico Duneng (273) beata Rainfredis ex sui juris rebus cellam fundavit, et, sanctimonialibus constitutis, ipsa etiam abbatissa reginoniam duxit. Hanc ²²⁵ autem postea incumbente inopia inclinam pauci canonici incolebant, donec consilio domni Gerardi episcopi et Leduini abbatis, moderno tempore Balduinus comes ad pristinum statum restituit, ibique monia-

libus regulariter institutis, abbatissam nomine Ermentrudem præfecit.

29. *De villa Haspro.* Quo tempore Normanni maxime quidem Rol tyranno incentore per hoc regnum, ut per alia, deseuerint, et ceu supra diximus (t. 61), culpis christianorum exigentibus æcclesiis sanctorum passim combusserint: tantæ formidinis tempestate corpora sanctorum, Aycadri videlicet atque Hugonis, de Gemegio (274) cenobio, quod super fluviū Sequanam non procul ab urbe Rotomago situm est, ad villam Hasprum, quæ ab urbe nostra non plus quam decem milibus distatur, allata sunt. Quam villam utrum ab antea possessam subjacuisse prælibato monasterio, an tunc temporis aut a rege aut a quolibet principe pro remedio animæ receptioni sanctorum traditam fuisse dicamus, incertum est. Ex his certe beatus Aycadrius, a sancto Filiberto ejusdem cenobii abbate probatissimo abbas etiam constitutus, regimen sacrum agebat, vitæque moribus et virtutum coruscatione fulgebat. Ad ejus piam conversationem sanctus vir Domini Hugo Rotomagensis episcopus, Karlemanni regis filius, divina inspiratione succensus, relicti siquidem episcopatus habenas curisque sæcularibus abdicatis, disciplinam monachorum et habitum ex toto desiderio appetivit; sacrisque magistri moribus informatus, omni virtutum genere perfectus emicuit. Ambo autem qui et quales extiterint, eorum Vitas legentibus evidenter occurrit. His nimirum apud hanc villam posthac remanentibus, monasterio facto, monachis delegatis, ad laudem eorum pius et misericors Deus multa, immo et celeberrima virtutum prodigia dignatus est operari, in tantum sane ut nemo ex vicinis potentibus aut in expeditionem aliquando transeuntibus, ullam presumptionem antehac audeat irrogare. Sed quia monachorum abbas longe aberat, eosque rarissime pro difficultate longinquitatis visitare solebat, in libertate soluti sæculum sectabantur, irregulariterque viventes usque ad tempus Gerardi episcopi, utpote absque rectore, periclitabantur. Quod videns episcopus, abbatem ut hoc corrigeret sæpe commonuit; sed quia, ut diximus, longe aberat, correctionem morabatur. Conti-

VARIE LECTIONES.

²²³ erasum 1. expunctum 2. Marc. gloriosa matrona Rictr. 5. cf. infra III, 8 et Ducange s. v. Virgo. ²²⁴ ita 2. 6. religiosus 1. ²²⁵ hoc caput in 1. primo ita desinebat: Hanc autem canonici. Sed scriba ipse, non auctor, erasis quinque vel sex vocibus quæ inter autem et canonici fuerant, rasuræ superteripsit postea i. i. ineli, reliqua natam — præfecit in margine supplevit eodem prorsus atramento quo reliqua omnia. Vocem canonici delere oblitus est. Sequenti vero tempore quum codex a bibliopecta concideretur, primæ cujusvis lineæ litteræ abscisæ sunt, scilicet natam, nuci, donec, mui Ge, Leduwi, moder, etc. Hæc 2. 6. legerunt adhuc atque exhibent, prouti supra dedimus; 4. jam manca ita exhibet: p. i. inclinamtem p. c. inolebant . . . consilio d. G. e. et abbatis tempore DE VILLA, etc.; 5. habet: p. i. inopia pauci e. i. cum consilio domni G. e. et L. a. m. tempore comes ad pristinum statum reduxit ibique m. r. i. a. n. E. p. Denique 5. totum locum ita exhibet mutatum: Sed postmodum consilio domni Gerardi episcopi et Leduini abbatis Balduinus comes ad pristinum statum monialium reduxit, ibique moniales sancti Benedicti, cum ante fuissent regulares, introduxit, quibus abbatissam E. p.

NOTÆ.

etymologia hac una nostri auctoritate nititur. Isidori Orig. xiv, 4: Belgis civitas est Gallia, a qua Belgica provincia dicta est. Cf. Annales nostros t. IX, p. 305.

- (271) Marchiennes.
 (272) Hamage, prop: Marchiennes.
 (273) Denain, inter Douai et Valenciennes.
 (274) Jumièges.

git autem episcopum pro æcclesiastica sollicitudine A
 forte per hanc villam transitum facere, præfateque
 abbati Leduino — comes enim erat itineris — ob-
 scenam monachorum conversationem indicare. Sa-
 lubri etiam, immo competenti consilio hortatus est.
 illum ut, si quas res sancti Vedasti in vicinia pre-
 libati cenobii haberet, eas siquidem pro hoc mona-
 sterio, quod sibi esset contiguum, commutaret,
 huncque²⁷⁶ locum pro compendio æternæ remun-
 erationis meliorare satageret. Qui inter hujusmodi
 colloquia incerto hæsit, et tamen acsi difficile recu-
 savit. Nec multo post autem temporis intervallo
 abbas salubriter consultus, bene et diligenter con-
 siderata oportunitate, notum fecit episcopo, se
 executorem fore monitionis, si ab ipso abbate The-
 derico commutationem impetrare valeret. Unde B
 ledus episcopus, continuo directa legatione abbatem
 Teodoricum adorsus est, monstrans animæ pericu-
 lum, ni tempore sibi consuleret. Cum longe esset
 positus, locum commutare deberet; quod si nollet,
 adjuncto sibi Balduino marchione falsos monachos
 expelleret, locumque emendare cum omni auctori-
 tate satageret. Super quod abbas competentis consilio
 usus, mandatis episcopi satisfacere estimavit, rebus-
 que sancti Vedasti, quæ in sua vicinia circumjacent,
 susceptis, villam Hasprum Leduino abbati contra-
 didit (an. 1024). Hæc autem commutatio coram
 Roberto rege Francorum coramque comitibus,
 Balduino videlicet Flandrensi et Ricardo Roto-
 mungensium, facta est, et eisdem corroborata (275).
 Abbas itaque Leduinus, ut edificator videlicet illa-
 neus, locum cum summo studio, ad laudem et vene-
 rationem sanctorum qui ibidem quiescunt, emenda-
 vit, novisque edificiis et claustro regulari insignire
 exercuit.

30. De Valentianis. In castro Valentianensi mo-
 nasterium est canonicorum, quod Arnulfus comes
 consilio et auctoritate Rothardi episcopi (276) in
 honore sancti Johannis Baptistæ construxit, rebus-
 que pro oportunitate collatis, duodecim canonicos
 deputavit.

31. De monasterio sancti Salvii. Nec procul hinc
 olim quidem sancti Martini æcclesiola, nunc autem
 monasterium canonicale in veneratione etiam sancti
 Salvii episcopi et martiris constat. [(V. Salr.) Ipso
 namque tempore sanctus Salvius, totus supernæ
 patriæ inhians, causa peregrinationis habenas reli-
 quit episcopi, profectusque peregre, prædicationi
 operam dare estimavit. Igitur de loco ad locum pro-
 cedens, verbum Dei populo suggererat, et maxime
 celebrationibus missarum instabat. Verum ubi ad
 ipsam viciniam deveniret, ac quadam die de Valen-
 tianense portu ad vicum Condatum transiret, a
 quodam pestifero factis insidiis captus, in custodia
 religatur, raptisque indumentis sacerdotalibus et
 ornamentis episcopalibus, quæ secum portaverat,
 obruncatur. Sepultusque a viris religiosis in supra-
 dicta sancti Martini æcclesia, tunc ad præsens et
 postea multis præconizantibus miraculis, quanti et
 qualis meriti extitisset apparuit, ut plenissime in
 libro suæ passionis reperitur. Unde attonitus prin-
 ceptus regionis Karломartellus, pro salute animæ de
 ipso fisco Valentianense et de aliis rebus locum aug-
 mentavit, sumptumque stipendiarium deputans, ca-
 nonicos constituit.]

32. De Marecolis. Sanctus quoque vir Dei Hunt-
 bertus, sanctitate conspicuus et non modice præ-
 diatus, ex patria Laudunense decedens, in villam
 Marelias (277) locum suæ sanctæ conversationis
 elegit; ibique de rebus propriis et prædiis monaste-
 rium in veneratione sanctæ Dei genitricis et sancto-
 rum apostolorum Petri et Pauli apostolica auctori-
 tate construxit (278). Illucque fratribus ad deser-
 viendum statutis, ipse etiam Domino serviens, vir-
 tutum signis et doctrinæ vitæque meritis satis clarus
 emicuit, ibique laborem hujus vitæ consummans,
 sepultus in pace quiescit. Hanc siquidem abbatiam
 primus Otto imperator, Heinrici regis filius (279), ut
 in primo libro latius digessimus, tempore Fulberti
 episcopi habendam tradidit sanctæ Dei matris æccle-
 siæ Cameracensium.

VARLÆ LECTIONES.

²⁷⁶ duncque 1.

NOTÆ.

(275) Hanc commutationem anno 1044 adscribit
 Miræus ob chartam Leduini, editam in Opp. diplom-
 mat. I, 265, ubi hæc leguntur: *Principi æternita-
 tis. . . . Ego Leduinus abbas. . . . Sed nostro
 tempore, dico a. i. summi et veri pontificis I. C. mil-
 lesimo quadragésimo quarto, per Gerardum Camera-
 censem et Atrebatensem episcopum quæsitum est, quæ-
 rendo atque retractando æternum sic peractum est,
 ut nos consilio seniorum et vicinorum nechon nostro-
 rum fratrum, cellam quæ dicitur Haspru a comite
 Richardo et Theoderico abbate Gemeticensis cænobii
 dono acciperemus, quia vicinior nobis erat; ipsi quo-
 que Anglicur cellulam vicinior sibi nostra dona-
 tione possiderent. Testes hujus rei fuerunt: Richar-
 dus comes, qui donationem. . . Robertus archiepisco-
 pus frater ejus. Richardus filius Richardi. Robertus
 frater ejus. Wairinus Belvacorum presu', nostræ*

*congregationis frater. Actum Rodonis, mense Janua-
 rio in octava epiphaniæ, indictione 6 regnante seren-
 nissimo rege Francorum Roberto, anno imperii sui 28.*
 Verum illud *quadragésimo* aperte mendosum est, et
 mutandum in *vigésimo*; annus enim 28us Roberti est
 1024; porro Robertus archiepiscopus obiit a. 1057.
 Warinus a. 1030, et Theodericus abbas jam ante
 annum 1030. Recte igitur Colvenerius annum hujus
 commutationis 1024 esse statuit; et jam Jacobus
 de Guisia eundem a. 1024 tradit (ed. Fortia IX,
 256).

(276) Igitur intra annos 979-995.

(277) Maroilles.

(278) Cf. I, 27, Acta SS. Belgii IV, 117.

(279) Erat noster; supra enim, I, 68, ipse narra-
 vit Carolum regem eam tradidisse Stephano epi-
 scopo, anno 921.

33. *De villa Waslero.* In villa quoque Waslero A (280) beatus Landelinus monasterium ad paucos fratres condidit, cui sanctum Dodonem bonæ memoriæ virum prefecit. Hic nimirum sacris moribus cærens, vitæ innocentiam duxit, ibique deposito onere fragilitatis, feliciter in pace quiescit.

34. *De villa Fescou.* In villa etiam Fescou (281) monasterium est, ubi sane sanctus vir Domini, lecto videlicet Scotus, divina providentia dirigente, deveniens, aliquanto tempore conversatus est; tandemque cursum suæ peregrinationis finiens, migravit ad Christum. Ad cuius meritum declarandum divina pietas multa dignata est operari documenta virtutum. Unde quidam ex religiosis viris sancto viro tantorum emolumenta honorum tradiderunt, ut aliquot canonicos admitterent.

35. *De monasterio quod est in villa Alto Monte.* Nec præteream vicum, quem Altum Montem (282) dicunt, nec inmerito sic nominatum; cum beatus Vincentius, cum multis viris religiosis, qui cum eo fuerant, sua conversatione reddiderit sublimatum. (V. *Auth.*) [Porro iste Vincentius comes egregius, videlicet sanctæ Waldetrudis maritus, iuxta quidem sæcularem eminentiam et rebus et genere potentissimus, eruditione tamen et crebris monitionibus beati Autberti pontificis informatus, sæcularis militiæ pompam procul abhorruit, Deique obsequiis mancipare se potius estimavit.] Igitur dum de loco suæ conversationis expetendo sollicitus curam gereret, non defuit divina pietas, sancti viri desiderium completura. Nam quadam nocte pluit Dominus nivem, et omnem regionem circum et circa niveore respersit, excepto paululo loci, quod in supradicto vico in modum videlicet crucis respersendum reservavit. Quod vir Dei suo desiderio celitus contigisse altiore consilio intellexit; divinoque indicio certior factus, mox eodem in loco monasterium ex proprio sumptu fundavit; quod etiam suus magister Autbertus, viris secum religiosis adhibitis, in honore apostolorum Petri et Pauli dedicavit. Ibi quoque vir sanctus feliciter conversatus, laudabilis vitæ sanctitatem ducere adstuduit. Ad cuius piam conversationem multi viri religiosi confluerant, traditisque prædiis et propriis rebus cum sacro viro degentes, ad vitæ regularis normam sese constrinxerant. Cum autem locus a regibus et principibus augmentari et frequentia fratrum populosus cæpisset haberi: ut liberius Deo vacaret, in secretiorem locum secessit, quem etiam locum paulo posterius dicam. Hujus vero forma et exemplo religio monachorum postea multo tempore adolevit, sed per læcursus gentilium, immo et per crebras seditiones

domesticorum subripiente inopia, ordo monachalis ad canonicalem redactus, sic ad tempus domni Gerardi episcopi usque remansit. Quod vero cernens episcopus, præcepto Heinrici imperatoris consilioque Herimani comitis (283), ac voluntate sui fratris Godefridi, fratris videlicet episcopi, qui ex parte Herimanni comitis ipsum locum in fisco tenebat, emelioravit, et, facto abbate Fulcoino, in pristinum ordinis statum reformavit (*an.* 1016). Hic autem vir bonæ memoriæ abbas cum summo studio et labore nominis sui officium librans, et usum regulæ interius docuit, et locum omnem pro modo temporis, utpote adhuc videlicet novitium, pulchris ædificiis et usui monachorum necessariis exterius insignivit.

36. *De Melbodiense monasterio.* Dicendum est B quoque in Melbodio (284) monasterium puellarum, [(V. *Auth.*) quod beata Christi virgo Aldegundis ad opus suæ conversationis ex propriis prædiis struxit; quod etiam beatus Autbertus, multis viris secum adhibitis, dedicavit. Hæc nimirum virgo laudabilis, soror sanctæ prælibatæ Waldetrudis, a beato Autberto doctrinata velamen piæ religionis accepit, ibique cum plurima turba sororum puræ vitæ innocentiam ducens, deposita corporis gleba, celesti sponso cum ardenti lampade obviam perrexit.

37. *De Laubiensi cænobio.* Transeundum est ad Laubiense cænobium (285), quod sacris initiis sancti Landelini ad tanti honoris, qui nunc est, paulatim pervenerat titulum. [(V. *Auth.*) Hunc nimirum Landelinum in primeva quidem ætate a beato Autberto pontifice litteris et moribus sacris imbutum, C postea vero fallente diabolo pii magistri profugium, spreto clericatu manui prædicatoriæ in libro vitæ ipsius legimus sociatum. Hunc, inquam, postquam magister benignissimus diuturna lamentatione et jugi prece ab errore revocatum quasi pater filium suscepisset, ac saucium dulci correctione ac benivola consolatione recreasset, in prælibato loco tunc temporis solitario secedere monuit, ut disciplinatus videlicet errata corrigeret et emendatius viveret. Peracta itaque habitationis ædificio et in veneratione apostolorum Petri et Pauli consecrato (286), — paucis siquidem viris nitidæ vitæ secum receptis, — monitiones et mandata magistri æqua lætæ moris et D operis adimplevit, et de die in diem proficiens, ad vitæ sanctissimæ culmen transcendit. Ubi vero locus viri sancti pia conversatione florere cæpisset, et ex munificentis regum sive potentium quorumlibet quanto rebus exterius, tanto etiam numero monachorum interius habundaret: mox inde remotus, siquidem ut Deo strictius manciparetur, secretiorem locum, quem paulo post dicemus, expetere

NOTÆ.

(280) Wallers St. -Hilaire, sive Wallers en Faigne. Secundum Fulcuinum autem, cap. 4, non Landelinus hoc monasterium condidit, sed Ursmarus.

(281) Fossiaux, prope Avesnes. LE GLAY.

(282) Hautmont, prope Maubenge.

(283) Eibamensis sive Virdunensis; cf. III, 6.

(284) Maubenge.

(285) Lobbes.

(286) Secundum Fulcuinum in Gestis abb. Lob. 4. Ursmarus demum hoc fecit, anno 697.

estimavit. (V. *Ursuari*.) Secessurus autem, eo ioci A præfecit beatum virum Dei Ursuarum, piis moribus præditum, in functoria tantum prædicatione (287) saceratum episcopum (an. 689). Hic etiam vir de villa Fleon (288), quæ infra silvam Terasciam (289) sita est, oriundus, formam innocentis vitæ fratribus exhibuit, diesque suos in bonis operibus egit.] Hoc igitur doctore, et dein beato Ermino succedente, de quorum monasterio subsequenter narrabimus, effloruit locus, et ad Dei gloriam, ut usque in presens apparet, mos plene adolevit æcclesiasticus.

38. *De monasterio sanctorum Ursuari et Ermini.* Horum itaque beatorum Dei confessorum dormitionis habitaculum subjungamus. Erat namque æcclesia parochialis subjacens prelibato cenobio, quæ B juxta, scilicet in vertice montis, sita est; ubi ipsi monachi, sed et omnes collimitanei circum et circa degentes, tumultandi ferebantur. Ad hanc etiam beatissimi viri Ursuarus atque Erminus, cum defuncti sunt, portantur humandi; quorum meritis declarandis divina pietas multa miracula dignata est operari. Sed quia supra de sancto Ursuario parum tetigimus (c. 37), non incongruum, si de sancto quoque Ermino aliquid explicemus. [(V. *Ermini*.) Illic nimirum vir vitæ laudabilis, et non parum prædiatus, de pago Laudunensi oriundus extitit, et de die in diem in bonis operibus proficiens, omnium virtutum cluebat commertis. Quem quia odor bonæ opinionis illius longe lateque increbuit, beatus Ursuarus, supradictum monasterium (290) regens, C sæpius accessivit, diemque suæ vocationis imminere intelligens, ipsum rectorem monasterii²⁸⁷ officique sui post se supparem et ministrum pontificemque delegit (an. 714). In functione igitur vicaria subrogatus, totum se in divinis cultibus propensius mancipavit, sui que magistri forma instructus, de creditis sibi ovibus curam sollicite gessit.] Illud etiam predium suum Ercli in usibus fratrum expendit. Postquam vero ambo ad remunerationem vocati, primo quidem beatus Ursuarus (an. 713), dein vir Dei Erminus (an. 757), in jam dicta parochiali æcclesia tumultati fuissent, tot et tantis munificentis locus ille donatur, ut modernis temporibus monasterio facto, canonici mitterentur.

39. *De Monte Castriloco.* In villa Castriloco (291) duo quoque monasteria habentur, unum quidem puellarum, [(V. *Aub.*) quod sancta Waldetrudis, conjunx sancti prelibati Vincentii atque soror beatæ Aldegundis, edificavit. Cum enim vir suus beatus Vincentius, relicto mundi naufragio, monasterii portum expetierit, ipsa quoque divina clementia

²⁸⁷ monasterium l.

(287) l. e. ad Dei verbum prædicandum gentibus, non autem peculiari alicui loco adscriptum. COLV.

(288) Floyon.

(289) Forêt de Thiérache, in finibus Picardiæ.

inspirante, calcare seculum estimavit, sanctoque debriata spiritu, a beato Authberto confortata, habitum sancti velaminis sumpsit. Deinde vero ex suis dotalibus beneficiis et propriis preliis ipsum monasterium in honore sanctæ Mariæ, ex sententia et auctoritate sancti Authberti patroni sui, cõndidit. Ubi etiam adscitis non paucis familiaribus feminis, puritatem vitæ laudabilis ducens, celesti sponso obviam itura, lampadem lucernæ sibi inextinguibilis preparavit.] Alterum vero monasterium est canonicorum sancti Germani.

40. *De cella sancti Gislani.* Nec procul hinc, in loco videlicet quem dicunt Cellam, monasterium est monachorum sancti Gislani. [(*ibid.*) Iste nimirum, angelica visione monitus, ab Athenis digressus, cursum suæ peregrinationis in ipsa parte direxit, illudque monasterium auctoritate sancti quoque Authberti, sed et sancta Waldetrude, cui tunc temporis familiari dilectione inhæserat, opitulante, fundavit (circa an. 640).] Qui quantus vel qualis vixerit, liber qui de Vita ipsius componitur, largiter edixerit.

41. *De Crispinio vico.* In vico Crispinio (292) monasterium canonicorum, ubi sanctus vir Dei Landelinus, ut jam paulo superius diximus (c. 37), pro frequentia fratrum relicto Laubiensi cænobio, commendato viro Dei Ursuario regimine suisque rite ordinatis rebus, secessit, viteque nitidioris perfectione exacta migrans ad Christum, in pace sepultus multis virtutibus coruscavit. Hæc autem albatiola, ut in primo libro in preceptis regalibus videri potest (l, 68), sanctæ Dei matris æcclesiæ Cameracensium subjacere debere traditur; sed infestationibus gentium subripiensibus, aut in mutatione regni modo divulsa, militaribus viris beneficio infiscatur.

42. *De villa Condato.* Apud villam quoque Condatum (293) olim regalis et dives in honore sanctæ Mariæ abbatia fuerat puellarum; nunc autem est monasterium, præ inopia, paucorum canonicorum. Ubi sane sanctus vir Dei Wasnulfus, genere Scotus, cursu peregrinationis consummato, sepultus cum patribus in pace obdormivit (circa an. 700), hujusque meritis omnem locum illustravit miraculis.

43. *De villa Lutosa.* Est monasterium quoque canonicorum in honore apostolorum Petri et Pauli, in vico qui dicitur Lutosa (294), quod construxit beatus Amandus; et est dives abbatia, ubi vir Dei venerabilis Baidilo requiescit, qui corpus sanctæ Mariæ Magdalænæ de Hierusalem in Burgundiam in loco Vercelliaco attulisse fertur.

VARIE LECTIONES.

NOTÆ.

(290) Laubiense.

(291) Mons.

(292) Crépin.

(293) Condé, ad Scaldim.

(294) Leuze, inter Ath et Tournai. LE GLAY.

44. *De vico Rotnasce.* In vico Rotnasce (295) est A ab inimicis Dei patitur pro stabilitate regni et fidelitate imperatoris. monasterium canonicorum, a sancto quoque Amando in honore eorundem apostolorum constructum, ubi martir Dei preciosus Ernes quiescit. Hoc autem demiratur, quod hunc locum tam antiquum et tam opulentum Ludewicus Pius Endensi cœnobio (296) subjacendum donavit.

45. *De villa Iham.* Est etiam locus super Scal- dam Quiviam, quem dicunt Iham, ubi modernis temporibus honorabilis vir comes Godefridus (297) et uxor sua Mathildis, matrona videlicet memorabilis, — erat enim suum predium, suis usibus oportu- num — castro quidem munito, navigium, mercatu- lum, teloneum, ceteraque negotia statuerunt; infra castrum vero monasterium in honore sanctæ Mar- riæ, deputatis canonicis, fundaverunt. Extra autem Merimannus filius duo monasteria struxit, unum B sancto Laurentio, alterum vero sancto Salvatore. Nunc igitur locus, utpote noviter instructus, ex omni sufficientia floret, et tamen esset uberior, nisi crebro hostili incursione quateretur, quod maxime

46. *De villa Sungeias.* Repetamus etiam locum, quem relictis quidem in Altomonte fratribus, expetiisse beatum Vincentium prediximus. [(V. *Aurb.*) Hic profecto ab incolis Sungeias (298) nuncupatur. Ubi ipse vir Domini a frequentia populare remotus, fratribus sociatis, monasterium struxit, ibique exactis hujus vite cursibus feliciter, sepultus cum filio suo Landrico Meldensi episcopo in pace quiescit.]

47. *Monasterium in loco Masliyas.* Apud Masli- nas (299) quoque monasterium est canonicorum, ubi quiescit preciosus Dei martir Rumoldus, genere Scotus, qui vitam eremiticam ducens, inibi martiri- zatus est. Hoc autem monasterium ab antiquitate constructum, regalibus emolumentis maxime aug- mentatur.

48. *Monasterium sancti Guntmari.* Nec procul hinc est monasterium (300) canonicorum, quod ex propriis prædiis vir Dei Guntmarus illustris laicus struxit (circa an. 775), ibique sepultus diem resur- rectionis spectat ²²⁰.

LIBER TERTIUS.

DE REBUS GESTIS GERARDI EPISCOPI ²²¹.

1. Domnus imperator Henricus, ut superius di- ximus, suorum principum unanimi consilio usus, Gerardo suo capellano, adhuc diacono, non infinis parentibus Lothariensium atque Karlensium edito (301), apud Arvitam (302) villam Saxonix Kalendis Februarii donum largitus est episcopi (303) [an. 1012]. Hunc in puericia Albero Remensium ar- chiepiscopus, pro consanguinitate, sed et pro præ-

diis quæ ex parte matris in ipsa terra habebat he- reditario jure tenendis, secum permissione paren- tum abduxit, et sub regula canonica degentem fam- liariter educavit. Sub cujus liberali eruditione et normam æcclesiasticæ religionis et mundanæ disciplinam satis viderat honestatis. Episcopali vero munere infulatum (304) ipso quidem die et cra- stino, purificationis scilicet gloriosæ Dei genitricis

VARIÆ LECTIONES.

²²⁰ Hic desinit 1. in media pagina penultima quaternionis integri, nullo ex ejus foliis deficiente, folio ultimo recto. Alia manus cœva statim subjunxit: Ex decretis beati Gregorii pape, quod monachi ubique sacerdotali officio ministrent, etc., quæ codicis paginam ultimam et dimidiam penultimæ a scriba vœuas resictas adimplent. Eadem hoc loco in 4. leguntur, sed recentior manus deletis ascripsit: Hæc sunt omittenda ut extranea. Erant enim alio caractere adscripta in ms. exemplari S. Gislei. — Tertii libri in 1. jam ne vestigium quidem apparet; at Colvenerius adhuc vidit ediditque; cujus in edendo atque annotando fidem egregiam atque vere accuratam fuisse cum primo atque secundo libro docti simus, eum sequimur testem fide dignum in annotandis codicis 1. lectionibus per librum tertium, qui hodie superest tantum in 2. 3. 4. sed sui etiam in 1. 2. 5. ²²¹ Ita Colv. ex 1. ut videtur; cf. 1. 122. Titulo omnino caret 4. In 3. ita legitur: Domnus Gerardus in episcopum Cameracensem creatur. Iste est qui ecclesiam Cameracensem perfecit et dedicavit. Liber tercius. Capitum inscriptiones Colvenerius per totum librum de suo adjecit quas nos ejecimus; in codicibus enim non extant.

NOTÆ.

(295) Renaix, inter Oudenarde et Grammont.

(296) Inda seu Cornelismünster prope Aquisgra- num.

(297) Filius Godefridi Ardennensis. Cf. Aucta- rium Affigemense Sieberti a. 1005-1033.

(298) Soignies, inter Mons et Brüssel.

(299) Mecheln.

(300) Lierre, ad Netham, prope Mecheln. Læ GLAY. Cf. Acta SS. Oct. V, 678.

(301) Patre Arnulfo Florinensis cœnobii funda- tore, matre Ermentrade. Colv.

(302) Hodie Erwitte in Westfalia, ubi igitur im- perator a. 1012, minime vero a. 1013, moratus est. PERTZ.

(303) Colvenerius, et multi post eum, Gerardi successionem anno demum 1013 ascribunt, cum

Kal. Febr. ab imperatore episcopo donatus dicatur, Erluinus autem in Non. Febr. demum obierit. Sed quæ in sequenti capite narrantur, a. 1012 facta esse inter omnes constat; atque Henricus qui teste nostro 1. 122, jam ante Erluini obitum per legatio- nem Azelini episcopum morti vicinum esse didice- rat, facile jam tum Gerardo potuit concedere quod Azelinus quoque vivente adhuc episcopo sibi pe- tere non incongruum censuerat. Diplomata Gerardi edita auxilii nihil afferunt; in charta a. 1046, a Miræo Opp. dipl. 1, 55, prolata, legendum esse patet Henrici regis anno viii, presulatus domni Gerardi xxv.

(304) 1. e. donatum; ordinatus enim fuit Remis, cf. cap. sq. Læ GLAY.

Marie, secum imperator detinuit; tertio vero die licentiam discedendi accommodans, abbatibus videlicet Richardo (305), et Berthaldo Endensi, sed et Herimanno comiti (306) per legationem precepit, ut Gerardum comitantes ad urbem commissam usque deducerent. Hiis ergo comitantibus, cum iter faciens Valentianense castrum pene subiret, Balduinus comes (307), audito rei exitu, etiam comitaturus occurrere festinavit; tantaque copia fultus in urbem pervenit, a populo videlicet et clero cum leta et officiosissima celebritate susceptus. Missi vero regii predictam (1, 120) Walteri sevitiam audientes, mordaciter illum et cum indignatione reprehendunt; immo et quo spiritu cum aliis malis etiam domum episcopalem occupare presumpserit, rogant. Qui mox falsam defensionem objiciens, fallaciter composuit, quod ita se facere non causa rapinæ, sed tuitionis adversus Balduini comitis impetum, cui male suspectus erat, disposuit. Hoc autem longe a rei veritate seclusum, ac magis dolo quam fide suffultum fore respondent, presertim cum suas opes intactas reliquerit, episcopales vero abnormi effusione consumpserit. Tandemque cum asperitate erroneo consulunt, monentes ut melioratus ab insolentis desisceret (308), correctisque præteritis, fidelitatem episcopi in reliquum observaret. Id continuo quam sancte promisit, sed ut posterius multis modis videbitur, fidem sermonibus derogavit.

2. Procedente vero aliquo temporis (an. 1012. Mart.), ipse dominus Gerardus, ordinatis suis rebus vassallisque ac clericis sibi sacramento constrictis, ad imperatorem in villam videlicet Novimagum (309) se contulit, et cum aliis imperatoris fidelibus etiam Balduinum comitem pariter duxit; ubi ei imperator villam (310) Waleras beneficiavit. Hoc autem in loco ipsum dominum Gerardum in sua presentia fecit ordinari presbyterum. Denique ipsi accommodata remeandi licentia, mandat ut in die sancti paschæ sibi famulaturus. Waltero secum pariter adducto, ad æcclesiam Leodecensium adveniret. Sic reversus, multa iterum mala repperit; quippe querulis pauperum clamoribus triste pulsatus, quorum Walterus alios verberabat, alios insuetis exactionibus semper vexabat. Super hæc ergo tirannum increpans, animæ pericula monstrat. Verum ille inobedienter audiens monitus saluberrimos omnino depravat. Cum autem pascha propinquante ad prefatam æcclesiam episcopus imperatori serviturus

secundum monitum ire disponeret, cum suis fidelibus etiam Walterum, ut secum pergeret, parari precepit. Quo renuente, ipse præsul cum suis aliis in urbem Leodecensium, præscripto termino (311), imperatori occurrere festinavit, debitumque obsequium exhibens, super Walteri injuriam et inobedientiam exclamavit. Post hæc vero monuit illum imperator, ut secum ad novum episcopium dedicandum, in civitatem videlicet Bavenberg, una proficisceretur, ibique in sua presentia a missis apostolicis multisque coepiscopis sive abbatibus, qui illuc ad encenia (312) templi convenire deberent, ordinaretur episcopus. Qui et si honorabilius et disciplinatus coram regia pompa et Lothariensi sollertia sciret se ordinandum: tamen loci amore, quo nutritus fuerat, captus, a nullo quidem nisi a metropolitano Remensium archiepiscopo se ordinatum iri velle respondit; quippe satis provide ac competenter causam considerans, ne forte videlicet eo etiam ipse consuetudini sedis metropolitanæ contraire videretur, quod domnus Erluinus episcopus ob supradictam contentionem (1, 111), Romæ ordinationem susceperat. Quo audito, imperator altioris consilii illum advertens, libenter acquievit, dataque reductus licentia, largitus est ei librum consecrationes clericorum et ordinationem episcopi continentem, ut per hunc videlicet consecratus, haud fortasse quidem Indisciplinatis moribus Karlensium irregulariter ordinaretur. Unde mox ad sua cum honore et prosperitate concessit. Nec multo post paratis viaticis cum suorum primoribus, excepto Waltero, æcclesiam Remensium petens, summa cum veneratione pontifex ordinatur (313) [Apr. 27]. Sic itaque sublimatus, oves sibi commissas revisit quantocius; sed nequaquam ab insolentis Walteri feriatur. Ceterum aures suæ querimoniis pauperum non vacabant, eorum scilicet quos Walterus, ut dictum est, injuriose torquebat; quos etiam pessime affectos, direptis substantiis, in vinculis mancipabat. Unde imperator exclamante iterum episcopo graviter excitatus, sed et recordatione hujusmodi controversiarum, quas in Erluinum quoque dudum exercuerat, efferatus, illustres viros comites, Godefridum scilicet (314) postea duces, fratremque Herimannum, huic urbi direxit, et ut ad se tantæ immanitatis virum facerent ire, mandavit; certe satis admirans, quod cum se castellanum advocatumque civitatis aiebat, nunquam aulam regiam frequentaret. Qui comites

NOTÆ.

- (305) S. Vitoni Viridunensis.
 (306) Eihamensi; cf. II, III, 2, 4, 6, 8.
 (307) Flandriæ, Barbatus.
 (308) I. e. descisceret.
 (309) Nimwegen. Ibi rex mense Martio a. 1012 commoratus est.
 (310) Insulam potius.
 (311) Ann. Hildesh. 1012 rex .. pascha Laodicie celebravit. Inde... Babenberg progressus est; ibi

venerabile monasterium... 2. Non. Maii consecratum est. Ann. Leod. 1012. *Henricus rex pascha celebravit Leodii.*

(312) Dedicacionem, a *καιρός*, novus.

(313) Chronicon S. Andreæ Castelli Cameracesii, anno 1133 conscriptum, hæc habet I, 3: *episcopalem benedictionem v. Kal. Maii adeptus est.*

(314) Filium Godefridi Vetuli, comitem Viridunensem, postea ducem Lotharingiæ inferioris.

herilibus obtinperantes jussibus, Walterum conveniunt, ac pristinae reconciliationis ingratum et insolentiae reum haud mollibus indignationis motibus redarguentes, plurimum dequesti sunt: eum videlicet non solum promissam emendationem irritam fecisse, sed ad augmentum suae tyrannidis iram episcopi amplius provocasse. Sibi enim totius rei prepotestatem penitus usurpare, episcopo vero solum nomen ac speciem honoris relinquere. Ad districtum ergo iudicium imperatoris contendat monuerunt. Ad haec ille perterritus, mox incredibilis poenitentiae speciem induit, et quem crederes ulterius nequaquam esse lapsurum, obsidibus quidem cum sacramento oblatis, congestis etiam precibus, ad totius (315) generis satisfactionem tota se humilitate dejecit; adeo sane, ut etiam ipse dominus episcopus, B miseratione pulsatus, iratos comites precibus mitigaret. Quo petente comites emolliti, suspectum omne praetergrediuntur ²²⁰, susceptisque quinque majoris pretii obsidibus, Walteri precibus accedere estimarunt; eo videlicet pacto, ut ni infra constitutum placitum episcopo satisfaceret, iudicandus postmodum presentiam imperatoris adiret. Hoc autem et ipsi obsides coram omni populo dejerarunt, quod si pactum ullo modo solveret, mox episcopum secuturi, illum omnino desererent.

5. Hiis ita gestis, nec longo post, Walterus non solum evacnavit pronissum, sed etiam multo pejus sui furoris ampliavit incursum. Nam dum episcopus Gerardus ad obsidionem Mettensium civitatis aliquamdiu cum imperatore moraretur (an. 1012, Aug.), C Walterus nescio quid male suspectans, mox fide mutata, bona episcopi exteriora vastavit, immo et suburbium civitatis igne consumpsit. Quod ubi delatum foret episcopo, cur hoc fecisset satis superque obstupuit, praesertim cum ipsum nichil laederet, verum inviolato fidei pacto conductum placitum expectaret. Walterus autem soluti federis pretendens poenitentiam, suae praesumptioni oportuna calliditate praevitit. Quo enim gravius advertit se offendisse episcopum, tanto altioris praesidii quaerit sibi suffugium ²²¹. Nam Rotbertum regem et Odonem comitem (316) precatores sibi et adjuutores paravit, et ut dominum episcopum placaturi, suae temeritati veniam rogarent, obtinuit. Verum hii circa negotium aliud occupati, Harluinum Noviomensem episcopum cum aliis etiam oratoribus usu vicario ad Gerardum pontificem delegarunt. Qui tempus acceptabile poenitentibus aucupati, circa initium qua-

A dragesimae (an. 1013) reducto Waltero precatum venerant, ac precum delinimento ²²² iram episcopi mitigantes, omnes in preces descenderant. Horum itaque rogationes episcopus, quem putares obstinatissimum et inexorabilem, non vilipendere ²²³ ratum duxit, sed domesticarum necessitudinibus ærumnarum altrinsecus deploratis, eorum precibus assensum porrexit, huiusmodi tamen conventionibus suorum amicorum sacramento collatis.

4. Tunc etiam temporis in monasterio sanctae Mariae Atrebatensium iuxta altare multorum sanctorum reliquias preciosas contigit inveniri (cf. 11, 15). Ad quarum quidem merita propalanda divina clementia diversi generis signa et prodigia operante, non solum ex vicinis, sed etiam longe positis regionibus per totum fere biennium multitudo maxima confluebat.

5. Ipso vero in tempore, cum post Nocherum sanctae memoriae episcopum, Baldricus Leodicensis ecclesiae adeptus est dignitatem (an. 1008), Lambertum comitem (317) assumere in amicitiam estimavit, utpote consanguineum et ideo adiutorem patriae futurum. Ilujus autem perfidiam Gerardus episcopus plerumque compertam intinavit, et ne illum sibi adscisceret, exortatur; hominem esse enim subdolum, fide vacuum; timendas ejus calliditates. Quod profecto postea ita probavit eventus. Episcopus enim cum in villa Huvardas (318) castellum muniret, ad firmitatem videlicet pacis, ad maleficos territandos: ipse Lambertus, furoris sui obstaculum videns, mox fide mutata, congregata valida manu, Rotberto ²²⁴ Namurcensi comite sibi abbibito, non erubuit praesulum invadere; omnibusque fugatis, Herimannum tantummodo comitem (319), cui erat pudori fugere, ibi in ecclesia sancti Gorgonii, ubi quidem, spe resistendi sublata, quia fugerant cuncti, secesserat, captum Rotberdi comitis custodiae commendavit (an. 1013, Oct. 10). Quod quamvis amicis ejus, multum dolentibus ne diu teneretur, suspectum foret: divina tamen clementia, quae vota omnium supervadit, in melius prosperavit. Rotbodi namque comitis mater (320), sano usa consilio, Herimannum comitem suis amicis se redditum ire promisit, si pro tanta commutatione sibi gratiam amicorum ipsius Herimanni et imperatoris, quem offenderat, resarcirent. Quod cum rescirent episcopi Gerardus atque Baldricus, imperatorem in loco qui Confluentia dicitur sinodum celebrantem (321) et de episcopo Mettensium, qui

VARIAE LECTIONES.

²²⁰ ita 4. 5. precogrediuntur 1. 2. 3. ²²¹ suffragium 4. ²²² delimento 3. delimente 2'. ²²³ ita con-jecit Colb.; vili pondere codd. ²²⁴ ita hic et secundo loco 1. Roberto 3. 4. Roberto 5. Rotbodo 2. Rotboldo 2'. In tertio loco autem Rotbodi 1. 2. 3. 4. Rotboldi 5.

NOTÆ.

(315) l. e. cujusvis, jeder Art.

(316) Campaniæ.

(317) Lovaniensem, de quo ci. 1, 96.

(318) Hougard prope Tirlenmont. Cf. Vitam Bal-derici

(319) Virdunensem seu Eihiamensem, fratrem Godefridi ducis; cf. c. 1.

(320) Ermengarda, filia Caroli ducis.

(321) Ann. Quedl. 1012: Heinrich rex, ad festa S. Martini Confluentiæ veniens, magnam syno-

inimicis suis inhæserat, tractantem aggressi sunt, et ut comitissa poscebat, ei imperatoris gratiam impetrarunt. Sicque comes Herimannus resciente Lambertio a captione solutus est.

6. Est autem monasterium in pago Hainon, in villa²²⁵ quæ dicitur Altusmons, quod, ut posterius (322) lectori occurrit, sanctus Vincentius, beati Autberti predicatione de laico monachus factus, ex rebus sui juris sub monachorum religione construxit, ac sub regia manu per multos annos non mediocriter floruit. Supervenientibus autem causis diversarum tempestatum, quas legimus, comitibus in beneficium traditum est, et ad tantum casum paulatim devolvitur, ut, monachis quidem egestate coactis, paucorum clericorum custodiæ mandaretur. Procedente vero tempore configit Arnulfo, patri domni^B episcopi, a comite Herimanno in beneficio compensari. Hic profecto audito de antiquitate et summa veneratione loci, sicuti vir sanus, ad pristinum gradum voluit reformare; sed subripientibus causis delolorum non potuit. Post cujus excessum, cum Arnulfo²²⁶ filio (323) hereditarie cessit, hujus nimirum meliorare volentis desiderium divina clementia secundavit. Ipso enim tempore (an. 1012) frater suus ad pontificium sublimatur; cujus tam consilio quam auxilio pulsus quidem canonicis, domno abbate Ricardo (324), monachorum religio revocatur (an. 1016). Qui Ricardus postea Fulcuinum abbatem sibi substituere estimavit. Hunc ergo domnus episcopus Gerardus unaque abbas Ricardus imperatori presentarunt abbatia donandum. Nullum enim^C abbatias præter imperatorem aut episcopum largiri, cuiquam fas est, quamvis advocatiæ earum laicis commendantur. Subrogatus itaque Fulcuinus, multo labore monasterium, quod desertum invenerat, domno episcopo adjuvante, tam claustro et ceteris ædificiis quam regulari fratrum servitute munivit. Quod ita innovatum, Kalendis Maii in honore sanctorum apostolorum Petri et Pauli, ut ante fuerat, domnus episcopus consecravit. Abbas autem clericorum incursus, qui ejecti fuerant, ferre non poterat, nisi domnus episcopus virtute compesceret.

7. Eodem vero tempore defuncti ducis (325) Ottonis (an. 1013, vel 1014), filii Karoli, Godfridus antea dictus (326), intercessione Gerardi episcopi et^D obtentu majorum fidelium imperatoris, adeptus est

A dignitatem. Inter quem et Lambertum comitem javududum vetus fervebat discordia; quos Gerardus episcopus, licet Lamberti profluviam fidem et instabilem animum noverat, tamen ne qua calliditate Godfrido in tam novo honore officeret, interposita pace amicavit. Hic itaque ad tantum culmen promotus, cum honore et maxima virtute fidelitatem imperatoris agebat; sane adeo, ut nemo melius pacem patriæ dilaret, bella scilicet. Illo siquidem rectore consilii, imperator superbiorum cervices subiebat hostesque vincebat.

8. Juxta castrum Montem fonticulus est (327), per multos annos ab incolis sanctæ Waldetrudis veneratione servatus, ubi infirmi perfusi sospitatem meritis sanctæ Virginis²²⁷ recuperare feruntur. Ubi cum eo tempore quædam femina pergeret pro infirmitate lavatum, repperit quasi recenti cruore respersum, et dum lavaretur, visa est facie sanguinolenta. Quo prodigio domnus episcopus bella inminere prædixit; quod ita ipsa res postea indicavit.

9. Denique vero tempore procedente (an. 1015), Lambertus jam dictus cum Rainero nepote suo, Raineri filio, inimicitiam adversum ducem Godfridum et Herimannum fratrem, soluto fœdere, iterum excitavit, alternisque pulsibus contentio invicem eo usque processit, dum in campum Florinensem convenientes, asperam pugnam committerent (Sept. 12); Dei tamen justo judicio Lambertus cum multa quoque suorum strage cæsus occumberet. Postea idem Rainerus et Henricus Lamberti filius, paternis quidem mores omnino imitati, super fideles imperatoris perosque impetus faciebant, ac humanis²²⁸ operibus morumque insolentis imperatorem male offenderant. Videns autem Gerardus episcopus domnum imperatorem circa alia negotia occupatum, in quantum potuit salutem patriæ sapienter previdit; sibi quoque coepiscopus Albaldo (328) videlicet et Haimone (329) adhibitis, gratiam imperatoris ipsis malefactoribus pace interveniente optinuit.

10. Hiis ita gestis, Rainerus ad integrandam amicitiam filiam Herimanni comitis sibi quæsitum matrimonio copulari. Sed hoc, pro consanguinitate quæ dicebatur, esse illicitum Gerardo episcopo

VARIE LECTIONES.

²²⁵ valle 2°. ²²⁶ ita correxit Colv. Arnulfo codd. ²²⁷ matronæ 3. cf. II, 26. ²²⁸ ita codd. inhumanis conficit Colv.

NOTÆ.

dum habuit, Thiedoricum Metensem . . . causa damnandi.

(322) l. q. retro; scilicet prout enim lector in legendo procedit, præcedentia post se relinquit.

(323) Godfrido Florinensi., cf. II, 35.

(324) S. Vitoni Viridunensis.

(325) Lotharingia inferioris. Sigebertus Ottonis mortem a. 1005, ponit, falso, uti ex nostro apparet.

(326) C. 2. Viridunensis, filius Godfridi Vetuli,

frater Herimanni comitis Eihamensis seu Viridunensis.

(327) Hic fons S. Waldetrudis etiamnum exstat in magna silva Montensi a dextris viæ qua Bruxellam itur, uno prope miliario ab urbe Montensi, juxta antiqua murorum rudera, quæ *muri pagano-rum* appellantur, in pago cui nomen Castrum. Neque hodie sine veneratione est. Colv.

(328) Sen Adelbodo Tractectensi.

(329) Viridunensi.

estimanti omnino displicuit. Et tamen postea consilio coepiscoporum usus, invitus siluit, quippe proponentium beati Gregorii monitus suo discipulo Augustino collatos. Cui, cum Anglos predicatione Domini verbi erudiens ad fidem Christianæ religionis excoleret, si virum ac mulierem seu quartæ seu quintæ propaginis junctos inveniret, junctos etiam si nolent (330) pateretur, ammonuit, gratia videlicet propagandæ novæ Christianitatis. Prolem enim esse futuram, quæ melius legem servarent. Hoc ergo potius consentire deberi, ne forte aliquid esset dispendium antiquæ Christianitatis. Si enim tanti viri gener fieret, spem fore pacis; sin autem, saufragium patriæ.

11. Item etiam comes quidam Gerardus (331), secundum secularem pompam male fastuosus, plerisque assultibus imperatorem irritabat; illique quasi capiti et domino omnium malorum, cuncti rebelles et infideles imperatoris subjecti, cuncta mala perpetrabant. Qui parata valida manu, circa viciniam ducis Godefridi, illum quidem incautum estimans, quadam die cum incendiis et deprædationibus deservire accessit. At subito dux nuntiis excitatus, collectis quos presentes habebat, in fidelitate imperatoris sed et in Dei clementia fesus, adversum hostem ierat; bellumque iniens, Gerardo fugato et unico filio (332) vulnerato capto, postmodum vero defuncto, victoriam adeptus est (an. 1017, Aug. 27). Quæ causa reliquis infidelibus magnum incussit timorem, ac patriæ intulit pacis et quietis tranquillitatem.

12. Dehinc vero in campo Floriuensi factum est bellum (an. 1015, Sept. 12), ubi Lanthbertus comes cæsus, finem fecit suæ tyrannidis, una etiam non paucis altrinsecus interfectis. De quo quia quiddam mirum ac memorabile domnus episcopus referre solebat, notare congruum estimavi. Ipsa namque nocte, cum ad Florinas tenderet bellaturus, incestus siquidem apud Nivellam cum quadam moniate dormivit, quæ et in fibula suæ camisæ reliquias preciosas innoxuit, ut per earum merita videlicet in ipso prelio periculum evasisset. Ubi vero cum ventum est, super ceteras vestes etiam lorica induitur, et, ut moris est bellantium, capiti inpositam (333) lorica strictim commisit, subtus quidem reliquiis in fibula camisæ ex industria reservatis. Quo munimine fretus, impenetrabilis ferro bellum agebat, donec ex Dei voluntate sanctæ reliquiæ per medias vestes et per lorica subito crumpentes, procul

A acervo lapidum insiderent, in albo quidem panulo involutæ. Statim comes viribus destitutus, occubuit cæsus. Quomodo vero reliquiæ exiluissent unus ex persequentibus comitem intuitus, dum cæteri interficiunt hostem, inventas in sua ocrea festinanter abscondit. Post bellum vero rediens domum, in ipsa coxa cœpit graviter infirmari, morboque crescente coactus, qualiter illud sanctum pignus invenerit, confessus est. Quod cum fama comitis Herimanni, cujus miles erat, auribus detulisset, cum omni desiderio reliquias quæsitas habuit; et tamen postea imperatori has roganti concessit. Domnus autem episcopus illud incestum superius dictum credere non potuit, donec ipse cum Baldrico B episcopo in eodem monasterio causam diligentius ventilavit. Ubi quidem monialis rubore suffusa, tandem culpam est confessa.

13. Post bellum vero Gerardi quod jam diximus, illas seditones, quas sororii imperatoris (334) contra statum regni sæpius incitabant, domnus episcopus duxque Godefridus una cum aliis fidelibus imperatoris multo labore sopierant; ducique Bajorum Herimanno (335), qui privatus fuerat, ducatum postea impetrarunt (Dec.).

14. Eodem tempore mortuo Baldrico Leodicensium episcopo (an. 1018, Jul. 29), Vulpodo subrogatur, ac jubente imperatore a Gerardo episcopo ad eandem æcclesiam ductus, dono episcopii intronizatur. Iste siquidem omni religione præditus, normam C justitiæ suis exhibuit, morumque ac vitæ innocentis exempla reliquit.

15. Sub hiisdem diebus Engebrandus monachus abbatæ Laubiensis æcclesiæ præerat (an. 1007-1020); sed sub specie regularis habitus seculariter vivens, nomen officii impugnabat. Nichil enim religionis interius doctrinabat, et exterius bona æcclesiæ turpiter dissipabat. Unde quidam agerent ambo episcopi, Gerardus videlicet et Vulpodo, invicem consulentes, iste quia in sua parrochia est æcclesia, ille quia in suo abbatia est territorio, eum ejicere moliantur, et tandem effectum adepti, sed non sine magno labore, pepulerunt (an. 1020). Qui postea depositum se absque legali iudicio attestans, tandiu D adversus episcopos clamores excitavit, dum indicto placito idem episcopi iterum cum multis abbatibus convenirent, illumque coram omni populo confessum et devictum canonice ab officio jure privassent. In cujus vice Richardum summæ religionis virum (336), divina gratia præordinante, substi-

NOTÆ.

(330) Scil. disjungi. Colv.

(331) Primus, comes Alsatia, filius Everhardi

comitis ex Eva, sorore Cunigundis imperatricis.

(332) Sigifrido; cf. de hac pugna Thietmar. vii, 45.

(333) Galeam excidisse videtur. Colv.

(334) Gerardus ejusque fratres, filii sororis impe-

tratricis. Hæc habet Thietmar. vii, 9, sub an. 1018: *Godefridus dux et Gerhardus comes imperatoria potestate pacificati sunt.*

(335) Errat noster; Heinricus fuit, frater imperatricis; cf. Thietm. vii, 39, 48.

(336) S. Vitoni Virdunensis et S. Vedasti Atrebatensis jam abbatem.

tuunt (*Sept. 22*), qui et spiritualibus doctrinis monachos ædificaverat, et res exterius, ut videri nunc potest, multiplicare studuerat.

16. Ea etiam tempestate Richardus abbas, ut et Iberius Deo servire potuisset, et pro cœlesti potius quam pro humana affectatione se onus sumpsisse cunctis notificaret, a regimonia Atrebatensis ecclesiæ se relaxare disposuit, consilioque Gerardi episcopi in sua vice Leduinum, ex laico piæ religionis monachum factum, substituit.

17. Defuncto autem Heriberto venerabili Coloniensis ecclesiæ episcopo (*an. 1021*), Peregrinus subrogatur, in ipsaque ecclesia in natali apostolorum Petri et Pauli, coram imperatore, adstantibus quidem multis episcopis pariterque etiam domno Gerardo episcopo, ordinatur (*Jan. 30*). Postquam ordinationem imperator Noviomagum petiit, ibique suis, quos Greci in partibus Apulicæ, circa urbes videlicet Salernam, Beneventum, Capuam dehabentes premebant, se subvectum iri disposuit. Paratis ergo viaticis iter arripiens (*Aug.*), domnum Gerardum episcopum usque ad monasterium Sanctas (*357*) secum adduxit, ipsumque magnis et optimis muneribus, in auro videlicet, in palliis, in precioso etiam vase argenteo, honorifice donans, cum amore et benivolentia ad sua remeare permisit. Exin vero emenso itinere super Grecos intruens, Trojam civitatem obsidione vallavit ²⁹⁹ (*an. 1022, Maii*); illucque domni Gerardi episcopi mentionem faciens, ei munera iterum misit, sane mandans totius benivolentiæ commercia.

18. Episcopi vero patre defuncto, ipse domnus episcopus apud Florinas, pro reverentia siquidem loci quo natus fuerat, immo et pro salute animæ patris, et illud monasterium sancti Gungulfi, quod pater imperfectum reliquerat, ad finem perduxit, et alterum sancti Johannis ex rebus suis et fratrum suorum non tam pulchra ædificiorum quam forti operositate fundavit. Sed hoc quidem (*338*) clericorum, illud vero monachorum, utrumque annuente Baldrico Leodicensium episcopo, in cuius parrochia sunt, consecravit. Denique illa abbatia (*359*) domni

A abbatis Richardi regimonia commendata, sed et magni imperatoris Heinrici auctoritate firmata, cœpit florere, ac postea magis magisque, Deo gratias, tam affluentia rerum quam sanctitate monachorum effloruit.

19. Erat etiam locus quidam silvis ac paludibus inhabitabilis ³⁰⁰, qui ab incolis Mereweda (*340*) nomen accepit, ubi videlicet Mosa et Wal fluvius de Rheno effluens pariter corrivantur. Nullusque ibi præter venatores ac piscatores habitare antea consueverat, eratque episcoporum Trevirensis videlicet ac Coloniensis, sed et aliquot abbatum, in piscatione et venatione communis possessio. Huc nimirum Theodericus, Arnulfi Gandensis filius, — qui participium monarchiæ Frisonum tenebat, — quia Frisones pro morte patris quem interfecerant suspectos habebat, secesserat; factoque quodam municipio, alienus invasor ipsam terram præsumperat possidere, sed et negotiatores inibi navigantes, gravissimo censu constringere. Unde imperator Henricus clamore excitatus ac maxime Albaldi episcopi (*341*), cui major portio de ipsa communi possessione cedebat, monitione compulsus, duci Godefrido, sed et episcopis Coloniensium, Trejectensium, Leodinensium, ut exercitum adunarent, edixit (*an. 1018*). Qui cum juxta decretum regium iter facerent, inter agendum accidit prodigium, quod nihil non videtur esse silendum. Baldricus enim episcopus in vico Trejectensi in monasterio sanctæ Mariæ condidit criptam, desuper jam altari erecto. Unde cum ipso die post orationem egressus, cum in navim intrare deberet etiam cum ipso exercitu profecturus, mirabile dictu, fuso altari totum illud opus diruitur. Hinc ergo malum omen multo opinabantur, sive publicum sive privatum episcopi, ut paulo post probavit eventus. Ipse enim cum aliis etiam arrepto itinere, mox infirmitate preventus, in villa quæ Herewardus (*342*) dicitur ³⁰¹ remansit. Ceteri vero cum innumerabili multitudine permeantes, Teodericum cum paucis Frisonibus quos secum habebat, adorti sunt (*343*), procul dubio se victuros esse putantes. Quis enim tantum ac tantæ

VARIÆ LECTIONES.

²⁹⁹ *Sequentibus omnibus omissis 5. abhinc statim ad c. 49. transit ita*: Omissis quidem ergo multis infestationibus ab ipso Waltero domino Gerardo illatis, ipse domnus Gerardus, postquam primum urbem commissam, etc. ³⁰⁰ *post incolis collocant 2°. 3. 4.* ³⁰¹ *ita Colv. 2°. fertur 3. Herewarda ut fertur 4.*

NOTÆ.

(337) Sains-les-Marquion, c. n. 12.

(338) Scil. Sancti Gungulfi; apud Sanctum Johannem enim ab initio regulam S. Benedicti viguisse satis constat. In codice Sigeberti originario Gemblacensi manus una sæculi XII mediæ hæc notavit ad an. 1010: *In cenobio Florinensi pro clericis, qui ad hoc usque tempus deservebant ibi, monachi sunt constituti*; ad an. 1015: *Baldricus episcopus Florinensem abbatiam adquisivit ei cui præerat Leodicensi episcopati*; et ad an. 1088: *Monasterium sancti Johannis in Florinis concrenatur anno 62° suæ consecrationis, unde sequeretur illud consecratum esse an. 1026. Sed hoc falsum est, cum et ex nostro, et ex Vita*

Balderici ep. Leod. sciamus, illam consecrationem factam tempore Balderici episcopi, qui obiit d. 29 Jul. 1018.

(339) Sancti Joannis. Richardus est celebris ille abbas S. Vitoni, S. Vedasti et S. Petri Laubiensis.

(340) Merwede, inter Gorkum et Dordrecht. Ad totum caput cf. Alpertus De div. temp. II, 20. Thietmar. VIII, 13.

(341) Trajectensis.

(342) Herwerden.

(343) Ad Vlaardingem, prope Schiedam, in dextra Mosæ ripa, ubi mare influit.

virtutis exercitum prevalere ambiget²⁴⁴, præsertim cum usu bellico et disciplina militari prestarent, et imperatori studio placendi inniterentur? Cum ergo comminus conflisissent, derepente incertum quid bellico instinctu vexatus in hac voce bis horrendum erupit: *Fugite, fugite*. Quo Lotharienses exterriti, nescimus quo Dei occulto iudicio, omnes ligam inierunt (*Jul. 29*). Ex quibus quam multa ac quam miserabilis cædes facta est, non est presentis negotii explicare. Nec tam tamen ab hostibus ferro quam timore vexati, inter naves dum fugerent in numero (344) periclitabantur, manifesto quidem quod scriptum est: *quia unus mille et duo fugarunt decem milia (Deut. xxxii, 30)*. Dux autem Godefridus, quem secunda bellorum accenderant, undique circumfusus, cum fugere pudoris estimat, fugientibus sociis solus in prelium ruit; cæsisque quos adversum ierat, a latere circumventus, tamen capitur²⁴⁵ vulneratus. Timens autem Teodericus tantæ magnitudinis virum in captione tenere, suæ temeritati consulit, eumque, ut sibi imperatoris gratiam exerceretur, abire concessit. Ipso vero die, et, ut multi coniectant, eadem hora qua bellum factum est, Baldricus episcopus in predicta villa (345) hominem exivit, Letgiam tamen ad sepeliendum deductus. Ad quem tumultuandum dominus Gerardus episcopus per legationem vocatus, ire non distulit, sed fraterno ductus amore per totam noctem celeriter equitavit. Cum vero circa Montem castrum iter carperet, adhuc quidem prelii quod fuerat factum ignarus, tunc primum de prelio et de captione ducis acceperat. Duplici ergo memore affectus, viam metire festinat, semperque quoscunque habebat obvios, de prelio consulebat. Antequam vero Letgiam pervenisset, adrumatur ei ducem redisse. Mox ergo repentina rerum conversione non solum episcopus, sed et multi alii, merorem quem de obitu episcopi conceperant, gaudio quod habebant de ducis incolumitate, mutarunt. Ad quem festinus episcopus in castrum videlicet Argentolum (346) permeavit; a quo quidem honorifice susceptus, omnem ordinem belli audivit. Sciendum tamen quod ante illud prelium (347) fere per quatuor menses cometa visa est, solito tamen mirabilior, in modo videlicet quammaximæ trahis.

20. In illis diebus, monasterio sancti Gislani in villa Cella, unde supra mentionem fecimus (ii, 40), preerat quidam abbas nomine Simon, qui secula-

riter vivens, res æcclesiæ distrahebat. Post cuius excessum (*an. 1015*) ad tantam paupertatem deduxit, ut vix quatuor monachi remanerent. Dominus autem episcopus hoc previdens, quæsitivum abbatem; sanctumque virum Wenricum nomine imperatori obtulit dignitate donandum. Quamvis enim abbatia pauper sit et exigua, pendet tamen de manu regia. Qui abbas factus (*an. 1015 vel 1018*), cum ad commissum monasterium pervenisset, omnia dissipata miratur; et non tantum præsentia dampna deplorat, verum etiam multas incursiones latronum, qui illuc quamplurimi conversantur, postea perpessus est. Quorum unus, nomine Aldo, nominatissimus raptor, multas inrogabat injurias, in tanta quidem presumptione sublatus, ut infra claustrum cum rapinis et armis aliquando versaretur. Unde episcopus comitem Rainerum (348) frequenti clamore pulsavit, sane surdum, quia et ipse raptor, raptoribus favere consueverat. Contigit autem, domnum episcopum alio tendentem per illud monasterium transitum facere. Ubi cum pervenisset, predictum latronem invenit, captumque Albaldo Trejectensium episcopo commendavit. Post unius vero anni curriculum, domnus episcopus multorum precibus delinitus redire permisit, promittentem videlicet et sancte dejerantem quod rapinis se subtraheret, fidelis æcclesiæ cum omni devotione mansurus. Hoc vero irritum faciens, postea ab insolentis non cessavit. Sed paulo post per misericordiam Dei morte correptus, in ipso tamen cimiterio, multo suorum precatur, sed nesciente episcopo, tumultatur. Quod quam nefarium fuerit divina elementia propalavit. Post biennium enim, cum alii humando ipsius tumultus foderetur, de toto certe corpore nullum vestigium præter unum subtolarium (349) reperitur. Per hoc ergo cunctis intelligere datur quantæ dampnationi in tartaro impii deputantur.

21. Post obitum vero domni abbatis Wenrici duos ablates, alterum post alterum, comes Rainerus substituit; hoc siquidem modo abbatiam vendicare presumens. Quod quia nefas esset, domnus episcopus sua auctoritate rejecit, cum, ut supra diximus (c. 6), abbatiam quamlibet nullus præter imperatorem aut episcopum debeat commendare. Postea vero imperator quem voluit, Herbrandum videlicet qui nunc est (350), monente domno episcopo, ut dignum est, sublimavit. Hic etiam multa mala perpessus est a comite Rainero.

VARIÆ LECTIONES.

²⁴⁴ ambigeret 2°. et ex corr. 4. ²⁴⁵ ita correxit Colv. capere 1. 2. 2°. 3. tandem capite 4.

NOTÆ.

(344) Sc. magno.

(345) At Thietm. viii, obiit in Tiele, eodem die.

(346) Argenton, inter Gemblours et Namur.

(347) Contradicit Alpertus De div. temp. ii, 20: Antequam hoc prodigium in caelo appareret, circa li-

tus oceanum bellum coortum est.

(348) Montensem.

(349) Calceum; inde Gallica vox *soulier*.

(350) Obiit c. 1045.

22. Inter hoc etiam illud memoriæ commendandam est, quod in ipsis diebus in vico quodam Trejectensis dioceseos accidisse dominus episcopus nobis narrare solebat sibi certe ab episcopo Albaldino (351) relatum. Quia namque Aquaticorum Frisonum circa parrochiam moris est, aut vix paucos aut nullos eucharistiam in die sancti paschæ velle gustare: ipsa siquidem die sacerdos in quodam videlicet vico ejusdem dioceseos, populum celesti alimonia refecturus, plebeculam ammonere curavit, ut ad percipiendum celestis vitæ sacramentum venirent. Quibus de more cunctantibus, unus qui major ceteris aderat, instinctu diabolico agitato, misterium Christi blasphemare non timuit, dicens malle sibi peccarium (352) plenum cervisiam, quam illud celestis epulum mensæ. Ut autem majorem hæsitationem intulisset ceteris, addidit, omnes ipso anno morituros, quotquot essent ipso die celestem alimoniam assumpturi. Quo nimirum omnes exterriti, sicuti rudes, Dominicæ mensæ se subtraxerunt. Ille vero blasphemus ad quandam tabernam de more profectus, cervisiam nimiam inconvavit; sicque debriatus ascenso equo, dum alio cum suo armigero tenderet, mox divina ultione percussus de caballo corruens, collum siquidem fractus spiritum exalavit; in atrio (353) tamen, quia major (354) erat villulæ, subterratus. Quod quantum nefas fuerit, divina clementia non multo post mirabiliter indicavit. Sed nec pretereundum, quod armiger in ipsa hora, qua dominus suus de caballo corruit, divinitus sit excecatus, sed postea penitens, Dei miseratione lumen recepit. Tunc temporis vero Albaldus episcopus apud imperatorem Henricum in Saxonia morabatur. Ubi cum audita hujusmodi causa, ipsius blasphemi tumulationem in atrio accepisset, altius ingemuit, satisque hoc indignum judicans, ut infidelis sit particeps fidelium defunctorum, statim detumulari præcepit. Sed quia hoc nemo præ timore ipsius parentelæ facere auderet, ipse episcopus ab imperatore discedens, per eundem vicum transitum faciens, blasphemum defodi fecit, defossamque per pedem fune ligato longe trahi precepit. Qui cum traheretur, licet quindecim fere diebus sub tumulo jacuisset, per spatium unius miliarii, mirabile dictu, cervisiam ac si recens bibisset, evomuit. Quod quia dominus episcopus sæpe narrabat, scribere ratum duxi, ne posteros latuisset, ut infideles quique quaterentur terrore, fideles vero merito letarentur.

23. Item quam mirificum sub illis diebus Alberto Vermandensi comiti, fratri videlicet Ottonis, qui nunc est (355), dignum quidem recompensante divina clementia, accidisse, domno episcopo narrante cognovimus, nolimus præterire. Hic nimirum comes omni malitiæ deditus, officium linguæ in detractione, in perjuriis, in scurrilitate, sed et in omni genere pravitatis exercuit. Quod cum diu fecisset, justo Dei judicio tandem gravi et intolerabili languore percussus, pœnas luit, et ex consideratione suorum scelerum perterritus, — pie siquidem momente monacho Walerano, qui tunc sub Richardo abbate monasterii sanctæ Hunegundis (356) prepositus erat, nunc autem, Deo gratias, boni testimonii abbas — falsam pœnitentiam induit, postea sub monachali habitu Domino serviturus (circa an. 1016). Tonso igitur capite, adsumpto habitu, ex illa infirmitate aliquantisper convaluit; moxque instinctu diaboli, cui totus iuhæserat, relapsus ad vomitum, consilio matris aliorumque fautorum, qui hoc eum per insaniam fecisse dicebant, militari clamide iterum sumpta mutavit cucullam. Statim vero iterum inevitabili morbo corripitur, et ut digna meritis suis recompensatio omnibus appareret, lingua ejus divino igne succendi reperta est. Cui cum hora exitum maturasset, stulti canonici corpus Domini detulerunt. Quod cum gustasset, mox in hiis verbis uttissimis spiritum exalavit: *Ferrum, inquit, quod mihi clerici²²⁸ detulerunt, me occidit.* Quem visitaturus cum jamdictus monachus iterum adveniret, latentem ignem in ore volens cognoscere, moribundum os difficillime cultello recludit, et linguam usque ad palatum, miserabile visu, crematam matri ac fratri et ceteris adstantibus aperte monstravit; certe insinuans manifestum Dei judicium, et hoc meritis suis digne compensum, qui, quoad vixit, linguam omni malicia depravavit. Quod quia certus relator, ipse videlicet monachus, domno episcopo intimavit, ad honorem domini nostri Jesu Christi memoriæ commendavi, ut quicumque audierint improbi terreantur, boni vero merito gratulentur.

24. Ea tempestate cum aliis multis coepiscopis interfuit etiam dominus episcopus consecrationi Beroldi Sessonensium episcopi, in ipsa videlicet æcclesia Sessonensi. Ubi siquidem Azelinus Laudunensium episcopus Harduinum Noviomensium episcopum omni calliditate et fraudulentia criminatus, procul extorrem²²⁹ et indignum fraterna conventionem coram coepiscopis qui aderant exclamavit. Ad cujus

VARIAE LECTIONES.

²²⁸ canonici 2. ²²⁹ extorret Colv.

NOTÆ.

(351) Adalboldus episcopus fuit a. 1010-1027.

(352) *Becher.*

(353) l. e. cœmeterio. Colv.

(354) *Meier, maire.*

(355) Obiit 25 Maii. 1045.

(356) Humolaricæ, Homblières prope Saint-Quen-

tin. (Walerannus abbas obiit a. 1043 exeunte, et successor ejus Bernardus sedit eodem anno 1045, quo Otto comes Vermandensis confirmavit Humolaricæ donationem prædii apud Carcellas.) Gallia Christ. IX, 1077.

vi experientiam litteras ex nomine domni apostolici A falso signatas in medio publicavit, in quibus Harduinum pro multis criminibus anathematizatum esse comendit. Ad quod roborandum aliquot coepiscoporum fraudulenter illectis, etiam domnum episcopum illicere estimavit. Domnus autem episcopus ejus commenta declinans, quamvis Harduini lapsus aliquot non nesciret, longe dissensit, judicans certe, Harduinum nequaquam judicio ejus debere dampnari, cujus consilio objecta crimina perpetrasset. A capellanus enim eorum, Harduinum hortante Azelino quaedam turpia fecisse audierat. Quorum vero contentio diu invicem ventilata, eo usque processit, ut instinctu diabolico in arma volare exanderent. Domnus autem episcopus partim blandimento verborum lactans, partim canonicis ferulis alterutrum B pungens, ad tempus difficillime tranquillavit.

25. Defuncto A. (357) Remensium archiepiscopo, Azelinus Laudunensis quendam laicum Ebalonem nomine, antea suum secretarium et suae calliditatis consciuum, acclamavit, et ut rex concederet, suis adulationibus impetravit; virum sane nullius disciplinae, nihil etiam litterarum praeter pauca silogismorum argumenta scientem, quibus idiotas ac simplices quosque ludificari solebat. Sub specie vero litterarum ad tanti honoris fastigium multo ante tendebat, spemque suam multa pecunia cumulabat, quam usuris turpiter acervabat. Hoc quoque Azelinus multo ante quaesivit et nunc maxime insudabat, quatinus per eum suas calliditates liberius exerceret. Ad C cuius ordinationem et consecrationem vocatus domnus episcopus, alius reclamavit, et hoc indignum, ut postea probavit eventus, et contra divina eloquia factum juxta illud apostoli : *Non neophitum* (1 Tim. III, 6), viva contradictione redarguit.

26. Postea tamen procedente tempore videns quia emendari non poterat, fraterna siquidem coepiscoporum quibus inhaeserat ammonitione ductus, ad quandam synodum, quam in Monte sanctae Mariae (558) celebraturi essent, convenerat. Ubi nimirum Azelinus timens objectiones Harduini, quem suspectum habebat, illius commenta pervertens sibi consuluit, epistolamque, quam de Harduini culpis inscripserat, uni episcoporum porrexit legendam. Quae cum alta voce in medio legeretur, auditum est D anathema esse inter eos, Harduinum videlicet ibi adstantem. Quo lecto synodus perturbatur, magna-que altercatio facta, tamen diligentius discutienda in alteram synodum usque differtur.

27. Ipso in tempore videntes episcopi Bevoldus Suessionensium, et Walerannus Belvacensium, praebecillitate regis peccatis quidem exigentibus statum regni funditus inclinari, jura confundi, usumque patrium et omne genus justitiae profanari : multum

rei publicae succurrere arbitrati sunt, si Burgundiae episcoporum sententiam sequerentur. Ili nimirum totius auctoritatis expertes, commune decretum fecerunt, ut tam sese quam omnes homines sub sacramento constringerent, pacem videlicet et justitiam servaturos. Hujusmodi igitur eommento predicti episcopi excitati, superioris quidem Galliae coepiscopis conspirantibus, etiam domnum Gerardum episcopum, ut secum sentiret pariter monuerunt. Qui altius causas advertens, procul rennuere estimavit, cunctisque perniciosum consilium ac impossibile intelligens, nullam assensum porrexit. Hoc enim non tam impossibile quam incongruum videri respondit, si quod regalis juris est, sibi vendicari presumerent. Hoc etiam modo sanctae ecclesiae statum confundi, quae geminis personis, regali videlicet ac sacerdotali, administrari precipitur. Huic enim orare, illi vero pugnare tribuitur. Igitur regum esse seditiones virtute compescere, bella sedare, pacis commercia dilatare; episcoporum vero, reges ut viriliter pro salute patriae pugnent monere, ut vincant orare. Hoc ergo decretum periculosum esse omnibus : omnes videlicet aut jurare aut anathemati subjacere. Omnes enim communi peccato involvi, si commento hujusmodi uterentur. Itaque episcopum dissentientem ceteri coepiscopi oculis reprehensionibus improbabant, dicentes eum non esse pacis amicum, qui pacem volentibus dissentiret. Postea vero suorum crebro hortamine circumventus, sed maxime abbatum, Leduini (359) videlicet et Rottrici (360), precatu coactus, adquevit invitus. Sed quod ante reclamabat, postea probavit eventus. Vix enim paucissimi crimen perjurii evaserunt.

28. Sic itaque domnus episcopus divina eruditione scutatus, leges ecclesiasticas, prout poterat, viriliter tuebatur, cunctisque adversantibus obviabat invictus. Leodicenses ergo archidiaconos, qui aut amore pecuniae aut amicolorum gratia ducti, excommunicatos ab ipsis cunabulis totum vitae spatium in omni pravitatis genere consummantes, inter fideles quidem Christianos concedebant pariter tumulari, juste redarguit, et ut hoc abhorrerent, fraterna correctione ammonit hoc modo : « Gerardus gratia Dei, licet immeritus, episcopus, sanctae Leodicensis ecclesiae archidiaconis, illud supplere moribus inoffensis, quod exigit prerogativa nominis. Quoniam quidem semper de caritatis vestrae actibus fraterna affectione sollicitor, » etc. (*Reliqua vide in GERARDO Patrologiae tom. CXLII, col. 1515.*)

29. Dehinc vero Adalberonem Laudunensium praesulem, qui episcopium, quoungebatur, Widoni clerico, nepoti videlicet Beroldi episcopi, vendere usurpavit et secum in sede pontificali collocare putabat, hoc scripto correxit : « Domino Adalberoni

NOTÆ.

(357) Arnulfo, qui obiit a. 1023, vel, secundum Ann. Mosomag., a. 1021.

(358) Mont-Notre-Dame, prope Bazoches, non

procul ab urbe Suessionensi.

(359) Vedastini.

(360) Bertiniani.

sanctæ Laudunensis ecclesiæ episcopo Gerardus A grati Dei coepiscopus. Etsi hucusque vario de vobis plebis rumore nihil movebamur, » etc. *Vide ubi supra, col. 1317.*

30. Item ad archiepiscopum Ebulonem qui hoc consenserat, ita scribit : « Ebuloni archiepiscopo Gerardus nullius meriti coepiscopus. Quoniam quandam execrandæ usurpationis novitatem infra diocesim vestram coalescere audivimus, » etc. *Vide ibid., col. 1318.*

31. Ad episcopum Snessonensium, unde supra : « Beroldo nomine et merito episcopo Gerardus nullius meriti coepiscopus, quicquid ad beate vivendum præstantius. Quoniam quandam execrandæ consuetudinis novitatem infra sanctam ecclesiam coalescere audivimus, » etc. *Vide ibid., col. 1318.*

32. « Gerardus nomine, non merito episcopus, Leduino abbati et omni congregationi sancti Patris nostri Vedasti sub eo degenti, et omnibus hanc paginam devote legentibus, et vita et pax a Deo multiplicetur, qui est vita et gloria cunctis in se credentibus. Quoniam sanctæ matris æcclesiæ cognovimus vos esse filium, imitando patrem vestrum misericordem Deum, » etc. *Vide ubi supra, col. 1319.*

33. « Gerardus episcopus nomine, non merito, G. abbati virtutum roborari incrementis. Leodicenses archidiaconi nuper de Hezelino et nepte nostra, uxore ejus dicta, habuerunt concilium, unde miramur, postquam ex veritate cognovimus, quod et quemadmodum inter eos fecerunt iudicium. Audivimus enim, eundem Hezelinum nunc primum dixisse, quia semel cum ea concubuit; quod factum hactenus tacuit, dum apud pleraque conventicula proinde interpellatus extiterit; a quibus etiam pro impossibilitate ejusmodi, rubore verecundiæ aspersione crebro rediit. Ubi revera suum tacere nihil aliud fuit, quam contradicentibus assensum prebere. Ergo non ultra debuerat audiri in hoc apud sinodale concilium, ubi a magistris concilii attentius inquirenda est probata veritas, vel refutanda falsitas prolatorum verborum. Sed esto, semel cum ea concubuit; quid autem de reliquo? videlicet quod cum ea octo annis aut plus eo conversatur, nec ulterius eam cognovit, neque spes est ulla, ut in futurum debeat aliter expectari? In quibus discernendis audiatur doctor æcclesiæ Paulus apostolus, qui ad Corinthios scribens, ait : « Uxori vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro (I Cor. vii, 3). » Et dehinc prosequitur : « Nolite fraudare in invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi; et iterum revertimini in id ipsum, ne temptet vos satanas propter incontinentiam vestram (ibid., 5). » Quam sententiam de talibus iudicantes exponant nobis quid Apostolus vult intelligi dicens : « nisi

forte ex consensu; » aut si debitum uxoris per octo annos semel coeundo ex consensu ejus potuit exolveri. Si vero nituntur ultra aliquid quærere, audiant quid alias idem dicit apostolus : « An experimentum Christi capietis ejus qui loquitur in nobis? (II Cor. xiii, 3). » Quod vobis scribendum estimavimus, ut hanc apostolicam sententiam eis proponatis evidenti, qui aliter quam legitime noverint iudicare de talibus. Cui aut concedant, aut eam detestantes, quid rationabilius invenerint præterant.

34. « Domino Ambianensium episcopo Fulconi Gerardus gratia Dei Cameracensium coepiscopus, et hujus vitæ innocentiam et cælestis³⁶⁶ cum angelis gloriam. Quod confrater noster Terwanensium episcopus Drogo a comite Balduino tantis injuriis impulsatur, » etc. *Vide in GERARDO, ut supra, col. 1321.*

35. Sub hiis diebus (*an. 1023, Jul.*), cum forte imperator Henricus in Aquisgrano palatio tam de æcclesiasticis quam et de secularibus pertractaret, in ipsa interim æcclesia provincialis sinodus ab episcopis celebrata est. Ubi siquidem inter archiepiscopum Coloniensium Pilegrinum et Durandum Leodicensium pontificem altercatio non parva incanduit, pro monasterio videlicet Burcitho (361-3), quod uterque suæ parrochiæ subjicere contendebat. Dominus autem Gerardus episcopus, ut testimonio veritatis litem compesceret, viva voce increpuit, quod episcopi Leodicenses quinque abbates illius monasterii sine ulla contradictione archiepiscopi consecraverunt; immo et ipse, imperatore rogante et Baldrice episcopo Leodicensi petente, in presentia domni imperatoris in Aquensi æcclesia sanctæ Mariæ prefati monasterii clericos ordinavit, ipsumque monasterium cum archiepiscopo Poppone Trevirensium et Haimone Virduensium consecravit. Eo ergo sibi videri rectius Leodicensi quam Coloniensi regimonia subjacere. Quod ita quoque ceteris testificantibus, archiepiscopus præter ullam sinodalem reverentiam ira commotus abscessit.

36. Sed nec oblivioni tradendum, quod per aliquot dies, dum sinodus celebraretur (*an. 1023, Jul.*), tanta siccitas aeris et intemperies æstus excanduit ut multi mortalium præ nimio ardore deficere putarentur, sed et aliquot animalia subito laberentur extincta. Econtra vero columnæ marmoreæ ipsius æcclesiæ uberrimis et insuetis madqribus visæ sunt insudare, adeo ut quorumvis manibus forte lavandis sufficere posset; pavimenta quoque marmorea veluti scatentia tanto liquore natabant, ut ex industria respergi ab ipsius æcclesiæ custodibus putarentur. De quo multi sapientes attoniti, quid conjicerent nesciebant, sed pro humano intuitu imminere ruinam aliquorum principum presagabant, quos

VARÆ LECTIONES.

³⁶⁶ cælestem 3.

NOTÆ.

(361-5) Burtscheid.

ab æcclesiæ fidelibus constaret esse plorandos. Et vere utique; cum paulo post primo quidem dux (364), deinde imperator interierunt; quorum casibus sancta æcclesia, ut posterius dicturi sumus, desolationem comparasse deplorat.

37. Hinc autem imperator egressus (*Aug.*), ad Evosium (365) villam pulcherrimam, quam beati videlicet Gaugerici nativitas illustravit, cum primoribus quidem suorum palatinorum intendit, ibi scilicet cum ³⁶⁷ Rotberto rege colloquium habiturus, sed et de statu imperii, ac non tantum de mundanis verum de spiritualibus locuturus; sapienter quippe disposito, ut in eo loco, ubi beatissimum Gaugericum noverat ortum, ejus gaudiosam festivitatem, quæ 3. Idibus Augusti est, celebrare veniret. Qui nimirum quanto major tanto humilior, regi Rotberto, cum ad se veniret, in villa Mosomo (366) in die festo sancti Laurentii occurrere estimavit; in crastino vero sancti Gaugerici venientem ad se cum summa veneratione suscepit. Hoc autem tam speciale colloquium et tantæ solemnitatis tentum non est mæx parvitatibus evolere; ubi quidem diversarum nationum duces ac satrapæ, ubi summorum et illustrium virorum, tam episcoporum videlicet quam et abbatum, in numero confluxere personæ. Ad hæc autem plurimi convenerunt, ut dignitatem imperatoriam mirarentur, quam tantopere fama laudabat. Ibi certe pacis et justitiæ summa diffinitio mutuæque amicitiae facta reconciliatio; ibi quoque diligentissime de pace sanctæ Dei æcclesiæ maxime tractatum est, et quomodo Christianitati, quæ tot lapsibus patet, melius subvenire deberent. Exin vero sese invicem consulentes, ubinam iterum conventuri domum etiam apostolicum una cum tam citra quam ultra Alpinis episcopis secum habeant, nusquam aptius quam Papæ decernunt. His ita gestis, cum ab invicem discedere debuissent, ac vero quis tanta ac tanti ponderis munera sufficienter poterit estimare, quibus vicissim imperator regem donavit, ab archiepiscopo videlicet Coloniensium et a domino Gerardo episcopo, sed et a duce Godefrido simul oblati? Rex imperatorem donare cupiens, quæcumque potuit munera ut susciperet præsentavit. Qui omnibus cum gratiarum actione remissis, utpote ditissimus, dentem tantummodo sancti Vincentii martiris, ne immunis videretur, retinuit. Nec solum autem imperator regem putavit donandum, verum etiam omnes tam episcopos quam abbates, sed et majores quosque preciosis muneribus accumulans, nullum pæne indonatum reliquit. Quicumque ergo illuc convenerant imperatoriam magnificentiam co-

gnituri, mirati profecto quæ viderant, dicebant se plura vidisse quam rumor fuisset. Nullum enim regem aut Persarum aut Arabum huic conferre audebo, quamvis eos cunctis gentibus opibus prestare legissem.

38. Inde etiam imperator procedens, Viridunum perrexit (*Sept.* 8), nativitatem sanctæ Mariæ celebraturus, legatis quidem regiis secum deductis, qui ibi responsionem comitis Odonis audirent, quomodo se ab objectis Rotberti regis, a quo arguebatur, defenderet. Ipsa vero in die domina imperatrix, quia eam in processionem dominus episcopus addextra-vit (367), ei stolam auro gemmisque contulit insignitam. Ibi etiam dominus imperator motus aliquamdiu inter Odonem et Theodericum Tullensem (368) accensos, castellis dirutis, quæ Odo injuste condiderat, interposita pace sopivit. Præter ea monasteriis ³⁶⁸ totius civitatis, primum quidem capitaneo, deinde ceteris, preciosa munera erogavit. Dein vero Mettis perveniens, per singula monasteria multas opes distribuit, nullumque bonum aut clericum aut monachum preterit indonatum, veluti quodam præsidio imminuentem diem, qui nimium vicinus erat, sui obitus prævideret. Novissime vero domino Gerardo episcopo commeatum, ut ad sua reverteretur, accommodans, aurum plurimum didragnavit (369), ac postea valedicens, sanctæ Mariæ duo pallia, unum simplex, alterum in modo crucis aurea superficie insignitum, transmisit per eum.

39. Reversus itaque dominus episcopus, a consuetis malis Walteri minime feriatur. Inter quæ plurima, juvenem suum quandam Rotbertum nomine, tam nobilitate generis quam virtute præstantem, quia suspicabatur eum suæ tyrannidi obstiturum, cœpit paulatim odio insectari. Sed non quievit, donec eum, quamvis sub interpellatione domni pontificis, qui eos fœderare quærebat, in tribus (370) positum, etiam die Dominica interfecit. Pro qua re et aliis huic similibus eum exterminavit ab urbe. Sed paulo post, culpis Christianorum exigentibus imperatore defuncto, aliis quidem causis coactus, in Castellum recipere estimavit, sub conventionem tamen sacramento subnixæ. Sed quia sæpissime perjurium incidens, non raro culpas solitas iterabat, conventiones illas sæpissimas, quas domino episcopo, dum reconciliaretur, callide promittebat, ratum duximus subnectendas, ut lector videlicet pius patientiam episcopi compatiens admiretur, et immensam tyranni sevitiam cum admiratione deploret. Sunt autem hujusmodi:

40. « Fidelitatem sicut tibi promisi adtendam,

VARIÆ LECTIONES.

³⁶⁷ *deest* 3. 4. ³⁶⁸ monasterium J. monasterii 2'.

NOTÆ

(364) Godefridus Lothariensis.

(365) Ivoi, ad fl. Chiers.

(366) Mouzon, in Ardennis.

(367) I. e. ad ejus dextram ivit.

(368) Ducem Lotharingiæ superioris. LE GLAY.

(369) I. e. plena manu divisit.

(370) I. e. treviis, unde Gallica vox *treves, trèves* i. q. treugæ.

q̄ raudin tuus fuero et tua bona tenuero; et postpositis Karleisibus custodiis (371), talem honorem tibi observabo, qualem Lotharienses milites dominis suis et episcopis. Et si quid contra te peccavero et ex parte tui de satisfactione facienda monitus fuero, talem justitiam tibi, nisi mihi induleris, faciam, qualem supradicti Lotharienses milites suis dominis et episcopis faciunt. »

41. Sacramentum quod Odo, Rotbertus, Anselmus, Lanthbertus, petente Waltero juraverunt : « Ab hac hora inantea non erimus tibi in damno, de vita, de membris, de Cameracensi episcopo, de terris, de castellis, neque de ceteris bonis, quæ hodie tenes et per nostrum consilium inantea adquisieris, salva fidelitate dominorum nostrorum, quos hodie habemus. Et pro hoc pacto destruendo dominum non faciemus, neque militem adquiremus. Et si Walterus contra te peccaverit, et ni infra duas quadragesimas (372) emendaverit, ex parte nostri contra te adjutorium non habebit. Et si monueris, per rectam fidem te juvabimus sine malo ingenio. »

42. « Notæ sunt omnibus conventiones, quas iterum habemus cum Waltero nostro; sicut etiam dudum culpas inauditas, quas contra nos commisit, vobis Dei amore amicorumque suorum dimisimus, eo videlicet pacto, ut sic permansisset deinceps in fidelitate nostra, sicut tunc ipse et sui amici juraverunt. Quamquam hanc promissionem horribiliter et inaudite infregisset, ita iterum eo tenore ei indulgemus, et pro Dei amore et petitione regis Rotberti et episcopi Harduini (373) atque comitis Balduini et comitis Odonis, nec non et Otonis, Rotberti, et aliorum amicorum suorum, qui hoc placitum fecerunt, quantum melius prioribus has alteras promissiones conservet. Nobis erit ita obsequens in omnibus, sicut in primo promisit. Clericis et laicis nostræ æcclesiæ, si aliquid super illum clamaverint, aut secundum legem aut secundum concordiam in ratione ³⁷⁹ et iudicio erit; et insuper de quibus justiciam facere potuerimus illi, justiciam quoque faciet per nos, si clamaverint, illis omnibus. De civitate nostra nullam guerram ³⁸⁰ faciet, quæ ad dampnum veniet nobis et episcopatu nostro, nisi licentia nostra. Si hanc promissionem infregerit et admonitus de justitia fuerit, sicut jam dictum est, infra duas quadragesimas emendationem faciat, ubi duo vel tres sint amici, qui hoc placitum fecerunt; et si sonia (374) eos tenuerit, probetur ipsa, et infra aliam quadragesimam placitum expectabimus. Hanc conventionem ex utraque parte servabimus per rectam ³⁸¹ fidem sine malo ingenio.

43. « Si iste filius Walteri, nunc obses noster, mortuus fuerit, alterum pro eo nobis dabit, talem per quem nos securos de sua fidelitate reddet; et quicquid injuste super nos invasit, dum ammonitus a vobis fuerit, secundum iudicium fidelium nostrorum determinabitur. Si Walterus mortuus fuerit, et adhuc filius ejus in potestate nostra fuerit, reddemus illum militibus suis et bona sanctæ ³⁸² hujus æcclesiæ, quæ per rectitudinem (375) pater tenet, servato tamen pacto ab eo nobis promisso, et domino nostro imperatore et me de fidelitate sua redditis securis. Et si ego Gerardus vocatus episcopus, antequam reddatur filius, mortuus fuero, reddetur patri, servatis tamen conventionibus supradictis, et si regi Lothariensi talem securitatem fecerit, unde securus esse possit.

44. « Non diu in supradictis promissis permansit, sed de malo in pejus ruens, æcclesiam mihi commissam in direptionem et conculcationem habuit, et ita contra me se crexit, ut tribus diebus me in hac civitate cum suis satellitibus armatus obsideret, et ne quis meorum hinc exire auderet. Qua de causa Heibampus ad me venit, ubi comitem Herimannum mecum habui, et ut hæc ei perdonarem petivit. Ego ejus petitioni suorumque amicorum annuens, hæc omnia ei dimisi, et de hiis quæ emendavit, omnes leges perdonavi, et ut restauraret pauperibus quod injuste eis abstulit, jussi; quod annuit, sed non adimplevit. At ille iterum, ut prius, domino meo et mihi sacramento fidelitatem promisit, et quia sicut Lotharienses milites suis dominis et episcopis obediunt, mihi obediret, juravit.

45. « Walterus, malis assuetus, omnia sacramenta postposuit, et deterius quam umquam fecisset, postmodum fecit. Quam maliciam diu sustinui, et ut se emendaret semper monui. Cumque videret me diutius talia non passurum, statuto placito inter me et illum, comitem Otonem duxit secum. Qui de tantis malis missus ad rationem, iterum evictus omnia emendavit, et quia pauperibus sua restauraret promisit, et quia mihi subjiceretur, sicut Lotharienses milites suis dominis et episcopis subjiciuntur, ut prius promisit. Ego vero comitis Otonis petitione omnes leges ea conventionem ei dimisi, ut non amplius in me delinquere quid deberet; si autem deliquisset et ad justiciam venire admonitus esset, infra tres hebdomadas mihi justificaret. Qua de causa mihi comes Otto Godefridum et Ivonem obsides dedit, ut si Walterus hæc non observasset, ex sua parte adjutorium non haberet; si autem ipse comes hoc infregisset, ipsi obsides in potestatem meam, si

VARIE LECTIONES.

³⁷⁹ ita legendum, monente jam Colvenerio; juratione cond. ³⁸⁰ werram 3. ³⁸¹ s. perfectam 3. ³⁸² deest 3. 4.

NOTÆ.

(371) *Coutumes de France.*

(372) l. c. *quarantaine*, spatium 40 dierum.

(373) *Noviomensis.*

(374) Sive sunnis, impedimentum; unde Gallicum *soin*.

(375) *De droit.*

essent ammoniti, venirent. Quod ipso comite Ottone jubente mihi firmavit jurejurando uterque obses. In ea conventionem, quæ in me commisit ipse Walterus et sui propter eum, ab illa die dimisi, ut si amplius in me delinqueret, quod emendare nollet aut non posset, præterita futuris jungerentur, et judicium quod sui æquales de beneficio prius judicaverunt, esset stabile, et sine dilatione excommunicare. Quod autem ad pœnitentiam et ad Christianitatem pertinet, non dimisi, sed in conventionem habuit, ut inde ipse et sui rationem redderent. »

46. Promisit Otto comes Deo sanctæque Mariæ et episcopo Gerardo in manu sua, ut si Walterus unquam ab illa hora contra episcopum æcclesiamque sibi commissam in aliquo deliquisset, quod emendare nollet, aut non posset, numquam ab illo aut de suis auxilium sive consilium sive receptaculum, quod ad dampnum veniret episcopo, æcclesiæque sibi commissæ; nec suus esset, nec suum beneficium teneret sine consilio episcopi ²³³; et juravit, quod hoc secundum suum scire per rectam fidem attenderet sine malo ingenio. Ivo juravit, quod comes Otto suo consilio non dimitteret, quin sacramentum supradictum attenderet, et, si exire vellet, per rectam fidem sequi faceret si posset; et si in culpam caderet, quam emendare nollet aut non posset, consilium sive auxilium, sive receptaculum ei non præstaret, quod esset ad dampnum episcopo Gerardo æcclesiæque sibi commissæ; et quod hoc per rectam fidem observaret sine malo ingenio, salva fidelitate domini sui.

47. Duodecim obsides Walterus dedit episcopo Gerardo, quorum hæc sunt nomina... ²³⁴ qui juraverunt, quod non dimitteret eorum consilio ipse Walterus, quin hanc fidelitatem attenderet; et si in culpam caderet, quam emendare nollet aut non posset, postquam ammoniti essent, infra octo dies ad justitiam ducerent si possent. Quod ni faceret, infra alios octo dies ad episcopum cum beneficiis eorum, si ammoniti essent, per rectam fidem venirent, et unquam ei consilium sive auxilium darent, quod ad dampnum episcopo æcclesiæque sibi commissæ esset, et episcopum juvarent contra eum per rectam fidem.

48. Hæc est quoque conventio novissime apud Schelmas ²³⁵ oppidum facta, quam, ut cunctis innotesceret, semilatio sermone hujusmodi dominus

A episcopus promulgavit: « Hic siquidem, quia eum pro culpis innumerabilibus excommunicavimus, in tanta dementia adversum nos insurrexit, ut quosdam nostrorum, quia partibus ejus non favebant, quæreret interficere, militesque suos, qui secum erant excommunicati, majorem æcclesiam sanctæ Mariæ, aliasque æcclesias violenter compelleret introire. Et ideo magna necessitas nobis incubuit, ut æcclesias a divino officio faceremus cessare. Multa quoque mala nobis et nostris fecit, quæ longum est enarrare. Tandem non valens ejus insaniam diutius ferre, nihil de suo auferentes, expulimus eum a nostra civitate. Expulsus autem cepit adversum nos amplius sevire, villasque nostras cum ecclesiis quas potuit prædari atque igni concremare. Postea jussu nostri senioris a comite Balduino et filio ejus Tornaceni conductus, ubi interfuerunt dux Gozelus et episcopus Leodicensis, nullam nobis justitiam fecit, sed fraude sua omnibus manifestata, in malicia perseveravit. Sed ut tandem cogente necessitate oportunitatem invenit, hoc placitum in presentia Hugonis episcopi (376), comitis quoque Balduini et filii ejus, necnon Ottonis et Eustachii, nobiscum firmavit ²³⁶. »

B 49. Ex quo dominus episcopus Gerardus urbem commissam primum intravit, videns quidem tam angustam quam vetusta monasterii sanctæ Mariæ ædificia, ac annosorum parietum fissuram suspectans, mox animum ad meliorandum intendit, si forte, Deo præstante, tempus ei suppeteret opportunum; sed quia, ut supra retulimus (II, 2), tam intestinis quam extraneis seditionibus impeditus, usque ad annum Dominicæ incarnationis 1023, sui vero præsulatus ²³⁷ inchoare non potuit. Tunc vero divina misericordia fretus, ac multorum fidelium Dei orationibus quibus fiderat roboratus, tam antiquas moles parietum demoliri precepit. Quo facto, omni studio accinctus, utpote sapiens architectus, incepto labori sollicitus instat, et ²³⁸ necessariis sumptibus prudenter expensis, ad reedificandum tantæ difficultatis opus anhelat; quippe timens, ne aut morte preventus aut qualibet alia causa coactus, opus imperfectum relinquat. Ad hoc vero difficilium nihil esse, quod suum desiderium remoretur, advertit, quam lenta convectio columnarum, quæ procul ab urbe fere in trigesimo miliario cædebantur. Divinam ergo clementiam deprecatus ut sibi propius solamen aliquod præstare dignetur, quadam siqui-

VARIÆ LECTIONES.

²³³ scil. obtineret, vel reciperet. ²³⁴ nomina desunt omnibus; in 2. 3. 4. ne spatium quidem iis relictum. ²³⁵ ita 1. 2. 2. Schelinas 4. Chelmas 3. *Sequentia* oppidum — ornamenta adhibuit *decrant* in 2. folio exciso *Eadem* desunt 2. spatio trium litterarum relicto, et margini inscripto: desunt reliqua. ²³⁶ *Verba placiti, exciso etiam folio in exemplari Santi Ghislani, desiderantur, et, ut verisimile est, alia nonnulla de fine Walteri,* dicit Colvenerius. Sed quum neque 2. nec reliqui quicquam hic exhibeant ejusmodi, immo ne vestigium quidem lacunæ in ullo appareat, nil excidisse in 1. credimus. Nam quod Colvenerio solum excisum videbatur, hoc jam scriba ipse delevisse potest, antequam conscriberet; quod sæpe factum videmus. ²³⁷ numero spatium relictum in codd. ²³⁸ deest 3.

NOTÆ.

(376) Tornacensis. COLV

dem die asconso equo, per nostram viciniam in multis locis abdita terræ scrutatur; tandemque Deo opitulante, qui numquam deest sperantibus in se, in vico quem dixit antiquitas Lesden (377), qui quarto miliario ab urbe secedit, aperta terra, juxta votum lapides columnares invenit. Nec solum ibi, sed etiam propius, in villa videlicet Nigella (378) fodiens, aliud genus honorum lapidum se reperisse lætatur. Unde Deo gratias reddens, totum se studio pii laboris accinxit; ac ne amplius demorer, operante divina misericordia, opus immensum septennio, anno videlicet Dominicæ incarnationis 1030 (379) reddidit consummatum. Exin vero, quod consequens erat, prout decuit, 15. Kalendas Novembris sollemniter et ut ita dicam plus quam sollemniter dedicavit. Quis enim tantæ gloriæ pompam digne sufficit enarrare, aut quis dicacissimus verborum ambitu tantam dignitatem poterit cohibere? ubi videlicet sanctorum corpora nostræ dioceseos cum plebe et clero in unum congregata, ubi choros tam monachorum quam et canonicorum catervatim commixtos, ubi etiam non tantum urbem interius, verum et campos exterius passim utriusque sexus multitudine pernatare videres. Quomodo autem sanctorum corpora circa altare dominus episcopus ordinasset, summæ pietatis est memorare ac piis auditoribus salutare. Ipse namque pariterque abbas Richardus, ambo videlicet seementati (380), beatissimum Gaugericum, utpote pontificem summum et sanctæ dedicationis magistrum precipuum, cum summa devotione tollentes, laudibus decantatis, clero quidem ac populo præ gaudio dum hæc spectarent illacrimantibus, in cathedra pontificali, sicut ante fuerat, collocarunt. Juxta quem medium sanctos quoque pontifices Autbertum, Vindentionum, Hadulfum, qui et ipsi ejusdem altaris comministri fuerant, altrinsecus statuerunt, interposito etiam baculo sancti Vedasti cum reliquiis suis. Deinde vero ceteros, id est martires confessores ac virgines, unumquemque juxta ordinem suum, in circuitu prout debebat composuit. Porro sic compositos quisquis spiritaliter senserat, procul dubio sanctæ consecrationis studio credidit incumbentes. Sed quid de nudinis sollemniter institutis? quid etiam de ceteris sollemnibus ornamentis? Quod nimirum facilius admirari possumus quam referre. Consecrato ergo monasterio, multa ornamenta adhibuit³⁸⁰; auream tabulam ampliavit, utrisque lateribus argenteas subrogans; cruces aureas cum ventilabris (381) æque aureis renovavit; calicem aureum, pallia quoque et casulas addidit, et in aliis quibusque utensilibus curam apposuit. Ad luminare procurandum eo loci, ubi sancti Johannis constat oratorium, duos mansus in Andreflec (382) deputavit; et cum necesse fuerit, inservient resarciendo operi ejusdem oratorii. Præterea in³⁸⁰ Wileve (383) prædium Fulberti episcopi his adnumeravit. Restaurationi novî operis octo mansus in Letfringen (384) cum æcclesia sua delegavit. Medietatem de villa Ireneas (385) cum æcclesia ad usus pauperum dedit. Ad prebendam fratrum æcclesiam in villa Maionis, quæ Fontanas dicitur (386), et alodium Gertrudis addidit. Villam Pescant de parentum hereditate cum familia utriusque sexus stipendiis eorundem contradidit. Cujus censum ita bipertivit, ut in dedicatione æcclesiæ medietatem ejus insumerent, reliquamque in die ordinationis suæ, quoad viveret, perciperent, eoque seculo subtracto, predictam ordinationis diem in anniversariam transitus sui commutarent. Prædium Rolaincurt (387), quod a Ragnelino accepit, episcopo adunxit; itemque³⁸¹ aliud in Brabant ad Hadonis crucem. Quartam quoque partem Perronensis fisci, quam a quatuor ingenis hominibus adquisivit, Rotberto scilicet atque Hubaldo, Athelino, Suevo, mensæ episcopi ad Castellum sanctæ Mariæ, cui circumjacet, destinavit. Sancti Andreæ oratorium inibi a fundamento construxit (388), tertiamque partem quartæ partis supradicti fisci contulit congregationi monachorum, quam pia sollicitudine fovit quamdiu vixit. Alodium Theoderici montis, quod Hervardus miles et Fulco nepos ejus hereditabant, eis (389) manere voluit, et Watineas (390), quam de suo

VARIE LECTIONES.

³⁸⁰ in hac voce 1. destnebat tempore Colvenerii, ut ipse dicit, ultimo quaternione deperdito. Qui quaternio exeunte sæculo XII adhuc extans — tunc enim 2. 7. eum descripserunt — jam s. XIV. deperditus fuit; 3. enim non jam habuit, sed in voce adhibuit desinens, eodem calamo statim subjungit brevissimam continuationem: Post istum — Savine, quam infra subjiciemus. Etiam 4. 5. in voce adhibuit desinunt, in media pagina; nil deperditum. Sequentia igitur non damus nisi ex 2. quem Colvencrius, et 2. quem nos habuimus. ³⁸⁰ deest 2. ³⁸¹ Item 2.

NOTÆ.

- (377) Lesdain. COLV.
 (378) Noyelles, in sinistra ripa Scaldis. LE GLAY.
 (379) A. 1027, xv Kal. Nov. consecratum dicit Chronica S. Andreæ Castelli Cameracesii I, 21, ex annalibus ejusdem monasterii, ut videtur, hoc describens.
 (380) I e. vestibus segmentatis, acu pictis, induti.
 (381) Vexillis.
 (382) Anderlecht, prope Bruxellas.
 (383) Cf. I 70.
 (384) Fortasse Ledringhem, arrond. de Dunkerque. LE GLAY.

- (385) Fortasse Ivergny, arrondissement de Saint-Pol. L.
 (386) Fontaine N. D., vel Fontaine-au-Pire, vel Fontaine-en-Beauvois, vel Fontaine-l'Évêque. L.
 (387) Raillencourt, arr. d'Arras, aut Rœllecourt, arr. de Saint-Pol. L.
 (388) 10 Kal. Oct. 1025 dedicatum dicit Chron. S. Andreæ Castelli Cameracesii II, 19. Ad sequentia cf. diplomata Gerardi atque Conradi II, apud Miræum Opp. dipl. I, 55.
 (389) Sc. monachis.
 (390) Wattignies, arr. d'Avesnes. L.

jure Hervardus jandictus possederat, et quicquid in Briasto (391) Fulcuinus atque Resino habere videbantur; villamque insuper quæ Fontanas dicitur; et in Petrosa tertiam partem cum æcclesia; prædiumque in Solman a Fagala acceptum, aliudque in Bermerene (392) a Gonthone milite; itemque in villa quam Mansum sancti Andreæ nominare voluit, medietatem; æcclesiamque de Ferrerias (393) concambiatam³⁹² a fratribus sanctæ Mariæ; aliamque sancti Benigni; et de Ors, et de Wasvillare (394), et de Viseto, et apud Brabant alodium quoddam Ham cum æcclesia; æcclesiam de Liniaco (395); de Furnis³⁹⁴ aliam; in Cameraco aliam sancti Martini cum furno; medietatem telonei novi castrum cum ambabus æcclesiis et molendino uno.

50. Diebus posthæc abiisse³⁹⁷ datis, sors dedit ultima Henricum regem divæ memoriæ diem obire (an. 1024, Jul. 13). Cujus a vita recessus quantum desolationis fuerit hominibus, pro nobis melius loquatur mundus in suis calamitatibus. Tandem collecti principes Saxorum apud Maguntiam, prefece- runt sibi in regem Conradum (an. 1024, Sept. 8). Quorum ordinationi dux Gothilo, princeps videlicet Lothariensium, contraire voluit; episcoposque Coloniz, Noviomagi, Virduni, Trajecti, Leodii allocutus, sacramentum a singulis accepit, non nisi ejus consensu manus se ei duros neque ad eum ituros. Hoc idem dux (396) Theodericus comesque Hayno- censis Raginerius cum sibi complicitibus sacra- mento firnaverunt. Quod episcopi primi infregerant, qui se primos dederunt, canticumque populi malum facti sunt (397). His omnibus pactionibus non accesserat dominus episcopus, sed conabatur eos ad pacis redigere³⁹⁸ gratiam, postquam cognovit eorum minus bene sanam sententiam. Interim suspendit suum a regis presentia gradum, ne ipsis fieret³⁹⁹ scandalum offensionis; directis tamen officiose legatis, macula se exiit suspitionis. Nihilominus regem Francorum placare muneribus studuit, ne sibi primitus usurpationem inferret, quam toto regno facere ad consilium habuit. Balduinum præterea comitem repressit modeste, ne sibi munitio- nes construeret Cameraci, Walteri corruptus fraudulentiis. Ducibus tandem post annum et fere medium ad pacem flexis, cum eis ad Aquas Grani

palatii ivit, seque deditoni regis libens obtulit (an. 1025, Decb.). Processu temporis Balduinus, filius Balduini, cupiens se æquare patri, ab eo dissidium fecit; adiensque imperatorem, per eum se speravit posse consequi a domno episcopo, ut sibi propugnacula liceret construere in Cameraco, adversus patrem rebellaturo. Qua spe privatus est, contradicente episcopo³⁹⁹.

51. Triburiz secus Maguntiam imperator Conradus de diversis partibus episcopos convocavit, ut quæ utilitatis et religionis sunt, ad invicem conferrent (an. 1036, Mai.). Qui post aliqua dictorum suorum hoc habuerunt capitulum, ut si quando jejunium primi mensis in ea hebdomada, qua constat caput jejunii (398), sicut solet, eveniret, amborum jejuniorum celebritas una officii expletione completeretur. In hoc rursus moderatissimus pastor antiquam patrum consuetudinem servari monebat, et in altera hebdomada officium primi jejunii celebrandum, pro consuetudine antiqua, censebat. Cujus oblata sententia visa est congrua, et ab eis decreta est tenenda.

52. Istiusmodi decretum a Franciæ episcopis datum est servari subjectis sibi populis. Unus eorum celitus sibi delatas dixit esse literas, quæ pacem monerent renovandam in terra. Quam rem mandavit ceteris, et hæc tradenda dedit populis: Arma quisquam non ferret, direpta non repeteret; sui sanguinis vel³⁹⁷ cujuslibet proximi, ultor minime existens percussoribus cogeretur indulgere; jejunium in pane et aqua omni sexta feria observarent, et in sabbato a carne et pingamine; soloque hoc contenti jejunio in omnium peccatorum satisfactione, nullam se scirent ab eis aliam addicendam pœnitentiam. Et hæc sacramento se servare firmarent, quod qui nollet, christianitate privaretur, et exeuntem de sæculo nullus visitaret nec sepultura traderet. Alia quoque inportabilia quam plurima dederunt mandata, quæ oneri visa sunt replicare. Hac novitate pulsatus mandati presul noster, infirmitatque peccantium condescendens, secundum decreta sanctorum patrum ad singula suum formavit eloquium. Genus humanum ab initio trifariam divisum esse monstravit, in oratoribus (399), agricolis, pugnatoribus; horumque singulos alter-

VARIÆ LECTIONES.

³⁹² Feriæ cambiatam 2°. ³⁹⁴ Furnes 2°. ³⁹⁷ ita 2. 2° ab hisce conjecit Colv. ³⁹⁸ ita conjecit Colv, redire 2. 2°. ³⁹⁹ ferret 2°. ³⁹⁹ Post hæc duarum linearum spatio relicto, 2° margini ascriptis: Desunt. De 2. nil annotavit Colvenerius. ³⁹⁷ licet 2°.

NOTÆ.

- (391) Briastre, arr. de Cambrai. L.
 (392) Bermerain, sur l'Escaillon, arr. de Cambrai. L.
 (393) Ferrière, arr. d'Avesnes, ou Ferrière, près du Câteau. L.
 (394) Saint-Benin, Ors, Basuel, canton du Câteau. L.
 (395) Ligny, arr. de Cambrai. L.
 (396) Lotharingic.

- (397) Cf. Thren. 3, 14: factus sum in derisum omni populo meo, canticum eorum tota die. Colv.
 (398) Caput jejunii vocantur quatuor dies a feria quarta Cinerum usque ad primam dominicam quadragesimæ. Colv. Sigebertum de jejunio quatuor temporum, apud Martene Thes. I. 298.
 (399) I. e. orantibus, seu sacerdotibus. Hæc tripartitio Noe tribuitur, filiis suis dicenti: Tu supple ora, tu protege, tuque labora.

utrum dextra lævaque foveri, evidens documentum dedit : « Oratorum a sæculi vacans negotiis dum ad Deum vadit intentio, pugnatoribus debet, quod sancto securo vacat otio; agricultoribus, quod eorum laboribus corporali pascitur cibo. Nihilominus agricultores ad Deum levantur oratorum precibus, et pugnatorum defensatur armis. Pari modo pugnatores, dum redditibus agrorum annonantur (400) et mercimoniis vectigalium solatiantur armorumque delicta piorum quos tuentur expiat precatio sancta, foventur ut dictum est mutuo. Quibus — dum Abraham et Josue et David ex voce Domini arma tulisse in prelium vetus ostendit pagina, et sacerdotes gladio accingunt reges, regnante gratia in nostra matre æcclesia Dei sponsa — officium non est in culpa, si deest peccatum in conscientia. Hos et apostolus ministros Dei appellat, ita dicens : « Minister enim Dei est, vindex in iram » (Rom. xiii, 4), subinferens : « Non enim sine causa gladium portat (ibid.). » Rapinas reddere debere, ut vetus (401) sileat mandatum, Zachæi satis est exemplum, dicentis ad Dominum : « Si quid defraudiavi, reddo quadruplum (Luc. xix, 8). » Nec peccant qui repent, licet audiant : « Si quis quæ tua sunt tulerit, ne repetas (Luc. vi, 30). » Duo enim legimus : et tacuisse Dominum » interrogatum, et non » interrogatum, fuisse locutum. Cujus silentium ita non est otiosum, quemadmodum est saluiferum ejus verbum. Ut enim laudavit Zachæum de rapinarum redditione, ita siluit de earum repetitione pro inevitabili necessitate. At ubi dixit : « Ne repetas, » permisit perfectis, quod habebant in voto, pro reseccanda cupiditate; non imperavit, ut dixi, pro necessitate. Itaque illic non prohibuit repetere, et hic concessit non repetere. Inde reges per sanctos patres edocti, statuerunt firmas leges, ut res suas injuste sublata æcclesia vel quilibet juste repeteret; quas legaliter cogere qui rapuerat, restituere » (Matt. v, 23, 24), quem utinam minus perfectum, hæc a pœnitente oblata trahat » benivolentia. Jejunium in sexta vel et septima feria generaliter non est omnibus imponendum » quibus nec una est sanitas corporis nec æqualiter remordet accusatio peccati; sed nec sufficiens est omnibus

A peccantibus hæc satisfactio credenda. Crescentia enim » in dies crimina purganda sunt secundum evangelii apostolorumque et canonum atque pontificum decreta, nec est conveniens, ut alia his contraria, qui præsumunt, jubeant » populo; eisque concordent, qui organa facti Spiritus sancti, per ejus flatum sonuerunt sua verba, vel scripta, ne videantur destructa. Excommunicatione quoque non sunt ferendi, qui hæc sacramento firmare » noluerint, cum de servando uno mandato satis infirma sit » fragilitas humana, nedum perjurio in omnibus his neglectis teneatur astricta. Quando autem ab hoc sæculo ad aliud quis habet ire, mens ejus naturaliter habens oblivisci et memorari, magnitudine seu novitate viæ nimis extra se sparsa et propterea aliquantum sui oblita, consolationibus piorum debet revocari, ut pœniteat de peccatis, etiamsi tunc usque fuit obdurata; ne dicam, ut ei postulanti hæc, quod absit, denegetur misericordia. Mortuum etiam quemlibet peccatorem terræ tradere, Dei dixit auctoritas, ex quo peccator omnium peccatorum, occisor, audivit : « Terra es, et in terram ibis (Eccle. iii, 20). » — De dictis nostris hoc volumus repetere, ne quis inprovidus nos putet non satis aperte » verba evangelica protulisse contra episcoporum statuta; quia Dominus quædam sua mandata dedit imperfectis pariter et perfectis, quædam perfectis. Quod sufficiat ad testimonium; quia cum dixisset juveni cuidam « Mandata nosti? » subinferens : « Non occides, » ceteraque hujusmodi, illeque respondisset : « Hæc omnia custodivi a juventute mea, » ait : « Si vis perfectus esse, vende quæ habes et da pauperibus (Luc. xviii, 20, 22). » Alio quoque in loco de eunuchis disputans, « Qui potest, » inquit, « capere, capiat; non enim omnes capiunt (Matth. xix, 12). » Nec nos fugit, posse dicere quemquam, quod regnum celorum non ingreditur nisi perfectus quisquam. Cui nos digito insinuamus, « quia stella a stella differt in claritate (I Cor. xv, 41), et verba Domini replicamus : « In domo patris mei mansiones multæ sunt (Joan. xiv, 2). » Quarum ut ita dicam secundum nos inæqualitas non nisi ad ejus omnipotentem facta est voluntatem. Quibus ut una servatur æqualitate quantitas, inviolabilis data est ad alterutrum karitas, quod est in singulis, comunicans omnibus, cum quicquid factum est » sufficiens sit ad omnia per hoc quod habet in propria natura. Et de nobis dicimus similia, quorum imperfectionem supplet, cui dicit propheta : « Melior est misericordia tua super vitas (Psal. lxxii, 4). » Per quam sit,

VARIE LECTIONES.

» ira 2°. » Deum 2°. » deest 2°. » restitutionem 2°. » reconciliationem 2°. » tutabat 2°. » ignoscendum 2°. » ita 2°. quidem Colv. » ita Colv. deest 2°. » confirmare 2°. » deest 2°. » Sequentia hujus capituli omnia in 2. 2°. post relierunt demum in fine c. 54. leguntur. Sed quum appareat, ea ibi sensum non habere, sed arctissime cum hoc nostro capite coherere, ea huc transposui. Error scribæ 2. inde natus erit, quod in 1. hæc omnia De — æqualitas ab auctore ipso in scedula assuta adiecta erant procul dubio, quam scedulam scriba 2. loco non suo inseruit. » sapere 2°. » sit 2°.

NOTÆ.

(400) l. e. annona nutriuntur.

(401) l. e. Veteris Testamenti.

ut quod habebunt singuli in cælesti vita, sufficiens sit gloria, participabuntque cunctorum lætitia, karitatis perfectione pleni, ut sit æqualitas. »

53. Causa post hæc fuit, qua Duacum petiit. Ubi conventus populi vocibus de statuenda pace falsa, respondit pro tempore, quod perceperat ab eo qui est idem heri et hodie (*Hebr. xiii, 8*), nec immutatur crastino tempore. Suggesterat in aures omnium Walterus, qui erant foris et intus, episcopum paci nolle adquiescere; non quia erat filius pacis, sed quia liberius quærebat studere artibus suæ malignitatis. Collegerat duo superius dicta (*c. 52*): ne quis arma ferret, nec direpta repeteret, studebatque, ut preteritæ vitæ rapinis et cædibus, quibus pacis fuerat, silentium daretur, et ex tunc licentius, nullo ferente arma, assuetis malis frueretur. Quod præsciens episcopus, sedato populo calliditates illius exposuit, utque paci non esset contrarius, debita sua multiplicia illi indulsit, tantum ut in reliquum populus de eo pacem in veritate quærere, etiam cum dampno, si per hoc posset fieri, propriæ substantiæ, qui illi, ut dictum est, pro hoc universa relaxaverat debita.

54. His ita gestis, Balduinus tunc temporis Flandrensium comes hortari cœpit episcopum, ut populo favens, pacem sacramento firmare juberet. Ille ne tunc quidem a sensu bono deficiens, non alia quam quæ lex et evangelium adnuntiat, jubere professus est. Tandem tædio victus, inter confines Cameraci et Atrebatii multis sanctorum corporibus delatis, cum maxima turba ad locum designatum venit. Sed ne hic quidem feriabatur Walterus, nunc circumcirca, nunc foras et intra ambulans et mussitans, hunc repugnare paci, in tantum ut populum commoveret prope ad inferendam vim. Qui minime fractus, hunc publice tali modo pro confutanda ejus malitia allocutus est, dicens: « Pictura insinuat imaginem diaboli ad aurem stare Simonis, suggerentem quæ voce proferret adversus Petrum apostolum contendens. Nec tua te refert actio, qui ad malum ad quod non sufficis, commoves ceteros. » Deinceps populum ad audiendum sedat, et quam inter se pacem quærerent, qui commanducare eum volebant, edocet. Factoque verbo de salute animæ, quæ christianitatis lex jubet sua sponte se servare (402), promittere monet; et cum deviarent, ad pœnitentiam redirent. Alacres itaque facti, dicta ejus pro vero tenentes, unanimis promiserunt, et ad propria cum pace redierunt.

55. Italiam Conradus imperator adiit (*an. 1036*),

ut ad votum de regno ageret, et arma ferentes impugnaret. Cumque inibi degeret, quosdam Longobardorum episcopos partibus Odonis (403) faventes inreverens factus in vincula conjecit (*an. 1037*). Mediolanensium autem archiepiscopus (404), re pro alia pari modo captus, fuga sibi consuluit. Contra quem exasperatus, loca quæ late patebant, incendio absque homine fecit (*Mart.*). Nam id consilii cum Longobardis habuerat, qui in commune decreverant juramento potentes cum inimicis, nulla ratione se passuros quemlibet dominum, qui aliud quam vellet, contra eos ageret. Supervenit tandem dies pentecostes (*Mai. 29*), quæ poscebat, inter missarum sollempnia pro consuetudine coronari regem. Igitur quæsita, nulla reperta est æcclesia, præter unam parvulam secus ipsam civitatem. Et ecce a mane cœperunt audiri tonitrua, coruscare fulgura tam gravia, ut plures in domibus mente excederent, aliquanti exhalarent inter missarum officia, sicut Bruno episcopus (405), qui missam cecinit, testatus est. Bertulfus etiam quidam secretarius regis sanctum se vidisse dixit Ambrosium, pro his quæ rex male gerebat, indignatione commotum. Post hæc relicto hoc negotio imperfecto, iter convertit cis Alpes (*an. 1038, Aug.*), nec multo post languora afflictus est; et vita apud Trajectum privatus (*an. 1039, Jun. 4*), Henricum filium suum regni et laboris dimisit heredem. Ad quem sæpedictus pontifex iens, manibus se illius commisit, pariterque dux Gothildo, qui aliquantulum denegare disposuerat. Cujus Conradi mortem hæc precesserunt signa. Anno ante transacto, mense Aprili, data 8. Idus, visa est in celo inter orientalem et australem plagam quasi ignea trabes magnæ magnitudinis, quæ currens super solem jam ad occasum vergentem, visa est in terram cadere. Cujus vestigia diu potuerunt videri, sicut fit ubi nubes clauduntur post coruscationem. Hoc ipso autem quo diem clausit anno eclipsis solis fuit pridie Idus Maii (406); et 2. Nonas Junii, ut dixi, ipse obiit.

56. Subsequente autem mense Augusto (*an. 1039*) cum ipso rege Trajectum (407) venit domnus episcopus, et rogatu episcopi Nithardi (408) levavit corpora sanctorum confessorum Gondulfi et Monulfi, acceptis sibi inde reliquiis; et consecrata est ibi æcclesia in honore sancti Servatii. Mettis postea consecrata est æcclesia sancti Stephani prothomartyris, ubi etiam interfuit precatu Theoderici, ejusdem urbis episcopi, qui ei dedit preciosas reliquias ipsius martyris Christi, quas secum detulit.

VARIÆ LECTIONES.

⁵³ per 2'. ⁵⁷ quid feriabatur 2'. ⁵⁸ consueta 2'. ⁵⁹ deinde 2'. ⁶⁰ a. e. tres etiam i. n. sollempnia 2'. ⁶¹ deest 2'. ⁶² ipso et solis desunt 2'.

NOTÆ.

(402) I. e. servaturos.
(403) Campaniensis.
(404) Heribertus.
(405) Mindensis.

(406) Errat noster; fuit 55 d. 22. Aug.
(407) Maastricht.
(408) Leodiensis.

57. Aldonem de Vido, qui ecclesiam ³⁹³ sancti A Gaugerici in advocacionem tenebat, quam nimis affligebat, multis ³⁹⁴ convictum nequitiis a civitate expulit. Erat enim fraudulentus valde, et alienus a veritate et fidelitate ipsius. Campum (409) contra eum accepit, unde se recredit (410), et legaliter fecit ³⁹⁵, dum suum adjudicatus perdidit ³⁹⁶.

58. Dominus Gerardus ³⁹⁷ episcopus dedicationem æcclesiæ in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ (411) factururus, removit altare a proprio loco; et effossa terra quæ circa erat, multæ sanctorum reliquæ ibidem repertæ sunt; insuper brachium confessoris Christi Vedasti, et non modica pars de capite ejus et quibusdam membris. Consecrata est igitur ipsa æcclesia sollempniter 2. Non. Januar., apportato sancti Vedasti corpore cum aliis sanctis a monachis B ejusdem loci ³⁹⁸.

59. Paucis anto transactis diebus, Lietduinus, ex laico monachus et abbas monachorum post factus, a sæculo abiens laudabiliter, et ad aliud perveniens ut speramus feliciter (circa an. 1044), tristes reddidit quos ad omne bonum instruxit. De quo ut aliquantulum dicam : per inductam Dei sapientiam, stultam ostendit grammaticorum inflatam doctrinam, dum quicquid seculi fuit, sollicitus cavit, et quæ Dei sunt, fidelis operator adimplevit. Hic abbatem Richardum, religiosum admodum virum, et Fredericum, comitis Balduini avunculum (412) a sæculo conversum, prudentem et justum ³⁹⁹ introduxit, per quem locus ille in sancta regione et mundi facultate cœpit pollere, et ab eo (413) loco subrogatus, nobiliter, ut decuit, in omnibus bonis permansit. A fundamento monasterium restauravit (an. 1031) et omnibus utilitatibus ampliavit, et in omnibus justificationibus Domini sine querela vixit. Huic, postquam eum Deus tulit, abbas Joannes successit, electus a fratribus, domno episcopo Gerardo favente cum comite Balduino ⁴⁰⁰.

60. « Domino Heinrico augustorum serenissimo, Gerardus episcoporum ultimus et servorum Dei servus, pacis et salutis perpetuæ munus ⁴⁰¹. Peccatis meis hoc reputo, ut solatium qualecumque, quod

mihî seni jam fesso de vobis lucusque promittebam, in vitæ tempore ultimo subtraxerit Deus, non vos, cui incessanter pecco. Breviter tamen hoc vestris auribus suggero, quia de fidelitate servanda ad communis regni statum apud vos in culpa non habeor. Trigenta annos ducimus, quo in nostra urbe inter pagensium nostrorum gladios vivimus. Quibus quam multa data sunt ab æcclesia nostra, cotidiana distributione, quæque ab Ottone et Heinrico divæ memoriæ regibus, prædecessoribus meis episcopis collata, mihî etiam, et a patrimonio sunt reperta, non sunt suggerenda. Et sicut liberalitas vestra sacellarium (414) habet, qui causis supervenientibus cotidianas expensas faciat, ita et ego sacellarium eorum sum, ut dilatio mortis, ne dicam vitæ requies eorum qui mecum sunt acquiri valeat, quod virga disciplinæ vestræ habuerat (415) facere. Et hæc cujus nisi regni gratia? E contra ⁴⁰² adgravata est manus plagæ vestræ super nos, quando parvitas nostra minus idonea est habita apud vos. Hoc tamen domino dico, ut de me mala quælibet estimet, de utilitate vero et causa quasi provisionis nostræ non quibuslibet pias aures præbeat, sed eos consulat, quibus gens et patria est cognita, plusque utilitati quam suggestioni credat. Nec tamen regiæ congruit personæ, impugnatores hactenus pacis familiares habere, et eos per quos viguit procul abjicere. In vero mihî credite, quia suasio ista res est simulata, non vera, et idcirco vobis obedire distuli, quia nec vobis nec nobis quies ultra maneret. Sane non adeo mirum, si ab re plus justo mihî indignemini, sicuti ⁴⁰³ Mauricius Gregorio (Græc. ep. 4, 31), quamvis longe infra Gregorium. Verenda vero quam scribit Mauricius vindicta, dum est heri et hodie (Hebr. xiii, 8), cuius potimur vicaria persona. Per eum qui formavit et adunavit æcclesiam de latere suo, vos precamur, ne scindatis ⁴⁰⁴ et dissipetis eam; ne, quod absit, extra eam inveniamini per purgationem ventilabri Dei. Loquaces adolescentes cum Roboam ne admittite, quin potius per silentem Clusi, David sapientissimus princeps inter tres (II Reg. xxii), quasi te ⁴⁰⁵.

VARIÆ LECTIONES.

³⁹³ in 2. teste Colvenerio « Hujus capituli quinque priora verba erant erasa, sicuti et finis; unde magna cum difficultate ea legere potui. » In 2°, ubi jam inde a c. 49. nulla est capitulum distinctio, locus ita legitur : secum detulit qua lerebatur sancti G. spatium uni voci relicto. ³⁹⁴ nimis 2°. ³⁹⁵ ita 2°. cui dum deest. sicut Colv. ³⁹⁶ posthæc in 2 quædam erasa erant. In 2°. duarum vocum spatium relicto. ³⁹⁷ posthæc duarum vocum spatium reliquit 2°. ³⁹⁸ posthæc in 2. erasæ erant 14 lineæ; in 2°. lineæ et dimidiæ spatium relicto. ³⁹⁹ et Fr. — justum desunt 2°. ⁴⁰⁰ « Post finem hujus cap. cum in 2. vacaret semipagella, aliquis recentiori manu adscripsit hæc verba : Anno 1148. 8. Idus Septembris Cameracensis ecclesia S. Mariæ, et ecclesia S. Auberti, totumque Castellum uno eodemque incendio perierunt. » Colv. ⁴⁰¹ post usque ponit 2°. ⁴⁰² nisi res in g. contra 2°. ⁴⁰³ si ab rei. mihî plus juste s. 2°. ⁴⁰⁴ si nudatis 2°. ⁴⁰⁵ In 2. post quasi te teste Colvenerio « desunt duæ circiter lineæ. Quæ sequuntur ad finem usque Lietberti alia manu, eaque recentiori scripta sunt; phrasis tamen similis eundem redolet auctorem. » Scriba 2°. margini adscripsit : desunt pauca; tunc eodem culamo pergît sine ulla distinctione : Huic quidem, etc.

NOTÆ.

(409) I. e. duellum.

(410) Se reddidit, victum se professus est.

(411) Atrebatensis.

(412) Cf. Mâb. Acta SS. Bened. sæc. VI, 1, p. 190.

(413) Sc. Richardo; cf. c. 16. Colv.

(414) Sive sacellarium, *Säckelmeister*, a sac-cus.

(415) I. e. debuerat, *avait à faire*.

GESTA LIETBERTI EPISCOPI 306

1. (Cap. 61.) Huic quidem Gerardo pontifici domus Lietbertus in episcopatum successit, qui ex Brachatensi patria (416), nobili ortus prosapia, a progenitoribus (417) educandus puer commissus est sub ipsius Gerardi pontificis (418) disciplina. Puer igitur iste docibili ingenio præditus et assidua pii magistri doctrina informatus, gemina scientia affatum imbuitur. Quem videns pius pater bonis studiis crescere et per dies singulos ad meliora conscendere, cœpit eum vehementer diligere et consiliorum suorum participem facere; et, ut amplius in scientia eum confirmaret, regendas scholas sanctæ Mariæ matris æcclesiæ ei commisit, qui honor propter laborem rarus²⁹⁷ nobilibus committitur, sed quanto rarior, tanto magis²⁹⁸ honorabilior comprobatur. Hujus igitur ministerii exercitatione perfectioris scientiæ culmen juvenis ille cepit attingere, et intersapientes sapienter pollere. Cognita vero episcopo scolastici industria, separavit eum a puerorum doctrina, faciens illum semper consistere in presentia sua, et lateri suo adhærere, et in iudiciis suis tam publicis quam privati auditorem in primis, et mox iudicem insistere. Sicque factum est, ut juvenis ille parvo post tempore in divinis et in humanis efficacissime claresceret. Quem videns episcopus bonis virtutibus²⁹⁹ abundare et castitatem inviolatam conservare, cœpit eum diligere præ omnibus, et privata et publica facere ex consilio ipsius. Et quia eum divina clementia et sapientia et virtutibus exaltaverat, commodum duxit eum episcopus magnificare, conferens ei archidiaconatum et præposituram et cetera majora ministeria

æcclesiæ. His³⁰⁰ acceptis honoribus ita utebatur, ut majoribus perfruendis dignior judicaretur.

2. (Cap. 62.) Post aliquantum vero temporis ipsi Gerardo pontifici, vergentibus annis ad occasum, senectus obrepit, pro qua debilior jam fiebat a priori statu, tam in divinis misteriis quam in humanis negotiis. Sed Lietbertus quem a puero nutrierat³⁰¹, quem honoribus exaltaverat, in utroque valde eum juvabat. Accidit interea, ut Gualterus Cameracensis castellanus ab inimicis suis interfectus interiret (817) (an. 1041), unicumque filium cum uxore sua superstites sibi relinqueret. Quæ quidem uxor, Ermentrudis nomine, ab insania mariti sui non cessavit, sed per pejora quæque oberrans, mariti sui nequitiis superexcellit. Et quia malitiam per se, ut volebat, exercere non potuit, — filius enim ejus puer erat —, tyrannum quendam nomine Johannem, advocatum Atrebatensem, sibi in conjugium copulavit, suique et filii sui patronum esse constituit. Filius autem ille mox mortem obiit, secundum quod scriptum est: *Generatio impiorum peribit* (Psal. xxxvi, 28). Johannes vero, cui mater pueri nupserrat quique per matrem beneficium pueri invaserat, nitebatur aut vi aut dolo illud sibi transducere, quod lex nulla sibi permittebat. Porro ut res faciliores haberet effectus, cœpit ipsum Gerardum pontificem magnis sollicitare promissionibus, et pecunia corrumpere necessarios et familiares ejus. Hujus quidem consilii Lietbertum, inter fideles pontificis sapientissimum, participem esse noluit, timens no-

VARIÆ LECTIONES.

²⁹⁶ hunc titulum de nostro supplevimus; in 2. 2. non adest. Incipiunt excerpta ex libro gestorum Cameracensium pontificum. De domno Lietberto successore Gerardi episcopi 7. qui hic incipit. Ex eo capitulum distinctionem institvimus. ²⁹⁷ rarius. ²⁹⁸ deest 7. ²⁹⁹ operibus 7. ³⁰⁰ Sic. 7. ³⁰¹ ita 7. nutriebat 2. 2.

NOTÆ.

(416) Est terra de Alost, ubi Brakele. Colv.

(417) Necrologium Beatæ Mariæ Cameracensis in bibl. Camerac. n. 219. sæculo XII in., ex antiquiori descriptum, hæc habet: 5. Kal. Febr. obiit Lietbertus pater Lietberti episcopi. 8. Idus Sept. obiit Osburgis mater Lietberti episcopi.

(418) carnis genere sibi propinqui, addit Rodulfus in Vita Lietberti. Sed dubium efficit, quod noster nil ea de re notavit.

(419) Cameraci.... ad ostium monasterii sanctæ Mariæ, dum oraret, ut aiunt — nos id parum competentium habemus — a quattuor viris ad hoc ipsum conventionem facta paratis interficitur. Chronic. S. Andree Castri Cameracensii II, 8. Annales Elnonenses minores hæc habent: 1041. Walterus Cameracensis castellanus ad januam æcclesiæ sanctæ Mariæ dum oraret, interfectus est. Tamen vero antequam morti debitum persolvisset, quod injuste fecerat, Deo et sanctæ Mariæ atque episcopo æcclesiæ voluit emen-

dare. Episcopo autem rennente quod obtulit, juxta sententiam episcopi excommunicatus obiit, et sepultus est secus Oisium, in monte Erni. Quod quidem ad tantum mali pervenit, ut omnis regio Cameracensis fere igni combusta, jussu uxoris suæ Ermentrudis penitus vastaretur. Hujus itaque mortem comes Flandrensium Balduinus dolens, graviter tulit, quod ab atrio sanctæ matris æcclesiæ corpus ejus injuste ab episcopo sequestratum fuisset, et ideo injuste, quia moriens coram astantibus se culpabilem Deo reddidit. Qua de re ab archiepiscopo et a comite Balduino episcopus coactus, eum juste absolvit, quem injuste ligavit; et sic corpus ejus a loco superius nominato dissepultum, ad S. Amandi monasterium secus Elnonem fluvium situm translatum est, et sepultum est in claustrum monachorum ante fores æcclesiæ. Epitaphium ejus:

Continet hæc fossa Gualteri principis ossa,
Quem Cameracensis orantem perculit ensis.

prudencia et fidelitate ejus ab incepto repelleretur. Unde ut eum a consultu pontificis longe faceret et a civitate procul expelleret, conflictis causis inimicitias ei insimulabat; quibus si locus esset, mortem etiam ei collaturum plerisque revelaverat. Interea Gerardus episcopus infirmabatur, et cum ætatis decrepitiæ molestia acuta febris validudine angebatur, ita ut a domo sua nisi alterius manibus exportatus exire non valeret, neque disponere, quid sibi vel rei publicæ utile esset. Dominus vero Lietbertus cum eo assidue esse non poterat, propter similitudinem et insidiam, quam adversus eum Johannes inferebat; ideoque apud novum castrum sanctæ Mariæ custodiæ ejus deputatum morabatur, nisi aliquando episcopum refocillationis gratia visitaret, congregato constipatus exercitu. Gaudebat igitur Johannes de ejus absentia, sed nihil tamen impetrare ab episcopo valebat, eo quod ab amicis Lietberti dissolverentur et ad nihilum traherentur omnia petitionis suæ ingenia.

5. (Cap. 63.) Cum hæc agerentur, superveniente suæ vocationis tempore præsul Gerardus defungitur (420) (an. 1051, Mart. 14); Johannes tamen in civitate remanet, castellatura indonatus. Porro sepulto honorabiliter sicut decebat Gerardo pontifice, Henricum regem (421) Lotha-Karlensium³¹³ adeunt dominus Lietbertus præpositus et archidiaconus

allique archidiaconi cum casatis (422) Cameracensis æcclesiæ, reportantes baculum pontificalem, et nuntiantes episcopi sui depositionem. Audiens imperator obitum tanti viri, pie ei, eo quod omnibus amabilis erat, condoluit, cepitque querere diligenter, quem in loco ejus similem subrogare potuisset. Cui quidem hæc in re sollicito, occurrit animo (423), quod Lietbertus ejusdem Cameracensis æcclesiæ prepositus, qui suus jam dudum capellanus³¹³ erat, quem fidelissimum sibi et æcclesiæ illi sæpe necessarium in multis probaverat, ad regendam æcclesiam Cameracensem idoneus evenerat.

* *Hoc potissimum loco addere libuit excerpta Cameracensia apud Jacobum de Guise obvia, edit. Paris., t. VIII, p. 450. Cujus (scil. Herluini) audito decessu, imperator Gerardum, capellanum suum, ad eandem ipsam destinavit. Qui multas injurias ab hominibus suis illatas, non minus post ecclesiæ collata beneficia [passus], carnis solutus ergastulo, nutritum suum, dominum Libertum, dereliquit successorem. Sed ipsius Gerardi temporibus, in ecclesia Attrebatensi juxta majus altare reliquiæ sunt inventæ, quæ ibidem hodie conservantur. Ad quarum inventionem multa infirmis sunt per tres annos continue collata beneficia. Dominus Lietbertus ecclesiam Beaurim (424) cum decima canonicis Attrebatensibus dedit et Berle (425), et ecclesiam sancti Sepulchri in civitate Cameracensi fundavit, in qua cum multo honore sepultus requiescit. Dominus Gerardus junior Liberto successit.*

VARIÆ LECTIONES.

³¹³ ita. 7. ariensium 2. riensium 2'. ³¹³ ita correxit Colv. ex Vita Lietberti: manibus 2. 2'. 7.

NOTÆ.

(420) Diem obitus hujus Mart. esse, in eo conveniunt Necrologia S. Gaugerici (in bibl. Camerac. n. 55 descriptum s. xi ex., ex antiquiori), Beatæ Mariæ (bibl. Camer. 219, s. xii), Aquicincense (bibl. Duac. n. 825. s. xii in.) et Chron. S. Andreae Castelli Cameracensii, anno 1133 compositum. Annum plerique statuunt 1050, alii 1048. Sed Colvenerius offert diploma Lietberti episcopi monasterio S. Auberti concessum anno Domini 1057, et præsulatus ipsius anno septimo, et Miræus Opp. dipl. 1, 153 et 155 duo alia anno 1064 præsulatus domni Lietberti anno 14°, unde sequitur, Lietberti primum fuisse annum 1051. Rodulfus porro in Vita Lietberti, ante annum 1134 conscripta, hæc habet c. 10: *Convenit in unum Cameracensis ecclesiam, pari consensu electura d. Lietbertam.... Post hæc Henricum regem adeunt novus electus, scilicet dominus Lietbertus præpositus et archidiaconus a. a. c. c. a. n. destructionis suæ casum febilem et e. s. d. Illis quippe diebus apud Agrippinensem Coloniam excubans, super observationis quadragesimæ diem resurrectionis dominicæ præstolabatur dominicum, consulturus ibidem nobile suorum palatinorum suorum consilium.... cui quidem in hac re sollicito suggestum est a Cameracensibus, quod Lietbertus.... electus esset ab omnibus.... Electus est in die sancto paschæ dominus noster Lietbertus ab imperatore cunctisque palatinis principibus.... Actum est Agrippine in palatio imperiali, confirmatum in ecclesia S. Petri principis apostolorum. Atqui imperatorem Coloniam pascha celebrasse a. 1051 scimus ex Herimanno Augiensi (a. 1048 fuit in Bavaria; a. 1049 Goslaricæ; a. 1050 Trajecti). Idem Rodulfus ecclesiam S. Sepulchri*

consecratam dicit anno 1061, indictione 2, anno quoque pontificatus domini nostri et patroni Lietberti 14°, eundemque mortuum dicit anno pontificatus sui 26°, dominicæ incarnationis 1076°, qui loci ambo dant annum consecrationis 1051. Eundem denique annum 1051 indicat Chronica S. Andreae Castri Cameracensii n. 12, ubi v. notata. Cf. etiam Acta SS. Junii IV, 585. — Mirum itaque est quod Simon abbas S. Bertini in chartulario S. Bertini, ed. Guérard, p. 184, exhibet diploma Balduini comitis Flandrensium, datum anno d. i. 1056, indictione 9... die sancto Epiphaniæ, astantibus hujus rei testibus, inter quos tertius est: *Signum Gerardi Cameracensis episcopi*. Nomen Gerardi falsum esse, luce clarius apparet; sed indictio quadrat. Fortasse in charta fuit: *Signum L. Cameracensis episcopi*, quod L pro G legens, Simon erardi e conjectura supplevit pro lietberti.

(421) Imperatorem potius; jam enim 25 Dec. 1046 Romæ coronatus fuerat.

(422) *Attachés à la maison*, domestici. A Cambrai cette dénomination s'appliquait surtout aux 24 francs fîerez, institués pour connaître, sur le conjurement du grand bailli, des affaires féodales, civiles et criminelles, qui étaient de la juridiction de l'évêque. LE GLAY.

(423) Paulo aliter Rodulfus loco supra indicato narrat, Lietbertum jam domi electum fuisse a clero atque populo, antequam Coloniam irent; hanc electionem imperatori suggestam et ab eo confirmatam.

(424) Beaurain.

(425) Berles.

P. 451. Verum quia superius in capitulo immediate A
 præcedente digressi sumus a coordinatiōne vera
 ac successiōne episcoporum Cameracensium, a
 tempore obitus videlicet Gerardi, qui ultimus
 extitit episcopus tam Atrebatensis quam Came-
 racensis ecclesiarum, et dimisimus coordinatiō-
 nem episcoporum Cameracensium insequendo
 episcoporum Atrebatensium successiones; hic
 consequenter, Deo duce, prout reperire valui, ad
 Cameracensium episcoporum catalogum revertor.
 Nam in ecclesia Cameracensi primus post dictum
 Gerardum, cujus temporibus facta fuit episcopa-
 tum dictorum divisio, successit Gerardo Ma-
 nasses, solus regnans in solo episcopatu Camera-
 censi. Manassi successit Walterus. Waltero suc-
 cessit Odo. Odoni successit Burgardus. Burgardo
 successit Liertardus. Liertardo successit Nicholaus.
 Nicholaus successit Petrus. Petro successit Ro-
 bertus. Roberto successit Alardus. Alardo suc-
 cessit Rogerius. Rogerio successit Johannes. B
 Johanni successit Nicholaus electus. Nicholaus suc-
 cessit Hugo electus. Hugoni successit Petrus de
 Corbeil (426) episcopus. Petro successit Johan-
 nes de Bethunia. Johanni successit Godefridus de
 Condato in Hannonia, Godefrido successit Guiar-
 dus. Guiardo successit Nicholaus de Fontanis.
 Nicholaus successit Ingelrammus. Ingelramno suc-
 cessit Guillelmus de Hannonia. Guillelmo successit
 Guido de Collo-Medio (427). Guidoni successit
 Philippus de Maigny. Philippo successit Petrus de
 Milapi (428). Petro successit Guido de Baby-
 lonia (429). Guidoni successit Guido de Ventha-
 dorio. Guidoni successit Petrus Andree. Petro
 successit Robertus de Gebennis (430). Roberto
 successit Gerardus de Dainvilla. Gerardo successit
 Johannes Cherclaus, tempore schismatis ecclesie.
 Johanni Cherclaus successit Andreas de Sancto-
 Paulo, frater comitis Sancti-Pauli.

Tom. IX, p. 464. Ex historia Cambracensi. Hoc C
 anno (1017) fuit maxima mortalitas Cameraci,
 ratione cujus episcopus Gerardus benedixit ma-
 gnum cimiterium extra muros civitatis Camera-
 censis, et incepit ecclesiam parvam in honorem
 sancti Nicholai episcopi atque sancti sepulchri,
 sed eas non perfecit: et illic sepeliebantur de-
 functi, quia cimiteria civitatis erant omnia re-
 pleta (431).

Ib. p. 466. Ex Sigeberto. Eodem anno (1049)
 moritur Gerardus, episcopus Cameracensis. Ex
 hist. Cameracensi (432). Anno Domini 1049. Hen-
 ricus imperator dedit dominium temporale totius
 civitatis Cameracensis Lieberto noviter electo in
 episcopum Cameracensem; et (433) eo tem anno
 Johannes expulit canonicos extra ecclesiam beatæ
 Virginis et clausit portas civitatis ante Liebertum
 episcopum, et tenuit contra ipsum. Sed tandem
 Balduinus, comes Flandriæ, reposuit dictum epi-
 scopum in pacifica possessione totius civitatis, et

exulavit dictum Johannem. Hic episcopus Lie-
 bertus a Guidone archiepiscopo Remensi fuit con-
 secratus una cum regina Francia, uxore Henrici
 regis Francorum (434).

Ib. p. 470. Ex historia Cameracensi. Hoc anno (1052),
 incepit fundare Liebertus episcopus Cameracen-
 sem abbatiam in honore sancti Andree in Castello
 Cameracisii.

Ib. p. 472. Ex Sigeberto: Eodem anno (1054). Lie-
 bertus, episcopus Cameracensis, terram sanctam
 et sanctum sepulchrum visitare voluit, prout po-
 tuit, cum sumptibus magnis (435); sed dum esset
 in Cypro, coactus a Sarracenis, invittissime repa-
 triavit.

Ib. p. 476. Ex historia Cameracensi (436). Hoc anno
 (1064) Liebertus, episcopus Cameracensis, fun-
 davit ecclesiam sancti Sepulchri Cameracensis, et
 eam dotavit et dedicavit, et monachos apposuit.

Tom. XI, p. 158. Ex historia Cameracensi. Modicum
 ante tempora ista (1080), Hugo dominus d'Oisi cepit
 episcopum Cameracensem Liebertum prohibitorie
 de nocte in lecto suo, postquam fessus dedicaverat
 quamdam ecclesiam et magnum populum confir-
 maverat, et interfecit camerarium episcopi et
 multos nobiles qui erant cum episcopo volentes
 eum adjuvare. Dicitur autem Hugo cepit dictum
 episcopum nudum³¹⁵ in lecto, et incarcerationem
 eum in castro suo d'Oisi. Richildis autem comitissa
 Montensis, audiens quod ejus pater spiri-
 tualis sic tractatus fuerat, congregavit aciem
 magnam in Hannonia, et mandavit filio suo Ar-
 noldo, tunc comiti Flandriarum, quatenus ad
 ipsam accederet cum decenti comitiva. Quæ post
 paucos dies una cum Arnoldo propro filio Came-
 racisium per Duacum subintrantes, totam terram
 Hugonis devastantes, Hugone fugiente, castrum
 d'Oisi ceperunt, et, cunctis interfectis, dominum
 Liebertum episcopum vinculatum repperunt,
 quem cum honore permaximo ad civitatem Ca-
 meracensem reduxerunt, et in propria sede repo-
 suerunt cum magnificentia (437). Pares Camera-
 cisii cum civitate considerantes victoriam, hono-
 rem et commodum a comitissa Montensi et ejus filio
 Arnulpho (sic) eis impensa, tractare cœperunt
 comitissæ de satisfactione pecuniaria et expensis
 persolvendis; sed comitissa respondisse fertur
 sola benedictione episcopi contentari; et (438) su-
 peraddidit ecclesie beatæ Virginis et episcopo
 terras, possessiones et jocalia quam plurima:
 tandem reversa est ad propria in suo castro Mon-
 tensi.

4. (Cap. 64. 1051.) Vocatis³¹⁵ itaque Cameracensis
 æclesiæ legatis, tam clericis quam laicis, suæ vo-
 luntatis sententiam eis aperuit, Liebertum videlicet
 prepositum se preficere velle episcopum ecclesie
 Cameracensis, quem ad regendam æcclesiam illam.

VARIÆ LECTIONES.

³¹⁵ nudum ed. ³¹⁵ advocatis 7.

NOTÆ.

(426) Corbeil.
 (427) Colmieu.
 (428) Mirepoix.
 (429) Balonia. Mss. de S. Germain; Gui d'Au-
 vergne. FORTIA.
 (430) Pierre de Genève? FORTIA.
 (431) Cf. Rod. c. 46.
 (432) Rod. c. 13: — donavit civitatem Cameracum
 cum suis appenditiis omnibus domino Lieberto impe-
 rator Romanorum Henricus secundus.

(433) Cf. Gesta Lieberti infra p. 492.
 (434) Cf. Chr. S. Andree Cam et Rod. c. 19. 20.
 (435) Cf. Chron. S. Andree; Rod. c. 41.
 (436) Cf. Gesta ep. Camerac.; col. 191, A. Rod.
 c. 47-49. anno 1054. Reliqui annorum numeri in
 fontibus desiderantur.
 (437) Brevius in Gestis episc. Camerac., col. 191
 in Rod. c. 56.
 (438) Cf. Gesta ep. Camerac. col. 190 et Rod.
 c. 56.

utilem esse credebatur, suæque commodum fidelitati. His auditis omnes assensu sunt, præter unum archidiaconum, Guonem ²¹⁶ nomine, qui mox convictus est contraxisse invidia potius, quam ulla alia ratione (*Mart.* 31). Sicque annuente isto cum aliis omnibus, donavit episcopatum Cameracensem domino Lietberto imperator Romanorum Henricus secundus. Videres igitur omne palatium gaudio repletum esse et exultatione, et incipientem ipsum etiam imperatorem *Te Deum laudamus*, prosequi episcopum cum clero et populo usque in æcclesiam, cum hujus ymni jubilatione. Magnificatus est pontifex a rege et principibus ejus in magna gloria, et receptus est a suis cum gratiarum actione et lætitia magna. Pontifex, facta fidelitate imperatori, et omnibus competentibus adimpletis, satagebat ad civitatem suam reverti (439).

5. Sane Johannes ille, qui ei infensus Cameraci remanserat, audivit præcurrente fama, quod factum fuerat, quia dominus Lietbertus accepto episcopatu lætus remeabat. Hac pro causa valde irascitur, secumque diu reputat, quid facto opus sit ²¹⁷. Postea satellites in unum convocat, eisque secretum animi sui insinuat, dicens, se Lietberto nuper episcopo facto nullum introitum civitatis Cameracæ indulgere, nisi se castellanum prius ipsius civitatis voluerit facere. Precepit igitur omnibus illis, paratos esse semper in armis, ad repellendum episcopum illum, nisi sibi ²¹⁸ hoc in dono satisfecerit. Dein matrem æcclesiam sanctæ Mariæ violenter invasit, et ejectis canonicis, thesauros æcclesiæ et quodcumque intus invenit, ditioni suæ mancipavit, custodesque suos armatos inibi posuit. Basilicam itaque pontificalem cum militibus suis introiit, et uxorem suam in camera pontificis introducens, stratum suum in lecto pontificali parari fecit, sibi et satellitibus suis de pontificalibus sumptibus precepit ministrari (440).

6. (*cap.* 65.) Interea dum hæc agerentur, novus civitati appropinquat episcopus. Cui Johannes cum parato occurrens exercitu, portas clausit, et longe reppulit ²¹⁹ ab introitu. Episcopus itaque ad novum Castellum sanctæ Mariæ divertens, cum honore et lætitia recipitur a suis.

7. Ibi aliquandiu mansit, donec Flandrensium comes Balduinus a rege Francorum revertens et per ipsum Castellum transitum habens, eum ibi invenit ²²⁰, et de episcopo ejus lætus effectus, usque ad civitatem Cameracensem eum secum deduxit. Comes

A vero dum ad civitatem propinquaret, mandavit Johanni, ut ipse et sui a civitate exirent, et liberum introitum episcopo venienti permitterent. Johannes autem quia contradicere ausus non erat, adimplevit comitis domini sui mandatum per omnia, sicut iustus fuerat. Intravit igitur episcopus civitatem suam duce comite cum magna gloria, et expulsus est adversarius ejus Johannes cum magna ignominia.

8. (*Cap.* 66.) Pontifex vero ejecto Johanne precavens in futurum, et timens, ne vel ille Johannes vel quilibet tyrannus huic similis in castellaturam illam aut vi aut ingenio intraret, et postea justus heres eam repetens inde turbas faceret, ultro Hugonem Gualteri castellani defuncti nepotem, eo quod legitimus heres erat, ascivit, eique castellaturam illam concessit. Et quia iste Hugo adhuc puer erat, sed propinquum quendam Ansellum (441) nomine, moribus et armis egregium, habebat, hujus custodiæ puerum cum bono ejus (442) commisit; quem Ansellus ille usque ad præfinitum tempus optime et fideliter rexit.

9. Johannes igitur, castellatura quam injuste usurpaverat privatus, nec quicquam mali adversus episcopum proinde presumens facere — prohibitus enim erat a comite — ipsum comitem Balduinum, cujus ligius (443) miles erat, dereliquit, et ad imperatorem Romanorum Henricum se contulit, quem sciebat tunc temporis in vicum esse Flandrensi comiti. Hujus quidem miles effectus, sciens quia imperator secundam profectionem in Flandriam adversus Balduinum ²²¹ pararet, promisit ei, quod exercitum suum illuc deduceret, si a Lietberto, cui noviter episcopatum dederat, castellaturam Cameracensis civitatis dari sibi fecisset.

10. (*Cap.* 67.) His auditis imperator, quia in terram comitis depopulaturus venire desiderat ²²², lætus efficitur, estimans se facile impetraturum ab episcopo, quod a Johanne postulabatur. Denique nec multum temporis interfuit, cum imperator, parato exercitu et Johanne ductore constituto, ex pacto et petitione ejus, ut in Flandrensem patriam ²²³ deveniret, iter aggreditur (*an.* 1054). Pertransiens igitur omnia interjacentia sui regni loca, pervenit ad Maen (444), vicum quendam super Scaldum fluvium, non longius quam duobus milibus a Valentianis, ubi pontes volebat facere, et sic in terram Balduini, quæ ²²⁴ presens transitu flumine occurrebat, intrare. Sed Balduinus comes alteram partem ripæ cum suo exercitu jam preoccupaverat, per quam imperator

VARIÆ LECTIONES.

²¹⁶ ita 2. 7. *Vita Lietb.* Chunomen 2'. ²¹⁷ ita 7. *Vita Lietb.*; opus sit factu 2. 2'. ²¹⁸ deest 7. ²¹⁹ ita 7. *Vita Lietb.* repellit 2. 2'. ²²⁰ invenerit 2. 2'. ²²¹ comitem addit 7. ²²² desiderabat 7. ²²³ provinciam 7. ²²⁴ quem 2.

NOTÆ.

(439) Hæc omnia Colonix acta fuisse in die paschæ narrat Rodulfus in *Vita sancti Lietberti*.

(440) idem supra l. 101. narratur de Karolo duce.

(441) De Ribodimonte.

(442) *Son bien*, i. q. possessiones.

(443) Ledigman.

(444) Maing. LE GLAY.

in terram ejus transire parabat. Sedentibus itaque imperatore et comite e diverso, neque altero alteri nocere valentibus propter altitudinem intercurrentis fluvii, pars quaedam ab imperatorio exercitu clanculum segregata, per Cameracum civitatem adversus imperatorem sedentem inparatum²²⁵ offendere, et sic ex improvise superare. Quod quidem factum fuisset, nisi ad ultimum per legatum monitus comes cum suis fugeret, et custodiam littoris vacuam dereliqueret²²⁶.

11. (*Cap. 68.*) Hoc viso imperator Scaldum fluvium, paratis pontibus, transiit, et terram Baldoini²²⁷ hosti (445) suæ devastandam distribuit; sique depopulando eam præda et igni, usque ad Debullentem rivum (446) cum exercitu suo pervenit. Quo in loco præfatus Johannes, acceptis secum satellitibus suis coram imperatore veniens, rogavit eam, ut castellaturam Cameracensem sibi donari fecisset secundum promissum suum, si vellet amplius a se et a suis habere conductum.

12. (*Cap. 69.*) Igitur imperator vocavit ad se Liethbertum episcopum — presens enim erat, — et postulare cepit, ut Johanni castellaturam donaret Cameracæ civitatis. Hiis auditis, episcopus usque ad animam conturbatur, cum jam eam justo heredi donasset, et sevissimus tyrannus injuste eam repeteret. Respondit tandem, se non posse facere quod imperator imperabat, quia Hugoni legitimo heredi²²⁸ secundum legem patriæ jam eam donaverat. Imperator propter instantem necessitatem volebat petitioni Johannis satisfacere; episcopo autem videbatur, quod fecerat, nullo modo se posse dissolvere. Imperatori quod petebat leve videbatur et modicum; episcopo quod petebatur grave et mortiferum. Si enim infandum hominem contra jus aliena petentem in civitatem suam reciperet, neque intus pacem præ tyrannide ejus haberet, neque foris exheredatum et parentes ejus sustinere posset. Humiliatus igitur et conturbatus episcopus usquequaque, vivificationem petebat a divina miseratione, volens donum suum legitime perfectum inviolabiliter permanere. Sentiens igitur imperator, se blanditiis impetrare non posse quod petebat, cœpit abuti violentia, precipiens episcopum a militibus rapi, et extra potestatem (447) ejus positum in custodia reservari. Tandem episcopus coepiscoporum et amicorum²²⁹ liberrimis consiliis correptus, sciensque, quod secundum apostolum regi debeat esse subjectus (*Rom. xiii, 1*), annuit imperatori de Johanne quod petebat, sicque in suam potestatem rediit, liberatus ab omni custodia.

13. (*Cap. 70.*) Quo facto, accinxit se rursus Johannes ad deducendi negotium, si fieri posset aliquo pacto, per clausulam illam ducere imperatoris exercitum. Laboranti igitur homini et quærenti id ipsum perficere, portæ clausulæ illius apertæ sunt de media nocte; sicque clausulam illam introivit imperator, facta inimicorum suorum resistere volentium non minima cæde. Pertransiens autem clausulam illam, et interfectis a dextris et a sinistris occurrentibus sibi, ad Islense castellum (448) pervenit, ubi Liethbertus comes Lensensis cum multis ei occurrens, interfectus occubuit. Ab eo quidem castello divertit ad Tornacum civitatem, ubi in quodam municipio inclusit non parvam militum electorum fugientem multitudinem, quos obsidicæ et ad ultimum fame oppressos compulit ad deditio-nem. Illis igitur acceptis et per ergastula militum suorum in custodia reclusis, imperator cum gloria ad civitates regni sui rediit. Sed nos a proposito deviamus, dum opera imperatoris prosequentes, aliquantisper a gestis domni Liethberti pontificis siluimus. Remittamus igitur bella imperatoris et magnifica facta edituis (449) ejus, et nos ad gesta pontificis quæ restant redeamus.

14. (*Cap. 71.*) Recedente imperatore in regni sui patriam, recessit quoque domus Liethbertus episcopus Cameracum in civitatem suam. Qui Hugonem puerum, quem castellanum fecerat, non a se repulit, sed non minori cura quam ipse Ansellus, constitutus custos ejus et tutor, fovet eum et enutrit, ducens in irritum donum illud castellaturæ, quod per violentiam imperatoris donare coactus est Johanni. Hoc autem factum imperator pie pertulit, nullaque injuria proinde episcopum affecit; quin potius donum illud, quod ab illo Johanni factum fuerat, suis muneribus alioque beneficio restauravit, pacisque concordiam inter episcopum et ipsum reconciliavit. Sciebat enim factum fuisse nutu consilii sui, quod episcopus ipsi Hugoni primum castellaturam donaverat.

15. Episcopus igitur iustificatus adeptus imperatoris gratia et de superata Johannis quæstione injusta, civitatem suam Cameracum exaltare omnimodis satagebat. Cives itaque, qui diutinæ seditionis oppressione paupertati redacti fuerant, pacis dulcedine vivificati quasi de sepulchro mortis resurgebant. Præ labore enim et studio pontificis, in civitate Cameracensi et circumquaque in omnibus appenditiis misericordia et veritas sibi obviabant, justitia et pax oscula libabant (*Psal. lxxvii, 11*). Aperta et reserata sunt omnia, nec fur inventus neque rapax

VARIE LECTIONES.

²²⁵ inparatum 2. ²²⁶ dereliquisset 7. ²²⁷ comitis 7. ²²⁸ I a lh. *deest* 7. ²²⁹ suorum *addit* 7.

NOTÆ.

(445) I. e. exercitui.
(446) Le Boulencric, prope Evin, arrond. de Béthune. LE GLAY.
(447) I. e. terram suæ ditionis.

(448) Lille, cui originem dedit Balduinus a. 1066. fundata ecclesia Sancti Petri.
(449) Ostiariis.

neque injuriâs quisquam ²⁰⁰, qui aliqui dampna A pus Ermenaldum vinculis mancipatum repperiens, fecit absolvi, et secum quasi ab orco subtractum lætum reduxit.

16. (Cap. 72.) Interea Hugo castellatura donatus

ætate proficiebat, tempusque proximum instabat, quo Ansellus regimîne ejus carere et ipse bonum suum (450) recipere debebat. Porro Ansello videbatur, quia ad rogendam ²⁰¹ castellaturam juvenis ille nondum esset idoneus; ideoque protelare volebat custodiæ suæ officio, si sibi permitteret episcopus. Sed quamvis pontifex de imperfectione Hugonis id ipsum sentiret cum Ansello, nolebat tamen ipsum fraudari a prefiniti temporis spatio, putans juvenem B per disciplinam suam ad veritatis viam posse revocari, si cæcilitatis suæ ignorantia a recto deviaverit. Sic Ansellus nullatenus impetrare valuit prece vel precio, quin Hugo castellaturam suam non reciperet in die suo. Adepto itaque Hugo honoris sui gubernaculo, continuo palam fecit omnibus, quod clauderat in animo. Antea enim quomodo eum cognosceres, cum prohiberent simul ætas, metus et magister? Modo vero suæ potestatis compos, totius magisterii et disciplinæ contemptor, fasque nefasque confundens, post pravitates cordis sui et illicitas voluptates graditur sine respectu aliquo. Potestatis respectum justitiæ tenere, qui in civitate domini sui et in foro ejus lignarium (451) per angariam (452) colligit: ²⁰²; cum id unquam antecessor ejus non fecerit, et contradictio reclinet et prohibeat domini sui? Factum est autem hoc lignarium a Hugone castelano in civitate Cameracensi, et positum est in claustrò ²⁰³ (453) sancti Auberti ad contradictionem Lietberti pontificis; et hæc fuit prima causa de injuriarum ejus primitiis.

17. Secunda injuria talis exstitit, quod Ermenaldo villico et cubiculario episcopi decem vaccas abstulit et in civitate sua, se præsentem, adduxit et comedit, ipsumque Ermenaldum ad ultimum comprehensum alligavit catenis. Quod cum episcopo nuntiatum esset, valde indoluit, venitque ad domum castelani, volens scire, quare cubicularium suum teneret in vinculis. Ille vero mox ut advertit domum intrasse dominum suum, fuga lapsus est per alterum domus ostium. Vociferante igitur episcopo et adjurante in sacramenti nomine, ne abiret, sed stans de Ermenaldo quem ceperat ²⁰⁴ rationem redderet: stare noluit, sed ascenso equo aufugit. Hoc viso, episco-

18. Postea vero Hugo infecta pace domum rediit, et ab incepta perversitate non cessans, prioribus malis pejora superaddidit. Cives namque meliores et ditiores contumelia et injuriis afflicebat, alios indempnatos et injudicatos in cippo (454) vilissimo concludens, et inter dedecora plurima barbam aliis evellens. Evremarum namque, de ditioribus civibus unum, inhoneste traxit ad cippum publicum; Geraldum quoque, inter mercatores intus et foris satis cognitum, corpore quidem et ætate provectum, tyrannus etiam reverendum. Pro hiis et aliis hujusmodi sæpe correptus ab episcopo, et emendari nolens, sed in pejus corruens, excommunicatus est ab eo. At ille et hoc etiam contempsit, nullamque misericordiam querens vel meliorationem promittens, ad comitem Sancti Quintini abiit, ibique aliquandiu versatus, quicquid mali potuit, adversus episcopum et æcclesiam ejus fecit.

19. (Cap. 73.) Post paucos autem dies in Cameracensi pago non longius a civitate quam decem milibus, apud quendam locum Porriuallem dictum, municipium firmavit, in quod introiens cum satellitibus suis, res vicinas devastabat episcopii, transeuntis diripiens, circumquaque manentes afficiens rapinis. Hoc autem episcopus diu ferre non potuit, sed collectos equites et pedites ad municipium illud direxit. Municipium vero illud assultu ²⁰⁵ opprimitur, et coangustatum et igne succensum ad terram prosternitur; sicque locus ille a satellitibus et a latrunculis emundatur. Hugo igitur ille destructo municipio ad aliud divertit, cui Inceium (455) antiquitas nomen imposuit, paredasque et mala plurima in episcopum repetivit. Quod etiam episcopus moleste accepit, copiosamque armatorum multitudinem ad locum illum deduxit; fuissetque continuo municipium illud solotenus subversum, nisi Robertus de Perrona cum suis dolo obstitisset, qui venerat in pontificis auxilium. His ita incassum decursis, Cameracenses infecto negotio ad civitatem suam sunt reversi.

20. (Cap. 74.) Interea Hugo ille quandam juvenulam, Adam nomine, neptem videlicet Richeldis Montensis comitissæ, cepit amare, eamque in conjugium sibi velle cupide copulare. Sed quia excommunicatus, quomodo quaque ratione id perficeret, nesciebat. Incendio siquidem carnalis amoris devictus, ad Richeldem comitissam progreditur, obnixè obsecrans

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁰ quisque 7. quilibet *Vita Lietb.* ²⁰¹ regendum 7. ²⁰² collegit 7. ²⁰³ est in claustrò 7. ²⁰⁴ accepit 2. 2. ²⁰⁵ ita 7. *Vita Lietb.* a saltu 2.

NOTÆ.

(450) *Son bien.*

(451) *Magasin de bois.*

(452) l. e. violentam exactionem, de lignis quæ

ad comburendum in civitatem advehantur. COLV.

(453) *Enclos, i. q. enceinte.*

(454) *Le cep*, ferrum quo captivorum pedes includuntur; tum pro carcere ipso. LE GLAY.

(455) Inchi-en-Artois, canton de Marquion. LE GLAY.

eam, ut sibi in matrimonium conjungeret Adam nepotem suam. At illa precibus ejus devicta, ad ultimum annuit quod petebat, si prius absolutus esset anathemate, quo ab episcopo Cameracensi victus erat. Quid faceret? Absolutionem non curabat magnopere; quaerit tamen eam ab episcopo per internuntios, desiderio ardens concupitæ puellæ. Porro episcopus fatigatus multimodis injuriis ejus, absolvere eum volebat, nisi prius dimissionem manu propria — quod et vulgo werpire dicitur — faceret ex omni beneficio, quod infra ambitum Cameracæ civitatis habebat. Hugo vero ad ultimum ambitione juvenulæ inflammatus, fecit episcopo secundum optionem ejus: werpivit palam omnibus, præsentibus episcopo suisque militibus, præsentibus comitissa Richelde suisque principibus, quicquid habebat beneficii infra civitatem ipsam Cameraci; sicque absolutus, fidelitatem episcopo fecit de reliquis castellaturæ bonis, et inde obsides dedit.

21. Hæc autem fidelitas non diu est ab ipso Hugone observata, quia in natali ²²⁶ sancti Andree jurejurando promissam, infregit eam 2. feria post palmas. In hac enim feria majoris hebdomadæ (456), Atrewasiam (457) silvam penetrat, et omnia quæ ibi reperit jumenta Cameracensium, ablata injuste abduxit secum. Qui cum sæpius moneretur ab episcopo in fidelitate jurata, ut ea redderet, noluit, sed et in ipso absolutionis die, qui est ante parasceven, diffidentiam (458) domino suo mandavit. (Cap. 75) Postea Cameracum derelinquens, divertit ad Oiseium (459), malumque ²²⁷ quod potuit, sicut primitus facere instituit adversum ²²⁸ episcopum. Mandavit igitur episcopus ei non semel sed plus vice tertia, ut ante conspectum ejus veniens, præsentibus comparibus suis in rectum (460) sciret de injustitia sua. Ipse vero crebro sub nomine terræ suæ et in ²²⁹ fidelitate quam juraverat commonitus, ad ultimum ante conspectum domini sui præsentibus comparibus suis venit; sed de quibuscumque interpellatus est rectum facere nolens, injustior quam venisset, recessit. Unde compares ejus et alii quamplurimi nobiles, qui communi utriusque causa huic placito interfuere, Hugonem reum vocantes, terram quam de episcopo tenebat, ei adjudicavere.

22. Hugo autem ad municipium, quod apud Oiseium sibi paraverat, abjudicata terra sua rediit, et malum adversus episcopum facere non cessavit. Episcopus tamen patienter ferens hæc omnia, abjecto timore parrochiam suam circuitat, æcclesias

A quæ consecrandæ erant benedicens, et cetera ministerii sui opera perficiens. Accidit autem, ut cum hujus laboris exercitio ad quandam villam Buricellum nomine deveniret, æcclesiamque villæ ejus consecrandam benediceret, et post consecrationem in confirmandis etiam hominibus ²³⁰ fatigatus, ibidem pernociaret. Prefatum vero Hugonem sermo hujus rei non latuit; qui acceptis secum complicitibus suis ad domum illam pervenit, in qua jam lecto receptus episcopus lassata membra commendabat quieti. Fractis ²³¹ domus hujus ostiis, et quibusdam resistantibus interfectis, pervenit ad cameram, in qua ²³² pontifex cubitabat cum Wiboldo præposito suo et capellanis suis. Sentiens Wiboldus dolos et violentiam hujusmodi, ostio camerae quasi pro obice sese opposuit; sed unus pluribus resistere non valens, fracto ostio ab ipso Hugone interemptus occubuit. Denique episcopum, sicut in lecto jacebat, cum camisia tantum ille insanus homicida non timuit accipere, et ad Oiseium municipium suum ita nudum asportare, clausumque in custodia retinere.

23. (Cap. 76.) Hac igitur fama Arnulfus comes Flandrensis, et mater ejus Richeldis excitati, sumptis militibus suis continuo ambo ad Oiseium venere, et requirentes episcopum in sapientia et fortitudine, sine mora inventum reduxerunt eum Cameracum cum grandi gloria et honore, donantes insuper muneribus æcclesiam sanctæ Mariæ aliaque monasteria civitatis Cameracæ. His itaque digne et laudabiliter perfectis, Flandrensi comes cum matre sua in patria sua letus rediit. Episcopus igitur facta odio ²³³ in Hugonem incitatus, eum insequi non cessavit, quoadusque destructo Oiseii municipio, eum procul pelleret a Cameracensium finibus. Expulsus taliter a Cameracensi patria, de omni clamore siluit adversus episcopum in omni ipsius episcopi vita; terra ²³⁴ quoque requievit a facie malignitatis ejus.

24. (Cap. 77.) Interea episcopus superveniente senio cœpit corpore languescere ²³⁵, sed de æterna vita sollicitus, in animo convalescere; hereditatemque ²³⁶ præclaram, quam ab antecessoribus possidebat ad mundi hujus gloriam, transferre studuit ad nanciscendam æternæ vitæ letitiam. Tantum enim de hereditatibus, et sui juris redditibus ad æcclesiam sanctæ Dei genitricis Mariæ Cameracensis æcclesiæ per cartarum instrumenta contulit, ut inde refectionem cibi et potus habeant canonici per omnes dominicas totius anni; ita tamen, ut in omnibus

VARIE LECTIONES.

²²⁶ natale 7. ²²⁷ malum 7. ²²⁸ adversus 7. ²²⁹ deest 7. ²³⁰ populis 7. in chrismandis turbis V. Leib. ²³¹ autem [addit 7. ²³² c. ubi p. 2. 2. ²³³ i. toto animo 7. totis animi viribus V. Leib. ²³⁴ t. q. r. a. f. m. e. ²³⁵ desunt 7. terra — hereditatemque præclaram ²³⁶ desunt 2. ²³⁷ lassescere 7. ²³⁸ hereditatem 7.

NOTÆ.

(456) I. e. Char-Woche.
(457) La forêt d'Arouaise commençait vers le château d'Encre, et s'étendait jusqu'aux sources de la Sambre. LE GLAY.

(458) Défi, herausforderung.
(459) Oisy, prope Arras.
(460) Zurechte.

secundis feriis a congregatione generaliter missa celebraretur pro anima ejus et pro cunctis fidelibus defunctis. Et quia de caritate erga æcclesiam sanctæ Mariæ et canonicos ejus illata disserui, non reticebo penitus, qualem se aliis civitatis monasteriis exhibuerit. Monasterium sancti Sepulchri ab ipso fundo ædificavit (461), et posito inibi abbate³⁴⁷ cum monachis, locum illum possessionibus et commodis rebus decenter, sicut presens tempus probat, ditavit. In æcclesia vero sancti Auctberti regulares canonicos cum abbate constituit³⁴⁸ (462); altaria valde bona et possessiones preclaras superaddidit; canonicis ejectis, qui ibidem negligenter deservebant, prebendas magnifice de suo proprio restauravit; Erleboldum, qui æcclesiam sanctæ Crucis ædificavit, et rebus et consilio multum juit, et in eligendis et ponendis canonicis numerum et electionem adhibuit. Ecclesiam sancti Vedasti, quam fecit idem Erleboldus, fecit consilio et auxilio ejus. Monasterium sancti patris nostri Gaygerici non pretermissam, cui dedit in Athene hujus³⁴⁹ civitatis decimam, et cum rebus aliis valde bonis ad pedem montis ejusdem sancti Gaugerici cambam unam. Clericos vero

et laicos suos ita diligebat, sicut gallina, quæ congregans pullos suos fovet eos sub alas suas. Nulli igitur de civibus suis nocuit, cum omnibus prodesse studuerit. Civitatem itaque, quam episcopus factus pro werrarum seditione desertam invenit, populosam et opulentam moriens dereliquit. Novum vero castrum sanctæ Marie et abbatiam sancti Andreae apostoli et cenobium sancti Humberti de Maricolis in melius semper exaltare non cessavit. Preterea congregationi sanctæ Mariæ Atrebatensis ecclesiam de Belreim tradidit. Et in monasterio sancti Vindiciani apud montem sancti Eligii sito canonicos regulares constituit, et ejectis inde canonicis illis, qui antea ibi negligenter deservebant, multa de suis bonis superaddidit. Tandem inter hujusmodi honorum operum exercitia decidit in infirmitatem, quam per tres fere annos cum multa patientia sustinens, in vigilia sancti Johannis Baptistæ plenus dierum obiit mortem (463). Sepultus est autem in multa gloria, cum dolore tamen filiorum, in sancti Sepulchri æcclesia, quam ipse edificaverat et abbate et monachis decenter adornaverat.

GESTA GERARDI II EPISCOPI³⁵⁰

1. Sub tempore quo secundus (464) Henricus Romanum tenebat imperium, successit secundus Gerardus ad Cameracensem episcopatum post avunculum suum Lietbertum, habita cleri et populi Cameracensis omnium electione, cum assensu et dono regalis potentia. Qui mox sacratus a Hugone Diensi, precepto Hildebrandi tunc apostolici, apud Augustinunum, regrediens honorifice susceptus est a commisso sibi populo Cameracensium. Cum autem in suo introitu suscepti officii jura voluit exercere, et

sibi commissis debitam dilectionem conferre, et pacem de inimicis acquirere, inprimis Hugonem castellanum, quem usque in finem suus predecessor Lietbertus sibi passus est inimicum, per comitem senem Robertum et per principes Flandriarum preparavit sibi hominem (465) et amicum, tam per fidem quam per sacramentum. Retinuit tamen episcopus in suis manibus redditus castellani, quæ continebantur infra urbem Cameraci. Ex illa vero concordia terræ quæ incultæ erant, negociant-

VARIE LECTIONES.

³⁴⁷ ita 7. posuit i. abbatem 2. 2°. ³⁴⁸ Hic desit 2. ultimo folio deficiente. 2° ita desinit: constituit. Abbatia valde. Interea episcopo superveniente senio cæpit corpore lacescere. Vita sollicitus in animo convalescere hereditatem. Hic tinitur liber Athrebatensis ecclesiæ S. Mariæ. 1482. *Sequentia igitur unus nobis servavit 7. quocum conferenda est Vita Lietberti c. 57.* ³⁴⁹ ita correxi; d. mathene 7. ³⁵⁰ titulum capitulumque distinctionem supplevimus; non erat in 7. 7°, e quibus hæc Gesta damus.

NOTÆ.

(461) Consecravit 25. Oct. 1064. Vita Lietb. c. 49. Chartam foundationis habet Miræus Opp. dipl. 1. 155.

(462) Quarta Maii MLXVI inserit Vita Lietberti. Chartam dedit Miræus Opp. dipl. I, 157.

(463) Anno 1076 secundum Auctarium Aquicinense ad Sigebertum; 9. Kal. Jul. 1076 secundum Ann. Laubienses et Necrologium S. Sepulchri Cameracensis s. XII; tradidit spiritum 26° ordinationis suæ anno. . . et. . . 10. Kal. Julii decedente sole migravit ad Christum. . . . Antequinquennium quam vita decederet, effodi sepulcrum sibi fecit, quod certis diebus revisens, et primo quidem desuper incumbens, lacrimis et gemitibus fossam perfundebat; deinde pane vel carne vel aliis cibariis implebat, quæ pauperibus erogari mox faciebat. Sepultus est autem cum gloria et honore pontificali anno pontificatus sui 26° 9. Kal.

D Julii, dominicæ incarnationis a. 1076. Vita Lietberti. Necrologium S. Mariæ Cameracensis s. XII inc. 9. Kal. Jul. obiit Lietbertus sanctæ memoriæ et religionis episcopus. Qui altare de Andreleth cum appenditiis suis, et tertiam partem in Lietscinis, et dimidiam villam Ogeii, sicut in carta sua scribitur, ad usus nostros libere et legitime tradidit; et in Cameraco decimam monetæ et materiam quam injuste perdideramus, reddidit; et in vico de Pasquerthrau cambam unam, et in Bolengria furnum unum, et in foro gavalum unum nobis de proprio comparavit: et legitime cum his multa alia nobis et æcclesiæ nostræ, sicut bonus pastor, confirmavit, et ne quis infringeret, excommunicavit. Notula historica s. XII, quam dedi in Annalibus nostris VIII, 428, aperte mendosa est.

(464) Imperator, rex tertius.

(465) Vasallum.

tar(466); rerum abundantia citius reformatur, quod A
iopia retrohabita tota obliviscitur.

2. In plenitudine ergo pacis et gaudii clero et populo intus et foris posito, decrevit episcopus imperatorem adire, de quo ipse honorem receperat sancte Cameracensis ecclesie. Sed non longe adhuc multum recesserat, cum cives Cameraci male consulti conspirationem multo tempore susurratam et diu desideratam juraverunt communiam. Adeo sunt inter se sacramento conjuncti, quod nisi factam concederet conjurationem, denegarent universi introitum Cameraci reversuro pontifici. Quod et factum est. Episcopus enim adhuc per Lobias transiturus, a suis fidelibus audivit, quod fecerat iniquitatis populus; statimque revertens atque suos homines adversus tot cives videns numero esse impares et virtute inferiores, accepit secum amicum suum, scilicet Balduinum Montensem comitem, ad arcendam civium superbiam et ad delendam eorum profanam communiam. Cui non sine militia comitis Cameracum intrare volenti, populus conspiratus contradixit ingredi. Veruntamen episcopus stulticie plebis sue malens misereri quam ulcisci, optulit illis fidem facere, quod in curia sua tractaret aliquando de facta contra eum conspiratione. Data itaque fiducia, cives domum leti reversi sunt, quasi sedata et oblita eorum injuria. Sed suis fortasse peccatis exigentibus, inscio presule, sublato rei auctore, a militibus pecuniam civium superbiorum rapere desiderantibus in suis domibus subito invaduntur, et ut quisquis obvius fuit inimico inimicus, aut vulneratur aut interficitur. Sic casu repentino cives attoniti, in ecclesiam sancti Gaugerici confugiunt universi, sed ad ultimum devicti, ultro in captione deliberantur episcopi. Expoliatur itaque civitas, cives amittunt pecunias, ultionem patitur iniquitas, destituitur tota conjuratio, facta iterum fidelitas juratur episcopo.

3. Post hanc exterminatam communiam, mox machinata est quedam iniquitas adversus pontificem, quae per Dei providentiam non habuit radicem nec venit ad perfectionem. Quidam civis venerabilis, nomine Wibertus et mercator per multas terras cognitus, in prefata communia quendam fratrem suum Fulbertum, concivem et commercatorem prudentissimum, inter occisos interfectum perdiderat. D
Unde iram continuam et mortale odium super episcopum occulte ferebat. Quapropter pactionem habuit cum inimicis episcopi, quod eis traderet civitatem Cameraci. Sed quomodo accidit de cogitata prodicione, non solum presentibus, sed etiam posteris volo significare. Idem enim Wibertus illam fieri dispositam confessus est episcopo prodicionem, ab eo quippe non machinatum, sed per eum fieri ab inimicis episcopi sibi latenter quesitam. Quos quia noluit nominare pontifici, judicatum est illum tantum debere plecti, donec proditores illos cogatur

confiteri. Ergo Wibertus ille per iudicium ad stipitem ligatur, duabus virgis crudeliter flagellatur, et tamen nichil amplius confitetur. Quare servientes episcopi ipsum nudum ligatis manibus post tergum per mediam civitatem sicut proditorem, extra muros duxerunt, linguam absidentes oculos eruerunt; novissime interfectum sui parentes pudibundi et dolentes secus viam publicam sepelierunt. In homicidio itaque, quod sit pro virtute tenenda justicie, testatur Augustinus episcopum non peccasse; ait enim: *Occidere hominem non semper est criminisum, sed malitia et non legibus occidere est criminisum.*

4. Sedata igitur predicta civium conjuratione, brevi, adhuc preterito tempore, a prelibato Hugone B castellano renovata est malitia de castellania, quam infra Cameracum retinuerat episcopus in manu sua. Bona nanque episcopi apud Atrebatum tam circa quam infra, et apud Mariolum et ubicunque potuit, omnia dissipavit; bona etiam aeclesiarum Cameracensium ubique depopulata combussit et consumpsit. Extensa igitur per annos plurimos castellani persecutio et terrarum continua vastatio indesinenter compellit rusticos villas dimittere, rebusque ablatis vagos et exules per aliena mendicare. Cujus malum intolerabile sapiens episcopus non valens tolerare, secundo Roberto Flandriarum comiti marcas argenti ducenas tribuit, propter miseriam inopum et gemitum pauperum, ut illum Hugonem a castellania omnino exhereditaret, et a finibus Cameracensium, immo C Flandriarum, procul expelleret. Quid dicam ultra? factum est ita; fugatum Hugonem recepit Anglia. Ibi exilium, ibi paupertatem, ibi multa sustinuit contraria. Nunquam sibi ad patriam revertendi occurrit animus, quandiu vir providus dominus Gerardus vixit episcopus.

5. Dum vero videret episcopus in futuro providentissimus, quod terrae suae de inimico Hugone pacem concesserat Deus, in tempore pacis laboravit fieri, ut si aliquando vel ille Hugo vel alii contra se exurgerent inimici, saltem in urbe tam ipse quam sui contra hostes existerent fortes et securi. Ecce bona provisio, ecce paterna sollicitudo, ecce opus optimum civibus et rusticis valde necessarium, scilicet preparare et fideliter operari, ut domus suae corpora et substantiae ab impugnatione hostili infra urbem possint defendi. Unde eisdem civibus auxiliantibus, totam in circuitu civitatem, vallo ligneo prius compositam, ipse episcopus munivit muro lapideo fortius, fossatis relevatis et plurimis inter murum coedificatis turribus. Castellum etiam infra civitatem, in quo erant et aeclesia beatae genitricis Dei et cenobium sancti Auberti, muro excelso firmavit, fossato relevato alto et terribili.

6. Intento igitur in bonis actibus episcopo, gratia Dei facti sunt conversi milites duo in tempore illo. Walterus vero unus dicitur, et alter Sicherus,

NOTAE,

(466) *Cultivoer*, versio Gallica.

ambo ingenui, bonis ornati moribus, ambo repleti fervore divini spiritus. Ardentes ergo per Spiritum sanctum, seque confitentes habere unam voluntatem et unum animum, confidenter mandaverunt ipsum episcopum venire illis apud Duacum. Volebant enim ejus consilio locum eligere, ubi Deo possent servire. In suo itaque alodio qui Aquiscinctus dicitur, in loco quidem horroris et vastæ solitudinis, quandam edificaverunt æclesiam assensu et consideratione ejusdem pontificis, immo auxilio, de suis rebus propriis. Ab initio enim usque in finem fuit illis militibus in cunctis edificationibus æclesiæ coedificator episcopus. Tandem parata ecclesia, et his quæ ad cultum æclesiasticum pertinent decenter compositis, et ibidem deputatis abbate et monachis, consecravit eam presul venerabilis in die scilicet sancti Dyonisii martyris (an. 1070), sub nomine et honore sancti Salvatoris Dei omnipotentis. Tunc predicti milites Walterus et Sicherus tradiderunt ad usus monachorum inibi Deo famulantium alodia sua, terras suas, servos et ancillas et quicquid possidebant in terra. Tradidit quoque ibidem Ansellus de Ribodimonte villas duas, Verethum et Obercurtem; quod quidem fecit annuente episcopo, utpote quas in feodo tenebat de illo. Fecerunt ibi alii multi multa donaria, quæ idem episcopus perpetuavit fratribus per privilegia. Ipsa vero Aquicinenensis æclesia Cameracensi æclesiæ eternam promisit obedientiam et subjectionem. Promisit pariter episcopus, se ibi nunquam positurum abbatem, nisi per eorundem monachorum electionem.

7. Post hoc opus beatum et memoriale, studuit episcopus diversis conatibus in presenti vita preparare, quod pertinere intellexit ad profectum et salutem animæ suæ. Quapropter pro sua et paren-

tum suorum salvatione deputavit alodia sua de Lietscinis et de Wilreheim in æclesia beatæ Mariæ. Dedit etiam altaria, quorum cartæ habentur (467), et necesse non est ut hic nominentur.

8. Hospitale pauperum, quod est secus atrium sanctæ Crucis, prostratum veteri, sicut nunc apparet, renovavit, et capellulam quæ inheret hospitali; quam in sollemnitate omnium defunctorum: cum venerabili expensa cibi et potus consecravit, et ut ibi cantaret parrochialis presbiter dominica et quarta et sexta feria, duos modios tritici de elemosina hospitalis per singulos annos dari sibi constituit; ita ut presbiter idem et infirmos visitaret, et in Christo consultos et communicatos mortuos sepeliret.

9. Adhuc unum opus, ut sapiens architectus, fecit idem episcopus, quod laudandum est ab omnibus presentialiter aspicientibus. Venerabilem æclesiam beatæ Mariæ olim combustam et dirutam a capite superiori usque ad chorum sancti Johannis pulchre et honeste reformavit. Ipsa enim laquearia, plastrum, brevesque fenestras longiores renovavit, capita columpnarum in utroque latere turpiter fixa et corrupta decenter coronavit. Comparaverat etiam colores optimos ad agendam picturam per totam æclesiam; sed heu! inter agendum accidit quod morte preventus reliquit inceptam. Sed quia voluntas bona apud Deum opus est perfectum, secure cum psalmista potest dicere: *Domine, dilexi decorem domus tuæ et locum habitationis gloriæ tuæ.* Et credimus, quia ejus Deus miserebitur, cum dicat divina lectio: *Ubi te invenio, ibi te judicabo.* Rexit episcopatum per annos sedecim atque dimidium. Obiit pridie Kalendas Augusti [an. 1092] (468), sepultus in medio æclesiæ matris Domini. Divina igitur miseratione anima ejus requiescat in pace. Amen.

GESTA MANASSIS ET WALCHERI

EXCERPTA PER MONACHUM SANCTI GAUGERICI ²⁵¹.

1. Post (469) mortem Gerardi episcopi multa et gravia mala intra et extra urbem Cameracum longo tempore acciderunt, quorum scilicet malorum omnium causa et origo fuit ambitio, superbia, nec non insolentia matris æclesiæ canonicorum. Qui dum se alterutrum preferre contendunt, dum sibi alium nisi ad suum libitum seu commodum præferri non patiantur, discordia eorum actum est, ut quattuor

personæ eligerentur, quæ postmodum eodem honore privarentur; non solum autem, sed etiam ipsa mater Cameracensis æclesia filia suæ, hoc est Atrebatensis æclesiæ, subjectione et obedientia orbaretur ²⁵². Quæ videlicet omnia multaque alia mala si quis plenius nosse voluerit, Gesta pontificum requirat. Nos autem successiones pontificum ab illo tempore usque ad presens tempus per antea

VARIÆ LECTIONES.

²⁵¹ titulum supplevimus. In 7. 7. hæc omnia præcedentibus Gestis Gerardi continuo calamo subjiciuntur, discrimine nullo, quasi unum esset opus. ²⁵² vel orbata est superscriptum in 7.

NOTÆ.

(467) Apud Miræum Opp. dipl. I, 75.
(468) ll. *Id.* Aug. secundum Necrologium Aquicincense s. xii.

(469) Hoc caput integrum deest versioni Gallicæ; non igitur fuit in Gestis, sed excerptori Gaugeriano debetur.

ferme centum, hoc est ab anno incarnati Verbi A 1090 usque ad annum 1180 summam designare intendimus.

2. Igitur Gerardo secundo defuncto (an. 1092), qui a beato Vedasto 32us Cameracensi atque Atrebatensi æcclesiæ prefuit, Cameracensis æcclesiæ clericis, ad quos nimirum specialiter eligendi episcopum cura pertinebat, diversa inter se sententibus, cives adversus illos animo concitati dixerunt, quod nemo erit episcopus, nisi quem imperator et melior pars cleri et populi elegerit. Quibus auditis, prepositus æcclesiæ preparavit se ad deferendum imperatori pontificalem baculum. Cui custos æcclesiæ occurrens ex adverso in faciem ei restitit, juris sui id esse adserens. His ergo pro hoc ad invicem litigantibus, unius anni spacium et eo amplius transiit, ignorante imperatore, defunctum esse Gerardum episcopum. Quam ob rem cives (470) egrè ferentes, quod tamdiu civitas et patria rectoris careret patrocinio, quendam Francigenam nomine Manassen elegerunt. Super quo clerici valde indignati convenerunt in unum, et prepositum nomine Mascelinum elegerunt. Civibus autem huic electioni contradicentibus, clerici sensu et virtute cordis infirmi, facillime cesserunt (471). Deinde cives duo candelabra argentea 30 marcas pensantia et calicem aureum 7 marcarum ab æcclesia tollentes, electo suo Manasse dederunt; quæ ille accipiens, perrexit ad cesarem. A quo non inventa gratia, cum quali veste fuerat profectus, cum tali etiam est reversus. Jure namque ab augusto est repulsus, quoniam a populo canonicè nequaquam fuerat electus. Propterea gravior discordia civium adversus clericum facta est, arbitrantium, quod factione illorum factum esset, ut electus suus Manasses a cesare repudiatus fuisset (472).

3. Veruntamen dum sic secum rixantur, dum ita contra se disceptant, inopinatum malum et onus nimis grave utrisque advenit. Atrebatenses etenim occasione hujus tam diutinæ dissensionis elevati, consilio inter se habito, episcopum elegerunt nomine Lambertum (an. 1093). Quo facto Cameracenses indignati sunt, conturbati sunt, commoti sunt; pudor et dolor apprehendit eos, quia filia in matrem, discipula super matrem presumpserat erigere cervicem; nempe a multis retro temporibus, et fortassis a diebus beati Gaugerici, qui quartus a beato Vedasto utrique sedi prefuit, tale quid ab eis nequaquam fuerat presumptum.

4. Beatus (473) siquidem Gaugericus, qui, ut prediximus a beato Vedasto quartus utrique sedi prefuit, urbem Cameracensem amplius quam Atrebatensem dilexit, frequentavit, et habitare in illa potius sibi placuit, quia profecto et clerus honoratior et populus in ea numerosior habebatur. Hinc est, quod sedes Cameracensis quinque habet archidiaconos, Atrebatensis vero non nisi duos. Sed et ipsa civitas præ aliis urbibus pulchra est et decora, sicut hi qui Jerosolimam petentes diversas urbes conspexerunt, attestantur. Sunt quidem plures aliæ longitudine et latitudine atque divitiis nobiliores, sed situ et domorum compositione non ita, quamvis crebris incendiis deturpata sit. Asserunt etiam, quia urbi Jherosolimæ ab oriente habet montem Oliveti, sic etiam urbs Cameracensis ab oriente habet montem qui vocatur mons sancti Gaugerici. Et sicut dominica in ramis palmarum rex et patriarcha cum clero et populo procedunt ascendentes in montem Oliveti, ibique palmas accipiunt, quibus acceptis veniunt in vallem Josaphat, ubi legitur evangelium et sermo sit ad populum: ita profecto et in urbe Cameracensi eadem ipsa die cuncta civitatis turba in unum collecta, cum clericis pariter et monachis procedentes, supradictum montem ascendunt, ibique palme benedicuntur et distribuuntur. Dehinc descendentes pergunt ad sanctum Sepulchrum, et in atrio ejusdem ecclesiæ quasi in valle Josaphat stationem faciunt; ibi etiam legitur evangelium, et sermo sit ad populum. In latere autem predicti montis, quasi in Bethania, æcclesia sancti Lazari habetur, juxta quam habitant leprosi. Porro in ipsa urbe æcclesia est sanctæ Dei genitricis, æcclesia sanctæ Crucis, æcclesia sancti Sepulchri, et aliæ septem. Ultra pontes vero extra portam æcclesia est sancti Salvatoris. Quid ³⁰⁰ autem de libertate hujus urbis dicam? non episcopus, non imperator taxationem in ea fecit, non tributum ab ea exigitur, non denique exercitum ex ea educit, nisi tantummodo ob defensionem urbis, et hoc ita, ut eadem die ad domos suos valeant reverti. Nuper quidem tempore Petri filii Theoderici comitis Flandriæ, qui post Nicholaum fuerat electus in episcopatum istius urbis, — non quidem canonicè, nam infra ætatem, infra ordines erat — hujus inquam tempore Fredericus imperator in expeditione adversus Italiam profecturus, mandavit sibi pecuniam mitti; sed hoc neque ipse, neque alius ante vel post illum fecisse perhibetur.

VARIE LECTIONES.

³⁰⁰ Quid — perhibetur in scedula assuta exhibit 7.

NOTÆ.

(470) Cum casatis addit Abbrev. Cameracens. cap. 5. procul dubio ex Gestis.

(471) Hæc Abbr. Camerac. c. 5 ita habet: *Mas. sacerdotem et prepositum, qui tamen ad declinandum populi furorem gratis cessit.*

(472) Abbrev. Camerac. c. 5 addit, ex Gestis procul dubio: *Ex hoc graviter clericis longe a civitate depulsis, nisi sacrosanctis tactis jurassent, quod nec per epistolam nec per nuncios Manassen unum*

imperatorem impedissent. Post hæc in versione Gallica sequuntur quædam, quæ in Gestis fuisse, sed ab excerptore Gaugericiano omissa esse videntur, scilicet totum c. 2.

(473) Hoc caput et duo sequentia non fuerunt in Gestis, sed a nostro addita sunt. Eorum loco versio Gallica habet quædam c. 3: *archidiacone - meismes.*

5. Notandum interea, quia beatus Gaugericus sepulchrum montem a quodam burgario comparavit, et illic æcclesiam sub honore et nomine beati Medardi construxit, adunatisque monachis fratrem suum nomine Landonem illis prefecit. In eadem quoque basilica beatus Gaugericus sepultus est, et sepulchrum ejus hodieque venerationi habetur. Si autem aliquis querat, quomodo ab ordine monastico ad clericalem venerit, paucis expediam. Deus omnipotens, diligens justitiam et odio habens iniquitatem, flagitiis et facinoribus christianorum offensus, ad correptionem illorum arripuit virgam furoris sui et baculum, gentem videlicet paganorum, hoc est Hunorum, Normannorum et aliorum similium. Qui diversis temporibus a suis finibus exeuntes, terras Galliarum atque Germaniarum invaserunt, urbes et castella subvertentes, viros cum mulieribus interemerunt. Ecclesias quoque ac monasteria virorum pariter et mulierum incendentes, eos necaverunt. Denique in cenobio nobis vicino, hoc est Altimontis, trecentos simul monachos trucidaverunt, qui in uno poliandro illic sepulti requiescunt. Simili modo etiam cenobium sancti Medardi, quod, ut prediximus, beatus Gaugericus in supradicto monte construxerat, destructum fuisse a majoribus accepimus. Verum ne quis tunc crederet vel adhuc credat, quod sua virtute et non potius Dei voluntate atque permissione tantam urbem et æcclesiarum destructionem tantamque stragem christianorum, non solum peccatorum, sed etiam justorum perpetraverint, et ut peccatoribus quidem ad purgationem, justis vero ad coronam talis tantaque afflictio proveniret: Huiusmodi sabbato sancto urbem Mettis circumdederunt, sed murorum firmitate diffidentes recedere disposuerunt. Cumque discederent, statim nutu divino murum coram eis corruerunt. Ipsi autem intrantes urbem succenderunt, habitatores ejus interemerunt. Veruntamen æcclesiam beati protiomartyris Stephani incendere nullatenus valuerunt. Voluerunt quidem, sed quia Christus noluit, non potuerunt. Alio quoque tempore Normanni similiter sabbato sancto urbem Namnetem invadentes, episcopum sacrum baptismum celebrantem una cum clero pariter et populo peremerunt.

6. Castigatis igitur filiis, et eis per quos castigati fuerant duplici contritione contritis, suscitavit Dominus viros sibi devotos, temporali potentia sublimes, divitiis et facultatibus locupletes, qui ea quæ inimici ejus sua feritate et malitia, licet Dei iustitia et permissione, destruxerant, ipsi sua devotione et divitiarum abundantia sibi a Deo benigne concessa repararent. E quibus duo potentissimi fuerunt, Gerardus scilicet comes de Roscelon et Karolus rex cognomento Calvus, qui tunc temporis Francis pariter atque Germanis imperabat. Quorum primus

novem æcclesias in honore sanctæ Dei genitricis aut fundasse aut reparasse narratur; quarum una est Viceliacensis, in qua corpus beatæ Mariæ Magdalene ab urbe Aquensi delatum et illic sepultum magna christianorum devotione frequentatur. Alter vero, hoc est rex Karolus, tredecim æcclesias in honore beati Petri apostoli similiter aut construxit aut restauravit; quarum scilicet una est supradicta basilica, quam, ut jam diximus, sanctus Gaugericus in honore sancti Medardi construxerat, sed a paganis vastata fuerat. Hanc ergo rex Karolus restaurans, nomini et honori beati Petri apostoli intulavit; centum quoque canonicos ibidem posuit, et eis centum prebendas delegavit. Idcirco anniversarium ejusdem regis per annos singulos in eadem æcclesia 2. Non. Oct. sollempniter agitur. Hoc igitur modo isdem locus ab ordine monastico ad clericalem devenit, et a nomine sancti Medardi ad nomen beati Petri transivit. Quod autem nunc beati Gaugerici nomine vocitatur, ideo fit utique, quia isdem beatus confessor in eadem basilica sepultus fuerat; deinde miraculis clarescentibus corpus ejus de sepulchro elevatum et in feretro argenteo reconditum, retro altare beati Petri in eminenti loco, sicuti in presentiarum cernitur, honorabiliter collocatum est. Altare quoque in ejus honore ante feretrum ipsius consecratum est; sed et aliud altare in cripta juxta sepulchrum illius dedicatum est. Veruntamen honor atque dignitas principalis altaris necnon etiam totius æcclesiæ beato Petro apostolo remansit et permanet usque in hodiernum diem. Hinc est quod in rogationibus monachi æcclesiæ dominici sepulchri ad eandem basilicam procedentes in ingressu ejusdem æcclesiæ antiphonam imponunt: *Tu es pastor ovium*; et ita cantando in chorum convenientes, subjungunt vigiliam et collectam de eodem apostolo.

7. His ita occasione separationis Atrebatensis æcclesiæ a matre sua Cameracensi æcclesia interpositis, ad propositum revertamur. Dolens igitur Cameracensis æcclesia, Atrebatensem a se esse separatam, dominum Walcherum archidiaconum suum in episcopum elegit, sperans procul dubio, prudenti atque instantia illius predictam divisionem posse reintegrari (474). Electus autem juxta morem perrexit ad cesarem; qui quoniam a clero et populo canonice fuerat electus, ab augusto quoque est grante atque honorifice receptus. Donavit etiam ei episcopatum pariter et comitatum urbis Cameracensis. Verum Walchero ad imperatorem pergente, Atrebatenses quoque cum suo electo Romanum pontificem adierunt, et consecrationem ipsius ab illo optinuerunt (an. 1094. Mart. 19). Quibus acceptis, uterque cum gratia, Walcherus quidem cesaris Henrici, Lambertus vero papæ Urbani, reversus est;

NOTÆ.

(474) Hic pauca de Walchero omisit noster ex Gestis, quæ supplenda sunt ex versione Gallica c. 3

et disoient — riens de l'eglise. Cf. Aorev. Camer. c. 6.

et a suis, ille scilicet Cameraci, iste autem Atrebatum honore susceptus est (475). Quibus gestis, Walcherus a Remensi archiepiscopo gratiam suæ consecrationis humiliter requisivit. Archiepiscopus autem absque licentia summi pontificis qui Lambertum jam consecraverat, hoc facere non presumpsit. Tunc Walcherus Urbanum papam petiit, et apud eum gratiam invenit (476). Denique litteris illius et duobus testibus, hoc est Turonorum archiepiscopo et abbate sancti Basoli, perceptis, Remorum archiepiscopo se presentavit; quibus ille acceptis, ad consecrationem Cameracensis episcopi se preparavit. In ipso autem consecrationis articulo sepe dictus Manasses supervenit, et eandem consecrationem fieri contradixit. Qui a metropolitano et coepiscopis ejus examinatus, excommunicatus est et ab ecclesia expulsus. Consecratione igitur sollempniter peracta, Walcherus cum pace et gaudio ad propria revertitur, et a suis cum honore et letitia recipitur, cantantibus clericis antiphonam, *Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur* (477).

8. Postmodum (478) autem Walcherus episcopus Urbanum papam adiit, et querimoniam de amissione Atrebatensis ecclesiæ fecit. Cui Urbanus affectum compassionis non vere, sed, sicut postea claruit, fide demonstrans, utrisque episcopis, Walchero videlicet et Lamberto, diem et locum designavit, ubi de hoc tractare deberet. Quibus convenientibus, Romanus pontifex a Cameracensi episcopo trecentas marcas sibi dari precepit. Episcopo autem hoc recusante, indignatus papa submonuit nefandum Manassen — nam presens aderat — repetere episcopatum Cameracensem. Quod dum fecisset, Walcherus ad omnia sapienter atque rationabiliter respondit, dicens Manassen a laicis contra canones intrusum et ideo ab imperatore juste repudiatum, a metropolitano quoque et coepiscopis ejus examinatum et excommunicatum; se autem a clero et populo canonice electum, ab angusto et papa approbatum, a metropolitano et coepiscopis ejus legitime consecratum, eodem papa hoc per litteras jubente; Turonorum archiepiscopo et abbate sancti Basoli testibus. Quibus dictis, summus pontifex denegat omnia. Stupentibus qui aderant, et dicentibus secundum canones agi debere, dominus papa respondens, *Cessent, inquit, canones; meæ leyes erunt auctorizabiles* 282.

9. Hic (479) apparet quia omnia papa erat, et sic volens et sic jubens quando sibi placebat, erat ei pro ratione voluntas. Si enim timorem illius, qui aufert spiritum principum, pre oculis

tunc habuisset, utique Cameracensi episcopo rationabiliter dicere potuisset: « Frater, habes unum episcopatum, et illud certe magnum sufficere tibi debet; et quamvis ab initio usque nunc utraque sedes uni episcopo paruerit, tamen quia modo jam duo sunt episcopi consecrati, ita perfringere perpetuum esse decerno, quoniam episcopatum sedes mutare, conjungere, seu disjungere, solus apostolice sedis est prerogativa. » Si hoc summus pontifex dixisset, nemo eum ob hoc juste calumpniari, quin potius laudare debuisset, si videlicet singulis sedibus singulos dedisset pontifices. At vero quia propter negatam pecuniam episcopum canonice electum et illius precepto consecratum tam abrupte et tam impudenter dejecit, et ei hominem cunctis excoercibilem superposuit, omnibus patet hoc eum irrationabiliter fecisse. Certe si Walcherus pecuniam postulatam dedisset, ipse quidem detrimentum animæ suæ et famæ et etiam pecuniæ passus fuisset, et tamen ecclesiam amissam nullatenus recuperasset, sed de die in diem diversis consiliis et tediosis dilationibus animum illius Romanus pontifex afflixisset. Quod nimirum sepe accidisse novimus, et cotidie accidere non dubitamus. Veruntamen quid miramur in omnem summæ sedis et ideo potestatis excessisse, cum videamus alios longe inferioris potestatis, non solum in ecclesiis sed etiam in monasteriis, in auferendis seu largiendis honoribus vel officiis non meritum aut scientiam subiecto um attendere, sed suum aut odium aut amorem privatum adimplere? Unde et beatus Jeronimus de talibus tractans, *Illis, inquit, tribuunt clericatus gradum, quorum sunt obsequiis delimiti*; et beatus papa Gregorius, *Sepe, inquit, contingit, ut erga quemlibet proximum odio vel gratia moveatur pastor*; et subiunxit: *Judicare autem digne de subditis nequeunt, qui in causis subditorum sua vel odia vel gratiam sequuntur.*

10. Igitur Walcherus Cameracensis episcopus, qui pro recuperanda Atrebatensi ecclesia sedem apostolicam suppliciter adierat, non solum eam minime recepit, sed etiam episcopatum Cameracensem, quem canonice acceperat et habebat, amisit, nulla omnino alia culpa interveniente, nisi quia pecuniam, cui nimirum omnia obediunt, summo pontifici dare noluit. Quam ob rem tristis et merens pro injuria injuste sibi illata a concilio recedens, Cameracum reversus est. Cunque civitatis appropinquans processio ei pareretur, ut moris est, quocens episcopus ab apostolica sive imperiali curia revertitur: bene consultus renuit tunc cum processione suscipi-

VARIÆ LEGTIONES.

282 Hic Briali tempore desinebat 7; sequentia uni 7. debentur.

NOTÆ.

(475) Iterum noster plura omisit, supplenda ex vers. Gall. c. 4. *Adont — joyeusement*. Ea in Gestis fuisse ostendit etiam Abbreviat. Camerac. c. 7, ubi quædam ex his leguntur.

(476) Iterum omissa quædam, supplenda ex vers. Gall. c. 5. *Puis monstra évesques*; atque: *Et si — excumenioit.*

(477) Omissa pauca, supplenda ex vers. Gall. c. 5: *et fu mis — volentiers.*

(478) Hoc caput a nostro decurtatum est, in Gestis fuisse videtur tale quale in versionis Gallicæ c. 6. legitur. Cf. etiam Abbrev. Cam. 7.

(479) Hoc caput totum deest in vers. Gall., fortasse igitur a Gaugericiano nostro fuit additum.

Mandavit tamen ut sequenti die personæ ad se convenirent, quatinus ejus relatione agnoscerent quid in concilio de predicto negotio actum fuisset. Quod

dum presentibus per singula retulisset, stupore maxime repleti sunt omnes. Audientes igitur quod pro pecunia ³⁰³

GESTA PONTIFICUM

ABREVIATA PER CANONICUM CAMERACENSEM ³⁰⁴.

[[*Gesta Gerardi* 1-9.) 1. Post beatum istum Deo et hominibus commendabilem Gerardus nepos ejus moribus et genere, communi Cameracensium electione et assensu Heinrici II imperatoris, mandato apostolici tunc apud Augustudunum commorantis (480), ab Hugone Diensi episcopo est consecratus in episcopum; et ad sedem suam reversus, interveniente Roberto Flandriarum comite, Hugonem castellanum suum a domno Lietberto prius ejectum, in hominem recepit et amicum; retentis tamen in manibus suis redditibus castellani, qui infra muros civitatis continebantur. Unde cives in unum conspirantes, episcopo absente, diu desideratam conjuraverunt communiam. Episcopus autem cum gravi multitudine, pace simulata, revertens, et ad judicium curiæ suæ conjuratores invitans, civitatem est ingressus, et ecce milites ipsius pecuniam civium desiderantes super incautos irruunt et occidunt, et direpta multorum substantia, viventes in fidelitatem episcopi, abjurata communia, reducuntur. Conjuratio tamen iterum facta contra episcopum, Wibertus quidam, qui fratrem suum in prædicta seditione perdiderat, eam episcopo propalavit; sed quia juratores prodere noluit, virgis flagellatus et ligatis a tergo manibus, abscissa lingua, oculis erutis, percussus gladio, in via publica est tumulatus.

2. Hugone autem castellano episcopi interim episcopum et suos enormiter infestante, Robertus Flandrensis muneribus et beneficio gavalli (481) provocatus, ipsum jure castellanæ penitus privavit, et Anglia profugum et quærentem refugia tuto suscepit latibulo. Ut vero civitas interius secura quiesceret, muro lapideo et vallo a terræ visceribus elevato, decenter episcopus eam munivit, et castellum intra civitatem, relevatis fossatis et turribus multipliciter implexis, firmavit artificio quodam commendabili.

3. Sub diebus illis fundatum est Aquiscintense cœnobium Dei specialiter inter homines habitaculum, per duos milites, Walterum scilicet et Sigerum. Quorum propositum diligenter promovens episcopus,

A de feodo suo et beneficiis suis locum concessit locupletari. Hamiginense quoque monasterium, Dei secretarium, predicti pontificis auctoritate per homines laicos et idiotas ad eum deductum est religionis cumulum, quod usque in hodiernum prerogativam obtineat monastici ordinis, et privilegium quotidianæ in pauperes erogationis.

4. Præter hæc omnia, providens sibi in futurum episcopus, allodia sua de Lestines et de Woirehem et altaria plurima, sicut in privilegiis ejus invenitur, in usibus canonicorum suorum contulit liberaliter; et hospitale pauperum juxta ecclesiam sanctæ Crucis de novo reparavit; ecclesiam quoque beatæ Dei genitricis olim combustam et dirutam a capite superiori usque ad chorum sancti Johannis multis impensis et expensis reformavit in melius. Et ita regens episcopatum per sexdecim annos et dimidium, ad patres suos appositus, sepultus est in medio ecclesiæ sanctæ Dei genitricis.]

5. (Cf. *Exc. Gaug.* 2, 3.) Gerardo episcopo ad meliora translato, gravis dissensio nata est inter clerum et populum. Clericis enim per multum tempus ex intestina discordia eligere dissimulantibus, cives cum casatis quendam Manassem Francigenam elegerunt in episcopum; et clerici communi voto instituerunt dominum Maselinum sacerdotem et præpositum; qui tamen ad declinandum populi furorē gratis cessit, et multi ex clericis Manasso adhæserunt. Quare paratis omnibus itineri suo necessariis, asportatis secum de thesauris ecclesiæ aureo calice et duobus candelabris argenteis, ad imperatorem est profectus (482); sed non impetrata ipsius benevolentia, sine beneficio regalium ad suos rediit inglorius; ex hoc graviter clericis longe a civitate depulsis, nisi sacrosanctis tactis jurassent, quod nec per epistolam nec per nuncios Manassen apud imperatorem impedissent.

6. Sub hoc rerum tumultu Attrebatenses, quod diu ante conceperant opere complentes, proprium sibi de mandato summi pontificis præferunt episcopum, et a subjectione Cameracensis ecclesiæ suam cervicem, occasione discordiarum quæ Came-

VARIÆ LECTIONES.

³⁰³ hic desinit 7. in fine quaternionis, sequenti deperdito; cf. Waitsium in *Annalibus nostris VII*, 442.
³⁰⁴ titulum de nostro supplevimus; damus ex *Dom. Brial. XIII*, 534, qui expressit codicem 9, jam deperditum, sed initium operis, de Lietberto episcopo, omisit.

NOTÆ.

(480) Error, natus in ne, quod virgulam inter verba Gestorum Gerardi avostolici et apud ponendam neglexit noster.

(481) Gabelle. *Gesta Gerardi* habent tantum, comiti marcus argenti 200 tribuit.
 (482) Manasses.

racenses graviter affligebant, nullis se opponentibus, A excusserunt. Casati etiam ad libitum suum omnia diripientes, munitiones plures circumquaque erexerunt, præstantes hominum comiti Flandriarum, ut securius quæ invaserant obtinerent. Talibus rerum mutationibus quasi de gravi somno evigilantes tam cives nostri quam clerici, mutato in melius proposito, Remorum archiepiscopi consilio et assensu imperatoris, Walcherum ecclesiæ suæ archidiaconum, ob defensionem injuriarum suarum, in pastorem elegerunt et episcopum.

7. (*Vers. Gall. 4.*) Ipse vero confusus in Deo salutari suo, collectis amicis suis et solidariis, castrum de Goy in Arroasia et de Rumilly, Manasse preem- B plo, speluncam quoque latronum Saucit diruit et terræ coæquavit. Primos suæ vocationis dies istis futuræ probitatis dedicavit argumentis (*Exc. Gang. 7.*) Postmodum vero cum litteris apostolicis Rainaldo suo metropolitano præsentatus est, ut ei munus consecrationis impenderet; sed Manasses ejus adversarius superveniens et dominum papam appellans, ne promoveretur interdixit. Walcerus vero nihilominus consecratus in episcopum, quod ad securitatem patriæ reliquerat imperfectum, subjiciens adversarios, suos defendens, multa com- plevit sagacite (*Ib., 8.*) Interea proficiscens ad generale concilium, quod dominus Urbanus papa apud Claremontem celebrabat, contra præsumptionem Atrebatensium declamaturus, Manassem ad- C versus ipsum plurima proponentem incautus offendit, et non expectato judicio a consilio recedens, sententiam excommunicationis incurrit, et Manassæ confirmata est electio auctoritate concilii per contumaciam adversarii, licet minus haberet canonicæ institutionis.

8. (*Vers. Gall. 7.*) Ex hoc ergo conjurantibus cum Walcero clericis et civibus quod cum nulla ratione desererent, promissam ei semper exhibendo operam, Manasses Remensium archiepiscopus, electi Manassæ avunculus, interdicto totam terram subjecit, quæ Walceri cognoscebatur obedire mandatis (*Ib., 11.*) Unde multi qui sanam sapiebant ex clericis et laicis, ab ejus fidelitate sive familiaritate recesserunt, impetrantes ab archiepiscopo ut consecrationis honorem Manassæ nepoti suo conferre non differret D (*Ib., 12.*) Quo facto, licet dominus Walcerus gravius sibi periculum instare cognosceret, castellum tamen Ogeyum, Busiginium et Bussentiis, assultibus infinitis et bellorum virtute vicit et diruit, in pace gratissima civitate sua et suis in integrum restituit (*Ib., 14, 15.*) Clericis tamen quam maxime propter interdicti sententiam ab ejus latere defluentibus, ad imperatorem Henricum consilii causa et auxilii diver- tit, et Manasses cum gloria susceptus est in sede pontificali. Non multum tamen gloriatus est in subditorum devotione; quia, revertente Walcero cum nunciis et militibus imperatoris, paucis comi- tantibus timore supervenientium, civitatem cui solo præerat nomine re spoliatus, specie tenuis

milicans, deserens exivit, et quasi de novo cives et clerici domno Walcero per imperatoris mandatum sunt confœderati.

9. (*Cf. ib. 16, 18, 19.*) Procedente vero tempore Roberto Flandrensium comite ex mandato archiepiscopi in peccatorum suorum remissionem, quia diutius erat excommunicatus, contra Cameracenses arma movente, rex Henricus in ultionem illarum injuriarum partes istas aggressus, et ceciderunt ab impetu exercitus sui castella ista, Marconium, Pa- luels, Incenium, Esclusa, Bulcenium; sed tempore hyemandi imperatore in terram Germaniæ recepto, Robertus Cameracensibus imminet, et jacturam suorum penitus in ipsos refundit: ea tamen condi- tione pax demum intercessit, quod nisi imperator tempore graminis superveniret, ipsum Robertum et successores ejus in dominos et patronos in æternum susciperent.

10. (*Cf. ib. 20, 21, 22, 32.*) Sic igitur sub nomine pacis bello suspensio, mandant Cameracenses archiepiscopo, quatenus ad ipsos veniret beneficium collaturus absolutionis; quod et factum est, Walcero interim apud Estruem præsidium suum comorante, quod per majores terræ ab alto dejectum adhuc ruinarum suarum servat indicia (*an. 1105.*) Wal- C terus autem suorum patrocinio fortior effectus, ad civitatem denuo, pacato sibi Godefrido filio Anselmi, quem Cameracenses sibi contra episcopum præfer- rant, adhuc excommunicationis portans notam penetravit, translato interim domno Manasse ad Suessionensium episcopatum, qui tunc temporis pastore carebat. Igitur pro domno Walcero suppli- caturi Cameraci majores et canonici domum Re- mensem adierunt; sed ipse domini papæ quas de novo acceperat litteris in medio publicatis, præcepit in virtute obedientiæ ut statim episcopum elige- rent, quia Walcerus episcopatus dignitatem sine retractione demeruerat.

11. (*Vers. Gall. 32.*) Electus itaque est ab omni- bus dominus Odo Sancti Martini Tornacensis abbas, et post triduum electionis suæ ab eodem archiepiscopo in episcopum consecratus; et reversus Tornacum celebravit ordines et synodum, nihil habens de regalibus, licet Cameraci receptus, sed solum mili- tans fidelium suorum stipendiis quæ ipsi gratis offerebantur (*Ib., 23, 27, 31.*) Walcerus autem omni spe destitutus, ad Obertum Leodiensium episcopum se contulit, et post apostolorum limina visitans, ab apostolico in eum statum quem habuerat ante episcopatum ex integro est restitutus (*an. 1104.*) et ad extremum omnibus pro Christo derelictis, in monasterio sancti Nicolai de Sylva sub habitu et religione monachorum degens, correctis vitæ prioris excessibus, actus suos sine bono conclusit (*Vers. Gall. 24, 26, 29, 30.*) Odo autem episcopus per Robertum Flandrensem, qui Cameracum de manu imperatoris Henrici in feodo tenebat, intra urbem receptus est; sed imperatoris Henrici qui patrem suum perseque- batur potentia longius ejectus, quia Flandrensium

comes imperatori reconciliatus civitatem nostram ipsi libere reddiderat, apud Inciacum mansionis suæ invenit diverticulum, donec, mediante summo pontifice, imperator Henricus per virgam et anulum, sicut ipsi papa concesserat, Odonem de episcopatu liberaliter investivit. Sed revocato privilegio talis concessionis, quod contra canones dominus papa imperatoribus indulserat, Odo episcopus propter formam et modum suæ investituræ depositus, Aquicinctum perveniens sub obedientiæ mandato dormivit in Christo.

12. (*Vers. Gall. 53.*) Dominus Burchardus, imperatoris familiaris et intime notus, communi electione et dono imperatoris successit Odoni (*an. 1118*); sed propter discordiam inter papam et imperatorem super investitura per virgam et anulum, per biennium consecrationem obtinere non potuit, multis ei suam dejectionem comminantibus. Sed tandem interveniente merito vitæ, quo specialiter inter comprovinciales enitebat, et impetratis super hoc domini papæ litteris, quod diu desideraverat, oleum consecrationis est consecutus, et quiddam distractum fuerat de mensa episcopali, theloneum scilicet, monetam et molendinos, multa pecunia redemit de manu creditorum, modis omnibus elaborans ut dispersa colligeret, diruta ædificaret, inventa non minus fideliter reservaret (*Vers. Gall. 34, 38*). Novum etiam castellum quod de dono imperatoris, sicut superius dictum est, ecclesiæ Cameracensi appendet, de manu Balduini et Caroli comitum Flandriæ liberum mira sollicitudine recepit, licet Robertus ultimus et Balduinus filius ejus illud de manu imperatoris sibi beneficiatum et in feodo tenuissent. Perempto etiam Carolo comite apud Brugas horrenda prodicione, Hugo castellanus castellaniam Cameracensem, quam de prædicto comite tenebat, ab episcopo, sicut decebat, hominio facto et fidelitate præstita, suscepit, demolito prius castello quod in Crevecoeur in receptaculum prædonum fuerat ab eodem Hugone constructum.

13. (*Vers. Gall. 37.*) Istius episcopi monitis et consilio Werimboldus civis quidam iter perfectionis arripiens, in hac civitate Cameracensi multa pecunia pedagium redemit, et demum in hospitali pauperum juxta Sanctæ Crucis ecclesiam pauperibus pauper pro Christo effectus humiliter curam exhibuit. O vere commendabilem episcopum! qui in locis valde a sua sede remotis genitus, et apud Cameracenses advena, plus suis per industriam contulit quam nobiles nostri vel pompa sæculi vel amplitudine carnalis generationis. Itaque post infinita beneficia suis et ecclesiæ suæ collata, sicut in gestis et scriptis ejus legitur, plenus operibus bonis et elemosinis, in consortium fidelium virtutum penitus transmigravit.

14. (*Vers. Gall. 40, 42.*) Eodem tempore papa Innocentius cum multitudine episcoporum et cardinalium per Cameracum transiens, descendit Leodium cum Lothario rege et principibus Germaniæ

A (*an. 1131, Mart.*), multa de statu ecclesiæ collaturus, in qua collocutione obtentu regis Lietardus Cameracensium episcopus efficitur. Post suam consecrationem quasi nihil amplius sperans vel timens, sibi plene deditus, minus intentus liberalitati, omnibus factus est odiosus. Unde Gerardus cognomine Mauffillastres adversus episcopum insurgens Novumcastrum cepit et incendit, et cum multitudine inhabitantium et sanctorum reliquiis quinque ecclesiæ ignis violentia deperierunt; episcopi autem bona circumjacentia sine contradictione Gerardus suis distribuit, reliqua vero ad nutum suum possedit. Solus Simon de Oisy, filius castellani, dolens super desolatione episcopatus, adversus Gerardum verram viriliter movit, et tandem reduxit in amicitiam B episcopi Cameracensis, tali satisfactione præmissa, quod miles daret quinque solidos et quilibet peditum viginti denarios ad restorationem ecclesiæ beatissimi Andree; et sic omnes prædictæ iniquitatis participes sunt absoluti, sed pro contemptu episcopi nihil horum datum est executioni.

15. (*Vers. Gall. 43.*) Prepositus etiam domus episcopalis, quem propterea, ut in ore multorum erat, destituere conabatur episcopus, ut infra proprium domicilium licentis suis abuteretur voluptatibus, cum quibusdam clericis et civibus domno Remensi manifeste suggestit, quod episcopus declinans palatium propter enormem suam libidinem, ad domos divertebatur privatorum, quod præbendæ venderet, et ecclesias non nisi condito pretio consecraret. Dominus ergo Remensis sub præsentia tantum quinque episcoporum paterne conveniens Lietardum, ex ore ipsius quæ proponebantur non esse falsa intellexit, mandans et consulens ut infra proximam Epiphaniam, ne publice convinceretur, quasi spontaneus recederet et ibidem ultra non compareret: quod se facturum sub præsentia episcoporum suorum Lietardus episcopus confirmavit. Sed digressus ad imperatorem postulabat ut per ejus interventum misericordiam apud dominum papam et archiepiscopum inveniret, ibique impetravit privilegium, quod præpositus prædictus et servientes episcopi non feodati, invito episcopo, ministeriis ejus se ingerere non præsumant. Dissimulante autem episcopo post elapsum terminum quod promiserat, supervenerunt litteræ archiepiscopi et summi pontificis auctoritas, ut festinanter ab episcopatu recederet, plangendus per omnia quod vir litteratus et venustate corporis commendabilis prædicta notabilis infamia cum vultus sui confusione et nominis opprobrio a se se episcopali turpiter deiceretur (*an. 1137*).

16. Deposito Lietardo, Cameracenses Othonem quemdam Præmonstratensis ordinis canonicum elegerunt, ea conditione si imperatori placeret facta electio. Sed ipso nullo modo præbente in hoc assensum, missi sunt duo abbates Walterus Sancti Auberti et Parvuinus Sancti Sepulcri, ut per gratiam imperatoris idoneum ecclesiæ Cameracensis episco-

pum providerent. Electus est itaque per Dei providentiam dominus Nicolaus ejusdem ecclesie præpositus, a primis ibidem annis enutritus, cunctis acclamantibus et imperatoris favore super hoc plenissime gratis impetrato. Multitudo namque principum qui tunc in curia constituti fuerant, ipsum electum et amicum et consanguineum suum recognoscebat. Susceptus igitur cum gaudio inastinabili a clero et populo, quantus futurus esset in prima sui vocatione monstravit. Gerardum namque Mauvilastre qui Novum-castrum episcopi et bona episcopatus violenter occupata tenebat, cum a colloquio Simonis de Oisy minus cautus reverteretur, episcopus eum apud Theunium villam suam, nulla pro libertate ecclesie timens subire pericula, cepit, et usque intra civitatem captum adduxit cum multitudine armatorum copiosa. Ibi receptis obsidibus et multis juramentis de fidelitate sibi servanda in posterum, recepto etiam Novo-castro cum suis appendiciis, Gerardum dimisit, collocatis insuper hominibus suis in castro de sancto Auberto, ob majorem terræ suæ et suorum securitatem.

17. His ergo primitiis commendabilis honorem suscepit consecrationis, solum dans operam circa ecclesie suæ exaltationem, cui se totum tota sollicitudine impendebat. Cunctis itaque subtranquillitate pacis gaudentibus, prædones quidam de familia Gerardi Mauvilastre, terram istam depopulantes, dignam maleficiis suis pœnam a Cameracensibus receperunt. Quare Gerardus, rupta pace quam diu invitus simulaverat, verram episcopo indixit et civibus, validis terram suam firmans munitionibus; et episcopus Novum-castrum vallo et turre firmissima munire non supersedit. Collecta itaque gravi pugnantium copia, Gerardus castrum obsedit prædictum, sed manifesto Dei judicio, dum præ cæteris ferventior instaret, nullo suorum vulnerato vel lapso, solus corruit, et intra muros unciis ferreis protractus, multisque confossus vulneribus et lapidibus obrutus, prius terribilis, nunc occubuit miserandus; pro cujus nece miserabili majores terræ gravius episcopo comminantes, multis et variis tumultibus ipsum tandem ad hoc induxerunt, ut illos omnes qui manus extenderant in Gerardum a finibus terræ suæ procul eliminaret.

18. Sed, pace foris reformata, seditiones interius oriuntur. Cives etenim Cameracenses comitem Hannoniæ intra muros suos contra episcopum receperunt, cum eo fœdus facientes; quia castrum de sancto Auberto Simoni nepoti suo de Oisy contra consilium eorum et voluntatem in feodo tenendum concesserat. Unde etiam domum Simonis infra urbem in contemptum episcopi diruentes, sententiam excommunicationis et interdicti et comes et cives canonico judicio incurrerunt. Omnibus tamen his turbationibus per Dei gratiam et auxilium comitis

A Flandriarum (483) in pace terminatis, post famosam illam stragem apud Crieveouer factam, et hæreditas sua filio Gerardi, facta fidelitate et hominio, est restituta, et competens satisfactio facta est episcopo pro excessibus supraominatis. Evoluto postmodum non multo temporum curriculo, comes Flandriæ Simonem de Oisy adversus eum rebellantem multum cepit verris affligere et munitiones ejus occupare; sed dominus episcopus, vir moribus prædicabilis, ipsum sicut hominem suum, sicut nepotem suum et amicum suum, cepit consilio et auxilio super omnes defendere, non timens iras majorum ob suorum protectionem in se provocare. Tandem ipso mediatore in hanc pacis formam convenerunt, quod comes Flandrensis de manu episcopi suscepit in feodo B Osyacam et castellaniam Cameracensem, quam immediate prius Simon de episcopo tenuerat, et Simonem de prædictis comes sæpedictus feodavit provida circumspectione, quod in modo pacis de jure episcopi nihil deperiit, sed potius hominum Flandrensis accrevit.

19. Exorto interim famoso schismate in Romana Ecclesia inter Alexandrum et Octavianum (an. 1160), imperator Fredericus cum universo imperio suo partes secutus est Octaviani; Francia tota cum reliquo terrarum orbe Alexandri electionem sequente, gravis exorta est in ecclesia Dei dissensio, unitatem Christi dividitibus illis qui sua sequuntur et non quæ Jesu Christi. In hac autem divisionis varietate cum digna memoria recolendus Nicolaus episcopus ita se gessit medium, quod nec ab obedientia Remensium, quibus in spiritualibus obnoxius erat, Alexandro subjectus resiliaret, nec imperatoris offenderet partes, quibus de regalibus suis fidelis et devotus esse tenebatur. Itaque sub hac rerum incertitudine operibus, magnanimitate præclarus episcopus, in cordis contritione et confessione oris domino Deo suo satisfactionem (quia qua ingemuerit hora peccator exauditur) apud Sanctum Quintinum ægritudine gravatus, et in monte sancti Martini circa finem suæ diocesis exemptus est a terrenis (an. 1167). Relatus est igitur ad sedem suam suorum manibus, et gloriosam in ecclesia Dei genitricis in parte occidentali, nunquam postmodum visurus occasum, consecutus est sepulturam. Sub specie etenim sæcularitatis vir iste militans, inter sæculares omnibus se pro tempore conformans, licet aliquando terrenæ contagionis maculas contraxerit, multitudo tamen benefactorum quæ diversis in locis liberaliter contulit, delictorum suorum sarcinam in subditos suos misericors per Dei misericordiam abjecisse credatur, quia nullum bonum a bonorum retributore manet irremuneratum.

20. Dominus Petrus, Philippi nobilissimi Flandriarum comitis frater couterinus, Sancti Audomari præpositus et Flandriæ cancellarius. obtentu fratris

NOTÆ.

(483) Theoderici.

sui, cujus terror per terras limitimas et fama nominis per longe positas late se diffuderat, electus est in episcopum, multis electionem approbantibus, quamplurimis, licet factum displiceret, opponere se non audentibus. Imperatoris etiam factæ electionis accessit assensus, quia quamplurimis internunciis comitis fractus, licet in primis pubertatis annis consisteret electus acquievit, ratum habens quod curia Romana dispensans de ætate et ordinibus, non improbabat. Dum vero moras inneceret electus in adeundo imperatorem, Cameracenses sibi volentes providere in futurum, ne novæ circumquaque surgerent munitiones, Thunium-Episcopi, quod dominus Nicolaus episcopus construxerat, penitus diruerunt; sed electo viriliter eos expugnante, coacti sunt demum multa pecuniæ erogatione restituere, quod sicut gens indomita destruxerant contumaci præsumptione. Sed diebus electi istius civitas nostra cum finitimis suis circumquaque quievit, nullis audentibus vel valentibus Flandrensium impetum sustinere, quorum potentia et viribus suos et sua solo electionis nomine militans dominus Petrus protegebat. In omnibus autem suis actibus, sicut juvenis et nobilis, multis erat commendandus, nisi quod de patrimonio Christi suæ satisfaciens nobilitati, nunquam ad sacros ordines et consecrationis honorem aspiravit, episcopi portans non onus, sed honorem, abhorrens officium, sed cum omni integritate episcopatus quærens emolumentum. Quare post plures electionis suæ annos prorumpens ad hoc quod diu affectaverat, abjecta dignitate suæ electionis et clericalis professionis libertate, habitum induit militarem, ad lasciviam sæculi et pompas mundi relapsus, ducens uxorem comitissam Nivernensem ut filios carnis procrearet, repudiata sponsa Christi quæ sine sui corruptione filios parit spirituales (an. 1174-1175). Non multum tamen delectatus est in terrenis, quia non est status hominis in manu ipsius, sed in ejus potestate qui terribilis est apud reges terræ, in terra uxoris sublatus de medio, in multa delictorum suorum poenitentia, apud Hilsodonum (484) sepultus, nostræ mutabilitatis exemplum immatura morte præventus viventibus dereliquit.

21. Robertus Ariensis præpositus et in Atrebatensi ecclesia obtinens prærogativam electionis, vir mirabili fortunæ prodigio de modico et humili in præclaros dignitatum gradus sublimatus, utpote Turonensis thesaurarius, sancti Audomari, sanctique Amati Duacensis et beati Donatiani Brugensis præpositus, Flandrensium comiti Philippo singulariter familiaris, multis clericorum reclamantibus, in Cameracensium pastorem est electus ab illis qui fortunæ beneficium in eo mirantes, sperabant quod ecclesiam suam singulariter exaltaret, qui singulariter exaltatus mundo stuporem incusserat. Imperator etiam ut investituram regaliū susciperet ad preces descendens, offerendo prius ipse prævenit, et

regalibus nunciis multo uberius præmissis, ad eandem suam cum multa gloria suscipiendum destinavit. Constitutus ergo in sede vocationis novæ, plurima præter fidem et spem audientium promittebat, et auream se redditurum ecclesiam suam pollicebatur, ex abundantia rerum affluentium sibi præsumens, ignorans tamen quid pararet sibi dies post futura. In his igitur sibi prospere succedentibus, majorum adversum se odium provocavit et invidiam, in tantum quod apud Condatum diocesis suæ vicum, dum multitudine modum excedente transiret, a paucis ipsi insidiantibus percussus occubuit, miserabiliter a suis derelictus, crudeliter a nefariis interfectus (an. 1174), subita mutatione manus Altissimi de summis relatus ad ima: ipsa rerum experientia docens nos efficaciter nullam rebus humanis, quantumcumque applaudant, adesse constantiam. De loco igitur occisionis suæ Ariam relatus, ubi multa munificentia suæ monumenta relicta sunt oculis intuentium, gloriose sepultus faciem conditoris sui in extremo suscitandus præstolatur intuentiam.

22. Dominus Alardus Cameracensis archidiaconus et thesaurarius, vir omnium rerum affluentia ita divino munere superabundans, ut promptuarium ejus plena eructarent ex hoc in illud, et beatum dicerent omnes dominum et domum cujus hæc essent, quibus reclamantibus, in pastorem et episcopum et meritis suis et majorum suorum obtentu fuit electus (an. 1174). In Italiam profectiscens, ut munus regaliū de manu imperatoris susciperet—quod, licet de majoribus quidam reclamarent, efficaciter obtinuit—, et ad sua reversus vir sine dolo, sed et mitissimus in populo suo evidenter apparuit, expertus in successorum doctrinam et exemplum, quod in potentia multitudinis et in prælationis dignitate pax hominis et abundantia rerum non existit, sed beneplacitum est Domino super timentes eum et in eis qui in mediocritate sua sperant per misericordiam ejus. Sic tamen se exhibuit in diebus senectutis suæ, in quibus et vocatus ad altiora fuit, ut se præberet diligendum omnibus, et ad exequendum quod susceperat episcopatus officium præter vires corporis multotiens exhiberet officiosum. Consummatus autem in brevi (an. 1177), ne malitia cor ejus immutaret, apud Valcellas se sepeliri decrevit, ut religiosorum obtineret precibus quod sibi de propriis meritis provenire non præsumebat.

23. Post transitum domni Alardi dominus Rogerus de Waurin, archidiaconi et thesaurarii obtinens dignitatem in ecclesia Cameracensi, communiter electus est (an. 1178); et sine difficultate investituram recepit de manu imperatoris, quia quondam gratiam ejus promeruerat, cum ipsum et dominum Alardum episcopum pridem in pacis unitatem revocasset. Consecratus etiam fuit solemniter Romæ in monte Aventino in ecclesia sanctæ Sabine, a

NOTE.

(484) Isseudun, in Biturigibus.

D. Willelmo Remorum archiepiscopo et ibidem cardinali creato in concilio Lateranensi a domino papa Alexandro, prius mitratus quam consecrationis obtineret dignitatem. Suis vero postmodum cum omni jucunditate restitutus, cum summa pace rexit ecclesiam, hoc solum excepto quod comes Flandriæ, episcopo moram Romæ faciente, præposituram Novicæstri, ipso nesciente, multa pecunia comparavit, occupaturus totum jus episcopi ratione suæ portionis, nisi provida sollicitudine remedium episcopus tantæ præsumptioni sedulus adhibuisset. Nulla namque timens pericula vel mortis vel exilii, majoribus Flandriæ et ipso comite contra eum insurgentibus, hoc multis expensis et laboribus exhaustus tandem evicit, quod præpositura post mortem comitis libera ad jus episcopi devolveretur, et comes eam dum viveret, jure suo tantum contentus, assignatis in morte sua cui placeret septingentis libris, quiete possideret; et hujusmodi transactio confirmata est imperatoris et regis Franciæ et majorum quorumlibet, quorum in hoc testimonium valere potuerit, privilegiis.

24. Orta postmodum inter ipsam et cives suos discordia, quia communia civitatis minus licenter et libenter contra libertatem clericorum manus extendebat, ad cæsaris audientiam fuit appellatum: ubi majoribus curiæ pontifici adnitentibus, quia communiæ conjuratio omnibus ecclesiæ libertatem diligentibus est odiosa, ab imperatore solemniter communia Cameracensis fuit abjudicata, concessaque fuit episcopo imperatoris edicto potestas ordinandi de civitate et civibus, prout ecclesiæ tranquillitas et episcopi sententia decrevisset; et super hoc privilegium fuit indultum et principum testimonio consignatum, et omnia communie insignia fuerunt penitus exterminata. Domino autem episcopo minus discrete quoddam jugum servitutis gravissimæ civibus suis se impositurum comminante, cum potius a severitate foret temperandum, cives ad imperatorem festinantius, cum multa pecunia recurrentes, eliminato communie nomine quod semper abominabile existit sub nomine pacis, cum tamen pax non esset, contra episcopum et clericorum libertatem, sicut hodie est experiri, privilegium sua voluntate et seditione plenum reportaverunt. O primam felicitatem

A magno permutatam infortunio, dum privilegium libertatis in quædam servitutis insituta commutatur!

25. Werris præterea et multiplicibus tum familiarium suorum persecutionibus, tum amicorum suorum causis et necessitatibus, quasi in area tritici trituratus episcopus, in illa famosa peregrinatione quando a Saracenis novissime subjugata fuit Iherusalem, cum cæteris iter arripuit peregrinandi, desiderans laboribus et sudore proprii corporis diluere quod inter nos conversatus ex episcopalis negligentia regiminis contraxerat et humanæ culpa contagionis. Multis autem exhaustis periculis, ad sanctæ civitatis perveniens obsidionem, cœpit gravius infirmari, et apud Tyrum relatus, episcopatum resignans et pauper effectus pro Christo, sub habitu canonicorum regularium migrans a sæculo (an. 1191) cum planctu omnium familiarium suorum ei assistentium in Sanctæ Crucis ecclesia monumento receptus, extrema sui abjectione pœnitendi monumentum suis deseruit, conferens in refectionem canonicorum quotidianam regeriam quatuor mensalorum farinæ per hebdomadam, ut, indeficiente pane, eorum orationibus in æternum reficiatur.

26. Quot autem et quanta patres prædicti contulerunt ecclesiæ nostræ beneficia, licet ex privilegiis nobis indultis perpendere manifestius, quia nobis ipsorum largitione quotidiani panis abundantia confertur, ea conditione ut fideliter jura matris suæ servantibus etiam cœlestis retributio conferatur. Sed ecce in die Domini, infidelitatis timemus argui, quia, nobis quasi nescientibus, de integritate et dignitate episcopali quæque pretiosa deperierunt, castra videlicet ista Paluel, Oisy, Haveraincourt, Crivecner, Wallaincourt, Busignies, Saint-Obers, Hordain, et facta sunt nobis quasi clavus in oculis, cum deberent esse propugnacula securitatis; forastrum ²⁰⁷ quoque regium quod episcopis datum est in usus venandi, et deputatum in defensionem marciæ imperialis, ita penitus deperit, quod nec sylvæ penitus vestigia retineat, nec aliquod præbeat obstaculum incursantibus: in quibus omnibus revocandis, prout tempus exigit, unicum restat consilium, ut, evaginato gladio Petri, alius quem adhuc vagina concludit, efficaciter conseratur ²⁰⁸.

GESTORUM VERSIO GALLICA.

1. (Cf. *Excerpt. Gaug.* 2.) Apres la mort l'evesque Gerard (an. 1092) ot (*Gallice* eut) dissention et grant discorde entre le clergiet de Cambray. Si (*ainsi*) n'eslirent evesque en grant tamps. Si estoient moult hay et moult blamé du peule (*peuple*), et quant vit li peules que li cannone ne faisoient mie evesques, si qu'il devissent, si assemblerent contre Dieu et les drois de sainte eglise, et tinrent une audience, et jurerent entr' iaux (*eux*) qu'il ne seroit evesques

D ne chilz ne chiulz aultres, mais chiulx que li empereres y envoyeroit. Puis ot li peules conseil qu'il envoyeroient le croche l'evesque a l'empereur Henry le tierch. Dont fu pres del porter un gentiulx homs qui ot nom Masselins, prevos del'eglise; et dist que c'estoit ses drois. Mais moult tost le contredi Erlebaus, coustres de l'eglise, et dist que c'estoit li siens drois. Ainsy escrimerent long tamps pour porter le croche, et ne fu pas portée. Ainsy passa uns'ans entiers, qu'il n'y ot

VARIE LECTIONES.

²⁰⁷ i. e. forestum. ²⁰⁸ Hic desinit 9. « quæ ibi adhuc sequuntur, scripta sunt alia manu, sed adeo mutila, ut ex eis certi quidquam viz elicere fas sit. » BRJAL.

evesques; et ne sçavoit li empereres que li evesques Gerars fust encor mors. Après se assembla li peules et eslirent evesque contre Dieu et contre les drois de sainte eglise, qui ot nom Manasses, homs jones (*jeune*) d'ans et de meurs. Quand ce vis li clergies, si furent durement tourblé, et vinrent en capitle, et eslirent par divine inspiration un noble homme, sage, religieux, prevost de l'eglise, qui ot nom Maseleins. Quant ce oïrent li lay, si furent plain aussi comme de fourseuerie, et contredirent terriblement à l'eslection que li capites avoit faite, et jurerent que Manasses seroit evesques, celui qu'il avoient eslit. Apres jurerent que se aueuns des clers leur contredisoit, que il l'ochiroient. Adont se apparilla li eslis Manasses d'aler a l'empeureur, et li bourgeois par force tolirent du tresor de l'eglise 7 candelaibres de pur argent, qui pesoient 30 mars et un calice de pur or de pois de 7 mars, qui estoit aournés de moult de pierres précieuses. Ainsi envoyerent li bourgeois leur eslit à court, mais pas ne le rechupt li empereres, ains revint à confusion. Lors crut haine et discorde entre le clergiet et le peule. Car li bourgeois disoient que li clers avoient envoyet letres à l'empeureur, qu'il ne rechupst mie leur eslit, et moult d'autres causes y ot de haine et de dissention. Ainsi fu li eglise de Cambray long tams veve, desolée, sans pasteur, et estoit en grant tribulation.

2. A cel tamps avoit un mal homme à Cambray, qui ot (*eut*) nom Foulkes; si estoit vidame de la cité. Ichiulx comme il vit que l'eglise estoit sans defenseur, si entra el palais l'evesque, o lui moult de chevaliers, et saisi les rentes de l'evesquie (*évêché*), et en vivoit outrageusement, et poi curoit (*paucum curabat*) du domaige de l'eglise, et ne vosist pas que elle eust un boin evesque. Quand ce virent li anemi de l'eglise, si furent moult esjoi (*joyeux*), si orent conseil ensamble, et fremerent (*fermerent*, i. q. *fortifièrent*) castiaux pour apresser la cité. Entre lesquels un chevaliers, qui ot nom Amouris, en fit un a Gouy, et Manasses un a Rumilly. Puis alerent al comte de Flandres Robert, et releverent leur terres de lui, contre leur serment et les droitures de l'evesquie. Pais guerrierent le pais à grant force (*force*), si que la cité qui devant avoit guerres de langues et de tenchons (*tençons*, certamina poetica), l'ot après d'armes, de fu (*feu*) et d'espée; et gaserent si le pais que à paines y demeura-il ahaniers (*laboureurs*) qui les terres cultivast.

3. (*Excerpt. Gaug. 3.*) En cel tamps que la cité avoit discorde dedens, et de ses anemis si grant oppression dehors, si li avint un grans maux qui n'ot point de recouvrier. Car li clergies d'Arras, comme il virent que chil de Cambray ne faisoient mie evesque, si qu'il devissent, si orent conseil ensamble, et eslirent evesque Lambert archediacre de Theruwane — che fu fait l'an de grace 1095 (*potius 1093*) — et fisent ainsi chief del membre. Quand ce oïrent le clergiet de Cambray, si furent

A trop iriet (*irati*), et alerent à l'archevesque de Rains Regnault, et li pricrent conseil qu'il poroient faire; il leur respondi qu'il elueussent evesque pseudomme, sage, qui peust l'eglise soubstenir en si grands tribulations. Adont avoit en l'eglise uns archediacre de moult grant valour, et dist au capitle, que s'il li voloient aidier, il estoit appariliés d'aler à Rome contre Lambert l'eslieu (*élu*) d'Arras; mais cascuns ressongna le travel d'aler à Rome, et disent : « *Chialx qui est eslis, y voist, et se deffenge si comme pour soi meismes.* » (*ib. 7*). Puis fu li clergies mis à grant angouesse de douleur, en tristece, en tribulation, et ne sçavoient par cui il peussent estre delaiset de leur anemis. Dont penserent et heurent conseil ensamble, qu'il ne sçavoient clerch plus ydoine, de plus grant valour pour l'eglise relever de ses possessions, que l'archediacre messire Gaucher; et disoient qu'il estoit bien dignes de plus grant honneur. Car il estoit nés de noble lignie, plains de grant clergie (i. q. *savoir*), bien instruis des sept ars. Aultre raison avoit aussi qu'il fust eslis; car li empereres leur avoit mandat par lettres qu'il le eslisissent. Dont fu eslis messire Gauchiers par le commun assent de tous, et sans riens de l'eglise il ala a l'empeureur Henri le tierch, qui le rechupt (*reçut*) à grant honneur, et se assenti à l'eslection, et li ottria la seigneurie de Cambray; dont ot grant joie el palais le roy, et li rois meismes commuecha *Te Deum laudamus*.

C 4. Endementiers que li esliux Gauchiers estoit o l'empeureur, li papes Urbains li seconds sacra Lambert l'eslit d'Arras (*an. 1094, Mart. 19*), et par son commandement fu il rechups à Arras à grant honneur. Puis revint li esliux Gauchiers à sa cité, où il fu rechups à moult grant leèche (*lætitia, liesse, joie*). Adont vint li visdame Fouques à l'evesque, et devint ses homs lieges par loi et par serment. Puis li jurerent feuté et clerch et lai. Ainsi comme li boins evesques Gauchiers fu de nouvel venus à s'eglise, si s'efforcha moult durement de amer ses subgis, de vivre en pais entr'eux, d'aquerre amis à s'eglise; mais li orghieulx et li malices des caseis del pais estoit vers lui trop grans, et croissoit forment. Car Hues, Amouris, Manassés et Anseaux, desquelx nous avons deseure dit, rebellerent briefment contre lui, D pour ce qu'il cremoient perdre les castiaux qu'il avoient fremés entour Cambray pour la cité destruire, tant qu'elle fust sans evesques. Il se cremoient aussi, pour ce qu'il avoient fait hommage al comte de Flandres et relevé leurs terres de lui. Dont chil quatre devant dit faisoient adont trop de grieftés al pais par le force le comte de Flandres Robert. Quand ce vit li evesques, si ot tre grant pitié des poures qui perdoient leurs possessions, dont ammonesta humblement par douches paroles ses anemis, et leur pria qu'il se atargassent de faire mal à sen eglise. Mais rien n'en fisent. Après sa proyeure, il leur promist grans dons, si abatissent les castiaux qu'il orent fais contre lui, et cuisent

à lui pais; et tout ce il despiterent. Quand vit li evesques qu'il ne les pooit avoir amis par dons ne par promesses, si assemblea grant plenté de saudoiers, et fit tant qu'il ot 700 chevaliers, et defendi lors son pais moult vigheusement contre ses anemis (*Abbr. Camerac. 7*). Adont fist il assalir un castiel à Goy en Arouaise, et fu pris à grant forche par l'aide de Dieu, et y fu pris Amouris ses grans anemis, qui le castiel avoit fait, et le tint en prison par un an entier; et il se repenti des maux qu'il ot fait à l'eglise, et devint amis à l'evesque, et li jura feuté, et ainsi fu mis hors de la prison. Puis fist il assalir le castiel de Rumilli que Manassés ot fait faire, et y fisent longtamps; car li ville estoit fort fremée de haulx murs et de profons fossés, de quoi moult s'enorguillirent chil de dedens, et convoitoient moult qu'il puissent le pais destruire. Mais un poi de tamps après les gens l'evesque l'assalirent de si grant vertu, que par la volenté de Dieu li castiaux fu pris, et Manassés iluec occis! Lors fist li evesques le castiel abatre et arraser, et tout mettre à fu et à flame. Puis fist assalir un aultre castiel qui ot nom Sauchis, qui estoit fosse de larrons; si le prist par l'aide de Dieu, et y heut plusieurs des reubeurs occis et aucuns pris, et ainsi fu li pais delivré de ces malfaiteurs. Quand li eslis vit que li pais estoit auques en pais, si donna moult de biaux dons à ses saudoiers, et ainsi se partirent de lui moult joyusement.

5. (*Exc. Gang. 7*). En icel tamps fut li eslis si occupés de mettre pais en sa terre, qu'il n'avoit heut espasse de lui faire ordonner, et n'estoit pas prestres. Si comme il vit avoit un poi de repos, si ala à Rains à l'archevesque Rainaut, et li pria qu'il l'ordenast à prestre, et il lui refusa jusques à tant qu'il en aroit commandement du pape. Lors ala li esliux à Romme et supplia au pape Urbain le second qu'il fust ordonné à prestre, et li pape le rechupt benignement. Puis monstra li esliux Gauchiers au pape les grietés que le quens de Flandres Robers avoit fait à l'eglise de Cambray. Puis fist aussi sa complainte de l'eslection de Manassés, comment il avoit estet eslieux du peule contre droit, et comme grant tribulation li avoit fait puis se eslection: et de toutes ces complaintes furent tesmoing devant le pape li archevesques de Tours et plusieurs aultres evesques. Quand li papes oi ces choses, si confrema monsieur Gauchier l'esluit, et le renvoya par ses lettres à l'archevesque de Rains, et commanda qu'il l'ordenast, et par le commandement du pape ala o lui li archevesques de Tours et li abbés de S. Basle, et si commanda aussi li papes qu'il ne souffrist pas que chinz Manassés fessist plus de grietés à l'eglise de Cambray pour se eslection, car elle estoit nulle. Si commanda aussi li papes à celui Manassés qu'il rendist le tresor de l'eglise, qu'il avait mauvairement portet, ou se chou non, il le excumenoit. Quand li archevesques vit la grant grace que li papes faisoit à l'eslit Gauchier, si fist ce que li

papes mandoit. Puis assigna li archevesques jour de beneir l'eslit à Loon, o lui moult d'evesques. En l'eure qu'il devoit estre sacrés, si parvint Manassés et le contredi. Con grans tenchons et con grans dissentions il fit iluec, long seroit à dire. Dont orent counsel li evesques assemblez de ces eslections, et disent par sentence definitive que li eslection monsieur Gauchier estoit boune et loyaulx, et Manassés fu forment des evesques excumeniés,ournigiés et boutés hors de l'eglise, et lors fu messire Gauchier sacrés en grant reverence. Puis vint à sa cité, et fu reclus à très grant honneur, et fu mis en sa chayere de l'evesque de Laon Elynant. Puis fu commandé de par le pape que tout obeissent à lui grand et petit. Puis manda li papes et li archevesques au comte de Flandres Robert qu'il cessast dore en avant de faire grietés à l'eglise de Cambray, et qu'il ait à lui bonne pais, et qu'il aime l'evesque Gauchier, garde honneur et soubstiegne; et s'il ne le fait, il le excumenie; et li quens le fist volentiers.

6. Quand li evesques vit qu'il fu confremés el siege, si ot très grant desirier de relever l'eglise, et pensa premiers de Lambert qui avoit ostet tel membre qu'est Arras de l'evesquie de Cambray; lors manda au pape Urbain par solempnel message qu'il li assignast jour contre Lambert qui avoit ainsi Arras, et iluec estoit evesque; et li papes li remanda moult admiablement qu'il li aideroit, et li assigna jour pour la seconde domée de l'avent, et en certain lieu à Clermont, et manda aussi à Lambert adversaire l'evesque qu'il fust là à tel jour (*an. 1095*). Dont ala au jour li evesques moult efforchliement, et li papes le rechupt à fause acolée, si que puis apparu. Car Lambert estoit ja venus au pape en secret et li avoit donné très grans dons, pour ce qu'il ne fust desposés, et ainsi avoit le pape atraït par ses douces parolles. Puis tempta li papes l'evesque Gauchier, s'il li volroit plus donner que Lambers, et demandoit trois cent mars d'argent: mais li evesques les denoia, et pour itan. perdi li sa querelle. Car sitost que li evesques Gauchier prist à parler devant les evesques qui iluec estoient en concile, et il faisoit sa complainte de Lambert evesque d'Arras, et disoit que contre les droits de se eglise li papes l'avoit confremé evesque; li papes fu forment iriés et s'escria moult durement (*Exc. Gang. 8*): « Laissiés ester vos droits et vos canons; car toutes les lois que jou ay données seront auctorisables. » Lors commanda à Manassen qui iluec estoit presens, qu'il fessit sa complainte, oïans tous, de se eslection. Adont furent si esbahi li evesques et tout le clergiés de ce que li papes commandoit, que no le poroie dire. Puis se leva Manassen, et commencha à dire que Messire Gauchiers n'estoit mie evesques selong droit, mais il meismes deuist estre evesques qui fu premiers eslis, et moult d'autres choses mist avant chiltz Manassés. Et li papes argouoit moult l'evesque Gauchiers qu'il repondist tost à Manassen; et il moult sagement demanda un poi de respit.

Après un poi fist li evesques Gauchiers sa narration, comment Manassès fu eslieux contre droit sans l'assent du clergiet, et fu refusés de l'empereur, et fut excumenié à Laon en plain concile de evesques; mais il meismes fu esliux selonc les droitz de sainte eglise, et par le commun assent du clergiet, et confremés de l'empereur qui li donna la seignorie de la cité, et confremés aussi du pape par ses lettres, et sacrés et beneis de l'archevesque de Rains; et de ce il l'appelloit en tesmoignage, car il estoit iluec presens. Lors se leva li archevesques de Rains, et dist que c'estoit verités; mais li papes nel croi. Après monstra li evesques Gauchiers les lettres de sa confremation saillées du pape meismes, et il tout denoia. Si que li papes ot oy aus deux les parties, si commanda à rendre jugement et messire Gauchiers se cremi, si s'en parti devant sentence rendue. Dont fist li papes rendre sentence par le conseil d'aucuns evesques, ne mie de tous, et restauli Manassen evesque, et excumena monsieur Gauchier, sans ammonester si que faire ne deubt (*Ib.* 10).

7. Puis revint messire Gauchiers à se eglise, et la pourcessions vint contre lui, et le voloit recevoir à grant honneur; mais pour ce qu'il estoit tristes et dolans et en grand tribulation, si leur deffendi à faire joie, et lendemain manda tous ses amis, et leur conta ce que fait estoit el concile à Clermont. Quant se oy li clergiés et li peules, si furent moult tourblé, et haïrent le pape durement, et consillierent à leur evesques qu'il ne obeïst plus au pape, s'il ne rendoit Arras à la cite de Cambray, et ot aussi conseil que il ne cessast mie de faire office d'evesque; mais puis li tourna à contraire.

8. Après ces choses Foukes li Visjame, de cui de-seure avons dit; et Amouris que li evesques mist hors de prison, et moult d'autres li plus grant de la cité, present à haïr leur evesque et recevoient lettres et messages de Manassen; et il leur promettoit or, argent, villes et possessions, mais qu'il s'accordaissent à lui et lui manderent par lettres qu'il fust contre yaulx à Avesnes en Haynau à parlement; et il si fu, et leur donna moult de grans dons, et il le rechuprent à seigneur et à evesque, et releverent de lui leur terres et leur fiefs. Puis consillierent à Manassen qu'il alast à l'archevesque de Rains, et messist en ban l'eglise de Cambray et tout le pais, et ainsi fu fait pour accroistre le confusion l'evesque Gauchier.

9. En cel tamps trespassa de cest siecle Rainaus archevesque de Rains (*an.* 1096, *Jun.* 21). Si fu après archevesques Manassès, oncle de celui de Manassen de cui nous disons, et pour ce qu'il trouva l'eglise et le pais en ban, si li tint aussi: dont furent moult esjoï tout li anemi monsieur Gauchier. Mais après ce fisent-il merveilles. Car il n'eslongierent pas l'evesque, ains buvoient et mangeoient o lui, et li donnoient conseil de ses besongnes, et en derrere le traïssoient, et ne se targoient de faire mal à l'evesque, fors que pour le menue gent qui moult

A amoient l'evesque, pour ce qu'il estoit doulx et piulx, et toujours ama et quist pais; et li grant le haïoient pour ce qu'il vouloient les poures fouler, et li evesques les deffensoit

10. A icel tamps avint à l'evesque grans adversités, car il fut excumenié de Romme et de Reims; et quand li clerch virent que li grant del pais l'assaloient ainsi, si cleverent aussi contre leur evesque, et avint adont que li archevesque de Rains leur menda par ses lettres qu'il laissassent le canter et le service de Dieu, s'il ne recevroient Manassen à evesque et li faisoient obedience; et chil tantost cesserent. Quand ce oy li evesques Gauchiers, si fu moult esmerveillés et parla moult douchement à ses canones, et dist qu'il voloit faire par leur conseil si que par ses boins fiulx et ses boins amis, mais qu'il volsissent à lui obeir et reprendre le chanter; et il repondirent en grand desdaing que rien n'en feroient. Puis furent-il si tourblé par ire, qu'il present les corps sains és eglises, et voloient les saintuaires porter hors du pais. Si comme il en aloient o toutes les reliques, si monstra dieux grant miracle, car si très grans habundance de pleue et si grans horreurs de veus chai sur culx, que mouvoïr ne se porent. Dont coururent après yaulx chevalier et sergant de l'evesque. Si que li clerch les virent, si furent moult esbahi, et li clerch s'en coururent forment, et laisserent les reliques, et li sergant les rapporterent és eglises à grant honneur.

11. Entre ces choses se doli moult li evesques des adversaires qui se canonne li faisoient, et il s'assemblerent en l'eglise S. Gery, et furent iluec aussi que en lieu de refuge. Adont leur manda li evesques moult humblement, et les ammonesta par trois fois moult douchement, qu'ils ne creissent pas malvais conseil, mais demoraissent en la cité, servissent Dieu et à lui, si qu'il devoient en bonne foy, et obeissent; et chil riens n'en fisent, ains prierent à l'evesques qu'il leur ottriasit qu'il peussent issir de la cité sauf leurs corps et leur avoir. Et li evesques leur respondi moult debonnairement qu'il voloit qu'il fuisent assurez où qu'il demourassent (*cf. Abbr. Cam.* 8). Lors alerent li canonne à l'archevesque de Rains Manassen, dire que s'il voloit beneir Manassen et sacrer à l'evesque, il lui feroient obedience et guerpiroient l'evesque Gauchier; et ainsi fu fait.

12. Quand Manassès fut beneis evesques, si crust grant paine à l'evesque Gauchier; mais nequedent pas ne s'effraya, ains s'efforcha de lui plus exerciter en bonnes œuvres. Car entre ces grans tribulations il fist assaillir le castiel d'Oisi qui estoit très fors de murs, de tours et fossés, et dedans manoit uns vailans chevaliers qui ot nom Gossuins, cousins à l'evesques et lieges hoins; et pour ce que li castiaux estoit au damage de tout son pais, il n'espargna pas son cousin, ains sist tant devant le castiel, qu'il l'afama et prist par force. Puis fist tout abatre et arraser à terre, pour le desirier qu'il avoit de ses gens en pais, et chiaux qu'il trouva dedens sauva.

lavie pour Dieu. Puis assist un autre castiel qui ot nom Busegnies, et le prist par forche. Puis assist un aultre qui ot nom Boussies, ot le prist aussi. Puist prist-il par forche aultres castiaux, cases, maisons, et tout ce qu'il veoit qui gesnoit à son pais. De ces choses deseure dictes fu li evesques moult amés et durement prisies des grans et des petis, et de ce qu'il tint ses subgis si bien en pais, fu il moult commendés, meismes de chiaux qui le haioient.

13. Après ces choses prist li evesques Gauchiers vengeance des canones qui estoient alet à Rains pour lui déposer. Car il leur toli leurs provendes et leurs possessions, et les donna as clercs qui en s'eglise demouroient. Puis les fist li evesques chanter et faire le service de Dieu moult devotement, et li meismes les visetoit souvent et les incitoit de bien faire, et multiplioit leurs biens temporeux, si que il leur donna quatre auteux, l'auteil de Cantaing, celui de Riewe, celui de Wambais, celui de Wethie, et moult d'aultres biaux dons. Ainsi fu li evesques Gauchiers o ses clercs un poi de tamps en paix et en soulas, si que le oïrent li canonne qui estoient alet à Rains, et veoient qu'il avoient laissiet leur eglise trop folement, et chit qui estoient demoret croissoient espirituellement et temporalement; si se repentirent forment que pour Manassen avoient guerpi le boin evesque Gauchier. Lors orent conseil qu'il venroient à lui et querroient misericorde — car il le sçavoient douch et pieu — et qu'il leur laissast repairier à leur eglise; et il le fist moult benigne-ment, et leur rendi leurs provendes et leurs dignités tout entièrement si que devant avoient heu, et moult leur pria qu'il servissent Dieu devotement. Puis li jure: ent-il feuté de nouvel, et il leur pardonna tous mautalens, et les amia pour Dieu, qui commande en Escripiture qu'on doit amerses anemis.

14. Adont obeïrent li canonne à leur evesque un poi de tamps, et le servirent par amour fainte. Mais ne passa mie uns ans qu'il brisierent toute la feuté qu'il li avoient devant jurée, et par le incitement du diable fu entre yaulx grans discorde semée. Car li clergies et tous li peules rebelerent contre lui, et viurent ainsi que d'une volente en sa presence et li disent: *Sire Gauchier, nos sires, vous estes rebelles a l'eglise de Romme et à cele de Rains. Si ne voulons plus souffrir de vous, mais alés tost querre reconciliation et pooir de faire office de evesque, ou se ce non, jamais ne repairiés.* Quand ce oy li evesques, si fu moult esbahis et se cremi de la mort. Dont leur pria moult humblement respit; car il desiroit à estre hors de leurs mains, et la merchi Dieu il li ottryrent. (Cf. *Abbr. Cam.* 8.) Puis ala dedens trois jours à l'empereur d'Allemagne Henri, et li racompta tout ce qui fait estoit, et moult li pria qu'il li fesist pais je si grans injures. Dont le retint li empereres o lui grant tamps.

15. Endementiers que li evesque Gauchiers estoit iluec, si s'assembla li clergies et tout li peules, et rechuprent Manassen à evesque contre les droits de

A l'evesquie et de l'empereur. Si que Manassès fu rechups dedans la cité, si se tint comme evesques, et tint senné, et fit ordenes, et demoutra iluec par trois mois, et toli les benefices à ceulx qui estoient de la partie l'evesque Gauchiers, et les donna à ses amis. Ainsi que ce fu fait, si vint la nouvelle que li evesques Gauchiers repairoit de court o lui-grans princes de par l'empereur. Quand ce oy Manassès, si fui hors de la cité, et li evesques Gauchiers y entra, et li prince l'empereur aussi, qui estoient venu pour sçavoir liquel estoient obeissant à l'evesque et liquel non. Dont, commanderent li prince de par l'empereur, oiant tout le peule, que tout obeissent à l'evesque Gauchier, et qui ne le feroit, il seroit anemis à l'empereur. Dont s'en partirent li aucuns des clers, li aultres remesent. Lors demanda li evesques à ceulx qui demorerent leur foi et leur serment, et qu'il li feissent hommage, et il si fissent tout et clerch et lay sans contredit, en la presence des princes l'empereur. Mais je prise poi telle feuté, car en derriere ils font tout le contraire.

16. (Cf. *ib.* 9.) Par icel tamps Robers quens de Flandres, pour ce qu'il vit si grand dissection entre le clergie et le peule, si saisi la terre de Cambresis, jasoit ce que ce fust contre les droits de l'empereur. Car li archevesques de Rains Manassès li avoit mandet par lettres qu'il destruisit Cambrai et confondist cheux de la partie l'evesque Gauchier, aussi com se il fuissent païen. Puis ces lettres venues, vint li quens Robers en Cambresis à grant ost, et pillà le pais et fist grans arsis, si que la terre demora sans ahaiers et furent vuit de béufs, de vaches et d'aultre bestialle, et s'enfuirent homs, femmes, grant et petit, et mendioient par diverses terres. Puis fist-il fremier un castiel, pour le cité plus appresser, à une ville qui ot nom Marcoing, sul la riviere de l'Escout à deux miles près de la cité. Ainsi leur tolli leur issue, et pais, pain, char, vin, sel, buche et tous aultres fruits de terre. Quand virent li bourgeois qu'il estoient en si grant tribulation, et qu'il n'avoient nul secours de par l'empereur, si vinrent à leur evesques, et disent qu'il ne poroient la cité garder, ne contrestre al comte de Flandres, s'il n'avoient aide. Lors envoya li evesques à l'empereur, et fist sa complainte en grant douleur de cuer, et li prioit pour Dieu secours; et li empereres le fist volentiers. Car il y envoya le comte de Louvaing o 200 chevaliers et l'evesque de Liège o 300, et li manda qu'il meismes venroit et li feroit pais du comte Robert. Ainsi fu fait, car li quens laissa le pais en pais par un poi de tamps, et li chevalier devant dit ralerent en leur pais.

17. Si comme il furent repairiet en leur terre, si se cremirent moult li bourgeois. Car la cité yert poure et poi y ot de gens d'armes et deffensables, et molt doubtoient le revenir du comte. Dont parlerent une fois ensamble et disent: *Pourquoi souffrons nous si longhe mort, recevrons le comte à seigneur, et ainsi ayons repos.* Lors disent à l'evesque Gauchier

qu'il leur laissast faire commugne et conjuration A ensamble pour son profit meismes; car autrement il ne pouvoient la cité et yaux meismes deffendre. Quand li évesque oy che, si se dolo trop durement, nequedent pour ce que la cités eüst plus grant aide, il le souffri. Lors jurerent ainsi : *Nous bourgeois de Cambray jurons tout ensamble par Dieu et par ses saints, et promettons par nos foy, et confremons par chartre, que nous garderons monsieur Gauchier notre évesque sevement de sa vie, de se honneur, de ses membres, tant qu'il sera à la court l'empereur Henri et son fil et ses successeurs, ainsi que li évesques de l'empire jugeront. Et si jurons par nos crestiennetel, que ja ne lui saurons, et ne recepverons abbet, moine, clerch, lai, qui soit contre lui, et que nous li garderons ses droits selonc les lois et les costumes des évesques devant lui.* Mout d'autres choses ilz jurerent, puis aidierent leur évesque fiaulment et garderent le pays à leur pooir; car il avoient grant esperance de la venue l'empereur.

18. (Cf. *Abbr. Cam.* 9.) Adont vint li empereres Henris en ces parties à très grant ost, et entra en la terre le comte à grand forche, si que li quens ne pot à lui contrestier et ne deubt; car il étoit ses homs lieges, et par fol conseil avoit-il empris sur lui et sur son empire. Ainsi comme li empereres chevauchoit o sa grant ost, si n'y remanoit castiau ne fortreche qui ne fust prise par forche ou par paour, et abatut à terre, si que cinq en y ot ainsi destruis, li premiers fu Marcoing, l'autre Paluel, le tierch Ynchi, le quart l'Escluse et le cinquieme Bouchaing. Mais le castieau de l'Escluse fu pris par forche d'assault et par fu, et y ot occis plusieurs de la gent la comte. Adont ot li empereres grant desirier d'aler avant en la terre le comte, mais il ne pot; car il faisoit un fort hyvier de plueves, de vens, de gresil, et la terre étoit si fresque, que le grand ost n'y pouoit chevauchier. Dont repaira li empereres par Cambray puis cette victoire, et conforta moult les citains. Puis r'ala en son pais, et fist jurer tous gens de l'ost qu'il revenoient à l'estet sur la terre de Flandres. Dont prist li empereres très efforchiement soi appariller à revenir en Flandres; si fist faire moult grandes nefes, car il proposait à assalir Flandres par mer et par terre.

19. (Cf. *ib.*) Mais ce ne pooient pas attendre chil de Cambray qui estoient en grant griesté; car li empereres les avoit laissiés sans aide, et il avoit le comte trop blechiet, et pour ce se doubtoient li bourgeois qu'il ne venist soudainement et destruisist la cité, et par un poi qu'il n'avint ainsi. Car li quens vint par nuit à grant gent armée, et entra en la cité acieiee et y bouta le feu, de quoi li bourgeois furent trop esbahi, si que nes ils ne se misent à deffense. Lors y fist Dieux grans miracles par les merites saint Gery; car chil de l'ost cachierent meismes li uns l'autre hors de la cité, ainsi s'en partirent et laissierent les bourgeois en pais. Quand ce virent li bourgeois, si rendirent grant graces à Dieu et au

saint. Après ces choses ne furent mie li bourgeois bien assurez, si manderent au comte Robert qu'il eüst pitié d'iaux et leur donnast trieuves et respit d'essi à la venue de l'empereur; et s'il ne revenoit et les secouroit, si comme il ot convent, il li baillieront la cité et la seignourie, et obeiront à lui, et deveniront si homme feal. Tout che otria li quens volentiers; et leur donna trieuves d'essi à la nati- vité Notre Dame en Septembre. Et pour ce que ce fust cose estable, fu donnée siance par leur fois d'une part et d'autre. Lors espera li quens qu'en brif tamps la cité fust soie, mais ne fu pas ainsi; car assés tost après il oy dire que li empereres repairoit vers Flandres à très grant effort. Dont se cremi moult qu'il ne fust deshiretés, et demanda conseil as plus grans de Flandres qu'il poroit faire, et chil li respondirent que ainsi qu'il avoit empris sour l'empire, il avoit par ce l'empereur forment tourblé, ainsi desoremais il requesist sa grace et sa misericorde, et li fesiste amende et satisfaction. Lors crei li quens leur conseil, et vint à Liege où li empereres estoit, o lui dux, princes, comtes et évesques, et fu iluec la pais faite à grant joie; et fist li quens hommaige à l'empereur, et jura feute à lui et à son regne, et dist, oyant tous, que dorcenavant il honerera l'evesque de Cambray Gauchier, et le soubstenra contre tous à son pooir, et commandera que on li donist toutes les rentes de l'evesquiel. Dont furent à l'empereur rendu li prisonnier qui estoient pris de sa partie, et au comte aussi li sien, et li évesques rendi aussi chiaux qu'il ot pris, et ainsi fu bonne pais partout, et promist li quens grant aide à la cité de Cambray.

20. Ainsi comme li évesques Gauchiers esteit en grant tranquillité, et moult estoit amés de ses subgis, si en orent envie si anemi et rebelerent contre lui, et li disent par dures paroles qui n'estoit mie obediens à l'eglise de Rains, si qu'il devoit, et voloient recevoir des canones qui estoient alet encontre lui à Rains; et il leur deffendi tantost qu'il n'en recheussent nul; car il estoient anemi à l'evesquiel et à tout l'empire. Puis celle deffense si se parti li évesques de Cambray; car il voloit esprouver que li peules feroit: et il tantost aussi comme par conspiration manderent à l'archevesque de Rains qu'il fesist revenir les canones à Cambray, encore fust ce contre la volenté l'evesque, et manderent aussi qu'il envoiache de par lui aucun qui absoile la cité de la sentence, de quoi elle estoit en ban (cf. *Abbr. Cam.* 10). Ainsi fu fait. Car li archevesques meismes vint à Cambray o lui l'evesque de Laon et l'evesque de Theruwane, et assemblerent le clergiet et le peule à l'entrée de la ville. Che fu fait l'an de l'incarnation nostre Seigneur 1103, le vigile S. Matthieu. Puis entra en la cité, et reconcilia eglises, auteulx, et fist li clergiet, et le peule par foi et par serment encontre nenchieur qu'il seroit obediens à l'eglise de Rains. Puis excuménia l'evesque Gauchier, et ne le tenoit

pas pour evesque, ains haoit tous ceulz qui li aidoyent, et commanda que prestre, diacre, sous-diacre et tous li aultrez clergies qui estoient de la cité monsieur Gauchier, laissassent le chanter. Dont repaïra li peules et li archevesques à Rains, et nequedent demorerent li canonne qu'il avoit fait faire revenir à Cambray, pour lesquels li lai estoient parjure.

21. (Cf. *ib.* 10.) Endementiers estoit li evesque Gauchiers à un castiel qu'il ot fait faire, qui ot nom Estruen; si fu ses refuges iluec par moult de tamps, et li chevalier del país, li franc et li vilain obeissoient à lui si comme à leur propre seigneur. Quand ce virent si mal anemi qu'il estoit si honnérés de grans et de petits, si penserent par quel art il le peüssent cachier hors de ce castiel. Lors prist Godefroi fil Ansel deseure nommet, et fisent leur seigneur, et l'esleverent si que deffenseur de la cité. Puis li ottrierent qu'il receuist les rentes de l'evesquiet, et tenist chevaliers à ses sandes, et gardast le país et contrainsist l'evesque Gauchier qu'il ne leur peüst grever. Dont s'aloïa à celui Godefroi par sa foi en celle male besogne messire Hue de Inchi, et li fist hommage, et li requist le castellerie, et chinz Godefrois li ottria, nequedent l'avait-il perdue par jugement el temps l'evesque Gerard le serond. De cel don fu grans admiration par tout le peule. Puis assemble chil Godefrois très tout le peule de la cité, et assali le castiel d'Estruen, et le prist par force et l'aras à terre. C Ainsi escachierent leur evesque de son hebergage; mais li bourgeois tout castiel en Cambresis le rechurent à grant honneur. Ainsi fu la terre de Cambresis par longtamps griefment tourblée par celui Godefroy; et li evesques Gauchiers fist sa complainte à l'empereur et au comte de Flandres, qui en furent moult iriet, et manechoient forment a pugnir Godefroy; et il s'en repenty de ce qu'il avoit empris sur l'empire, et creï conseil de preudhommes, et ramena l'evesque en sa cité, et le remist à honneur en sa maison. De quoi li clergies et li peules moult s'en dolurent, mais contredire ne l'osoient. Adont s'efforcha li evesques Gauchiers moult de se faire amer de ses subgis, et toute la doucheur que pars doit avoir à fil, il leur monstroït D par œuvres.

22. (*ib.* 10.) En icel tamps vint à Cambray qui aporta bonnes nouvelles. Car li evesques de Soissons estoit trespasé de cest siecle, et li papes avoit fait Manassen iluec evesques, dont furent moult esjoi li ami monsieur Gauchier. Lors envoya li evesques Gauchiers à Manassen archevesques de Rains un moult vaillant archidiaque qui ot nom Ansiaux, et prioit li evesques moult humblement misericorde, et qu'il euist pitié de lui, et li pardonnast ses meffaits. Quand ce oy li archevesques Manassés, si fu trop forment iriés, et respondi cruelment à Ansel, et dist: *Pour ce que tu m'aportes tels nouvelles, je te excumentie, et pour ce que*

*A tu oses parler devant moy du fil antechrist. Dont fu chilz Ansiaux trop espoentés, et requist moult humblement absolution, et se creuït que jamais ne puisse repaïrer. Adont fut renouvelée la haine et la contention sur l'eglise de Cambray, si qu'elle avoit estet au concile à Clermont. Puis commanda li archevesques qu'il esluissent autre evesque à Cambray sur monsieur Gauchier. Pour ces choses alerent à conseil li canonne de Cambray à Rains. et disent à l'archevesque: *Biaux doulx peres, pour l'amour Jesu Christ, ne nous constraigniés pas à estire aultre evesque. Car li nostres est preudons, sages et discrets; si nous aime que boins peres, soubstient, nourist, et par nous il vous prie merci, et se vous ne li faites pardon, il nous semble que c'est injure. Car la loi divine dist: « Qui merci prie, merci doit avoir. »* Lors ne fist riens li archevesques à la requeste des canones, ains respondi qu'il estoit moult liés de ce qu'il les tenoit en sa presence, et les ammonesta que il tantost esluissent evesque. Adont li aucun, qui orent plus sain conseil pour ces oppressions, appellerent à Romme: li aucun, qui voloient avoir le faveur l'archevesque, demorerent iluec, et esluirent l'abbet de S. Martin de Tournay qui ot nom Oedes, et fu sacrés au tierche jour, et li fisent chil canonne senté (*ib.* 11). De cette cose fu trop li peule esmerveilles. Dont ala li eslius à Tournay, et fist ordenes iluec et tint senne. Puis vint à Luchy, et demoura iluec par deux ans, et le servoient et honneroient chil du pays entour; car fust à tort ou à droit, il estoit evesques. Et puisque li archevesques l'avoit beniet, chil du país ne l'osoient contredire.*

23. (*ib.*) Or dirons de monsieur Gauchier qui souffroit si grans adversités en très grant patience, et point ne s'en vengoit, ains atendoit la justiee notre Seigneur. A le parfin quand il vit qu'il estoit agrevés de si grans oppressions, si laissa la terre de Cambresis, et ala à l'evesques de Liege qui ot nom Obiers, et chilz le rechups à grand honneur, et le relint courtoisement o lui par grans tamps, et l'amoit et honneroit durement.

24. (*ib.*) En icel tamps avint que li empereres Henris donna à Robert comte de Flandres la cité de Cambray, et qu'il le tenist de lui à sa vie; et chilz si fist et rechupt les pourfis quant que li empereres vesqui. Adont amena li quens Robers dedens Cambray l'evesque Oedon, et le mist el palais, mais aultre benefice n'ot de toute l'evesquiet que l'ostel, et qu'il celebroit comme evesques. Après avint que li empereres Henris fu excumentés, et ot moult de adversités par le souffrance de Dieu. Car il estoit excumentés, et ses filz qui ot nom Henris se leva contre lui, et li toï à la couronne de l'empire la lanche, le septre, le pooir et le gloire del regne. Puis fu-il cachiés et reprouvés de tous les princes, et ainsi mourut à Liege sans honneur de roy (an. 1106). Après ces choses tint Henris ses filz l'empire paisiblement; et messire Gauchiers ala à

lui et fist sa complainte du comte Robert de Flandres, comment il avoit tourblé son empire, saisi Cambray et mis ens l'esdit Oedon. Dont fu li empereres forment iriés pour les miserables evesques Gauchiers et pour les injures le comte et l'esluis Oedon. Lors s'apparilla li empereres moult efforchiement pour venir en Flandres, et y vint à très grant ost (an. 1107), et assist le castiel de Douay qui trop estoit fors de murs et de fossés. Adont furent chil de Flandres moult espoenté, et li saudoyer que li quens avoit mis pour garder Cambray, se cremirent forment; si guerpirent la cité et s'enfuirent. Dont entra li quens dedans Douay, et garni et hourda moult deffensablement toutes les fortreches, et prioit à tous moult bonnement qu'il se deffendissent vigheusement. Au tierch jour après, li empereres fist un très grant assaut, et li quens merveilles bien se deffendi, si qu'il y ot plusieurs des chevaliers occis de la partie l'empereur, et ainsi laissierent l'assaut. Dont orent conseil tout li grant prince de l'ost l'empereur ensamble; car il veioient que riens ne profitoient et que pas ne prendroient le castiel, et li disent qu'il rechupt à amour le comte de Flandres, et li li feroit hommage et service par sa foi. Lors rechupt li empereres le comte de Flandres à homme, et furent bon amit ensamble, et li empereres li donna le castellerie de la cité et la ville du castiel en Cambresis seulement à un terme, desi à tant qu'il eust mis propre evesque à Cambray qui fust en bonne pais.

25. Après ce vint li empereres à Cambray moult terriblement, mais devant sa venue s'enfui Oedes, et grans partie du clergiet et du peule qui se sentoient coupable. Dont s'enfuirent plusieurs femmes o leurs enfans as eglises et en tours, et les pucelles se reprovoient quand elle virent tant de chevaliers Alemans, Esclavons, Lotharyens, Saisnes. Adont rechuprent l'empereur à moult grand honneur li partie du clergiet qui pas n'estoit contraire à l'evesque Gauchier, et li evesques meismes estoit o l'empereur, et avoit moult s'amour et sa grace et de tout sa gent aussi, et estoit compains de sa table. Adont fist l'empereur cryer que tout li caseit et li bourgeois venissent en sa presence: et il y vinrent moult émus; car il se cremoient de perdre la vie ou leur membres, et nequedent contredire ne l'osoient. Lors parla li empereres moult durement à yaulx, et forment les blastenga, et dist comment ils estoient si oset qu'il avoient fait tant de choses contre les droits de l'empire, conjurations, commugnes, nouvelles loys, et que plus est qu'il avoient rechupt nouvel evesque dedens la cité contre Dieu et contre la seignorie de l'empire. Quand il oïrent l'empereur ainsi parler, si furent trop espoenté, et ne sçavoient qu'il peussent respondre. Et pour ce qu'il se sentoient coupable, il se humilièrent durement, et prièrent à l'empereur merchi. Dont prist li boins evesques

A Gauchiers moult benignement à pryer pour ses subgis, et chai a piés le roy et disoit: *Trez douls empeureur, ne destruisiés pas nos bourgeois si cruelement et en si grant severité: car bien les poés corriger en plus grant doucheur.* Dont prièrent aussi li prince de l'ost o l'evesque, et disoient qu'il eust pitié de tant de larmes. Quand ce oy li empereres, si refranist un poi de se ire, et crei le conseil de l'evesque et des princes, et ne les pugni mie si qu'il proposoit par rigueur de justice. Nequedent ne les espargna pas du tout; car il commanda tantost qu'il apportassent en sa presence la charte del commugne qu'il orent faite, et chil si fisent; et li empereres tantost le deffist, et leux fist jurer devant tous les princes que jamais aultre ne feroient. Ainsi fu deffaite celle commugne, et leur fist l'empereur jurer senté à luy par foi et par serment. Et pour ce qu'il les ot trouvés poi estaules, muables et de legier corage, si dit qu'il donnaissent ostages, et feissent seurté que à tousjours demoureroient si fiable. Quand ce orent li bourgeois, si furent trop iret, mais n'oscrent contester; ains delivrerent en ostage devers l'empereur les filz des plus grans de la cite. Quand li rois les ot rechups, si ne les mist pas en prison; mais il les bailla à plusieurs de ses princes, et les fist bien garder par divers lieux.

26. Après ces choses repaira li empereres en son pais (an. 1108), et messire Gauchiers ala o lui, et fu moult honnerés de lui et de ses princes. Dont revinrent à Cambray li cannone qui s'en estoient fu contre la venue l'empereur. Mais li eslius Oedes ne por entrer, car li bourgeois li véerent l'entrée. Lors ala-il à son hostel à Inchi, et demora iluec (Ib. 11).

27. En cel an (1110) li empereres ot pourpos d'aler à Rome parler à l'apostolle Pascaut, si envoia devant solemnes messages, preudhommes et discrets, qui montraissent au pape ses besognes; et messire Gauchiers y ala, et fu ainsi que chilx d'iaulx tous maistres et kefs. Si comme il vinrent en la presence du pape, si dist messire Gauchiers la parolie, et monstra moult avenamment le querelle l'empereur: de quoi li papes moultes l'ama, et en ot grant reverence, et le tint pour saige homme. Après le besogne l'empereur, fist messire Gauchier sa complainte au pape pour soi-meismes, et li dist les grans griefs que li clergies et li peuples li avoient fait, et comment il li avoient tolut le evesquiet de Cambray par tant de fois, pour ce qu'il tenait bien justice et aidait les petits qu'ils ne fuissent grevet des grans, les orgueilleux il rappressoit, les ravisseurs si escachoit, les robeurs condampnoit; et pour ces choses li avoient-il fait tant de persecutions, qu'il n'avoit estet en pais un jour en se evesquiet pour le malice de ses anemis. Quand li papes oy les grans miserables monsieur Gauchier, si l'en pristgrans pitié. (Ib. 11), et volentiers l'eust restabli evesque, mais pour l'eslit Oedon le laissa qui encor vivoit. Lors li fist li papes grans graces, et li ottria qu'il eust en

l'eglise de Cambray tous les benefices qu'il y ot onques, et aucuns benefices li donna de nouviel, si qu'il fu canones, coustres, archediacles de Braibant, et le confrema li papes par chartres et par son secl; et pour ce qu'il ne se cremist de perdre ces dignités, il le baisa en sigae d'amour, et manda à l'archevesque de Rains par ses propres lettres qu'il le remesist en ses dignités d'riere. Che fut fait l'an 1104.

[(WATERLOS.) 28. L'autre an après Gervaises fuix Huon, le comte de Rethest, saisi l'eglise de Rains, et volt estre archevesques contre aucuns del clergiet. Car li archevesques Manassés, de cui deseure avons dit, avoit laisset sa croche et estoit devenu canones rieuilles en l'abbie S. Denis à Rains et iluec trespasa de cest siecle. En l'an après li papes Paschaus vint à Troies, et tint iluec grant concile; et condampna Gervaise qu'il n'estait pas dignes d'estre archevesques, et confrema un qui ot nom Raous. — Li empereres Henris par deux ans après prist à moullier le fille le roy Henri d'Engleterre qui ot nom Mehaux, si n'avoit que 8 ans. — Une estoille apparut el mois de Juin, qui ot nom chomete, et getoit ses rais par devers meidj. — Bauduins, fils Robert comte de Flandres, prist à moullier le fille Alain comte de Bretagne. — Robers quens, fuix Robert le comte de Cassiel, morut et fut enfouis à Arras en le eglise S. Vast. Si fu Bauduins ses fuix quens après lui.]

29. En cel an (1111) li empereres Henris ala à Rome, et mena grant ost moult sagement par grant visuté; et encor eust-il juré feuté au pape Paschal et as Rommains, nequedent il entra à Rome secretement, et prist le pape par sa force en l'eglise S. Pierre et les cardinaux et aucuns evesques, car il lez assali en traïson, et les trouva despourvement. Quand ce oïrent li Rommain, si prisent à combatre très efforchement contre l'emperere, si que d'une part et d'autre en y ot moult de occis. A la parfin li Rommain le cachierent par leur force hors de la cité, et il nequedent mena o lui le pape pris, et le tint en assés estroite garde par tout un quarsme. Puis la seconde domée après pasques fut faite boine pais et concorde entre le pape et l'emperere, et chai li empereres as piés du pape, et pria moult humblement absolution de ses pechiés, et le pape l'assaut. Puis vint à l'eglise S. Pierre, et iluec le couronna li papes de couronne d'emperere à grant léeche. Che fut fait l'an de grace 1111. Après li donna li pape pooir qu'il donnast les croches à tous les evesques esliux en son pais et en son empire, et pour ce que ce fust cose estable; il le confrema par privileges. Puis dist li papes à l'emperere qu'il voloit qu'il recheust à l'homme l'eslit Oedon, homme simple et preudomme, et qu'il l'amast et tenist cher, pour ce qu'il l'avoit confremé evesque. E li empereres moult s'esjoï quand il vit que le pape li prioit, et moult desiroit à accomplir sa prière (cf. *Abbr. Cam.* 11). Dont

repaira li empereres en son pais; et assés tost après il donna à Oedon l'ovesquie et les seigneuries de Cambray; et chiz li fist feuté, et puis l'envoia li empereres o ses messages solemnés à Cambray, et ainsi fut rechups à grant reverence.

30. (Ib.) Quant ce oïrent li evesque de l'empire, li abbet, li religieux et tous ordenes du clergiet, que li papes avoit ottriet à l'emperere; tel don, si se dolurent moult griefment; car bien leur sembloit que c'estoit contre Dieu. Lors alerent li aucun des evesques isnellement au pape, et parlerent à lui moult durement, et le reprisent aigrement de ce qu'il avoit fait telle pais à l'emperere et si malle convenance pour paour de son corps, et disoient que telle convenance ne faisoit pas à tenir. Ainsi fu defaite celle paction, et li boin evesque en la presence du pape derompirent le privilege, et l'appelloient pravillage. Puis enortèrent tant le pape que l'emperere fu excumeniés de toute sainte eglise. Dont convint que li papes deposast tous les evesques qui avoient rechupt leur croches en tel tempore de l'emperere. Ainsi fu demis li evesques Oedon de l'ovesquie.

31. Après se assemblerent li cannone pour eslire evesque. Tout orent en memore les miseres, les paines, les travaux; les damages qu'ils orent eus par les descordes de leur eslection. Si leur sembla que mieulx ne poroient avoir pais, que s'il rappelloient monsieur Gauchiers. Tos s'y assentirent; puis porterent la croche à l'emperere, et li empereres volentiers si assenti. En icel tamps demoroit monsieur Gauchiers en la cité de Tournay, et vivoit iluec moult honnerablement. Lors li manda li empereres qu'il venist à lui, et rechevist la seigneurie de Cambray de luy. Mais messire Gauchiers le refusa, pour ce qu'il sçavoit trop grant discorde entre le pape et l'emperere, et il se cremi de courechier le pape et de perdre sa grace, et il meismes se sentoit foibles et anchien, si que nulz ne le poroit inciter à ce qu'il fust mais evesques. Après ces choses vesqui messire Gauchiers par un poi de tamps; mais Dieux le fist venganche de ses anemis: car il morurent tout ains qu'il morust. Dont rendi graces à Dieu, et dist: *Loés soit Dieux de ce qu'il m'a fait. Or veul-je volentiers morir, puisque Dieu m'a de mes anemis vengiés.* Puis ot-il bon conseil, et ala à S. Nicolas dou Bos et se rendit iluec moines, et vesqui moult saintement; et fist grant penitance, et ainsi trespasa de cest siecle. — [(WATERL.) En icel tamps fu occis Gaudris evesques de Laon des bourgeois de sa cité.

32. Or vous dirons comment li evesques Oedes fu esliu el tamps de la discorde deseure dite. A icel tamps que li papes Paschaus fist Manassés evesque de Soissons, qui devant avoit estet esliu de Cambray par discorde; mais en la cité ne pot entrer; et l'archevesque de Rains Manassés, qui ses oncles estoit, ot demis monsieur Gauchier pour son cousin faire evesque, mais ne pot à chief venir

dout alerent à Rains li cannone de Cambray, quand il sorent que Manassès estoit evesques de Soissons, et voloient monsieur Gauchier recevoir à evesque, si que leur boin eslit, et l'archevesque Manassès pour la haine qu'il ot à lui, le contredi, et leur commanda par obediencia et sur excumement qu'il esluissent aultre; mais riens n'en fisent, ains appiellerent à Romme (cf. *Abbr. Cam.* 10). Puis repairierent à Cambray, et aucun des canones qui demorerent renonchierent à monsieur Gauchier, et esluirent Oedon, abbet de S. Martin de Tournay (*Ib.* 11). Si le sacra li archevesques; mais ne fu pas rechups adont à Cambray, ains ala à Tournay, et demoura en l'esglise S. Martin par deux ans. Après vint Robers quens de Flandres à lui, et par le conseil d'aucuns du clergiet il l'amena à Cambray. Si vivoit du sien propre, et ne mie des biens de l'evesquie. Chilz Oedes fu uns hom bien lettrés, maistres de grant science, patiens, deboniaires, humbles à tous, plains de saintes meurs. Il honnoura moult clergiet et toutes ordenes. Il antoit sainte eglise par jour et par nuit, ainsi comme uns autres canones. Il acrut moult les possessions temporeles. Il paissoit ses subgis de saintes doctrines. En la fin li avint grans encombriers; car pour ce qu'il avoit rechupt la seignourie de Cambray de l'empereur qui estoit excumeniés, encor l'eust-il fait par simplece et sans malice, li pape le tint à grant excès, et en fut moult iriés pour la discorde qui estoit entre lui et l'empereur, et pour itant li manda li pape par ses lettres qu'il cessast de gouverner l'evesquie, et li deffendi toutes droitures que evesques doit faire. Et li preudrons gisoit moult malades et prochains de la mort, quand la sentence du pape parvint à lui, et il obeï moult doucement à Dieu et au pape, et morut en sainte obediencia, et fu enfouis en l'esglise d'Anchin. Ce fu l'an de grace 1113 (*Jun.* 19). — [WATERL. En cel an el mois de May li soille et aucun arbre furent ars de fu qui vint du chiel, et n'orent point de fruit, et aucunes forres sechierent. — En l'an après Bauduins rois de Iherusalem, freres Godefroi de Bouillon, prist a moullier le femme le duc de Sezille Rogier qui mors estoit. — En cel an mourut li evesques d'Arras, Lambert.]

53. (Cf. *Abbr. Cam.* 12.) Après l'evesque Oedon fu esli evesques messire Bourchars par le commun assent du clergiet, l'an de grace 1114. Si fu hons simples, discret, honnestes, et prestres moult religieux. A cel tamps estoit pape à Rome Paschaus et empereres Henris le III, qui moult volentiers s'assenti à celle eslection. En icel tamps avoit grant discorde entre le pape et l'empereur, et excumenoit li papes l'empereur et toutes ses œuvres; et s'aucuns evesques estoit eslis en l'empire et recevoit regale et sa croce de l'empereur, li papes li véoit son sacre et sa beneichon. Pour lequel cose messire Bourchars encor fust-il esli de Cambray et receus de l'empereur et de la terre de Cam-

brisis, et li eussent fait feuté: nequecent il attendit deux ans, et doupta à requerre la confremation du pape, et son sacre de l'archevesques de Rains. Lors se mist-il endementiers en orisons et en veilles, et moult se exercitoit en boines œuvres, si que par sa grant humilité il ot grace du clergiet et du peule. Ainsi fu espandue loing la fame de sa conversation, et parvint à Raoul archevesque de Rains qui moult se tint en grant chierté, et le manda qu'il venist à lui, et le rechupt moult reveremment, puis li carcha ses lettres, et l'envoia au pape Pascaus en grant esperance d'empetre ce qu'il queroit. Quand li pape oy le grand tesmoignage de l'archevesques, si rechupt monsieur Bouchard moult benignement, et li fist grans graces, et volentiers le confrema; puis le renvoia à l'archevesques pour benir, et il le sacra à Rains à moult grant reverence et mois de Julle. Puis revint à Cambray, et fu rechups à moult grant léeche, et li archevesques meismes le meist en la chaire d'evesque moult honnorablement. Après ce qu'il fu du tout confremés, si fist un sermon moult devotement as canones et à son clergiet, et les ammonesta doucement qu'ils servissent Dieu de cuer vray, et qu'ils gardassent bien l'estat de sainte eglise, et sievissent les fais des preudhommes qui furent devant yaulx, et moult d'autres parolles de bonne exortation si leur dist. Après parla et dist: *Je vus rench tous les droits que vous devez avoir en sainte eglise, et vous otri benignement toutes les boines coutumes que clergies doit avoir anchienement, et le conferme qu'il soit gardés sur excumement; vous promech à traitier doucement et à amer comme boins peres, et les biens de sainte eglise croistre à mon pooir.* Puis ala au palais comme evesques, si le trouva si wit de tous biens, qu'il n'ot de quoi vivre, ne si clerch, ne si chevalier, ne la maisnie, si qu'il affresist à evesque. Dont se mit moult efforchiement à requerre les possessions de l'evesquie et rassembler ce qui estoit espars, resartir ce qui estoit red, racheter ce qui estoit vendut. Car li evesque devant lui par legiereté ou par necessité avoient donné ou mis en gage villes, bos, yawes, terres ahanables et moult d'aultres possessions, et li caseit et li chevalier de Cambresis les tenoient contro droit, et li boins evesques par l'aide de Dieu les retrait à l'evesquie, et les molins et les tonlieus.

54. (Cf. *ib.*) Après s'efforcha moult li boins evesques de ravoir le castellerie de Cambray et le castiel en Cambresis; car li empereres Henris li tiers avoit donné jadis au comte de Flandres Robert le second la castellerie de Cambray et le don du castiel en Cambresis, pour itant que li quens gardast diligamment et soubtenist loyaument les evesques, quand li empereres les envoyeroit à Cambray, et pour ce qu'ils gardast fiablement le partie du royaume qui appartient à son empire. Ensi tint li quens Robers par long tamps en sa main

le castiel en Cambresis, et Hues d'Oisi, siulz le castellain Huon, rechiut le castellerie du comte, et l'en fist hommage, et li jura à garder feuté. Pour ces choses deseure dites venoit li quens inaintes fois à Cambray, et leur aidoit en leurs nécessités. Après un poi de tamps ala li quens à un tournoiement à Miaulx, e fu iluec estains entre la chevalerie. Après lui fu quens de Flandres Bauduins ses siulz, et tint la terre ainsi comme ses peres l'ot tenue, et pour ce volt il rechiut le castiel en Cambresis, et Hues devant dit rechupt le castellerie de lui, et li jura feuté; et pour ce que ces choses deseure dites estoient faites contre Dieu et contre l'eglise Notre Dame de Cambray, li evesques Bouchars excumenia le comte Bauduin, et cascun jour faisoit faire grant complainte et proclamation à cloque sonnans devant corpus Domini pour l'injure du comte. Après un poi de tamps avint que li quens devant dis ala en Normandie à moult grant ost, et fu en bataille griefment navrés el chief, si que oncques n'en pot avoir garison. Mais Dieux, qui est misericords, li presta espace de vie tant qu'il ot grant repentance et fist humblement sa confession. Quand li evesques Bouchars oy que nulz ne avoit esperance de la vie le comte, si envoya ses messages à lui, et li pria moult humblement qu'il rendist à s'eglise le castiel en Cambresis et le castellerie de Cambray, et pour le absolucion et la remission de ses pechiés il ne souffrist mie que chilz qui seroit quens après lui les tenist à tort. Quand ce oy li quens, si rechupt les messages l'evesque moult benigneement, et fu moult contris et repentans de vrai cuer, et pour la paour qu'il ot de Dieu et del jugement, il clama quitte l'evesques l'une et l'autre possession, et ainsi li rendi le castiel et le castellerie. Puis le absolst li evesques moult devotement, et ainsi trespassa de cest siecle en vraie penitance et en parfaite devotion, l'an de grace 1118.

35. Après le comte Bauduin fu quens de Flandres uns siens cousins qui ot nom Charles, siulz le roy de Dannemarche, homs puissans et très sages. Si volt teuir toute la terre ainsi comme cil devant lui l'avoient tenue, et pour ehou il rappiella le don que li quens Bauduins à sa mort avoit fait à l'evesque Bouchard de le castellerie de Cambray et appela Huon d'Oisi, et li rendi le castellerie, et chils Hues le rechupt de lui en fief, et l'en fist hommage et feuté. De che se doli moult li evesque, et vint au comte Charle en grant humilité et moult s'efforcha d'acquerre sa grace, et supplioit devotement par ses amis que li quens li volsist rendre le castellerie. Mais de ce ne volt li quens oïr. Nequedent par proiere de ses amis et pour 200 mars que li evesques li bailla, et li rendi le castiel en Cambresis, par telle condition que li quens y eust son repair aussi comme li evesques, et fust illuec ses refuges quand lai plairoit.

36. Après ces choses prist li evesques à demander conseil à ses amis qu'il poroit faire de le cas-

A tellerie qui ainsi li estoit tolue. Lors ot conseil qu'il ammonestast le castellain Huon qu'il recheuist et tenist le castellerie de lui, ainsi que si predecesseur avoient tenu des evesques de Cambray; mais chilz le refusa, et li evesque tantost le excumenia et mist toute sa terre en ban: dont fu li castellains trop iriés et hai l'evesque de haine mortel. (*Abbr. Cam. 12.*) Lors fist li castellains fremer un castiel à Crievecoeur, car il desiroit à destruire l'evesque et sa cité. Puis entra el castiel o moult de chevaliers et plentet de ses hommes, et ainsi roboit le pais, ardoit villes, prenoit ahaniers, occioit plusieurs, et si toloit la vitaille à ceux qui le portoient en la cité, bled, vin, char, poissons, buche et aultres fruits. Ainsi fist-il à l'evesque par longtamps tout les maulx qu'il pot. Quand ce vit li evesque, si ne pot plus souffrir, si assembla isnellement chevaliers et grans gens d'armes, et ala moult efforchiement à Oisi, pour ce que li castellains iluec plus se fioit, et present la ville dehors la frimieté, et misent touz à fu. Puis arsent villes et gasterent le pais entour. Lendemain alerent à Crievecoeur à grant vertu, et assalirent la ville très aigrement et la present, et fu arse déssi au castiel. Quand ce vit li castellains, si recognut sa coupe, et dist que à boin droit avoit tant à souffrir, pour ce qu'il avoit guerroiet son seigneur droiturier, et avoit fait si grans maux à sainte eglise et as povres. Lors se repenti durement, et envoya messages à l'evesques et pria moult humblement, et li offri à faire hommage et jurer boine feuté, s'il le pavoit impetrer de son seigneur le comte Charle. Quand ce oy li evesques, si fu moult esjois; car il desiroit pais. (*Ib. 12.*) Lors absolst le castellain par telle condition qu'il remettersoit le castiel de Crievecoeur en tel fourme et en tel maniere que la ville avoit esté anchienement, et que dès ore mais le castiel il ne referoit sans l'assent de l'evesque et des bourgeois de Cambray. Puis li jura Hues feuté, et ainsi furent boin amy ensamble.

37. (*Abbr. Cam. 13.*) A icel tamps ot un bourgeois à Cambray qui ot nom Wirembauz, d'onnesté parage, raemplis de boines meurs; si estoit moult amés de toute la cité, et prist à moullier le fille d'un prudhomme, et vesquirent ensamble par longtamps moult loyaulment en mariage, et engenerent enfans qu'il nourirent en tumeur de Dieu. Si estolent li enfant avenant et moult amable. Chilz preudons devant dis et sa femme oioient souvent la parole de Dieu. Si orent volenté de laisser le siecle pour l'amour de Dieu, et voerent chazsté en le main l'evesque Bouchard, et departirent ainsi leur mariage pour servir Dieu plus devotement. Puis rendi li peres deux de ses filz en l'abeie saint Aubert, et leur donna biaux dons, Je tierch fil en l'abeie de S. Sepulcre, et y donna grans possessions; sa fille rendi à Rains où il donna 12 besans d'or et plusieurs aultres dons; si que chilz Wirembauz et sa femme et ses enfans mis par abbeies, si se mist efforchiement à faire oeuvres de misericorde. En icel tamps

ot un passage cruel, fel et destroit, à Cambray à le porte de Selles qui est d'en costé le castiel, et le tenoit de l'evesque en fief uns chevaliers qui ot nom messire Foucars. Gilz passage estoit si griefs, que nulz ne pooit iluec passer, s'il ne donnoit grans deniers. Lors veisiés iluec souvent plourer les povres; car s'il n'avoient l'argent prest, li sergant du passage qui estoient trop felon, leur toloient cape ou mantiel, ou cotte, ou bresce qu'il menoient au markiet, ou aultres gages. (Cf. *ib.*) Quant li boins Wirembaus vit les larmes, les douleurs des angoïsses que soubstenoient iluec li povre, si donna tant de son avoir à l'evesque et au chevalier deseure dit, qu'il rachata cel passage et l'enfranki à tous jours; et le confrema li evesques Bouchars par privilege, et li bourgeois donna iluec de son heritage grant partie pour faire les pons. Puis converti Wirembaus s'entention à l'hospital des povres de saint Julien, qui est d'en costé l'église S. Croix; car li bien de celle maison estoient alet à perdition par male pourveanche. Et li preudons y donna tant de ses possessions, qu'il remist la maison en boin estat, et fist faire grans édifices et plusieurs lis pour couchier povres, et il meismes menistra iluec par longtamps as malades moult devotement, et vesqui saintement et ainsi trespasa de cest siecle.

38. En icel tamps estoit li boins evesques Bouchars en grant tranquillité, et sa terre en bonne pais. Mais en brief tamps rebella contre lui un chevalier qui ot nom Gerars, et gasta cruelment le pais de Cambresis, et arst villes et maisons jusques au castiel en Cambresis, et destruiet et arasa tout. Li chevalier aussi d'Ostrevant venoient souvent et gastoient aussi Cambresis. Dont fu li evesques et s'agrent trop esbahis, et pour ce qu'il ne pooient contrerester à leurs anemis, il prierent au comte de Flandres Charlon qu'il receuist la seignouire de Cambray, et aussi les tensast contre leurs anemis: et li si fist, et si assenti li empereres Henris et l'en donna le don; de laquelle cose il olt moult grant joie à Cambray. Dont vint li quens à Cambray par maintes fois, et prist grant vengeance de ses anemis, et les tint en grant pais. Ce fu l'an de grace 1122. [WATERL.] Après un poi de tamps avint à Cambray grans encombriers; car li quens Charles par cui si grans pais estoit al pays, fu occis à Bruges en l'église S. Donasse el tamps de quaresme, le sexte None de March, et deux de ses princes o lui.] Si l'ochirent si homme meismes, si qu'il oroit devant l'autel et ooit messe et avoit fait offrande à le main du prestre, et fu l'an 1127. (Abbr. Cam. 13.) Quand certaine nouvelle vint de la mort le comte, si vint le castellain Hues deseure dis à l'evesque Bouchard, et recognut qu'il estoit ses sires lieges, et rechup de lui le castellerie de Cambray, si que drois estoit, et li fist hommage et feuté, et li jura boine pais, et en donna hostaiges.

[39. (WATERL.) Après ce vesqui li evesques Bouchars par long tamps, et se exercita moult en

bonnes œuvres, et trespasa de cest siecle le tierche Nonne de Jenvier l'an de grace 1130. — En cel tamps la maladie du fu qui vient de Dieu, fu moult griefs à Chartres, à Paris, à Soissons, à Cambray, à Arras et par moult d'aultres lieux. Mais par la vertu de la glorieuse vierge Marie et sa douce priere il fu merveilleusement estains. — Li empereres Henris morut, puis fu eslis Lothaire dux des Saines, qui fu saiges homs. — En le ville d'Alost fu occis li quens Guillaumes, homs preux as armes, et ne mie preux de bonnes meurs. Si fu quens après lui Thieris filz le dux d'Ausai, cousins au comte Robert. — Philippes filz le roi de France Loeis fu sacrés à Rains el jour de pasques en la presence son pere et sa mere. — La cité de Cambray fu arse le 11. Kal. d'Avoust, et la cité d'Arras fu aussi arse le 18. Kal. d'Ottembre. En cel an fu grans mortoilles de biestes. — Li papes Innocens vint à Cambray, canta messe en l'église S. Aubert le lundi après le seconde domée de quaresme. Foulkes li quens d'Ango fu rois de Iherusalem. — L'église de S. Richier en Pontieu fu arse, et tous li castiaux et plusieurs gens avec.] . 40. (Cf. Abbr. Cam. 14.) Après la mort l'evesque Bouchard vint li pape Innocens à Cambray, o lui moult de cardinaux et moult d'evesques de France. Puis ala à l'empereur d'Alemaigne Lothaire, qui fu moult gentiulx homs et preux en armes, et moult Dieu honnera. Lors fist assembler li pape un concile à Liège en la presence l'empereur (an. 1131, Mart.), et li empereres rechupt le pape à très grant reverence. Iluec fu faite pais et concorde entre sainte Eglise et l'Empire, et moult d'aultres saintes besognes furent iluec ordennées. Puis noncha li empereres au pape qu'il n'avoit point d'evesque à Cambray, et li pria qu'il volsist donner l'evesquié à un sien clerch qui ot nom Liethars. Quand ce oy li papes, si se cremi du faire; car pas ne sçavoit s'il estoit dignes de tel honneur. Nequedent il s'assenti à la priere l'empereur, et ainsi fu Liethars eslis de Cambray, et le sacra l'archevesque de Rains le sixte Kal. de Mai l'an de grace 1131. Si comme il fu fais evesques, si ne se maintint pas si saintement ne si honnestement qu'il afferist à evesque. Car il n'avoit pas ses subgis si qu'il deüst, ne les atraioit par douce amour; ains les cachoit en sus de lui par dures parolles. Si estoit avarisse si plantée en son cuer, qu'il ne pouoit souffrir compagnie ne belle maisnie entour lui. Après fu si souspris d'avarice, qu'il laissa l'ostel d'evesque et ala à S. Gery, et demoura iluec en l'ostel d'un petit canonne, et ne demandoit nul service de sa maisnie. Quand ce vit li clergiés et li peules, si se dolut moult que li evesques vivoit si deshonestement, et fisent ainsi que par force que li evesque revint à son propre hostel. Après un poi de tamps par sa grant ire guerpi son palais et vint manoir à S. Aubert, et commanda que nulz de sa maisnie n'alast o lui, et pour ces choses estoit-il forment hait.

41. (Cf. Abbr. Cam. 14.) A icel tamps estoit uns

homs moult puissans en Cambresis, qui ot nom Gerars Maufillastres. Si fist à l'evesque moult de maulx et rebella contre lui, et prenoit ses hommes et les mettoit en prison, et toloit leur possessions. Quand ce vit li evesques, s'en fu moult iriés, et requist à celui Gerard qu'il li rendist ses hommes. Mais chilz riens n'en fist, ains demanda triuwes à l'evesques tant qu'il peust parler bouche à bouche à lui. Et li evesques par mauvais conseil li refusa. Dont fu chilz Gerars trop foursenés, et isnellement assemble moult de chevaliers, grans gens d'armes et gens de piet, et assailli le castiel en Cambresis, et le prist par fu et forche, et furent iluec ars que hommes que femmes plus de cent, et la ville fut arse et 5 eglises aussi, et reliques d'aucuns sains, et en une eglise fu ars un prestres. Puis prirent et roberent chil de l'ost toute la ville, d'argent, de vestures et de chou qu'il peurent. Après ce tint chieuz Gerars le castiel en sa main par longtamps, les appendises et tous les pays entour. De ces choses estoient moult tourblé chil de l'evesquie, et disoient que tout chil mal estoient avenu par l'evesque, pour ce qu'il ne vault donner triuwes à Gerard.

42. (Cf. *ib.*) A icel tamps estoit uns puissans homs qui ot noms Symons, flulx Hoon castellain d'Oisi. Si li prist grans pitié de chou que chilz Gerard faisoit tant de maulx à l'evesque Liethard, et que nulz n'en prenoit vengeance. Lors assemble grant ost, et prist o lui chiaulx de Cambray, et ala contre celui Gerard, et gasta sa terre, et mist tout à fu et à flame, dont fu chilz Gerard si povres et si mis au desoubz, qu'il requist pais et amour à celui Symon. Adont ot conseil li castellain Hues et la commune de Cambrai ensamble, et li outryerent pais. Quand ce sot li evesques si le contredit durement, et dist que ja n'assuroit Gerard ne tous les siens de l'escumeniement dessi à tant qu'il restabliche les eglises qu'il ot arses, et qu'il aroit rendu dix mille mars, et li aroit fait satisfaction des cent personnes et du prestre qui avoient estet peri ou fu, et viegne à mercy humblement, et rechoivent leur penitence. Quand ce oïrent li bourgeois, si le despiterent et ne valrent riens faire. Et li evesques respondi que pourtant se lairoit-il cachier à tousjours hors de son evesquie, qu'il ne fust amendé à l'onneur de Dieu et de sainte Eglise. Quand il oïrent ce, si li promissent grant pecunne par fraude et par boisdie, si que puis apparut; car ains denier n'en ot. Les convenences à tener jura li quens de Haynau et tout li sien qui oïrent estet à ardoir le castiel. Puis absolst li evesques le comte et tous les siens par telle condition que li chevaliers donroient 5 sols et li hommes de piet 2 sols; puis leur enjoïst li evesques grant penitence, mais pas ne le fisent, ne ne donnerent pecunne, ainsi furent-il tout parjuret. Puis fu li evesques moult hais de ses citoyens et de chiaulx dehors. Puis fu assali de toutes pars, et oïrent si

anemi grant volenté qu'il ne fust pas longhement evesques.

43. (Cf. *ib.* 45.) A icel tamps fu-il semons à Rains. Si ala après lui li provos de la court et plusieurs des canones. Si le diffamerent griement à l'archevesque de chou qu'il vendoit les prouendes et prenoit deniers de beneir eglises. Si le accuserent aussi d'avarise et d'autres visces, et dirent tout le mal qu'il porent de lui. Quand ce oy li archevesques, si traist d'une part l'evesque Liethard, et parla à lui en secret en la presence et el tesmoignage de cinq evesques, et li dit moult admirablement: *Or oés, beaux doulz peres, com grans maux ei quelles deffaultes vostre adversaire dient contre vous tout en apert, et reprendent vostre vie. Pour lequel cose je vous prie pour Dieu que vous recognissiez vostre coulpe, car vous ne poés longhement vivre en pais avec tel gent.* Dont recoignut li evesques sa coulpe devant l'archevesque, et convint qu'il lairoit l'evesquie, et pria moult humblement à l'archevesque qu'il li voïst ottryer que il receust les pourfis de l'evesquie tressi à la Tiéphane, et li archevesques li ottria volentiers, par icel convent qu'il ne demourast pas en l'evesquie puis le jour devant dit. Ceste cose fu si celée, que nulz ne le sot fors le 5 evesques. Après si repaira en son pais, et alla isnellement à l'empereur, en esperance d'estre restabli en son evesquie par lui. Lors ala après lui li provos et aucun bourgeois de la cité, et l'accuserent de moult de choses devant l'empereur, et qu'il voloit ses hommes deshireter; et li evesques respondi moult vigheusement et fist sa complainte à l'empereur comment chil de Cambray l'avaient villement traitet et tolu ses rentes. Quand ce oïrent li prince de la court, si se cremirent que leur subgit ne les traitassent ainsi, et enortèrent à l'empereur qu'il confremast par privilege que nulz n'eüst service en la court son seignour contre la volenté son seignour meismes, et il le fist volentiers. Dont fut trop durement tourblés li provos de Cambray; car il voloit son seignour servir contre sa volenté. Puis repaierent chil de Cambray en leur pais moult triste pour ce privilege, et se celerent tant qu'il porent. Or avint si qu'il chevauchoit entre Haspré et Cambray, pour leur pechiés, par aventure que chilz Gerard Maufillastres les prist et tint en grief prison, et prist d'iaulx 11 vingt mars d'argent ains qu'il les laissast hors. De ce furent forment iriet chil de Cambray, et disent que cel encombrer avoient-il par l'occoison leur evesque. Puis revint li evesques à Cambray moult joyeux pour son privilege de la provosté, qui estoit mise en son plaisir. Après ce excumena li evesques tous ceux qui oïrent pris ses bourgeois, et qui concluy oïrent mis. Puis chanta messe, et maudi ceulx qui iroient contre le privilege de la provosté, en l'an ... (1155).

CONTINUATIO ANDREANA³⁵⁹.

Post istum Gerardum, qui in ista ecclesia (485),^A ut fuerunt prius, monachos restituit, fratremque suum Eilbertum abbatem prefecit, domnus Lietbertus, vir omnino sanctitate conspicuus, in episcopatu successit; post hunc alter Gerardus; post hunc Manasses, Suessionensis ecclesie clericus; post hunc Galcherus, Tornacensis ecclesie canonicus; post hunc Odo; post hunc Burgardus; post hunc Lietardus; post hunc domnus Nicholaus Gosvini de Montibus frater, qui anno Domini 1167 apud Valcellas obiit, sed ad Cameracum tumultandus honorande translatus, sepultus est in vestibulo ecclesie beate Marie, ante altare sancti Johannis baptiste. Domno Nicholao successit Petrus, filius Theodirici comitis Flandrie, et rexit ecclesiam annis 4; sed postea, ut erat juvenis, clericatum deposuit et electionem episcopi dimisit, et uxore accepta comi-

tissa.³⁶⁰. Cui in episcopio Cameracensis ecclesie Robertus, qui dicebatur prepositus Arie, successit, et rexit in electione ecclesiam Cameracensem per 5 menses, et a complicitibus Jacobi, ut fertur, apud Condatum inter duos pontes interfectus est, et apud Ariam tumultandus translatus. Roberto Alardus archidiaconus ejusdem ecclesie successit, et rexit ecclesiam anno et dimidio, et mortuus est plenus dierum. Huic successit Rogerus frater Hellini de Wanrigavo, vir totius bonitatis et honestatis moribus adornatus. Hic, anno Domini 1179, concilio Romano ab Alexandro papa celebrato interfuit, et ibidem in episcopum consecratus est a Willermo Remensi archiepiscopo et apostolice sedis legato, in ecclesia sancte B Savine.

APPENDIX.

CHRONICON S. ANDREÆ CASTRI CAMERACESII

EDENTE V. CL. LUDOWICO BETHMANN PH. D.

(Apud PERTZ, *Monumenta Germaniæ historica*, Scriptorum tom. VII, pag. 526.)

MONITUM.

Auctor sequentis Chronici monachus fuit S. Andreæ in Castro Cameracesii, Walcheri episcopi ad concilium Claromontanum a. 1095 comes atque consiliarius (486). Scripsit apud S. Andream a. 1153 (487) historiam sui monasterii atque regionis potissimum Cameracensis, tribus libris, e quibus primum atque secundum ad verbum fere desumpsit ex Gestis Lietberti, e Rodulfi Vita ejusdem, atque ex Annalibus non jam notis (488); de suo pauca tantum addit, sed inter hæc scitu quædam dignissima (489). Tertius liber inde a. 1076 ea narrat quæ nostra ætate partim vidimus et audivimus (490), in eo auctor, perpaucis exceptis, suis vestigiis incedit.

Liber magnæ utilitatis ad novissima usque tempora plane incognitus remansit. Codicem unicum et procul dubio autographum, qui olim S. Andreæ fuerat, a. 1787 in archivio Maricoleni repperit dom Bevenot, tunc temporis monachus S. Andreæ, post decanus Melbodiensis, qui fragmenta inde proposuit in Actis SS. Belgii V, 195. Codex ille postea evanuit, neque quo devenerit, hucusque potuit extricari. Sed dom Bevenot eum a. 1787 accurate transcripserat, quod exemplar medico doctissimo Le Glay iterum describendum communicavit. Hic primus a. 1854 post Baldericum, p. 353, sed tertium tantum librum edidit; duos priores vir æstumatissimus nobis a. 1841 ipsum Insulis visentibus, ea qua excellit humanitate, edendos concessit, imo gratiose ipse obtulit, ita ut nunc prima vice integrum prodeat opus, quod ad historiam utile fore speramus, Le Glayo vero grati semper animi nostri monumentum esse volumus.

L. C. BETHMANN.

VARIE LECTIONES.

³⁵⁹ hanc continuationem codex 3 Gestorum libro III, 49, medio subjungit, calamo atque atramento continuo novam tantummodo lineam incipientis, titulo nullo. ³⁶⁰ dimidia linea in codice vacua relicta.

NOTÆ.

(485) S. Andreæ Castri Cameracesii; cf. Chronicon S. Andreæ statim sequentem I, 20. II, 9.
(486) III, 49.
(487) III, 42.

(482) I, 8, 6, 8, 21; II, 8, 9, 15, 16, 50.
(489) Ut narrationem de expeditione imperatoris in Flandriam a. 1054; II, 18 sqq.
(490) III, prol.